Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

YENİ VERİLER IŞIĞINDA ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ SERAMİĞİ

Tuğçe ŞENER

Doktora Tezi

Ankara,2023

YENİ VERİLER IŞIĞINDA ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ SERAMİĞİ

Tuğçe ŞENER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Tuğçe ŞENER tarafından hazırlanan “Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi’nde MÖ 3. Binyılın Sonu-MÖ 2. Binyılın Başlangıç Evresi Seramiği” başlıklı bu çalışma, 12.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İ. Tunç SİPAHİ (Başkan)

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT (Danışman)

Doç. Dr. H. Yiğit ERBİL (Üye)

Doç. Dr. Halil TEKİN (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAMIŞ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI
BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

……/……/……

Tuğçe ŞENER

1"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

***** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Ayşegül AYKURT** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arş. Gör. Tuğçe ŞENER

TEŞEKKÜR

Arkeoloji biliminin temel taşlarından biri olan seramik çalışması uzun ve zahmetli bir süreci temsil etmesi ile bilinmektedir. “Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi’nde MÖ 3. Binyılın Sonu- MÖ 2. Binyılın Başlangıç Evresi Seramiği” isimli doktora tezimde bana inanan, cesaretlendiren, tezimi kendi tezi gibi özümseyip her aşamasında yardım eden, eğitim hayatımın yanı sıra her alanda bilgi ve tecrübesini benimle paylaşabilen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ayşegül AYKURT’a sabrı ve desteği için sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum. Bu zorlu süreçte büyük bir özveri göstererek eğitim hayatıma sağladığı katkı ve desteği kelimler ile ifade etmem imkânsız. Orijinal kazı materyalini çalışmama izin veren ve sorduğum her soruya sabırla cevap veren, her konuda fikir alışverişi yapabildiğim hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAMIŞ’a yardımları ve desteği için teşekkür ederim.

Doktora öğrenim hayatım boyunca bilgi ve desteğini esirgemeyen, her konuda kendisine rahatlıkla danışabildiğim, çalışma disiplini ve mesleğine olan sevgisini örnek aldığım değerli hocam Sayın Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ’a içtenlikle teşekkür ederim. Bilgi ve tecrübesinin yanı sıra, değerli önerileri ile beni yönlendirerek tezime katkı sağlayan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Tayfun YILDIRIM’a teşekkür etmek isterim.

Doktora ders döneminde bana her türlü kolaylığı sağlayan, bilgi ve tecrübelerini aktaran değerli Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarım Prof. Dr. Sevinç GÜNEL, Doç. Dr. Halil TEKİN ve Doç. Dr. Hayati Yiğit ERBİL’e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte bana yol arkadaşlığı yapan, fikir alışverişi yapabildiğim, değerli dostlarım, aynı zamanda meslektaşlarım, başta Filiz İLHAN olmak üzere Gökçe DEDE, Yusuf TUNA ve Burcu TÜYSÜZ’e her konuda verdikleri destek için teşekkür ederim. Yine bu süreçte her türlü manevi desteği sağlayan değerli ablam ve meslektaşım Uzman Arkeolog Belgin SAVAŞ’a çok teşekkür ederim. Ayrıca

birlikte çalıştığım kıymetli Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarım Prof. Dr. Yener BEKTAŞ, Prof. Dr. Gürkan GÖKÇEK, Doç. Dr. Bilsen ÖZDEMİR, Doç. Dr. Nilüfer PEKER, Dr. Öğr. Üyesi Volkan GÜNGÖRDÜ ve Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇAYLI'ya bu süreçte bana gösterdikleri anlayış ve moral desteği için çok teşekkür ederim.

Son olarak bugünlere gelmem için her türlü çabayı gösteren, bana hep inanan ve beni yetiştiren canım annem Birsen ŞENER, melek olan canım babam Ethem ŞENER, canım ağabeyim Özgür ŞENER ve canım ablam Burcu ŞENER'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Tuğçe ŞENER

ÖZET

ŞENER, Tuğçe. *Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. Binyılın Sonu- MÖ 2. Binyılın Başlangıç Evresi Seramiği*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Erken Tunç Çağı'nın ikinci yarısından itibaren Orta Anadolu Bölgesi'ndeki toplumların çeşitli alanlarda geçirdiği dönüşümlere bağlı olarak karmaşık toplum düzenini simgeleyen kent devletlerinin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı görülür. MÖ 3. Binyılın sonunda ve 2. Binyılın başlangıç evresinde söz konusu dönüşümlerin tamamlandığı ve Orta Tunç Çağı toplumlarının kültürel zeminlerinin büyük oranda şekillendiği görülür. Erken Tunç Çağı'nın son evresini kapsayan bu süreçte kullanılan çanak çömleklerin dikkat çekçi değişimler geçirdiği gözlenmiştir. Çark yapımı seramiğin Anadolu'da ortaya çıkması MÖ 3. Binin ikinci yarısının başlangıç aşamasına denk gelmesine rağmen, çarkta üretilen seramik formlarındaki artış ve yeni formların ortaya çıkışı MÖ 3. Binin sonuna denk gelmektedir. Bu süreç Orta Anadolu Bölgesi açısından çok fazla netlik kazanmamıştır. Bölgede yürütülen yeni kazılardan elde edilen veriler bu sürecin daha önce belirlenen tarih aralığından daha erken başladığını göstermektedir. Bu sürece ilişkin verileri güncelleyebilmek ve Orta Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı sonuna ilişkin genel bir tablo ortaya koyabilmek açısından bölgede kazısı yapılmış veya yapılmaya devam eden, MÖ 3. Binin sonuna ve 2. Binin başlangıç evresine ait tabakalara sahip olan 32 adet yerleşim değerlendirmeye alınmıştır. Bu yerleşimlerdeki seramik formlarından ortak bir form cetveli oluşturulmuş ve on dört ayrı seramik grubu tespit edilmiştir. Her bir form kendi içerisinde alt tiplere ayrılmış ve aynı tiplerin görüldüğü merkezler harita üzerinde işaretlenmiştir. Oluşturulan form cetveli MÖ 3. Binyılın son evresinde Orta Anadolu kültür bölgesinde seramiğin beş farklı bölgede gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Yeni araştırmalardan elde edilen veriler ve radyokarbon sonuçları Orta Anadolu Bölgesi'nin güneyinde ve doğusunda bu sürecin daha erken başladığını gözler önüne sererken, kuzeybatısının bu sürece daha geç dahil olduğunu göstermiştir. Standartlaşma yolunda atılan ilk adımlar MÖ 2300'lere denk gelirken, kültürlerin ortaklaştığı ve sınırların kaynaştığı süreç ise MÖ 2200 olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Erken Tunç Çağı, Orta Anadolu Bölgesi, Seramik

ABSTRACT

ŞENER, Tuğçe. *Central Anatolian Pottery of End of Third Millennium BC- The Beginning of Second Millennium BC in the Light of Recent Developments*, PhD Thesis, Ankara, 2023.

As a result of the transformation of the societies in the Central Anatolian Region from the second half of the Early Bronze Age onwards, city-states, symbolizing a complex social order, gradually began to emerge. This transformation, which paved the cultural basis of the Central Anatolian Middle Bronze Age societies, has been completed gradually in a period covering the last centuries of the 3rd millennium BC and the beginning phase of the 2nd millennium BC. In this period, which also defines end of the Early Bronze Age, crucial changes were observed in the pottery assemblage. Although the emergence of wheel-made pottery in Anatolia coincides with the beginning of the second half of the 3rd millennium BC, the increase in wheel-made forms and the emergence of new types coincide with the end of the 3rd millennium BC. These developments are not noticeably clear for the Central Anatolia. The archaeological data obtained from the new excavations in the region show that this period started earlier than the previously assumed time range. In order to update the data about this period and to present a general view of the end of the Early Bronze Age in Central Anatolia, 32 settlements with layers dating to the end of the 3rd millennium BC and the beginning of the 2nd millennium BC, which have been excavated or are still being excavated in the region, were evaluated. A typological chart was created from the pottery forms of these settlements and fourteen different pottery groups were identified. Each form was divided into sub-types and the centers where the same types were found were marked on the map. The form chart revealed that the developments in the pottery production could be analyzed in five different regions in Central Anatolia during the last phase of the 3rd Millennium BC. Data from new research and radiocarbon results show that this process started earlier in the south and east of Central Anatolia, while the northwest was involved in this process later. While the first steps towards standardization coincide with 2300 BC, the process in which cultures converged and borders merged was determined as 2200 BC.

Keywords
Early Bronze Age, Central Anatolian, Pottery

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET BEYANI.....ii
ETİK BEYAN.....iii
TEŞEKKÜR.....iv
ÖZET.....vi
ABSTRACT.....vii
İÇİNDEKİLER.....viii
TABLO DİZİNİ.....xv
ŞEKİL DİZİNİ.....xvi
HARİTA DİZİNİ.....xx
GRAFİK DİZİNİ.....xxi
LEVHA DİZİNİ.....xxii

GİRİŞ.....1

1. BÖLÜM: ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....8

2. BÖLÜM: ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NİN MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ KRONOLOJİSİ.....13

2.1. ORTA ANADOLU BÖLGESİ ERKEN TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİ PROBLEMLERİ.....13

2.2. ORTA ANADOLU BÖLGESİ MÖ 3. BİNYILIN SONU- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ KRONOLOJİ PROBLEMLERİ.....25

3. BÖLÜM: MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNDE ORTA ANADOLU BÖLGESİ.....32

3.1. MERKEZİLEŞME VE KENTLEŞME.....33

3.2. EKONOMİ.....43

3.2.1. Madencilik, Hayvancılık, Tekstil.....44

3.2.2. Ticaret.....50

3.3. TEKNOLOJİK GELİŞMELER.....53

4. BÖLÜM: ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN YERLEŞİMLER.....59

4.1. ORTA ANADOLU KÜLTÜR BÖLGESİ İÇİNDE YER ALAN ANA YERLEŞİMLER 59

4.1.1. Acemhöyük 61
4.1.2. Ahlatlıbel 62
4.1.3. Alaca Höyük 62
4.1.4. Alişar 64
4.1.5. Asarcık 64
4.1.6. Balıbağ 65
4.1.7. Boğazköy 65
4.1.8. Boyalı Höyük 66
4.1.9. Büklükale 67
4.1.10. Camihöyük 67
4.1.11. Çadır Höyük 68
4.1.12. Çayyolu Höyük 68
4.1.13. Çengeltepe Höyüğü 69
4.1.14. Derekutuğun 69
4.1.15. Eskiyapar 70
4.1.16. Etiyokuşu 71
4.1.17. Gordion 71
4.1.18. Kalınkaya 72
4.1.19. Kaman-Kalehöyük 72
4.1.20. Karaoğlan 73
4.1.21. Kırşehir-Yassıhöyük 73
4.1.22. Konya-Karahöyük 74
4.1.23. Külhöyük 74
4.1.24. Kültepe 75
4.1.25. Maltepe 76
4.1.26. Maşat Höyük 77
4.1.27. Mercimektepe Höyüğü 77
4.1.28. Ovaören 78
4.1.29. Polatlı 78
4.1.30. Resuloğlu 79
4.1.31. Salur 79
4.1.32. Suluca-Karahöyük 80

4.2. ORTA ANADOLU KÜLTÜR BÖLGESİ İLE İLİŞKİLİ YERLEŞİMLER 81
4.2.1. Batı Anadolu Bölgesi 83
4.2.1.1. Troia 83
4.2.1.2. Liman Tepe.....84
4.2.1.3. Beycesultan 85
4.2.2. İç Batı Anadolu Bölgesi 85
4.2.2.1. Seyitömer 85
4.2.2.2. Kusura Höyük 86
4.2.2.3. Küllüoba.....87
4.2.3. Karadeniz Bölgesi.....87
4.2.3.1. İkiztepe 87
4.2.3.2. Kastamonu-Kınık 88
4.2.4. Akdeniz Bölgesi 88
4.2.4.1. Kilise Tepe 88
4.2.4.2. Tarsus-Gözlükule 89

5. BÖLÜM: ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN SERAMİK GRUPLARI 90

5.1. YALIN SERAMİK (PLAİN WARE).....90
5.2. KIRMIZI ASTARLI SERAMİK.....92
5.3. KOYU YÜZLÜ (SİYAH/GRİ ASTARLI) SERAMİK.....94
5.4. DEVETÜYÜ RENKLİ SERAMİK.....94
5.5. BOYALI SERAMİK GRUPLARI 95
5.5.1. Intermediate Seramiği 95
5.5.2. Alişar III Seramiği 101
5.5.3. Konya-Aksaray Yöresi Boyalı Seramiği.....105
5.5.4. Ankara Yöresi Boyalı Seramiği.....108
5.5.5. Maltepe Boyalıları.....111
5.5.6. Çıradere Boyalı Seramiği 113
5.5.7. Delice Boyalı Seramiği 114
5.5.8. Mercimek Boyalı Seramiği.....114
5.6. KABA SERAMİK 115

6. BÖLÜM: ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN SERAMİK FORMLARI 117

6.1. BARDAKLAR 117
6.1.1. Değerlendirme 120
6.2. FİNCANLAR 123
6.2.1. Fincan Tip 1 123
6.2.2. Fincan Tip 2 124
6.2.3. Fincan Tip 3 125
6.2.4. Fincan Tip 4 126
6.2.5. Fincan Tip 5 131
6.2.6. Fincan Tip 6 134
6.2.7. Fincan Tip 7 135
6.2.8. Değerlendirme 136
6.3. ÇİFT KULPLU BARDAKLAR 141
6.3.1. Değerlendirme 142
6.4. DEPAS 145
6.4.1. Değerlendirme 147
6.5. MAŞRAPALAR 150
6.5.1. Maşrapa Tip 1 150
6.5.2. Maşrapa Tip 2 151
6.5.3. Maşrapa Tip 3 151
6.5.4. Maşrapa Tip 4 152
6.5.5. Maşrapa Tip 5 154
6.5.6. Maşrapa Tip 6 155
6.5.7. Maşrapa Tip 7 156
6.5.8. Maşrapa Tip 8 157
6.5.9. Maşrapa Tip 9 158
6.5.10. Değerlendirme 159
6.6. ÇANAKLAR 163
6.6.1. Çanak Tip 1 163
6.6.2. Çanak Tip 2 165
6.6.3. Çanak Tip 3 167
6.6.4. Çanak Tip 4 169
6.6.5. Çanak Tip 5 171

6.6.6. Çanak Tip 6 173
6.6.7. Çanak Tip 7 173
6.6.8. Çanak Tip 8 174
6.6.9. Çanak Tip 9 176
6.6.10. Çanak Tip 10 178
6.6.11. Çanak Tip 11 179
6.6.12. Çanak Tip 12 180
6.6.13. Çanak Tip 13 181
6.6.14. Çanak Tip 14 182
6.6.15. Çanak Tip 15 187
6.6.16. Çanak Tip 16 191
6.6.17. Çanak Tip 17 193
6.6.18. Çanak Tip 18 196
6.6.19. Çanak Tip 19 196
6.6.20. Değerlendirme 197
6.7. ÇÖMLEKLER.....205
6.7.1. Çömlek Tip 1 205
6.7.2. Çömlek Tip 2 207
6.7.3. Çömlek Tip 3 210
6.7.4. Çömlek Tip 4 211
6.7.5. Çömlek Tip 5 212
6.7.6. Çömlek Tip 6 213
6.7.7. Çömlek Tip 7 213
6.7.8. Çömlek Tip 8 215
6.7.9. Çömlek Tip 9 216
6.7.10. Çömlek Tip 10 217
6.7.11. Çömlek Tip 11 218
6.7.12. Çömlek Tip 12 218
6.7.13. Çömlek Tip 13 220
6.7.14. Değerlendirme 223
6.8. TESTİLER.....229
6.8.1. Testi Tip 1 229
6.8.2. Testi Tip 2 230
6.8.3. Testi Tip 3 231
6.8.4. Testi Tip 4 232
6.8.5. Testi Tip 5 233

6.8.6. Testi Tip 6 234
6.8.7. Testi Tip 7 235
6.8.8. Testi Tip 8 236
6.8.9. Testi Tip 9 237
6.8.10. Testi Tip 10 238
6.8.11. Testi Tip 11 240
6.8.12. Testi Tip 12 241
6.8.13. Değerlendirme 241
6.9. TEPSİLER 247
6.9.1. Tepsi Tip 1 247
6.9.2. Tepsi Tip 2 249
6.9.3. Değerlendirme 250
6.10. ÇAYDANLIKLAR 253
6.10.1. Çaydanlık Tip 1 253
6.10.2. Çaydanlık Tip 2 254
6.10.3. Çaydanlık Tip 3 255
6.10.4. Çaydanlık Tip 4 258
6.10.5. Çaydanlık Tip 5 258
6.10.6. Çaydanlık Tip 6 260
6.10.7. Çaydanlık Tip 7 261
6.10.8. Çaydanlık Tip 8 262
6.10.9. Değerlendirme 263
6.11. HUNİLER 268
6.11.1. Huni Tip 1 268
6.11.2. Huni Tip 2 269
6.11.3. Değerlendirme 270
6.12. KÜPLER 273
6.12.1. Küp Tip 1 273
6.12.2. Küp Tip 2 274
6.12.3. Küp Tip 3 275
6.12.4. Küp Tip 4 275
6.12.5. Küp Tip 5 276
6.12.6. Küp Tip 6 277
6.12.7. Küp Tip 7 278
6.12.8. Küp Tip 8 279

6.12.9. Küp Tip 9 279
6.12.10. Küp Tip 10 281
6.12.11. Küp Tip 11 282
6.12.12. Küp Tip 12 283
6.12.13. Küp Tip 13 284
6.12.14. Küp Tip 14 285
6.12.15. Küp Tip 15 286
6.12.16. Değerlendirme 287

7. BÖLÜM: GENEL DEĞERLENDİRME 291

8. SONUÇ 305

KAYNAKLAR 315
LEVHALAR 352

EK.1. ORJİNALLİK RAPORU.....420
EK.2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....421

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Fincan Tipleri 140

Tablo 2. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Maşrapa Tipleri 162

Tablo 3. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çanak Tipleri 204

Tablo 4. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çömlek Tipleri 228

Tablo 5. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Testi Tipleri 246

Tablo 6. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Tepsi Tipleri 251

Tablo 7. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çaydanlık Tipleri 267

Tablo 8. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Huni Tipleri 271

Tablo 9. MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Küp Tipleri 290

Tablo 10. Kronoloji Tablosu.....314

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. Dibi İple Kesilmiş Konik Bardak Örneği 118
Şekil 2. Fincan Tip 1 Örneği 123
Şekil 3. Fincan Tip 2 Örneği 125
Şekil 4. Fincan Tip 3 Örneği 126
Şekil 5. Fincan Tip 4a Örneği 127
Şekil 6. Fincan Tip 4b Örneği 128
Şekil 7. Fincan Tip 4c Örneği 129
Şekil 8. Fincan Tip 4x Örneği 130
Şekil 9. Fincan Tip 5a Örneği 131
Şekil 10. Fincan Tip 5b Örneği 133
Şekil 11. Fincan Tip 5x Örneği 134
Şekil 12. Fincan Tip 6 Örneği 135
Şekil 13. Fincan Tip 7 Örneği 135
Şekil 14. Çift Kulplu Bardak Örneği 141
Şekil 15. Depas Örneği 145
Şekil 16. Maşrapa Tip 1 Örneği 150
Şekil 17. Maşrapa Tip 2 Örneği 151
Şekil 18. Maşrapa Tip 3 Örneği 152
Şekil 19. Maşrapa Tip 4a Örneği 153
Şekil 20. Maşrapa Tip 4b Örneği 153
Şekil 21. Maşrapa Tip 4c Örneği 154
Şekil 22. Maşrapa Tip 5 Örneği 154
Şekil 23. Maşrapa Tip 6 Örneği 155
Şekil 24. Maşrapa Tip 7 Örneği 156
Şekil 25. Maşrapa Tip 8 Örneği 158
Şekil 26. Maşrapa Tip 9 Örneği 158
Şekil 27. Çanak Tip 1a Örneği 164
Şekil 28. Çanak Tip 1b Örneği 165
Şekil 29. Çanak Tip 2a Örneği 165
Şekil 30. Çanak Tip 2b Örneği 167
Şekil 31. Çanak Tip 3a Örneği 168
Şekil 32. Çanak Tip 3b Örneği 169

Şekil 33. Çanak Tip 4a Örneği 169
Şekil 34. Çanak Tip 4bÖrneği 170
Şekil 35. Çanak Tip 4c Örneği 171
Şekil 36. Çanak Tip 5aÖrneği 172
Şekil 37. Çanak Tip 5b Örneği 172
Şekil 38. Çanak Tip 6 Örneği 173
Şekil 39. Çanak Tip 7 Örneği 174
Şekil 40. Çanak Tip 8a Örneği 175
Şekil 41. Çanak Tip 8b Örneği 176
Şekil 42. Çanak Tip 9a Örneği 177
Şekil 43. Çanak Tip 9b Örneği 177
Şekil 44. Çanak Tip 10 Örneği 178
Şekil 45. Çanak Tip 11a Örneği 179
Şekil 46. Çanak Tip 11b Örneği 180
Şekil 47. Çanak Tip 11c Örneği 181
Şekil 48. Çanak Tip 12 Örneği 182
Şekil 49. Çanak Tip 13 Örneği 183
Şekil 50. Çanak Tip 14a Örneği 184
Şekil 51. Çanak Tip 14b Örneği 185
Şekil 52. Çanak Tip 14c Örneği 186
Şekil 53. Çanak Tip 14d Örneği 186
Şekil 54. Çanak Tip 14e Örneği 186
Şekil 55. Çanak Tip 15a Örneği 188
Şekil 56. Çanak Tip 15b Örneği 189
Şekil 57. Çanak Tip 15c Örneği 190
Şekil 58. Çanak Tip 15d Örneği 191
Şekil 59. Çanak Tip 16a Örneği 192
Şekil 60. Çanak Tip 16b Örneği 192
Şekil 61. Çanak Tip 16c Örneği 193
Şekil 62. Çanak Tip 17a Örneği 194
Şekil 63. Çanak Tip 17b Örneği 195
Şekil 64. Çanak Tip 17c Örneği 195
Şekil 65. Çanak Tip 18 Örneği 196
Şekil 66. Çanak Tip 19 Örneği 197
Şekil 67. Çömlek Tip 1a Örneği 206

Şekil 68. Çömlek Tip 1b Örneği 206
Şekil 69. Çömlek Tip 1c Örneği 207
Şekil 70. Çömlek Tip 2a Örneği 208
Şekil 71. Çömlek Tip 2b Örneği 209
Şekil 72. Çömlek Tip 3a Örneği 210
Şekil 73. Çömlek Tip 3b Örneği 211
Şekil 74. Çömlek Tip 4 Örneği 211
Şekil 75. Çömlek Tip 5 Örneği 212
Şekil 76. Çömlek Tip 6 Örneği 213
Şekil 77. Çömlek Tip 7 Örneği 214
Şekil 78. Çömlek Tip 8 Örneği 215
Şekil 79. Çömlek Tip 9 Örneği 216
Şekil 80. Çömlek Tip 10 Örneği 217
Şekil 81. Çömlek Tip 11 Örneği 218
Şekil 82. Çömlek Tip 12a Örneği 219
Şekil 83. Çömlek Tip 12b Örneği 220
Şekil 84. Çömlek Tip 13a Örneği 221
Şekil 85. Çömlek Tip 13b Örneği 222
Şekil 86. Çömlek Tip 13c Örneği 223
Şekil 87. Testi Tip 1 Örneği 229
Şekil 88. Testi Tip 2 Örneği 230
Şekil 89. Testi Tip 3 Örneği 231
Şekil 90. Testi Tip 4 Örneği 232
Şekil 91. Testi Tip 5 Örneği 233
Şekil 92. Testi Tip 6 Örneği 234
Şekil 93. Testi Tip 7 Örneği 235
Şekil 94. Testi Tip 8 Örneği 236
Şekil 95. Testi Tip 9 Örneği 237
Şekil 96. Testi Tip 10 Örneği 238
Şekil 97. Testi Tip 11 Örneği 240
Şekil 98. Testi Tip 12 Örneği 241
Şekil 99. Tepsi Tip 1a Örneği 248
Şekil 100. Tepsi Tip 1b Örneği 248
Şekil 101. Tepsi Tip 2a Örneği 249
Şekil 102. Tepsi Tip 2b Örneği 250

Şekil 103. Tepsi Tip 2c Örneği 250
Şekil 104. Çaydanlık Tip 1 Örneği 253
Şekil 105. Çaydanlık Tip 1 Örneği 254
Şekil 106. Çaydanlık Tip 2 Örneği 255
Şekil 107. Çaydanlık Tip 3a Örneği 256
Şekil 108. Çaydanlık Tip 3b Örneği 257
Şekil 109. Çaydanlık Tip 3c Örneği 257
Şekil 110. Çaydanlık Tip 4 Örneği 258
Şekil 111. Çaydanlık Tip 5 Örneği 259
Şekil 112. Çaydanlık Tip 5 Örneği 260
Şekil 113. Çaydanlık Tip 6 Örneği 260
Şekil 114. Çaydanlık Tip 7 Örneği 261
Şekil 115. Çaydanlık Tip 8 Örneği 263
Şekil 116. Huni Tip 1 Örneği 268
Şekil 117. Huni Tip 2a Örneği 269
Şekil 118. Huni Tip 2b Örneği 270
Şekil 119. Küp Tip 1 Örneği 273
Şekil 120. Küp Tip 2 Örneği 274
Şekil 121. Küp Tip 3 Örneği 275
Şekil 122. Küp Tip 4 Örneği 276
Şekil 123. Küp Tip 5 Örneği 277
Şekil 124. Küp Tip 6 Örneği 277
Şekil 125. Küp Tip 7 Örneği 278
Şekil 126. Küp Tip 8 Örneği 279
Şekil 127. Küp Tip 9a Örneği 280
Şekil 128. Küp Tip 9b Örneği 281
Şekil 129. Küp Tip 10 Örneği 282
Şekil 130. Küp Tip 11 Örneği 283
Şekil 131. Küp Tip 12 Örneği 284
Şekil 132. Küp Tip 13 Örneği 284
Şekil 133. Küp Tip 14a Örneği 285
Şekil 134. Küp Tip 14b Örneği 286
Şekil 135. Küp Tip 15 Örneği 287

HARİTA DİZİNİ

Harita 1. Orta Anadolu Kültür Bölgesi Yerleşimleri.....60

Harita 2. Orta Anadolu Kültür Bölgesi ile İlişkili Yerleşimler 82

Harita 3. Dibi İple Kesilmiş Konik Bardakların Dağılımı.....122

Harita 4. Fincan Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı.....139

Harita 5. Çift Kulplu Bardakların MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 144

Harita 6. Depasların MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 149

Harita 7. Maşrapa Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 161

Harita 8. Çanak Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 203

Harita 9. Çömlek Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 227

Harita 10. Testi Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 245

Harita 11. Tepsi Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 252

Harita 12. Çaydanlık Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 266

Harita 13. Huni Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 272

Harita 14. Küp Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı 289

Harita 15. Orta Anadolu MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresi Kültür Bölgeleri 306

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. Fincanların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 136
Grafik 2. Maşrapaların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 159
Grafik 3. Çanakların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 199
Grafik 4. Çömleklerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 224
Grafik 5. Testilerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 242
Grafik 6. Çaydanlıkların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 264
Grafik 7. Hunilerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 271
Grafik 8. Küplerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı 288

LEVHA DİZİNİ

Levha 1.1. Ahlatlıbel Konik Bardak Örneği (Orthmann, 1963b, lev.5/73'den düzenlenerek çizilmiştir.).....352

Levha 1.2. Boğazköy Konik Bardak Örneği(Orthmann, 1963a, taf.1:2'den düzenlenerek çizilmiştir.) 352

Levha 1.3.Kırşehir-Yassıhöyük Konik Bardak Örneği (M. Omura, 2016, fig. 58a'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 352

Levha 1.4. Acemhöyük Konik Bardak Örneği (Acemhöyük Arşivi) 352

Levha 1.5. Alaca Höyük Konik Bardak Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/104'den düzenlenerek çizilmiştir.).....352

Levha 1.6. Gordion Konik Bardak Örneği (Gunter, 1992, fig. 4:53'den düzenlenerek çizilmiştir.).....352

Levha 1.7.Kültepe Konik Bardak Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI:4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....352

Levha 1.8. Polatlı Konik Bardak Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 38: 8/66'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....352

Levha 2.1. Alaca Höyük Fincan Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/94'den düzenlenerek çizilmiştir.).....353

Levha 2.2. Acemhöyük Fincan Tip 1 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 353

Levha 2.3. Kalehöyük Fincan Tip 2 Örneği (S. Omura, 2002, fig.93'den düzenlenerek çizilmiştir.).....353

Levha 2.4. Ahlatlıbel Fincan Tip 2 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 27: 5/72'den düzenlenerek çizilmiştir.).....353

Levha 2.5. Kültepe Fincan Tip 2 Örneği (Öktü, 1978, taf. 7: I-A/51'den düzenlenerek çizilmiştir.).....353

Levha 3.1. Acemhöyük Fincan Tip 3 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 354

Levha 3.2. Acemhöyük Fincan Tip 3 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 354

Levha 3.3.Kültepe Fincan Tip 4a Örneği (Öktü, 1978, taf. 4: I-A/22'den düzenlenerek çizilmiştir.).....354

Levha 3.4.Kültepe Fincan Tip 4b Örneği (Öktü, 1978, taf. 6: I-A/50'den düzenlenerek çizilmiştir.).....354

Levha 4.1.Kültepe Fincan Tip 4c Örneği (Öktü, 1978, taf. 3: I–A/20'den düzenlenerek çizilmiştir.).....355

Levha 4.2. Alişar Fincan Tip 4c Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 14: 2/106'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....355

Levha 4.3.Kültepe Fincan Tip 4c Örneği (K. Emre, 1989, fig. A.I: 7'den düzenlenerek çizilmiştir.).....355

Levha 4.4. Acemhöyük Fincan Tip 4x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 355

Levha 5.1. Acemhöyük Fincan Tip 4x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 356

Levha 5.2. Acemhöyük Fincan Tip 4x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 356

Levha 5.3. Alaca Höyük Fincan Tip 4x Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 50: 11/113'den düzenlenerek çizilmiştir.).....356

Levha 5.4. Alaca Höyük Fincan Tip 4x Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 50: 11/112'den düzenlenerek çizilmiştir.).....356

Levha 5.5.Kültepe Fincan Tip 5a Örneği (K. Emre, 1989, fig. A.I: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....356

Levha 6.1. Alişar Fincan Tip 5a Örneği (von der Osten, 1937, fig. 250:12'den düzenlenerek çizilmiştir.).....357

Levha 6.2.Kültepe Fincan Tip 5a Örneği (Öktü, 1978, taf. 1: I-A/02'den düzenlenerek çizilmiştir.).....357

Levha 6.3. Boğazköy Fincan Tip 5a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 28: 266'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....357

Levha 6.4.Kültepe Fincan Tip 5b Örneği (Öktü, 1978, taf. 4: I-A/31'den düzenlenerek çizilmiştir.).....357

Levha 7.1. Alaca Höyük Fincan Tip 5b Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/93'den düzenlenerek çizilmiştir.).....358

Levha 7.2. Acemhöyük Fincan Tip 5x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 358

Levha 7.3. Acemhöyük Fincan Tip 5x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 358

Levha 7.4. Acemhöyük Fincan Tip 5x Örneği (Acemhöyük Arşivi) 358

Levha 8.1. Boğazköy Fincan Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2:108'den düzenlenerek çizilmiştir.).....359

Levha 8.2. Boğazköy Fincan Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 109'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....359

Levha 8.3. Boğazköy Fincan Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 110'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....359

Levha 9.1. Alaca Höyük Çift Kulplu Bardak Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/102'den düzenlenerek çizilmiştir.).....360

Levha 9.2.Kültepe Çift Kulplu Bardak Örneği (T.Özgüç, 1986, fig. 3.18'den düzenlenerek çizilmiştir.).....360

Levha 9.3. Alişar Depas Örneği (Orthmann, 1963b, taf.49: 11/103'den düzenlenerek çizilmiştir.).....360

Levha 9.4.Kültepe Depas Örneği (T.Özgüç, 1986, fig. 3.27'den düzenlenerek çizilmiştir.) 360

Levha 9.5. Seyitömer Depas Örneği (Türker, 2018, fig. 5'den düzenlenerek çizilmiştir.) 360

Levha 10.1. Boğazköy Maşrapa Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 114'den düzenlenerek çizilmiştir.).....361

Levha 10.2. Boğazköy Maşrapa Tip 2 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 111'den düzenlenerek çizilmiştir.).....361

Levha 10.3. Boğazköy Maşrapa Tip 3 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 112'den düzenlenerek çizilmiştir.).....361

Levha 10.4. Alişar Maşrapa Tip 4a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 17: 2/145'den düzenlenerek çizilmiştir.).....361

Levha 11.1. Acemhöyük Maşrapa Tip 4c Örneği (Acemhöyük Arşivi) 362

Levha 11.2.Kültepe Maşrapa Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 1: 1/13'den düzenlenerek çizilmiştir.).....362

Levha 11.3.Kültepe Maşrapa Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 17: 2/148'den düzenlenerek çizilmiştir.).....362

Levha 12.1.Kültepe Maşrapa Tip 6 Örneği (Öktü, 1978, taf. 25: I-G/09'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....363

Levha 12.2.Kültepe Maşrapa Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 80: 26/13'den düzenlenerek çizilmiştir.).....363

Levha 12.3.Kültepe Maşrapa Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 80: 26/16'den düzenlenerek çizilmiştir.).....363

Levha 12.4. Alişar Maşrapa Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 17: 2/151'den düzenlenerek çizilmiştir.).....363

Levha 13.1. Boğazköy Maşrapa Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 23: 219'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....364

Levha 13.2. Kültepe Maşrapa Tip 8 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 82: 27/20'den düzenlenerek çizilmiştir.).....364

Levha 13.3.Kültepe Maşrapa Tip 9 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 8: 27/21'den düzenlenerek çizilmiştir.).....364

Levha 14.1. Acemhöyük Çanak Tip 1a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 365

Levha 14.2. Salur Çanak Tip 1a Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.3: 21'den düzenlenerek çizilmiştir.).....365

Levha 14.3. Salur Çanak Tip 1a Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.3: 22'den düzenlenerek çizilmiştir.).....365

Levha 14.4. Acemhöyük Çanak Tip 1a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 365

Levha 14.5. Acemhöyük Çanak Tip 1a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 365

Levha 14.6. Acemhöyük Çanak Tip 1b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 365

Levha 14.7. Boğazköy Çanak Tip 1b Örneği (Orthmann, 1963a, taf.11: 74'den düzenlenerek çizilmiştir.).....365

Levha 14.8. Yassıhöyük Çanak Tip 1b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf. 48: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.).....365

Levha 15.1. Acemhöyük Çanak Tip 2a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 366

Levha 15.2. Yassıhöyük Çanak Tip 2a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf. 44: 8'den düzenlenerek çizilmiştir.).....366

Levha 15.3. Boğazköy Çanak Tip 2a Örneği (Orthmann, 1963a, taf.1: 9'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....366

Levha 15.4. Acemhöyük Çanak Tip 2a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 366

Levha 15.5. Eskiyapar Çanak Tip 2a Örneği (Orthmann, 1962, abb.2: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.).....366

Levha 15.6. Acemhöyük Çanak Tip 2a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 366

Levha 15.7.Kültepe Çanak Tip 2a Örneği (K. Emre, 1989, fig.AI: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....366

Levha 15.8. Boğazköy Çanak Tip 2a Örneği (Orthmann, 1963a, taf.11: 79'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....366

Levha 16.1. Polatlı Çanak Tip 3a Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.13: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.).....367

Levha 16.2. Gordion Çanak Tip 3b Örneği (Gunter, 1991, fig.1:14'den düzenlenerek çizilmiştir.).....367

Levha 16.3. Polatlı Çanak Tip 4a Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.13: 12'den düzenlenerek çizilmiştir.).....367

Levha 16.4. Asarcık Çanak Tip 4b Örneği (Orthmann, 1966, abb.9:1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....367

Levha 16.5. Boğazköy Çanak Tip 4c Örneği (Orthmann, 1963a, taf.8: 26'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....367

Levha 17.1. Boğazköy Çanak Tip 5a Örneği (Orthmann, 1963a, taf.2: 78'den düzenlenerek çizilmiştir.).....368

Levha 17.2. Polatlı Çanak Tip 5b Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.6: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....368

Levha 17.3. Acemhöyük Çanak Tip 5b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 368

Levha 17.4. Acemhöyük Çanak Tip 5b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 368

Levha 17.5. Acemhöyük Çanak Tip 5b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 368

Levha 17.6. Acemhöyük Çanak Tip 6 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 368

Levha 18.1. Salur Çanak Tip 7 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.3: 26'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....369

Levha 18.2. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 369

Levha 18.3. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 369

Levha 18.4. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 369

Levha 19.1. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.2. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.3. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.4. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.5. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.6. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.7. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 19.8. Yassıhöyük Çanak Tip 8 Örneği (Ş.C. Şener, 2021, taf. 43:11'den düzenlenerek çizilmiştir.).....370

Levha 19.9. Acemhöyük Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 370

Levha 20.1. Acemhöyük Çanak Tip 8b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 371

Levha 20.2.Kültepe Çanak Tip 9a Örneği (K. Emre, 1989, fig. AII: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.).....371

Levha 20.3. Alişar Çanak Tip 9a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 16: 2/133'den düzenlenerek çizilmiştir.).....371

Levha 20.4.Kültepe Çanak Tip 9b Örneği (K. Emre, 1989, fig. AII: 4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....371

Levha 21.1. Acemhöyük Çanak Tip 11a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 372

Levha 21.2. Acemhöyük Çanak Tip 11a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 372

Levha 21.3. Acemhöyük Çanak Tip 11a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 372

Levha 21.4. Yassıhöyük Çanak Tip 11a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.39: 25'den düzenlenerek çizilmiştir.) 372

Levha 21.5. Acemhöyük Çanak Tip 11b Örneği (T.Şener, 2022, şek.11: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 372

Levha 21.6. Acemhöyük Çanak Tip 11c Örneği (T.Şener, 2022, şek.11: 7'den düzenlenerek çizilmiştir.) 372

Levha 22.1. Acemhöyük Çanak Tip 12 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 373

Levha 22.2. Acemhöyük Çanak Tip 12 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 373

Levha 22.3. Acemhöyük Çanak Tip 12 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 373

Levha 22.4. Acemhöyük Çanak Tip 12 Örneği (T. Şener, 2022, şek.11: 4'den düzenlenerek çizilmiştir.) 373

Levha 22.5. Acemhöyük Çanak Tip 13 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 373

Levha 22.6. Acemhöyük Çanak Tip 13 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 373

Levha 22.7. Yassıhöyük Çanak Tip 13 Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.38: 17'den düzenlenerek çizilmiştir.) 373

Levha 23.1. Yassıhöyük Çanak Tip 14a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.40: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.).....374

Levha 23.2. Alişar Çanak Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/118'den düzenlenerek çizilmiştir.) 374

Levha 23.3. Alişar Çanak Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.16: 2/130'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 374

Levha 23.4.Kültepe Çanak Tip 14a Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 10'den düzenlenerek çizilmiştir.).....374

Levha 23.5.Kültepe Çanak Tip 14a Örneği (K. Emre, 1989, fig. BI: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.).....374

Levha 23.6. Alişar Çanak Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/113'den düzenlenerek çizilmiştir.).....374

Levha 23.7.Kültepe Çanak Tip 14a Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 48'den düzenlenerek çizilmiştir.).....374

Levha 23.8. Alişar Çanak Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/119'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 374

Levha 24.1. Acemhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 375

Levha 24.2. Yassıhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.42: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.) 375

Levha 24.3. Etiyokuşu Çanak Tip 14b Örneği (Orthmann,1963b, taf.32: 6/41'den düzenlenerek çizilmiştir.).....375

Levha 24.4. Boğazköy Çanak Tip 14b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 8: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.).....375

Levha 24.5. Acemhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 375

Levha 24.6. Acemhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 375

Levha 24.7. Polatlı Çanak Tip 14b Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.6: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.).....375

Levha 25.1. Boğazköy Çanak Tip 14b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 17: 17'den düzenlenerek çizilmiştir.).....376

Levha 25.2. Gordion Çanak Tip 14b Örneği (Gunter, 1991, fig.2: 31'den düzenlenerek çizilmiştir.)..... 376

Levha 25.3. Kalehöyük Çanak Tip 14b Örneği (S. Omura, 2002, fig.96'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....376

Levha 25.4. Acemhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 376

Levha 25.5.Kültepe Çanak Tip 14b Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 45'den düzenlenerek çizilmiştir.).....376

Levha 26.1.Kültepe Çanak Tip 14c Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 18'den düzenlenerek çizilmiştir.).....377

Levha 26.2. Boğazköy Çanak Tip 14d Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 1: 27'den düzenlenerek çizilmiştir.).....377

Levha 26.3. Polatlı Çanak Tip 14e Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.6: 19'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....377

Levha 26.4.Kültepe Çanak Tip 14e Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 12'den düzenlenerek çizilmiştir.).....377

Levha 26.5.Kültepe Çanak Tip 14e Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 20'den düzenlenerek çizilmiştir.).....377

Levha 26.6. Acemhöyük Çanak Tip 14e Örneği (Acemhöyük Arşivi) 377

Levha 27.1. Yassıhöyük Çanak Tip 14b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.40: 4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....378

Levha 27.2. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/111'den düzenlenerek çizilmiştir.) 378

Levha 27.3. Boğazköy Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 18: 94'den düzenlenerek çizilmiştir.).....378

Levha 27.4. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/114'den düzenlenerek çizilmiştir.) 378

Levha 27.5. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.16: 2/129'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 378

Levha 27.6. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/125'den düzenlenerek çizilmiştir.) 378

Levha 27.7. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/115'den düzenlenerek çizilmiştir.) 378

Levha 28.1. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.16: 2/128'den düzenlenerek çizilmiştir.) 379

Levha 28.2. Boğazköy Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 10: 54'den düzenlenerek çizilmiştir.).....379

Levha 28.3. Boğazköy Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 18: 60'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....379

Levha 28.4.Kültepe Çanak Tip 15a Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....379

Levha 28.5. Alişar Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/115'den düzenlenerek çizilmiştir.) 379

Levha 28.6. Boğazköy Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 10: 57'den düzenlenerek çizilmiştir.).....379

Levha 29.1. Acemhöyük Çanak Tip 15b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 380

Levha 29.2.Kültepe Çanak Tip 15b Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.).....380

Levha 29.3.Kültepe Çanak Tip 15b Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 46'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....380

Levha 29.4. Kalehöyük Çanak Tip 15b Örneği (S.Omura, 2002, fig. 90'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....380

Levha 29.5. Boğazköy Çanak Tip 15c Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 135'den düzenlenerek çizilmiştir.).....380

Levha 29.6.Kültepe Çanak Tip 15c Örneği (K. Emre, 1989, fig. BII: 8'den düzenlenerek çizilmiştir.).....380

Levha 30.1. Alişar Çanak Tip 15c Örneği (Orthmann, 1963b, taf.16: 2/136'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 381

Levha 30.2. Boğazköy Çanak Tip 15d Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 11: 83'den düzenlenerek çizilmiştir.).....381

Levha 30.3. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 381

Levha 30.4. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 381

Levha 30.5. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 381

Levha 30.6. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 381

Levha 31.1. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 382

Levha 31.2. Acemhöyük Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük Arşivi) 382

Levha 31.3. Acemhöyük Çanak Tip 16a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 382

Levha 31.4. Acemhöyük Çanak Tip 16a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 382

Levha 31.5. Boğazköy Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 10: 52'den düzenlenerek çizilmiştir.).....382

Levha 31.6. Boğazköy Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 11: 53'den düzenlenerek çizilmiştir.).....382

Levha 31.7. Alişar Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/117'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 382

Levha 31.8. Boğazköy Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 17: 18'den düzenlenerek çizilmiştir.).....382

Levha 32.1. Boğazköy Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 101'den düzenlenerek çizilmiştir.).....383

Levha 32.2. Acemhöyük Çanak Tip 16c Örneği (Acemhöyük Arşivi) 383

Levha 32.3. Alişar Çanak Tip 17a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.15: 2/117'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 383

Levha 32.4. Acemhöyük Çanak Tip 17a Örneği (T. Şener, 2022, fig. 10: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.) 383

Levha 32.5. Boğazköy Çanak Tip 16a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 101'den düzenlenerek çizilmiştir.).....383

Levha 32.6. Alişar Çanak Tip 17a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.16: 2/124'den düzenlenerek çizilmiştir.) 383

Levha 32.7. Acemhöyük Çanak Tip 17a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 383

Levha 33.1. Yassıhöyük Çanak Tip 17b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.42: 7'den düzenlenerek çizilmiştir.).....384

Levha 33.2. Acemhöyük Çanak Tip 17b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 384

Levha 33.3. Eskiyapar Çanak Tip 17c Örneği (Orthmann, 1962, abb. 2: 8'den düzenlenerek çizilmiştir.).....384

Levha 33.4. Eskiyapar Çanak Tip 18 Örneği (Orthmann, 1962, abb. 2: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.).....384

Levha 33.5. Boğazköy Çanak Tip 18 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 8: 22'den düzenlenerek çizilmiştir.).....384

Levha 33.6. Boğazköy Çanak Tip 19 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 8: 21'den düzenlenerek çizilmiştir.) 384

Levha 33.7. Asarcık Çanak Tip 19 Örneği (Orthmann, 1966, abb.9: 7'den düzenlenerek çizilmiştir.).....384

Levha 34.1. Yassıhöyük Çömlek Tip 1a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.6: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....385

Levha 34.2. Boğazköy Çömlek Tip 1a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 15: 153'den düzenlenerek çizilmiştir.).....385

Levha 34.3. Acemhöyük Çömlek Tip 1b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 385

Levha 34.5. Yassıhöyük Çömlek Tip 1c Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.8: 24'den düzenlenerek çizilmiştir.).....385

Levha 34.6. Yassıhöyük Çömlek Tip 2a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.5: 4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....385

Levha 34.7. Acemhöyük Çömlek Tip 1c Örneği (Acemhöyük Arşivi).....385

Levha 35.1. Boğazköy Çömlek Tip 2a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 6: 147'den düzenlenerek çizilmiştir.).....386

Levha 35.2. Boğazköy Çömlek Tip 2a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 6: 148'den düzenlenerek çizilmiştir.).....386

Levha 35.3. Gordion Çömlek Tip 2a Örneği (Gunter, 1991, fig. 4:57'den düzenlenerek çizilmiştir.).....386

Levha 35.4. Yassıhöyük Çömlek Tip 2b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.9: 8'den düzenlenerek çizilmiştir.).....386

Levha 35.5. Acemhöyük Çömlek Tip 2b Örneği (Acemhöyük Arşivi) 386

Levha 36.1. Acemhöyük Çömlek Tip 3a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 387

Levha 36.2. Acemhöyük Çömlek Tip 3a Örneği (Acemhöyük Arşivi) 387

Levha 36.3. Yassıhöyük Çömlek Tip 3a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.9: 10'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....387

Levha 36.4.Kültepe Çömlek Tip 3b Örneği (Kontani ve diğerleri, fig. 2: 13.4'den düzenlenerek çizilmiştir.).....387

Levha 36.5. Kültepe Çömlek Tip 3b Örneği (Kontani ve diğerleri, fig. 2: 13.5'den düzenlenerek çizilmiştir.).....387

Levha 36.6. Acemhöyük Çömlek Tip 4 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 387

Levha 36.7. Gordion Çömlek Tip 5 Örneği (Gunter, 1991, fig. 4:56'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....387

Levha 37.1. Boğazköy Çömlek Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 48'den düzenlenerek çizilmiştir.).....388

Levha 37.2. Acemhöyük Çömlek Tip 7 Örneği (Acemhöyük Arşivi).....388

Levha 37.3. Acemhöyük Çömlek Tip 7 Örneği (Acemhöyük Arşivi) 388

Levha 38.1. Acemhöyük Çömlek Tip 8 Örneği (Acemhöyük Arşivi).....389

Levha 38.2. Boğazköy Çömlek Tip 9 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 4: 124'den düzenlenerek çizilmiştir.).....389

Levha 38.3. Boğazköy Çömlek Tip 9 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 4: 121'den düzenlenerek çizilmiştir.).....389

Levha 39.1. Alişar Çömlek Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.17: 2/157'den düzenlenerek çizilmiştir.) 390

Levha 39.2. Maltepe Çömlek Tip 11 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.75: 23/26'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 390

Levha 39.3. Maltepe Çömlek Tip 11 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.75: 23/27'den düzenlenerek çizilmiştir.) 390

Levha 39.4. Yassıhöyük Çömlek Tip 11 Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.11: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.).....390

Levha 39.5.Kültepe Çömlek Tip 12a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 84: 27/29'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....390

Levha 40.1. Alişar Çömlek Tip 12a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.18: 2/155'den düzenlenerek çizilmiştir.) 391

Levha 40.2. Boğazköy Çömlek Tip 12b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 5: 65'den düzenlenerek çizilmiştir.).....391

Levha 40.3. Acemhöyük Çömlek Tip 13a Örneği (Acemhöyük Arşivi).....391

Levha 41.1. Acemhöyük Çömlek Tip 13a Örneği (Acemhöyük Arşivi).....392

Levha 41.2. Acemhöyük Çömlek Tip 13a Örneği (Acemhöyük Arşivi).....392

Levha 41.3. Acemhöyük Çömlek Tip 13a Örneği (Acemhöyük Arşivi).....392

Levha 41.4. Yassıhöyük Çömlek Tip 13a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.22'den düzenlenerek çizilmiştir.).....392

Levha 42.1. Yassıhöyük Çömlek Tip 13b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.19: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.).....393

Levha 42.2. Yassıhöyük Çömlek Tip 13c Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.21'den düzenlenerek çizilmiştir.).....393

Levha 43.1. Alaca Höyük Testi Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/98'den düzenlenerek çizilmiştir.).....394

Levha 43.2.Kültepe Testi Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 1: 1/15'den düzenlenerek çizilmiştir.).....394

Levha 43.3.Kültepe Testi Tip 2 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 82: 27/23'den düzenlenerek çizilmiştir.).....394

Levha 44.1. Boğazköy Testi Tip 3 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 1: 40'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....395

Levha 44.2.Kültepe Testi Tip 4 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 83: 27/25'den düzenlenerek çizilmiştir.).....395

Levha 45.1.Kültepe Testi Tip 4 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 83: 27/24'den düzenlenerek çizilmiştir.).....396

Levha 45.2. Boğazköy Testi Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 115'den düzenlenerek çizilmiştir.).....396

Levha 45.3. Karaoğlan Testi Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 20: 04/08'den düzenlenerek çizilmiştir.).....396

Levha 46.1.Kültepe Testi Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 80: 26/17'den düzenlenerek çizilmiştir.).....397

Levha 46.2. Karaoğlan Testi Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 20: 04/08'den düzenlenerek çizilmiştir.).....397

Levha 46.3.Kültepe Testi Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 80: 26/18'den düzenlenerek çizilmiştir.).....397

Levha 46.4.Kültepe Testi Tip 7 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.).....397

Levha 47.1. Gordion Testi Tip 8 Örneği (Gunter, 1991, fgi.4:59'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 398

Levha 47.2. Ahlatlıbel Testi Tip 8 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.22: 5/21'den düzenlenerek çizilmiştir.).....398

Levha 47.3. Polatlı Testi Tip 9 Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.12: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....398

Levha 48.1. Yassıhöyük Testi Tip 10 Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.2'den düzenlenerek çizilmiştir.).....399

Levha 48.2. Boğazköy Testi Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 5: 43'den düzenlenerek çizilmiştir.).....399

Levha 48.3.Çayyolu Testi Tip 10 Örneği (Aslan ve diğerleri, 2013, re.10: 2a-d'den düzenlenerek çizilmiştir.).....399

Levha 49.1. Alaca Höyük Testi Tip 11 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/101'den düzenlenerek çizilmiştir.).....400

Levha 49.2.Kültepe Testi Tip 12 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.).....400

Levha 50.1. Yassıhöyük Tepsi Tip 1a Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.51: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.).....401

Levha 50.2. Acemhöyük Tepsi 1a Örneği (Acemhöyük arşivi) 401

Levha 50.3. Ahlatlıbel Tepsi Tip 1a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.27: 5/70'den düzenlenerek çizilmiştir.).....401

Levha 50.4. Yassıhöyük Tepsi Tip 1b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.51: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.).....401

Levha 50.5. Acemhöyük Tepsi 1b Örneği (Acemhöyük arşivi) 401

Levha 50.6.Külhöyük Tepsi 1b Örneği (Temizsoy ve diğerleri, 2002, lev. XIV: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....401

Levha 50.7. Gordion Tepsi 1b Örneği (Gunter, 1991, fig.4: 43'den düzenlenerek çizilmiştir.) 401

Levha 51.1.Külhöyük Tepsi 2a Örneği (Temizsoy ve diğerleri, 2002, lev. XIV: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....402

Levha 51.2. Etiyokuşu Tepsi 2b Örneği (Orthmann, 1963b, taf.32: 6/40'dan düzenlenerek çizilmiştir.).....402

Levha 51.3. Gordion Tepsi 2b Örneği (Gunter, 1991, fig.4: 44'den düzenlenerek çizilmiştir.) 402

Levha 51.4. Yassıhöyük Tepsi Tip 2b Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf.51: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.).....402

Levha 51.5. Acemhöyük Tepsi Tip 2c Örneği (Acemhöyük arşivi.).....402

Levha 52.1. Alaca Höyük Çaydanlık Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/100'den düzenlenerek çizilmiştir.) 403

Levha 52.2. Acemhöyük Çaydanlık Tip 1 Örneği (Kamış, 2012, lev.156: 636'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 403

Levha 52.3. Kültepe Çaydanlık Tip 2 Örneği (Öktü, 1978, taf. 22: I-E/01'den düzenlenerek çizilmiştir.) 403

Levha 52.4. Kültepe Çaydanlık Tip 3 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 12'den düzenlenerek çizilmiştir.) 403

Levha 53.1. Kültepe Çaydanlık Tip 3 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.).....404

Levha 53.2. Kültepe Çaydanlık Tip 5 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.) 404

Levha 53.3. Acemhöyük Çaydanlık Tip 5 Örneği (Kamış, 2012, lev.118: 498'den düzenlenerek çizilmiştir.) 404

Levha 53.4. Boğazköy Çaydanlık Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 9: 36'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 404

Levha 53.5. Yassıhöyük Çaydanlık Tip 5 Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf. 4: 9'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 404

Levha 54.1. Boğazköy Çaydanlık Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 1: 30'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 405

Levha 54.2. Etiyokuşu Çaydanlık Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 32: 6/42'den düzenlenerek çizilmiştir.) 405

Levha 54.3. Alaca Höyük Çaydanlık Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/105'den düzenlenerek çizilmiştir.) 405

Levha 54.4. Boğazköy Çaydanlık Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 1: 33'den düzenlenerek çizilmiştir.) 405

Levha 55.1. Kültepe Çaydanlık Tip 8 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 10'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 406

Levha 55.2. Kültepe Çaydanlık Tip 8 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 11'den düzenlenerek çizilmiştir.) 406

Levha 55.3. Yassıhöyük Çaydanlık Tip 8 Örneği (Ş. C. Şener, 2021, taf. 4: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.) 406

Levha 56.1. Çayyolu Huni Tip 1 Örneği (Aslan ve diğerleri, 2013, res. 9: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.) 407

Levha 56.2. Boğazköy Küp Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 7: 160'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 407

Levha 57.1. Salur Küp Tip 2 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.2: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.) 408

Levha 58.1. Salur Küp Tip 3 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.2: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.) 409

Levha 59.1. Salur Küp Tip 4 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.1: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.) 4010

Levha 60.1. Salur Küp Tip 5 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.1: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 411

Levha 61.1. Salur Küp Tip 6 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.1: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.) 412

Levha 62.1. Salur Küp Tip 7 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.2: 17'den düzenlenerek çizilmiştir.) 413

Levha 63.1. Eskiyapar Küp Tip 8 Örneği (Orthmann, 1962, abb.8'den düzenlenerek çizilmiştir.) 414

Levha 64.1. Boğazköy Küp Tip 9b Örneği (Orthmann, 1963a, taf.7: 142'den düzenlenerek çizilmiştir.) 415

Levha 65.1. Yassıhöyük Küp Tip 9b Örneği (Ş.C. Şener, 2021, taf. 28'den düzenlenerek çizilmiştir.) 416

Levha 66.1. Boğazköy Küp Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.5: 129'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 417

Levha 66.2. Salur Küp Tip 11 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.2: 19'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 417

Levha 67.1. Kültepe Küp Tip 12 Örneği (Orthmann, 1983b, taf. 84: 27/30'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 418

Levha 67.2. Boğazköy Küp Tip 13 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.6: 131'den düzenlenerek çizilmiştir.) 418

Levha 68.1. Alişar Küp Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.19: 2/159'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 419

Levha 68.2. Alişar Küp Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.19: 2/160'dan düzenlenerek çizilmiştir.) 419

GİRİŞ

Konu

“Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi’nde MÖ 3. Binyılın Sonu-MÖ 2. Binyılın Başlangıç Evresi Seramiği” adlı tez çalışmasının konusunu Orta Anadolu Bölgesi’nde kazısı yapılmış ve yapılmaya devam eden yerleşimlerdeki MÖ 3. binyılın sonu MÖ 2. binyılın başlangıç evresine tarihlendirilen seramiğin gelişimi, bölgedeki dağılımı, yakın bölgelerle bağlantıları ve takip eden döneme aktarımı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Orta Anadolu’da bulunan ve kazısı yapılan 32 yerleşime ait seramik buluntuları incelenerek söz konusu dönemin bölgedeki etkisi ile teknolojik ve ekonomik değişimler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Orta Anadolu Bölgesi’nde bulunan ve MÖ 3. binyıl sonu ve 2. binyıl başına tarihlenen arkeolojik tabaka veya tabakalara sahip olan 32 yerleşimden ele geçmiş seramik buluntuları tez kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede bölge dışında yer alan, ancak Orta Anadolu Bölgesi yerleşimleriyle ilişkili veya benzer kültürel özellikler gösteren yerleşimlerin seramik buluntularıyla karşılaştırma yapılmıştır. Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında toplanan ve değişen detay seviyelerinde yayınlandıkları görülen aynı döneme ait seramik buluntular, stratigrafik bağlamaları dışında bulundukları için tez kapsamı dışında tutulmuştur.

Bölgede yer alan ve ilgili döneme ait tabakalar içeren yerleşimlerin büyük bir bölümü 1950’li yılların öncesinde kazılmıştır. Erken Tunç Çağı kronolojisinin henüz tam olarak tanımlanmadığı bu süreçte ele geçen malzemelerin farklı kronolojik çerçevelerle ele alındığı görülmektedir. Bu durum, seramik buluntuların tarihlendirilmesinde birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çalışma kapsamında karşılaşılan bir diğer sorun ise kazılan yerleşim sayısının

fazla olmasına karşın yerleşimlerden ele geçen seramiğin detaylı bir şekilde ele alan yayın sayısının fazla olmamasıdır. Bu nedenle, Kültepe, Acemhöyük, Boğazköy, Yassıhöyük ve Alaca Höyük gibi merkezler dışındaki yerleşimlere ait veriler sınırlı kalmıştır. Orta Anadolu Bölgesi'nin uzun yıllardır devam eden kazıları arasında yer alan Kültepe, Acemhöyük gibi merkezlerde son yıllarda Erken Tunç Çağı tabakalarına ağırlık verilmesi ve yeni verilerin radyokarbon tarihleri ile desteklenmesi, bölgeye ilişkin bilgilerin güncellenmesi açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, Acemhöyük'te ilgili döneme tarihlenen VIII-V. tabakalarda ele geçen ve daha önce yayınlanmayan bir grup seramik tez çalışması kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Bu merkezlerin dışında, son yıllarda geniş kapsamlı kazıların yürütülmeye başlandığı Kırşehir-Yassıhöyük'te radyokarbon tarihleriyle desteklenen dikkat çekici sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Amaç ve Yöntem

Orta Anadolu Bölgesi, Neolitik Çağ'dan günümüze kadar uzanan zaman aralığında çeşitli kültürlerin gelişiminin ve değişiminin izlenebildiği bir bölge olmuştur. Ticaret yolları üzerinde yer alan bölge, tarıma elverişli arazileri ve maden kaynaklarına olan yakınlığı nedeniyle çağlar boyunca toplumların ilgi odağı olmuştur. Neolitik Çağ'dan Demir Çağı'nın sonuna kadar hareketli bir iskân tarihi sergileyen bölgenin Erken Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde güçlü kent devletlerine, Hitit Dönemi ile birlikte ise merkezi bir devlete ev sahipliği yapması bölgenin Anadolu kültürleri açısından oynadığı kritik rolü işaret etmektedir. Orta Anadolu Bölgesi'nde bulunan yerleşimlerin önemlice bir bölümünün kazısı 1950'lerden önce yapılmıştır. Bölgede Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ile başlayan MÖ 2. binyıl kültürleri detaylı bir şekilde araştırılmış olmasına rağmen, bu dönemi hazırlayan dinamiklerin neler olduğu henüz netlik kazanmamıştır. MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresiyle çakışan sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmelerin Orta Anadolu Bölgesi'nde genel olarak MÖ 2100-2000 yılları arasına tarihlenmektedir. Ancak MÖ 3. binyılın ortalarında Anadolu'nun geneline baktığımızda maden kullanımına bağlı olarak

sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda bazı yeniliklerin ve değişimlerin şekillenmeye başladığı görülmektedir[1]. Bu dönemde beyler tarafından yönetilen yerleşimlerde merkezileşmenin oluşmaya başlaması ve buna bağlı olarak sosyal sınıfların ortaya çıkması gerek mimari buluntular aracılığıyla gerekse diğer maddi kültür unsurları aracılığıyla anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı III'te Orta Anadolu'da sur sistemlerine sahip, merkezde bir sitadelin bulunduğu ve halkın aşağı şehirde yaşadığı yapılardan söz etmek mümkündür. Erken dönemlerden beri varlığı bilinen ve arkeolojik verilerle desteklenen ticari ilişkilerin bu dönemde daha organize hale geldiği ve uzak mesafeli ilişkilerin yine bu dönemde geliştiğini söylemek mümkündür[2]. Alacahöyük kazılarında ortaya çıkarılan soylu mezarları ve son yıllarda Resuloğlu kazılarında açığa çıkarılan zengin mezarlar dönemin sosyo-ekonomik yapısını anlamak için son derece önemli veriler ortaya koymaktadır. Bölgenin en iyi bilinen yerleşimlerinden Kültepe ve Boğazköy kazılarından gelen ve son yıllarda kazılan Kırşehir-Yassıhöyük'ten gelen veriler bu yerleşimlerin Batı Anadolu Bölgesi'nin aksine Erken Tunç Çağı III'te saray ve mabet yapılarına sahip olan ticari merkezler olduğunu kanıtlar niteliktedir. Son yıllarda yürütülen çalışmalar sonucunda Acemhöyük'te açığa çıkarılan sur[3] yerleşimin dönem içerisindeki önemini ortaya koymaktadır.

Batı Anadolu'da buhran ve çöküş dönemi[4] sonucunda kesintiye uğradığı düşünülen Erken Tunç Çağı III evresinin, yeni veriler aracılığıyla Orta Anadolu Bölgesi'nde bir devamlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Christoph Bachhuber[5], Orta Anadolu'da bu kesintinin çok kısa süreli olduğunu vurgularken, Orta Anadolu Bölgesi'nde Boğazköy, Kültepe, Yassıhöyük yerleşimlerinde açığa çıkarılan büyük yapılar, ele geçen buluntular bir kesinti yaşanıp yaşanmadığı sorusunu tekrar gündeme gelmesi gerektiğini göstermiştir. Acemhöyük güney yamaç kazılarında henüz anıtsal bir yapı açığa çıkarılmamasına karşın, yerleşimde Erken Tunç Çağı II'den Asur Ticaret Kolonileri Dönemi sonuna kadar kesintisiz

[1] Sagona ve Zimansky, 2015, s. 156–159; Ünlüsoy, 2018, s.111–117.
[2] Mellink, 1963; Efe, 2005; Şahoğlu, 2005; Özgüç, 1986, s.31.
[3] Kamış ve Öztan, 2020, s. 148–149; T. Şener, 2022, s. 491.
[4] Ünlüsoy, 2018, s. 118.
[5] Bauhhuber, 2015, s. 152.

olarak bir devamlılık yaşandığını ortaya koymaktadır[6]. Özellikle Kültepe'nin 13. tabakasında açığa çıkarılan anıtsal yapı ve bu anıtsal yapı çevresinde ele geçen sayısı bini bulan Kuzey Suriye ve Mezopotamya kökenli bulla[7] Orta Anadolu'nun, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni hazırlayan süreçte yoğun bir ticaret akışına sahip olduğunu ve kent devleti evriminin büyük ölçüde tamamladığını göstermektedir. Benzer bir yapı Boğazköy'ün Vc tabakasında açığa çıkartılmıştır[8]. Kırşehir-Yassıhöyük'ten gelen yeni veriler ışığında II. kültür katında görülen saray yapısı, C14 tarihine göre MÖ 2260-2135 yılları arasına tarihlendirilmiştir[9]. Bu yapıdan ele geçen MÖ 3. binyılın sonuna karakteristik formu dibi iple kesilmiş bardak, huni ve Erken Tunç Çağı III'ün erken evresinde yaygınlaşan Intermediate seramiğinin bir arada bulunması Orta Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni hazırlayan sürecin tarih aralığının yeniden değerlendirilebileceği tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Daha önce görülmeyen bu anıtsal binaların varlığı değişen ve gelişen toplumun Erken Tunç Çağı sonunda yeni bir kültür olgusuna hazırlandığının işaretçisidir. Erken Tunç Çağı sonunda çark yapımı seramik sayısının artması, ticaretin hız kazanması ve gelişmiş mimari özellikler gösteren büyük boyutlu yapıların açığa çıkarılmasına bağlı olarak Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı kesintiye uğramamıştır. Kent devletlerinin oluşumunu sağlayan bu süreç aynı zamanda Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin de hazırlayıcısı olmuştur. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde bir devamlılık olduğu ve büyük kent devletlerinin sayıca arttığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde hem çark yapımı hem de el yapımı seramikler bir arada görülmektedir. Toplumun Erken Tunç Çağı içerisinde geçirdiği değişim sosyo-kültürel ve ekonomik yapıların değişimlerini de beraberinde hızlandırmıştır. Nüfusun artması ve beylere bağlı yönetim organizasyonu sonucunda seramikte standart bir üretime geçilmesi seramik yapım teknolojisinde çarkın kullanımını arttırmıştır. Bu süreç sonunda ve devam

[6] T. Şener, 2022, s. 491.
[7] Kulakoğlu ve Öztürk, 2015.
[8] Scachner, 2012, s. 85.
[9] M. Omura, 2016, s. 20; Ş. C. Şener, s. 21–25.

eden süreçlerde çark yapımı seramik neredeyse tamamen el yapımı seramiğin yerine geçmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ticaretin başkenti Kültepe'de yani Kaniş Karum ile birlikte Orta Anadolu'da pek çok karum ve wabartum kuran Asurlu tüccarlar organize ticareti Anadolu'ya getirmişlerdir. Uzun mesafeli yollarda eşekler ile taşınarak sağlanan ticaret Anadolu'ya kalayın gelmesini sağlamıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin Anadolu'ya getirdiği en önemli yeniliklerden biri de yazının Anadolu'da kullanılmaya başlamasıdır. Hem ticari hem de güncel kayıtlar tutan tüccarlar pek çok bilginin günümüze kadar aktarılmasına yardımcı olmuşlardır. Erken Tunç Çağı'nın son evresinde gelişen kent devletleri, bu çağda dönüşümlerini tamamlamışlardır.

Yukarıda değinilen tüm bu süreçler dikkate alındığında, takip eden döneme geçişi hazırlayan sosyal ve kültürel süreçlerin son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu tezin birincil amacı MÖ 2. binyılın ilk çeyreğini hazırlayan yenilik ve değişimleri seramik materyali üzerinden tanımlayabilmek ve elde edilen verilerin takip eden toplumları nasıl etkilediği sorularına cevap bulabilmektir. Bu kapsamda Orta Anadolu'da kazısı yapılan ve yapılmaya devam eden eski ve yeni kırka yakın yerleşimden elde edilen veriler aracılığıyla bölgede MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresine ilişkin yeni öneriler getirilmiştir. MÖ 3. binyılın sonunda ortaya çıkan el yapımı ve çark yapımı boyalı seramik grupları ve çark yapımı seramiğin bölge içerisindeki dağılımı, yerel geleneklere bağlı seramiklerin değişimi, gelişkin kent devletlerine ve bölgeler arası ticaret ağına giden yolda yeni verilere ulaşılması tezin yazılmasındaki bir diğer önemli amaçtır.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda öncelikle Orta Anadolu Bölgesi'nin fiziki özellikleri ve günümüzdeki coğrafi sınırları hakkında kısa bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde Orta Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı kronolojisine ilişkin görüşlere, karşılaştırmalara yer verilmiş ve terminolojik farklılıklar tartışılmıştır. Erken Tunç Çağı kronoloji problemlerine ilişkin veriler değerlendirildikten sonra MÖ 3. binyılın sonu ve MÖ 2. binyılın başına ilişkin kronoloji problemleri, yeni yayınlanan radyokarbon tarihleri ile güncel veriler aktarılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Erken Tunç Çağı'nda Anadolu'nun sosyo-ekonomik ve siyasi yapısının değişimi ve bu değişim sürecini hazırlayan madencilik, teknolojik gelişmeler, hayvancılık, toplumsal yapı gibi etmenler alt başlıklar altında tartışılmıştır. MÖ 3. binin ikinci yarısında yaşanan kırılmanın nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır. Toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan yaşadığı bu dönüşümün MÖ 2. binin ilk çeyreğindeki yansımalarına değinilmiştir.

Dördüncü bölümde tez kapsamında değerlendirilen yerleşimlerin araştırma tarihçesi, konumu, stratigrafik dizilimi ve MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakaları hakkında kısa bilgiler sunulmuştur.

Tezin esas çalışma materyalini oluşturan seramik grupları ve seramik formları beşinci ve altıncı bölümlerde anlatılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle Acemhöyük'ün ilgili tabakalarından ele geçen seramik buluntular, tarafımdan çizilmiş ve Corel Draw programı yardımıyla dijitalleştirilerek seramik gruplarına ayrılmıştır. Değerlendirme kapsamındaki tüm yerleşimlerde ilgili dönemde varlığı tespit edilen seramik grupları belirlenmiş ve bu seramik grupları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Monokrom ve boya bezekli seramik gruplarının oluşturduğu toplam 14 adet seramik grubu belirlenmiş ve bu grupların kronolojisi hakkındaki veriler kısaca tartışılmıştır.

MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen yerleşimlere ait seramik formları ise 12 farklı kategoride değerlendirilmiştir. Her bir yerleşimde görülen ortak formlar kendi içinde tiplere ayrılmıştır. Formların tipolojisi Tuba Ökse'nin 1993 yılında yayınladığı "Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri" adlı kitabında belirlediği ölçülerden yola çıkarak belirlenmiştir. Belirlenen tipler ise gösterdikleri dip, ağız kenarı, kulp gibi farklılıklar göz önünde bulundurularak alt tiplere ayrılmıştır. Her bir tipin hangi seramik grubuna ait olduğu ve hangi yerleşimlerden ele geçtiğine ilişkin bilgiler sunulduktan sonra, her bir form kendi içerisinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Yayınlanmış seramik formlarına ait örnekler tarafımdan Corel Draw çizim programı yardımıyla dijital ortama

aktarılmış ve her form ve tipleri için levhalar oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra QGIS harita programı aracılığıyla formların ve tiplerin yerleşimlerdeki dağılımına ilişkin haritalar oluşturulmuştur. Aynı zamanda formların seramik grupları içerisindeki dağılımlarına ilişkin veriler grafikler yardımıyla desteklenmiştir.

Son olarak altı bölüm boyunca ele alınan verilerin her biri ayrı ayrı analiz edilerek bölge genelinde MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresine ilişkin olarak hem eş zamanlı hem de farklı zamanlarda gelişim gösteren bölgesel ayrımlar olduğu, bu bölgelerin birbirleri ile etkileşimi, kültürel birlikteliğin başladığı tarihsel sürece ilişkin olarak bazı öneriler sunulmuştur.

1. BÖLÜM

ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Orta Anadolu Bölgesi sahip olduğu geniş düzlükler ve tarıma elverişli toprakları sayesinde asırlar boyu yerleşim açısından Anadolu'nun en çok iskân edilen bölgelerinden biri olma özelliğine sahip olmuştur. Kızılırmak ve Sakarya nehrinin kolları ile sulanan araziler, dağlar arasında yer alan düz ovalar tarım toplumlarının bu bölgede gelişmesine olanak sağlamıştır. Özellikle bölgenin dağlık kesimlerindeki platolar hayvancılık ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Orta Anadolu Bölgesi aynı zamanda maden yatakları açısından da zengindir. Tarım ve hayvancılığa elverişli araziler, iklim koşulları, maden kaynakları Neolitik Çağ'dan itibaren bölgede yerleşimlerin kesintisiz bir şekilde günümüze kadar devam etmesini sağlamıştır. Coğrafyanın toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelerde ne denli etkili olduğunu anlayabilmek için bu bölümde öncelikle toplumsal, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmelerin arka planında önemli bir pay sahibi olan coğrafi özelliklerden ana hatları ile bahsedilmiş, sonrasında ise bu alanlarda MÖ 3. binyılda gerçekleşen dikkat çekici değişimlere değinilmiştir.

Dağlar Orta Anadolu Bölgesi'nin doğal sınırlarının tanımlanmasında kullanılan en önemli kriterdir[10]. Bölgenin Karadeniz Bölgesi ile olan sınırı Kuzey Anadolu Dağları'nın batıda Bozöyük civarından başlayan ve Beypazarı'nın kuzeyine kadar uzanan dağların güney eteklerine kadar yayılır. Toros Dağları ise Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi arasında doğal sınırı oluşturur. Bölge doğudan ve batıdan platolar ve alçak dağlar ile çevrelenmiştir[11].

[10] Günümüzde coğrafi koşullar ile sınırları belirlenen Orta Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı ve devamında Asur Ticaret Kolonileri Dönemi içerisindeki sınırları gösterdiği kültürel özelliklerin yayılımına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu kültürel özelliklerin kapsamı ve Erken Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı içerisinde belirlenen Orta Anadolu Bölgesinin sınırları ile ilgili detaylı bilgilere ve kültür bölgesi tartışmalarına 8. bölümde değinilecektir.

[11] Atalay ve Mortan,1997, s. 349; Yazıcı, 2002, s.10.

Yeryüzü şekillerinin oluşturduğu doğal sınırlar aynı zamanda Orta Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Kızılırmak, Orta Kızılırmak, Konya ve Yukarı Sakarya olmak üzere dört farklı bölümde incelenmesini de mümkün kılmaktadır[12]. Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında kalan Yukarı Kızılırmak Bölümü bölgenin en yüksek ve engebeli bölümüdür. Kızılırmak tarafından sulanan arazide dağlar arasında geniş platolar uzanmaktadır ve sahip olduğu bu geniş platolar Doğu Anadolu Bölgesi ile arasında geçiş görevi üstlenir. Dağların arasında kalan düzlükler tahıl tarımı yapılmasına uygundur ancak bölgenin ekonomisi temelde hayvancılığa dayanmaktadır[13].

Orta Kızılırmak Bölümü, Orta Anadolu Bölgesi'nin en büyük yüzölçümüne sahip bölümüdür. Kızılırmak yayının kuzeyinde kalan ve Karadeniz Bölgesi sınırına kadar ulaşan bölümde yükseltinin çok fazla olmadığı görülmektedir. En önemli su kaynağı Kızılırmak'ın kollarından Delice ırmağıdır. Irmak, Orta Kızılırmak bölümünün ortasından geçerek tarıma elverişli topraklar yaratmıştır[14]. Bölümün güneyinde kalan Kayseri ve Niğde yöresi volkanik dağların ve volkanik hareketlerin görüldüğü bir alanı kapsamaktadır. Volkanik faaliyetler sonucu oluşan volkanik tüfler konut yapımı için doğal materyaller oluşturarak bu bölümde yerleşimi kolaylaştırmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu'ya ve Mezopotamya'ya açılan geçitler Orta Toros Dağları'nda yer almaktadır. Bu geçitler günümüzde olduğu kadar geçmiş dönemlerde de uzak mesafeli ticarete kapı açmaları nedeniyle son derece önemlidir.

Konya Bölümü, bölgenin en düz alanlarını kapsar. Yağış rejimi açısından en kurak bölüm olmasına rağmen tahıl tarımı nedeniyle bölgede önemli bir rol oynamaktadır[15]. Konya Bölümünün kuzeyinde Tuz Gölü Havzası yer alır.

[12] Atalay ve Mortan,1997, s. 381.
[13] Yazıcı, 2002, s.12-14.
[14] Yazıcı, 2002, s.16.
[15] Atalay ve Mortan, 1997, s. 382.

Güneyde ise tabanında geniş ovaların yanı sıra geçici göl ve bataklıklar bulunan Konya Havzası yer almaktadır[16].

Bölgenin kuzeybatısında kalan Yukarı Sakarya Bölümü, Sakarya nehri boyunca uzanan ovalar ve bunlar arasındaki dağ sıralarından oluşmaktadır. Kızılırmak ve Sakarya nehirleri arasında kalan Ankara yöresinde yükseltinin daha az olduğu, Eskişehir yöresinde ise dağ sıralarının ve platoların daha yoğun olduğu görülmektedir. Akarsuların taşıdığı alüvyonlu topraklar tarıma elverişli arazilerin oluşmasını sağlamıştır[17].

Anadolu'nun merkezinde bir çanak görünümünde olan Orta Anadolu Bölgesi yukarıda bahsedilen fiziki özelliklerinin yanı sıra doğudan batıya ve kuzeyden güneye geçişi sağlayan bir köprü görevi üstlenmesi nedeniyle Neolitik Çağ'dan günümüze kadar birçok kültürü bünyesinde barındırmıştır. Güneydeki Konya Havzası ovaları tahıl tarımının, Yukarı Kızılırmak Havzası'ndaki platolar ise hayvancılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Anadolu'nun doğusundan batısına uzun mesafeli ticareti mümkün kılan doğal geçitler Orta Anadolu Bölgesi'ne bağlanmakta ve farklı kültürlerin aynı bölgede toplanmasına olanak sağlamaktadır.

Bölgenin yüzey şekilleri dışında akarsu ve gölleri de yerleşimlerin gelişimini etkileyen bir diğer faktördür. Su yönünden fakir arazilerde yaşam çok fazla gelişmemiştir. Çanak biçiminde kapalı bir havza olma özelliği taşımasının yanı sıra Orta Anadolu Bölgesi'nin akarsularının çoğu Karadeniz'e dökülmektedir. Orta Anadolu'nun en önemli su kaynağı olan ve Yukarı Kızılırmak bölümündeki Kızıldağ'ın eteklerinden inen suların birleşmesi ile oluşan Kızılırmak nehri, geniş bir yay çizerek Karadeniz Bölgesi'ne kadar uzanır. Yazları sıcak ve kurak olan bölgenin tarım arazilerinin sulama ihtiyacının büyük çoğunluğunu Kızılırmak nehri

[16] Yazıcı, 2002, s. 24.
[17] Yazıcı, 2002, s. 28-29.

ve kolları karşılar. En önemli kolları olan Gökırmak ve Devrez kuzeyde yer alırken, Delice Irmağı güneye doğru uzanarak Orta Anadolu'nun iç kesimlerinin sulanmasına olanak sağlar.

Bir diğer önemli su kaynağı olan Sakarya Nehri ise ana kolunu Çifteler yaylasındaki karstik kaynaklardan alır. Porsuk Çayı ve Ankara Çayı bölgenin sulanmasına katkı sağlayan ana kollarıdır. Bu kolların geçtiği araziler tarıma ve yerleşime elverişli alanlar sunar. Bölgenin doğusundaki sular ise Seyhan nehri ile birleşerek Akdeniz'e dökülür[18]. Bu üç ana ırmağın suladığı araziler başta tahıl ürünleri olmak üzere meyve ve sebze tarımına elverişli topraklar sunar[19].

Denize dökülen akarsular ile beslenen alüvyal araziler dışında göl tabanlarının oluşturduğu kapalı havzalar Orta Anadolu'da özellikle Konya bölümünde önem taşır. Tuz Gölü, Akşehir-Eber Gölü, Tuzla Gölü ve Konya-Ereğli ovalarındaki göl ve bataklık alanları başlıca sulak alanlardır. Bugün bölgenin tahıl ihtiyacının büyük bir kısmı Konya Havzası'ndaki bataklık tabanlarında üretilen tahıl sayesinde karşılanmaktadır. Ayrıca Konya'nın Bozkır ilçesinde doğan ve Çumra'ya ulaşınca iki kola ayrılan Çarşamba Çayı oluşturduğu alüvyal topraklarla özellikle Neolitik Çağ'dan günümüze kadar verimli araziler sunmuştur[20].

İklim özelliklerine bakıldığında Orta Anadolu Bölgesi'nin genel olarak yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı olan karasal iklim özelliği göstermektedir. Bölge sınırlarını belirleyen dağlar denizden gelen ılık hava esintilerinin iç bölgelere ulaşmasına engel olur. Bu nedenle kışları soğuktur. Yaz ayları ise yağış miktarının az olmasından ötürü kuraktır.

[18] Yazıcı, 2002, s. 39.
[19] Atalay ve Mortan, 1997, s. 373-375.
[20] Asouti, 2009, s. 3.

Orta Anadolu Bölgesi'nde paleoklimatoloji üzerine yapılan çalışmalar günümüzden çok farklı bir sıcaklık değerine sahip olmadığını göstermektedir. Neolitik ve Kalkolitik tarım toplumlarının başarısı nemli havaya bağlı olarak gelişmiştir. Ancak Erken Holosen ve Geç Holosen arasındaki geçiş döneminde üç kurak iklim periyodu yaşanmıştır[21]. Bu kuru iklim periyodlarından konumuz açısından en önemlisi MÖ 2200'lerde başladığı düşünülen Erken Tunç Çağı III'ün geç evresiyle çakışmaktadır[22]. Erken Tunç Çağı II evresine tarihlenen MÖ 2450'ler yüksek oranda nemli-kuru hava dalgalanmaları ile dikkat çekmektedir[23]. Bu süreç içerisinde yaşayan toplumlar zenginlikleri ile karakterize edilir. Aynı zamanda yerleşim sayısında bir artış göze çarpar. MÖ 2200'lerden itibaren Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin sayısının düşmesini aynı tarihlerde başlayan kurak periyod ile bağdaştıran yaklaşımların[24] sıkça gündeme getirildiği görülmektedir.

[21] Roberts ve diğerleri, 2011, s. 148.
[22] Roberts ve diğerleri, 2011, s.151, fig. 3.
[23] Roberts ve diğerleri, 2011, s. 151-152.
[24] Roberts ve diğerleri, 2011, s.152; Massa ve Şahoğlu, 2015, s. 61-78.

2. BÖLÜM

ORTA ANADOLU BÖLGESİ MÖ 3. BİNYILIN SONU- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ KRONOLOJİSİ

Tarihöncesi dönemlerin kültürel sıra düzeninin belirlenmesi ve zamansal aralıklarının tayin edilmesi için kullanılan göreceli kronoloji, yani karşılaştırmalı tarihlendirme yöntemleri ve terminoloji farklılıkları 20. yüzyılın ilk yarısında kazılan pek çok Orta Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşimi açısından farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan C^{14} gibi mutlak tarihlendirme yöntemlerinin yardımıyla bu karmaşık tablonun daha anlaşılır hale gelmeye başladığı görülmektedir.

Orta Anadolu Bölgesi'ne ait Erken Tunç Çağı kronoloji önerileri günümüzde halen tartışmalara açıktır. Yeni kazılardan elde edilen veriler kronoloji sorunlarına ışık tutmakta ve yeni önerileri de beraberinde getirmektedir. Bu bölümde Orta Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı kronoloji problemlerine kısaca değinilecek ve tez kapsamında değerlendirilen MÖ 3. binyılın sonu-2. binyılın başlangıç evresi kronolojisine ilişkin eski ve yeni yorumlar bir arada ele alınacaktır.

2.1. ORTA ANADOLU BÖLGESİ ERKEN TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİ PROBLEMLERİ

Orta Anadolu Bölgesi'nde Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin büyük bir bölümü 20. yüzyılın ilk yarısında kazılmıştır. Bu dönemde "Erken Tunç Çağı" terimi yerine "Bakır Çağı" terimi yaygın olarak kullanılmıştır[25]. Tunç (Bronz) Çağı terimi ilk kez 1836 yılında Christian Jurgensen Thomsen tarafından teşhire açılan Danimarka'daki Kuzey Eski Eserler Müzesi (Museum of Northern Antiquities)

[25] 1930'larda kazılan Alişar, Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Karaoğlan gibi yerleşimlerde günümüzde Erken Tunç Çağı II/III için Bakır Çağı terimi kullanılmaktadır. Bakınız Koşay, 1934; von der Osten, 1937; Arık, 1937a; Kansu, 1940.

kataloğunda, "Üç Çağ Sistemi" içinde kullanılmıştır[26]. Anadolu'da Tunç Çağı teriminin ilk kez 1932 yılında Carl Blegen tarafından kullanıldığı, Erken Tunç Çağı teriminin ise yine aynı araştırmacı tarafından 1937 yılında literatüre kazandırıldığı bilinmektedir[27]. Blegen, Troia I-V tabakalarını Erken Tunç Çağı'na tarihlendirmiştir[28]. Aynı yıl Alişar kazısı başkanlığını yürüten Hans Henning von der Osten[29], Alişar yerleşimindeki seramik gelişimine bakarak kullandığı Bakır Çağı ve Erken Tunç Çağı terimlerinin ayırıcı noktası olarak Alişar III ya da diğer adıyla Kapadokya seramiğinin ortaya çıkışını önerir[30]. Orta Anadolu Bölgesi'nde yaygın görülen ve 19. yüzyıldan itibaren Kapadokya Boyalıları[31] olarak bilinen bu seramik türü Erken Tunç Çağı terimini beraberinde getirmiştir. Ancak Bakır Çağı ve Erken Tunç Çağı ayrımının sağlıklı bir stratigrafik analize dayandırılmadığı görülmektedir. Aynı yıllarda kazısı yapılan Ahlatlıbel, Karaoğlan ve Etiyokuşu gibi yerleşimlerde de Bakır Çağı terimi kullanılmıştır.

1930'lu yıllarda başlayan ve 1940'ların ikinci yarısında devam ettirilen Tarsus-Gözlükule kazıları ile Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisi farklı bir boyut kazanmış ve seramik gelişiminden yola çıkarak Erken Tunç Çağı terimi Bakır Çağı'nı da kapsayacak şekilde üç ayrı evreye ayrılmıştır[32]. Genel olarak Erken Tunç Çağı II/III dönemleriyle çakışan Bakır Çağı terimi günümüzde kullanılmamaktadır[33]. Alişar'da tanımlanan "Erken Tunç Çağı" terimi ise Erken Tunç Çağı III sonlarını kapsamaktadır. Kurt Bittel'ın[34] "Bakır Çağı" teriminin yanıltıcı olduğunu belirtmesi ve MÖ 2500 yılını Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç

[26] Renfrew ve Bahn, 2013, s. 315-319; Tekin, 2017, s. 34. Üç Çağ Sistemi'nde arkeolojik materyalin kullanımı baz alınarak taş, bronz ve demir çağları olmak üzere arkeolojik dönemler üç aşamaya tarihlenir.
[27] Blegen, 1932, s. 432; Blegen, 1937, s. 595-596.
[28] Blegen, 1937, s. 595-596; Blegen ve diğerleri, 1950.
[29] Von der Osten, 1937.
[30] Von der Osten, 1937.
[31] Ayrıntılı bilgi için bknz. Genouillac, 1926. Henri de Genouillac 1926 yılında yayınlamış olduğu bu kitapta, Ernest Chantre'nin 1800'lü yılların sonunda Kültepe ve civarında yaptığı yüzey araştırmalarından topladığı seramikleri *"Ceramiques Cappadocienne"* yani "*Kapadokya Seramikleri"* olarak tanımlamıştır.
[32] Goldman, 1956, s. 92-131.
[33] Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020a, s. 101.
[34] Bittel, 1950, s. 15.

Çağı başlangıç tarihi olarak önermesi üzerine bu görüş uzun yıllar boyunca kabul görmüştür[35].

Tarsus kazıları sonrasında oluşturulan Erken Tunç Çağı kronolojisi ile kesintisiz bir stratigrafi veren ve Ege Dünyası ile Anadolu arasında stratejik bir öneme sahip olan Troia yerleşimi tabakaları arasında paralellik kurulmaya çalışılmıştır. Ancak Troia'da, başlangıçta Bakır Çağı olarak kabul edilen tabakaları Schliemann tarafından sistemsiz ve kötü kazıldığı için, sağlam bir stratigrafi oluşturmak zaman almıştır. Bununla birlikte Tarsus ve Troia arasındaki uzak mesafe, tabakalar arasında tam bir paralellik kurulmasına engel olmaktadır. Zaman içerisinde Troia ve Tarsus kronolojisinin paralelliğine ilişkin olarak pek çok kronoloji önerisi de bilim dünyasına kazandırılmış ancak kesin bir görüş birliğine varılamamıştır[36]. Günümüzde pek çok tartışmaya neden olan Troia'nın kronolojik ve stratigrafik önerilerine ilişkin son veriler ve öneriler Manfred Korfmann tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda ortaya çıkartılmıştır[37].

Erken Tunç Çağı I, II ve III evrelerini Troia ve diğer yerleşimler üzerine uyarlamak çok kolay olmamıştır. Günümüzde Erken Tunç Çağı için genel kabul gören tarih aralığı MÖ 3200-2000 yılları arasıdır. Tarsus kazıları sonucunda oluşturulan kronolojiye göre Erken Tunç Çağı I evresi MÖ 3000 civarında başlatılmıştır[38]. Bu yerleşimde Erken Tunç Çağı I' de el yapımı seramik ile az miktardaki devetüyü renkli çark yapımı seramik bir arada yer almaktadır[39]. Ancak Troia I' de henüz çark yapımı seramikler bulunmamıştır. Donald F. Easton, üç kalibreli C^{14} tarihlendirmesine göre Troia I yerleşimini MÖ 3600'e tarihlendirmektedir[40]. Ayrıca Balkanlarla bağlantı içinde olan yerleşimde Karanovo IV tipi seramiklerin ele

[35] Mellaart, 1957, s. 65.
[36] Mellaart, 1957, s.55-88; Easton, 1976, s.145-173; Yakar, 1979, s.51-67; Yakar, 1985; Mellink, 1992.
[37] Korfmann Troia'nın 10 ayrı dönem ve 52 evreden oluştuğunu tespit etmiştir. Bknz. Korfmann, 2004, s. 18.
[38] Goldman, 1956, s. 64.
[39] Mellink, 1992, s. 215.
[40] Easton, 1976, s. 161.

geçmesi ile C¹⁴ tarihinin sağlamasını yapmış olur. James Mellaart[41] önceleri Troia I'in MÖ 2750 civarında başlaması gerektiğini önerse de daha sonra Kilikya ve Makedonya kültürleri ile arasındaki paralellikleri kıyaslayarak Troia I'in MÖ 3500 civarında başlaması gerektiğini yazmıştır. Jak Yakar[42] ise Blegen tarafından A6 tabakları olarak tanımlanan kap formların Kumtepe IC ve Troia Ia' da ortaya çıktığını belirterek bu tabakların Beycesultan Geç Kalkolitik 4 evresinde dört adet örnekle temsil edildiğini belirtir. Bu durum o dönem için kullanılan karşılaştırmalı tarihlendirme yöntemlerine dayanarak Batı Anadolu kronolojisinde Geç Kalkolitik Dönem ile Erken Tunç Çağı arasında seramik materyali açısından kesin bir ayrım olmamasından kaynaklanmaktadır. Korfmann[43] tarafından yayınlanan ilk C¹⁴ sonuçları farklı yorumları beraberinde getirmiştir. Bu verilere göre Troia I'in MÖ 2920-2600 Troia II'nin ise MÖ 2600-2490 yılları arasına yerleştirilmesi gerektiği önerilmiştir. Ancak Weninger ve Easton'ın[44] yayınladığı ve odun kömürü örnekleri üzerinden yapılan C¹⁴ tarihleri Troia Ij'nin MÖ 2525/2510'larda sona erdiği ve Troia IIa'nın kabaca MÖ 2550/2500 tarihlerinde başladığı göstermektedir. Troia III MÖ 2300'lerde Troia IV ise MÖ 2200 civarında başlamıştır[45]. Hemen hemen her evreden gelen verilerle yapılan bu C¹⁴ sonuçları günümüzde en geçerli sonuçlar olarak kabul görmektedir.

Tarsus-Gözlükule Erken Tunç Çağı II kronolojisi MÖ 2750-2400 tarih aralığında verilmiştir[46]. Bu tarih aralığı Troia II'nin C¹⁴ sonucundan daha erken başladığını ortaya koymaktadır. Günümüzde çoğu bilim insanı Erken Tunç Çağı II için MÖ 2700-2400 tarih aralığını referans almaktadır. Mellink[47], Tarsus ve Orta Anadolu'nun güneyi ile arasındaki bağın Aksaray-Konya-Niğde yöresinde karakteristik olarak görülen metalik seramik ile Erken Tunç Çağı II evresinde

[41] Mellaart 1957, s. 161; Mellaart, 1962, s. 403. Mellaart 1957 yılında yayınlamış olduğu makalede Troia I'in Kumtepe Ic paralelliğinden yola çıkarak MÖ 2800'e tarihlendirilmesi gerektiğini savunur. Ancak 1962 yılında yayınlamış olduğu makalede Vinça kültürünün bir uzantısı olan Troia I'in Makedonya Erken Tunç Çağı kültürü ile aynı zamanda yani MÖ 3500'lerde başlamış olabileceğini belirtir.
[42] Yakar, 1979, s. 58.
[43] Korfmann, 1994, s.329.
[44] Weninger ve Easton, 2014, s. 190-191.
[45] Weninger ve Easton, 2014, s. 190-191.
[46] Goldman, 1956, s. 64.
[47] Mellink, 1992, s. 215.

kurulduğuna dikkat çekmiştir. Tarsus-Gözlükule'nin seramiklerinin yeniden incelenmesi yeni kronoloji önerilerini de beraberinde getirmiştir. Yalnızca seramik üretiminde görülen değişikliğe bağlı olarak değil, aynı zamanda tabakalar ve kontekstler dikkate alınarak oluşturulan yeni kronolojide Erken Tunç Çağı II evresinin tarihlerini MÖ 2600-2330 yılları arasına çekmektedir[48]. Erken Tunç Çağı III evresi ise MÖ 2330-2000 tarihleri arasına yerleştirilmektedir. Özellikle Tarsus Erken Tunç Çağı III evresi Troia IIg ve III ile paralel olduğunu depas, tek kulplu tankard ve mercimek biçimli testi gibi malzeme grupları ile karşılaştırmalı olarak ilişkilendirilirken, Troia IIg-III C^{14} sonuçları MÖ 2330 tarihini vermektedir[49].

1950-1980 yılları arasında yapılan Tarsus ve Troia yerleşimlerinin paralelliğine ilişkin kronoloji önerileri Orta Anadolu'da kazısı yapılan merkezlere referans olması açısından önemlidir. Ancak bölgelerarası kültür farklılıkları ve yerel özellikler ne yazık ki Orta Anadolu ile Troia-Tarsus yerleşimleri arasında paralellik kurulmasını zorlaştırmaktadır. O yıllarda mutlak tarihlendirme yöntemlerinin sık kullanılmayışı ve karşılaştırmalı tarihlendirme yöntemlerine başvurulması yukarıda bahsedildiği gibi tarih aralıklarının sürekli değişmesine neden olduğu gibi, Erken Tunç Çağı kronolojisinin sağlıklı bir zemin üzerine oturtulmasına da engel olmuştur. Orta Anadolu Bölgesi'nde seramik materyali üzerinde yapılan incelemeler Erken Tunç Çağı I ve II evresi arasında net bir ayrım olmadığını göstermektedir. Ancak son yıllarda bölgede yürütülen kazılar ve bu kazılardan elde edilen C^{14} tarihlendirmeleri ile seramik buluntular Orta Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisinin yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

[48] Mallegni ve Vacca, 2013, s. 210.
[49] Mallegni ve Vacca, 2013, s. 212.

Daha önce de bahsedildiği gibi Orta Anadolu yerleşimleri için kullanılan Bakır Çağı terminolojisinin, Osten[50] ve Özgüç'ün[51] yayınlarından yola çıkarak günümüzde Erken Tunç Çağı II ve IIIA evrelerine denk geldiği anlaşılmaktadır. 1963 yılında yayınlanan Winfried Orthmann'ın[52] çalışmasında, Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin üç bölümlü Erken Tunç Çağı kronoloji şemasına oturtulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu yayında yer alan Orta Anadolu yerleşimlerine ilişkin veriler ve Orta Anadolu kronoloji önerileri o güne değin yapılan en kapsamlı çalışma olarak literatüre geçmiştir. 1900'lü yılların ilk yarısında kazısı yapılan Ankara yöresi Erken Tunç Çağı yerleşimlerine ait seramikler, 2000'li yılların başında yeniden ele alınmış ve Erken Tunç Çağı I, II ve III evrelerine ayrılmaya çalışılmıştır[53]. Ancak bu bölgedeki yerleşimlere ait seramiklerin yerel özellikler göstermesi, net bir gelişim çizgisi göstermemesi, stratigrafik ve kronolojik açıdan referans alınacak yakın bir yerleşim yeri bulunmaması Erken Tunç Çağı I ve II evrelerini birbirinden ayırmayı zorlaştırmıştır[54]. El yapımı kırmızı astarlı malzemenin baskın olduğu bu yerleşimlerde yeni dönem kazılarından biri olan ve stratigrafik açıdan diğer yerleşimlerden daha iyi sonuç veren Çayyolu Höyük'teki malzemeler ile paralellik kurulmuştur[55]. Ahlatlıbel, Etiyokuşu ve Karaoğlan yerleşimlerinde kurulan paralellik Bakır Çağı olarak tanımlanan tabakaların Erken Tunç Çağı II ve IIIA evrelerine denk geldiği anlaşılmıştır[56].

Ahlatlıbel mezarlarından ele geçen metal buluntular Orta/Kuzey Anadolu yerleşimleri ile kronolojik bir paralellik kurmak açısından önem arz etmektedir.

[50] Von der Osten, 1937, s. 110-207. Von der Osten Bakır Çağı'nı Intermediate seramiğinin sona erip, Alişar III seramiğinin ortaya çıkması ile sonlandırır ve Alişar III seramiğinin görülmesi ile birlikte Erken Tunç Çağı'nı başlatır. Tahsin Özgüç ise Kültepe'de yoğun olarak ele geçen Alişar III seramiği ile Alişar yerleşimi arasında paralellik kurmuş ve von der Osten ile aynı görüşü paylaşmıştır.
[51] T. Özgüç, 1947a, s. 312. Tahsin Özgüç ise Kültepe'de yoğun olarak ele geçen Alişar III seramiği ile Alişar yerleşimi arasında paralellik kurmuş ve von der Osten ile aynı görüşü paylaşmıştır.
[52] Orthmann, 1963b.
[53] Bertram, 2008, s. 73-84. Jan K. Bertram ve ekibi Ankara Yöresi'nde Ahlatlıbel, Etiyokuşu ve Koçumbeli Erken Tunç Yerleşimlerine ait malzemeleri yeniden değerlendirmişlerdir.
[54] Bertram, 2008, s. 75-76.
[55] Aslan vd., 2013, tab. 2; Bertram ve İlgezgi-Bertram, 2020, s. 102-103.
[56] Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020a, s. 102.

Yerleşimde cinsiyet ayrımı gözetmeksizin mezar hediyesi olarak bırakılan sap delikli baltalar[57], Resuloğlu Mezarlığı'ndan ele geçen mezar hediyeleri arasından da bilinmektedir[58]. Resuloğlu Mezarlığı'nda Erken Tunç Çağı'nın son evresine tarihlenen[59] sap delikli baltalar için Tahsin Özgüç[60]'de o dönemin terminolojisine karşılık gelen Bakır Çağı'nın son safhasını işaret etmektedir.

Ankara Yöresi yerleşimleri içerisinde yer alan Polatlı'da[61] depas ve tankard, Ahlatlıbel'de[62] gaga ağızlı testi ve dibi iple kesilmiş konik bardak gibi çark yapımı seramik ele geçmiştir. Adı geçen yerleşimlerde MÖ 3. bin yılın sonuna ve 2. bin yılın başlangıç evresine tarihlenen malzeme gruplarının bulunması bu çalışma açısından son derece önemlidir.

Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Kronolojisi çok net bilgiler sağlamamakla birlikte en iyi "Kral Mezarları" ile bilinmektedir. Erken Tunç Çağı'na ait yapı katlarında açığa çıkarılan mezarların taban derinliklerinden yola çıkarak farklı straftigrafik öneriler getirilmiştir. Remzi Oğuz Arık B mezarından gelen bir taş mührün karşılaştırmalı kronolojisinden yola çıkarak bu mezarın MÖ 3. Binyılın sonuna ait olması gerektiğini söyler[63]. Hamit Zübeyr Koşay mezarların en geç olanlarının (B, H, D, R) 5. tabakaya ait olduğunu belirtmiştir[64]. W. Orthmann aynı mühürden yola çıkarak B mezarının Eski Hitit Dönemi'ne ait olması gerektiğini vurgular[65]. D ve H mezarlarının ise B mezarı ile aynı derinlikte olduğunu belirtir ve bu üç mezarı 4. Tabakaya yerleştirir[66]. Jean Louis Hout ise aynı mezarların 5. Yapı katının yıkılmasından sonrasına ait olduğunu belirtir ve bu mezarları 4 ile 5. yapı katları arasına yerleştirir[67]. 7. ve 5. Yapı katlarına ait olduğu bilinen bu mezarlardan ele

[57] Koşay, 1934, s. 93-95.
[58] Yıldırım, 2011a, s. 460.
[59] Yıldırım, 2011, s. 460.
[60] T. Özgüç, 1948, s. 34.
[61] Mellink, 1992, s. 217.
[62] Koşay, 1934, s. 27.
[63] Arık, 1937a, s. 219-220.
[64] Koşay, 1951, s. 59.
[65] Orthmann, 1963b, s. 33.
[66] Orthmann, 1963b, s. 34.
[67] Hout, 1982, s. 57.

geçen kaplar yerel özellik gösterir. S, D ve T mezarı olarak adlandırılan Kral Mezarlarından ele geçen boyalı seramik örnekleri, Tahsin Özgüç'ün[68] Kültepe 13. tabakada tanımlamış olduğu ve Intermediate seramiğinin öncüsü olan boya bezekli seramik ile paraleldir. Mellink[69] bu benzerlikten yola çıkarak söz konusu mezarların Kültepe 13. tabaka ile paralel olması gerektiğini önermiştir. Bununla birlikte T ve K mezarlarındaki sepet kulplu akıtacaklı çömleklerin benzeri Troia IIg'de, T mezarındaki mızrak ucunun benzeri de Tarsus Erken Tunç Çağı III evresinden tanınmaktadır[70].

Orta Anadolu yerleşimleri arasında Alişar, Acemhöyük ve Kültepe teker teker ele alındığında her bir yerleşimin kendi içerisinde kronolojik ve stratigrafik açıdan kesintisiz gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu yerleşimlerdeki farklı özellikler gösteren seramik grupları yerleşimler arasında paralellik kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bölgede yapılmış en eski kazılardan biri olan Alişar yerleşiminde Bakır Çağı ve Erken Tunç Çağı arasındaki en önemli ayrım noktasının Intermediate ve Alişar III seramiği olduğuna yukarıda değinilmişti. Ancak Alişar yerleşiminde seramik değerlendirilmesi yapılırken mekânsal bağlamlara dikkat edilmemiş sadece seramikte meydana gelen değişim esas alınmıştır. Yalnızca seramik değişimi üzerinden yapılan bu değerlendirmenin sonuçlarının doğru olup olmadığı günümüzde yapılan Orta Anadolu Erken Tunç Çağı kronoloji tartışmalarının da gündemini oluşturmaktadır[71]. Von der Osten'in[72] oluşturduğu stratigrafiye göre, 19-12M tabakaları Kalkolitik Çağ, 11-7M ve 14-13T tabakaları Bakır Çağı'na ve 6-5M ile 12T tabakaları ise Erken Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı I arasında kesin bir ayrım yapılmadığı görülmektedir. Bunun nedeni Geç Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı malzemesinin birbirine çok benzemesidir[73]. Kurt Bittel[74] seramik gelişiminden yola çıkarak Von der Osten'in Kalkolitik Çağ olarak değerlendirdiği

[68] T. Özgüç, 1963, s. 34.
[69] Mellink, 1992, s. 218.
[70] Mellink, 1992, s. 218-219.
[71] Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020a, s. 104-106.
[72] Von der Osten, 1937, s. 269.
[73] Düring, 2011, s. 266.
[74] Orthmann, 1963b, s. 15-16.

tabakaları Alişar O ve Alişar Ia evresine ayırmıştır. Orthmann[75] Alişar Ia evresini ETÇ Ia ve ETÇ Ib olarak iki farklı evreye bölmüştür. Bu ayrımda Kurt Bittel'ın tabaka ayrımından yararlanmış ve 19-15M tabakalarını Erken Tunç Çağı Ia evresine, 14-12M tabakalarını ise Erken Tunç Çağı Ib evresine tarihlendirmiştir. Jak Yakar[76] ise Alişar O ve Alişar Ia evrelerinin Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı I zaman aralığını temsil etmesi gerektiğini önermiştir.

Alişar Höyüğü'nün 6-7M ve 13T tabakalarında yoğun olarak görülen Intermediate seramiği[77] ile 5-6M ve 12T tabakalarında yoğun olarak görülen Alişar III seramiği kronolojinin oluşturulmasında önemli seramik gruplarını oluşturur. Von der Osten[78], Bakır Çağı ve Erken Tunç Çağı ayrımında kriter olarak kullandığı ve farklı dönemlere tarihlendirdiği Intermediate ve Alişar III seramik gruplarını aynı dönem, yani Erken Tunç Çağı başlığı altında incelemiştir. Bu tutarsızlık nedeniyle Orthmann[79] yapmış olduğu çalışmada 7M tabakasını Erken Tunç Çağı IIIA evresine, 6M tabakasını Erken Tunç Çağı IIIB evresine, 5M tabakasını ise *Übergangsperiode* yani geçiş çağı olarak adlandırdığı MÖ 3. bin yılın sonu ve 2. bin yılın başlangıç evresine yerleştirmiştir. Orthmann[80], o dönemde gerçekleştirilen Kültepe kazılarının sonuçlarını göz önünde bulundurarak, Intermadiate seramiğinin ortaya çıkışını Erken Tunç Çağı IIIA evresine tarihlendirmiştir. Alişar'ın Bakır Çağ olarak adlandırılan 8-11M ve 13-14T tabakalarının Kilikya Bölgesi Erken Tunç Çağı IIIA evresiyle de kısmen çağdaş olduğu anlaşılmaktadır[81]. Ronald L. Gorny[82] Alişar üzerine yapmış olduğu çalışmada ise farklı bir kronoloji önermiştir. Bu çalışmada, Kapadokya boyalılarına ait formların Erken Tunç Çağı II'de görülen yerel formlardan devam ettiğini belirtir[83]. Sonraki süreçte çift renkli boyama tekniği ile karşımıza çıkan Alişar III seramiğinin 5M tabakasında Karum IV-III ile çağdaş olması gerektiğini

[75] Orthmann, 1963b, s. 16.
[76] Yakar, 1985, s. 198.
[77] Mellink, 1992, s. 218.
[78] Von der Osten, 1937, s. 110-207.
[79] Orthmann, 1963b, s. 16, tab. 2.
[80] Orthmann, 1963b, s. 98.
[81] Mellink, 1992, 217.
[82] Gorny, 1990, s. 15.
[83] Gorny, 1990, 141.

önererek 5M tabakasını a ve b olarak iki ayrı evreye ayırır. Bu evreleri de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne tarihlendirir.

Son yıllarda kazılan ve Yozgat sınırları içerisinde yer alan Çadır Höyük yerleşiminde yapılan kazılarda yerleşimin kesintisiz bir stratigrafi verdiği anlaşılmıştır[84]. Çalışmalarda özellikle Geç Kalkolitik Dönem'den Erken Tunç Çağı I evresine geçişi temsil eden tabakalarda seramik değişiminin iyi bir şekilde gözlenmesi Alişar tabakaları ile karşılaştırma yapılması açısından önemli sonuçlar vermektedir. Bu tabakalarda el yapımı dış yüzeyleri siyah ya da gri astarlanmış Geç Kalkolitik Dönem seramiğinin yanına kırmızı ve portakal renklerde astarlanmış seramik grubu eklenmiştir. Genellikle perdahlanmış olan seramiğin içinde boya bezemeli örneklerde mevcuttur[85]. Erken Tunç Çağı I evresinde ise seramik yüzeyine astar dışında herhangi bir yüzey işlemi yapılmadığı ve bazı kapların kazı bezemeli olduğu görülür[86]. Seramik gelişiminde takip edilebilen bu ayrım, Çadır Höyük ile Alişar arasında paralellik kurulmasına olanak sağlamıştır. Çadır Höyük'ten gelen bu veriler, Alişar 14-12M tabakalarında çıkan perdahsız ve bezemesiz kaba seramik ile boya-kazı bezemeli seramik grubunun, Çadır Höyüğün Geç Kalkolitik Dönem-Erken Tunç Çağı I geçişini temsil eden tabakaları ile çağdaş olduğu anlaşılmıştır[87].

Son yıllarda yürütülen kazılarla Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı kültürlerinin anlaşılmasına katkı sunmaya başlayan yerleşimler arasına Acemhöyük de katılmıştır. Höyüğün güneyinde geniş alanlarda yürütülen çalışmalar, Erken Tunç Çağı'nın ilk yarısından sonlarına kadar uzanan bir stratigrafik dizilimin belirlenmesini sağlamıştır. Buna göre, yerleşimin şimdilik en eski yapı katını temsil eden XII. tabakanın kabaca Erken Tunç Çağı II'ye, XI-V. tabakaların ise Erken Tunç Çağı III'ün farklı evrelerine tarihlendiğini ifade etmek mümkündür. Söz konusu tabakalar seramik gelişimi üzerinden genel hatlarıyla

[84] Gorny, 2005, s. 23-24, tab. 1.
[85] Steadman ve diğerleri, 2008, s.68.
[86] Steadman ve diğerleri, 2008, s.69.
[87] Steadman ve diğerleri, 2008, s.77.

ele alınacak olursa, XII. tabakada daha çok yerel ve bölgesel özellikler sergileyen el yapımı kırmızı astarlı seramik ile Orta Anadolu Metalik Seramiği dikkati çekmektedir. XI. tabakadan itibaren ise yerleşimin seramik yelpazesinin dikkati çekecek ölçüde genişlemeye başladığı görülmektedir. Benzer özellikler sergileyen XI-X. tabakalarda bir yandan önceki tabakanın seramik türleri devam ederken, diğer yandan yerleşimin çok daha geniş bir kültürel çerçevede değerlendirilmesine olanak sağlayan yeni grupların ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlar arasında Erken Tunç Çağı III başlarında yaygınlaşan çark yapımı tabak, tankard tipleri, Suriye Şişesi gibi formları saymak mümkündür. Söz konusu formlar yerleşimin, Batı Anadolu, Kilikya, Suriye gibi bölgelerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine olanak sağlamış ve bu tabakaların Erken Tunç Çağı III başlarına tarihlenmesine imkân vermiştir. Bu tarihleme önerisi XI. tabakadan elde edilen C-14 tarihleriyle de desteklenmiştir[88]. Acemhöyük Erken Tunç Çağı seramik gelişiminde dikkati çeken bir diğer dönüşüm, IX. tabakadan itibaren gözlenmeye başlamıştır. Bu tabakada Orta Anadolu Bölgesi'nin karakteristik seramik grupları arasında yer alan "Intermediate" Seramiği ile ilişkilendirilen boya bezekli seramiklerin ortaya çıktığı ve Erken Tunç Çağı sonlarında kadar yaygın bir şekilde kullanımda kaldığı görülmüştür. Yerleşimin IX-V. tabakalarını kapsayan bu evrenin ana hatlarıyla MÖ 2250-2000 yıllarına tarihlendirilmesi mümkün görünmektedir. Söz konusu zaman aralığının farklı tabakalardan elde edilen C-14 tarihleriyle desteklendiği görülmektedir[89].

Kültepe'ye bakıldığı zaman verilerin Erken Tunç Çağı I, II ve III evrelerine ilişkin ayrımların daha net yapılmasına olanak sağladığı görülmektedir. Yalnızca 18. tabaka ile sınırlı olan Erken Tunç Çağı I yerleşimi kırmızı astarlı el yapımı seramik ile karakterize edilir[90]. 17.-14. tabakalara tarihlenen Erken Tunç Çağı II evresinde ise, Afyon'dan Sivas'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada görülen tipik kırmızı astarlı seramik ile Kuzey Suriye tipi fincan ve çömlekler birlikte ele geçmiştir[91].

[88] Kamış, 2020, s. 310, fig. 14:1.
[89] Kamış, 2020, s. 310, fig. 14:2.
[90] Ezer, 2014, s. 11.
[91] T. Özgüç, 1947a, s. 314.

Kültepe'de büyük saray yapısının açığa çıkarıldığı 13. tabaka radyokarbon sonuçları MÖ 25-24. yüzyıllara işaret etmektedir[92]. Bu tabakada çark yapımı Troia tabakları görülmeye başlar[93]. Intermediate seramiği ise Kültepe'de Erken Tunç Çağı III evresinin b safhasına denk gelen 12. tabakada açığa çıkarılmıştır[94]. Bunun yanı sıra söz konusu tabakada Troia II ve Kilikya Erken Tunç Çağı IIIA tipi çark yapımı tabaklar ile Suriye şişeleri de bulunmaktadır[95]. Erken Tunç Çağı III evresinin son safhası olan 11. tabakada da az sayıda da olsa Alişar III seramiği yer alır[96].

Yukarıda kısaca değinilen yerleşimler ve kronoloji önerileri henüz istenilen seviyede olmasa da son yıllarda yapılan kazılar ve elde edilen yeni veriler Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı'nın daha fazla aydınlatması açısından önemlidir. Üçüncü bölümde ayrıntılı olarak değinilen Erken Tunç Çağı'nda görülen sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile yerleşim analizleri, bazı sınırların daha net çizilmesinde etki etmiştir. Madencilik, çark yapımı seramik üretimi ve merkezileşme gibi bir sonraki dönemin oluşumuna katkı sağlayan gelişmeler Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 2700-2400 yılları arasında oluşmaya başlamıştır. Giderek artan bu gelişmeler MÖ 2400'lerden sonra Orta Anadolu Bölgesi'nde Kültepe ve Acemhöyük gibi yerleşimlerin giderek güçlenmesine katkı sağlamıştır. Erken Tunç Çağı III sonunda bu yerleşimler merkezi birer krallığa dönüşerek Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde önemli birer yerleşim konumuna gelmişlerdir. Üçüncü bölümde bahsedilen gelişmelerden ve var olan verilerden yola çıkarak çalışma kapsamında Orta Anadolu Bölgesi'nde Erken Tunç Çağı I 3000-2700, Erken Tunç Çağı II 2700-2400 ve Erken Tunç Çağı III için MÖ 2400-2000 tarih aralıkları baz alınacaktır.

---

[92] Kulakoğlu, 2017, s. 222.
[93] T. Özgüç, 1986, fig. 3.24.
[94] T. Özgüç, 1963, s. 34. Tahsin Özgüç'ün eski yayınlarında Kültepe Erken Tunç Çağı III evresi a, b ve c safhaları olarak incelenmiştir. En erken evreye denk gelen c safhası 13. tabakaya, b safhası 12. tabakaya, a safhası ise 11. tabakaya denk gelmektedir bknz. T. Özgüç, 1986, s. 31.
[95] Mellink, 1992, s. 218.
[96] T. Özgüç, 1963. S. 34; Ezer, 2012, s. 15.

2.2. ORTA ANADOLU BÖLGESİ MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ KRONOLOJİ PROBLEMLERİ

Orta Anadolu Bölgesi'nin Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlangıç evresine ilişkin veriler günümüzde hala tartışmaya açıktır. MÖ 3. binin sonu ile MÖ 2. binin başlangıç evresini kapsayan bu süreç ilk kez Orthmann[97] tarafından "Übergangsperiode" yani "Geçiş Çağı" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Orta Anadolu'nun çeşitli bölümlerinde farklı seramik gruplarının görülmesi, Orta Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisinin netleşmesi açısından karmaşık bir tablo ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresiyle örtüşen tabakalar için farklı yerleşimlerde farklı tarih aralıklarının kullanıldığını göstermektedir. Son yıllarda Erken Tunç Çağı yerleşimlerine artan ilgi, kazı çalışmalarının çoğalmasına ve yeni sonuçların elde edilmesine olanak sağlamıştır. Özellikle Acemhöyük, Kültepe ve Kırşehir Yassıhöyük'ten gelen veriler Orta Anadolu Geç Erken Tunç Çağı III kronolojisinin bir kez daha ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Yeni sonuçlar ile eski veriler karşılaştırıldığında, eski verilerin MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresi için önerilen tarih aralığının geç bir zaman dilimine işaret ettiği anlaşılmaktadır[98]. Yeni veriler, çark yapımı seramiklerin sayısının arttığı, yeni kap formlarının ve merkezi krallıkların ortaya çıktığı bu dönem için genel olarak kabul edilen tarih aralığı MÖ 2250-2000 yıllarıdır. Erken Tunç Çağı II'nin sonunda bir kesintiye uğramadan devam eden Orta Anadolu yerleşimleri, Erken Tunç Çağı III'de küçük uydu yerleşimlerini bünyesinde toplayarak büyük boyutlu yerleşimlere dönüşmüştür. Bu yerleşimler ise bir sonraki dönemde yani Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Kültepe Kaniş, Acemhöyük, Boğazköy-Hattuşa gibi merkezi krallıklar olarak tarihte yerlerini almıştır.

---

[97] Orthmann, 1963b, s. 9.

[98] Bknz. Otrhmann, 1963b, s. 93-95; Mellink, 1992, s. 171, tab. 3; Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 264. Orta Anadolu Bölgesi için bu tarih aralığı Orthmann ve Mellink tarafından MÖ 2200-2000 olarak önerilirken Lloyd ve Mellaart bu zaman aralığını MÖ 2100-2000 yılları arasına tarihlendirmiştir.

Orta Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisini belirlemek için kullanılan Troia-Tarsus paralelliğine ilişkin verilere bakıldığında, Batı Anadolu'da Geç Erken Tunç Çağı III[99] için kullanılan zaman aralığının MÖ 2200-2000 yılları arasına denk gelmesi tesadüf değildir. Ancak bu tarih aralığı Tarsus'da daha geç bir zaman dilimini temsil etmektedir. Goldman[100] *"*Middle Bronze Transitional Period*"* olarak tanımladığı dönem için kabaca MÖ 2100-1900 zaman aralığını önermiştir. Ancak son yıllarda Mallegni ve Vacca[101] tarafından Tarsus seramikleri yeniden değerlendirilmiş ve Erken Tunç Çağı III'ün 5. Evresi olarak tanımladıkları evreyi MÖ 2200' e tarihlemişledir. Bu tarih aralığını belirleyen en önemli formlar Troia IV'den bilinen depaslar ve yonca ağızlı testilerdir[102]. Troia IV MÖ 2200-2000'e tarihlendirilmektedir[103]. Troia IV'de ortaya çıkan ve Troya V'de sayıları oldukça artan kırmızı haçlı çanakların[104] Orta Anadolu yerleşimlerinde ele geçmesi, Troia ve Orta Anadolu yerleşimleri arasında paralellik kurmaya olanak sağlamıştır. Ancak bu paralellik Batı Anadolu kökenli olduğu düşünülen kırmızı haçlı çanakların yoğun olarak çıktığı Troia V üzerinden kurulmaya çalışılmıştır. MÖ 2000'lerde sona eren Troia IV yerleşiminin devamında kurulan Troia V yerleşimi Orta Tunç Çağı'nın başlangıç aşamasına tarihlenir[105]. Tarsus'ta kırmızı haçlı çanaklar Erken Tunç Çağı III'de ortaya çıkar[106]. Orta Anadolu'da ise kırmızı haçlı çanaklar Polatlı'da II. Kültür katına ait 11. tabakada[107], Acemhöyük IX. ve VIII. tabakalarda[108] ve Kültepe 12. ile 11.tabakalarda[109] ortaya çıkmıştır. Bu tabakalar Polatlı'da Erken Tunç Çağı III'ün son evresini, Acemhöyük ve Kültepe'de ise Erken Tunç Çağı IIIB'nin erken aşamasını temsil eder.

Orta Anadolu'da sayısı hızla artan Erken Tunç Çağı yerleşimleri ve bu kazılardan gelen yeni veriler de kronolojik problemlerin ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu

[99] Blum, 2016, s. 96.
[100] Goldman, 1956, s. 64.
[101] Mallegni ve Vacca, 2013, s. 212.
[102] Mallegni ve Vacca,2013, s. 211.
[103] Blum, 2016, s. 96.
[104] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 138, 250; Korfmann,1983, s. 291-298.
[105] Blum, 2016, s. 96.
[106] Goldman 1956, fig. 273: 448 ve 445.
[107] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 46.
[108] Kamış, 2012, s. 83.
[109] Öktü, 1978, taf. 8: I-B/06.

yerleşimlerden Acemhöyük'te son yıllarda yapılan çalışmalarda, çark yapımı seramiğin Erken Tunç Çağı III'ün erken safhasına tarihlenen XI. ve X. tabakalardan itibaren ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Batı Anadolu kökenli tankard ve A2 tabağı ile Suriye kökenli Suriye şişesi gibi ithal edildiği önerilen çark yapımı seramiğin yanında yerel özellik gösteren seramiğinde çarkta üretilmeye başladığı yazılmıştır[110]. Çark yapımı yerel seramiğin MÖ 2400-2200 tarihleri arasında Acemhöyük'te üretilmeye başlaması, Orta Anadolu çark yapımı seramiğin ortaya çıkışına ilişkin bazı önerilerin yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Çark yapımı seramiğin VIII. tabakadan itibaren yoğunlaşmaya başladığı ve %89,4 oranına ulaştığı ifade edilmiştir[111]. Acemhöyük'ün Erken Tunç Çağı IIIA evresinin sonuna tarihlenen IX. ve VIII. tabakalarından alınan C^{14} sonuçları da bu görüşü destekler niteliktedir. C^{14} verilerine göre VIII. tabaka MÖ 2290-2131'e tarihlenmiştir[112].

Benzer veriler Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimine ait seramiklerden de gelmektedir. Erken Tunç Çağı III evresine ait tabakalarda açığa çıkarılan saray yapısına ait C^{14} sonuçları MÖ 2260-2135 tarih aralığını vermektedir[113]. Bu saray yapısı içinden ele geçen ve MÖ 3. binin sonuna 2. binin başlangıç evresine tarihlenen çark yapımı konik dipli bardak ve huni ile çark yapımı Intermediate seramiğinin ele geçmesi[114], çark yapımı yerel seramiklerin varlığının bu yerleşimde de önerilen tarih aralığından erken başladığına kanıt olarak gösterilebilir.

Yerel seramiklerin çarkta üretilmesi, çark yapımı seramik sayısındaki artış ve yeni kap formlarının ortaya çıkışı ile şekillenen bu sürecin daha uzun bir zaman aralığı içerisinde geliştiği yukarıda bahsi geçen veriler aracılığıyla desteklenmektedir.

[110] N. Özgüç, 1990, s. 70-72; Kamış, 2018, s. 71-72.
[111] Kamış, 2012, s. 310, fig. 14.
[112] Kamış, 2020, s. 297.
[113] M. Omura, 2016, s. 20.
[114] M. Omura, 2016, s. 42-44. Masako Omura bu yayınında Kültepe'de de el yapımı intermediate seramiklerle birlikte çark yapımı seramiklerin ele geçtiği bilgisini yapmış olduğu sözlü görüşme ile elde ettiğinin altını çizer.

Tahsin Özgüç[115]'ün de vurguladığı gibi, Orta Anadolu Bölgesi'nde çarkın Troia[116] ile eş zamanlı ortaya çıktığı ve hemen hemen aynı tarihlerde kullanılmaya başladığı yeni veriler eşliğinde görülmektedir. Yerel üretim çark yapımı seramiklerin Acemhöyük'te ve Yassıhöyük'te daha erken bir tarih aralığında görülmesi hem göreceli kronoloji hem de C^{14} sonuçları ile desteklenmektedir. Ancak bu sürecin Orta Anadolu kültür bölgesinin her yerinde eş zamanlı olarak ortaya çıkıp çıkmadığı tartışmalı bir konudur.

Dönemsel karakteristik sunduğu kabul edilen ve ve MÖ 3. bin yılın sonu kap formu olarak temsil edilen dibi iple kesilmiş konik bardaklar Orta Anadolu'nun pek çok yerleşiminde görülmektedir. Ahlatlıbel[117], Polatlı[118], Kültepe[119], Acemhöyük[120], Boğazköy[121], Gordion[122], Salur[123], Balıbağ[124] gibi yerleşim ve mezarlıklardan bilinen bu kap formu yalın mal grubu içerisinde yer alır. Orta Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alsa da İç Batı Anadolu kültür bölgesi içerisinde tanımlanan Küllüoba yerleşiminde dibi iple kesilmiş konik bardaklar "Öncü Geçiş Çağı" olarak adlandırılan IIE ve IID tabakalarında görülmeye başlar[125]. Küllüoba'da bu bardaklar için önerilen tarih MÖ 2200'dür. Acemhöyük VIII. tabakada bir örnek ile temsil edilen bu bardakların VII. tabakadan itibaren sayılarında bir artış görülür. Yassıhöyük'te ise Erken Tunç Çağı III evresine tarihlenen II. kat tabakalarında çark yapımı Intermediate seramik ile birlikte ele geçmiştir[126].

---

[115] T. Özgüç, 1963, s. 33.
[116] Blegen ve diğerleri, 1950, s. 205. Çark yapımı seramik Troia IIb evresinde kullanılmaya başlanmıştır. Troia IIb evresi C^{14} sonuçları MÖ 2450'lerden sonrasını göstermektedir, bknz. Weninger ve Easton, 2014, fig. 16.
[117] Koşay, 1934, s. 27.
[118] Lloyd ve Gökçe, 1951, s.12, fig. 12:5.
[119] Emre, 1989, s. 112, fig A: 1.I.
[120] Kamış, 2012, s. 95-98.
[121] Orthmann 1963a, 14, 37, lev. 1, 7-9, 30, 261; Orthmann 1963b, 44, lev. 61, 14, 43.
[122] Gunter, 1991, fig.4:53.
[123] İbiş ve Durmuş, 2010, s.20.
[124] İbiş ve Durmuş, 2010, res. 11.
[125] Şahin, 2013, s. 76; Şahin, 2015, s. 104.
[126] M. Omura, 2016, s. 42-44.

Kültepe kazılarından gelen eski veriler MÖ 3. bin yılın sonuna tarihlenen ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne zemin hazırlayan yeniliklerin Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinden daha geç ortaya çıktığını göstermektedir. Ancak MÖ 3. binin ikinci yarısından itibaren Kuzey Mezopotamya ve Suriye ile sıkı ilişkiler içinde olduğu bilinen yerleşimin, bir sonraki döneme hazırlık aşamasına daha geç başlamış olması soru işareti uyandırmaktadır. Kültepe'de 11. tabakadan itibaren görülen dibi iple kesilmiş bardaklar, gaga ağızlı testiler MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen 10. ve 9. tabakalara 11. tabakanın da dahil edilebileceğini düşündürmektedir. Ayrıca Kültepe 11. tabakada ve kuzey sektörü III. ve I. tabakada çıkan Malatya-Elâzığ tipi boyalı seramik örnekleri[127] Arslantepe yerleşimi ile paralellik kurulmasını sağlamıştır. Bu tip boyalı seramik örnekleri Arslantepe'nin Erken Tunç Çağı III evresine tarihlendirilen VID tabakasında açığa çıkarılmaktadır[128]. Kültepe'nin kuzey sektörü III. ve I. tabakalarından alınan için C¹⁴ sonuçları sırasıyla MÖ 2351-2201, MÖ 2148-2027 tarih aralığını vermiştir[129].

Son yıllarda Kültepe'nin kuzey kesiminde yürütülen çalışmalar Orta Anadolu'nun Erken Tunç Çağı kronolojisine yeni veriler sağlamıştır. 15 ayrı evrede tespit edilen Erken Tunç Çağı tabakaları ile kuzey kesim için yeni bir kültürel dizilim oluşturulmuştur. Kuzey kesimde tespit edilen bu tabakaların hemen hemen hepsinden radyokarbon örnekleri alınmıştır. Bu veriler ışığında Kültepe'nin kuzey kesiminde Alişar III seramiği, C¹⁴ sonuçlarına göre %87,1 oranında MÖ 2148-2027 tarih aralığına denk gelen I. tabakada açığa çıkartılmıştır[130]. Bu durum Alişar III seramiğinin ilk kez görüldüğü MÖ 2100-2003[131] tarihlerini gösteren sitadeldeki 11. tabakadan daha erken bir süreci temsil etmektedir.

[127] T. Özgüç, 1993, s.514; Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 83.
[128] Bknz. Frangipane, 2019, s. 73, tab. 1. Arslantepe'nin Erken Tunç Çağı III evresine tarihlenen VID tabakası için C¹⁴ sonuçları MÖ 2500-2000 aralığını işaret etmektedir.
[129] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 10.
[130] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 10-14, fig.2.10.
[131] Öztürk, 2019, s. 47, fig. 1.

Kültepe Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden gelen veriler de MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen tabakaları için verilen tarih aralığının çok sıkışık olduğuna işaret eder. Tahsin Özgüç[132] Güney Teras Sarayı'nın 9. katta inşa edilmeye başladığını ve 8. katta ilavelerle son şeklini aldığını belirtir. Ayrıca Eski Saray kalıntıları üzerinde yapılan dendrokronoloji sonuçları bu sarayın MÖ 2027/2024-1835/1832 yılları arasına tarihlenmesi gerektiğini göstermektedir[133]. Bu durumda 10. ve 9. tabakaları kapsayan MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresi tarih aralığı 11. tabakanın bitiş tarihi olarak kabul edilen MÖ 2003[134] ile dendrokronoloji sonuçlarına göre Eski Sarayın başlangıç tarihi olan MÖ 2027[135] arasında sıkışıp kalmaktadır.

Mari'den gelen Eponim listesi sonucunda Kültepe Eponim listesi neredeyse tamamlanmıştır[136]. Bu yeni eklenen veriler ışığında yeniden elden geçirilen KEL yeni adıyla REL (revised epoynm list) listeleri Kültepe'de yaklaşık olarak 255 Limu yılı olduğunu göstermektedir[137]. Bu limu listeleri MÖ 1972-1718 tarihleri arasına yerleştirilmektedir. Barjamovic[138] söz konusu tarihler ele alındığında limu listeleri ile Eski Saray dendrokronoloji sonuçları arasında bir boşluk olduğunu ifade etmiştir.

Erken Tunç Çağı boyunca görülen tarihlendirme sorunları, yukarıda kısaca bahsedilen bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Anadolu'nun hiçbir coğrafyasında kesinlik kazanmamıştır. Batı ve Güney Anadolu üzerinden kurulmaya çalışılan paralellikler yeni verilerle birlikte sürekli güncellenmekte ve zaman aralıkları bu verilere bağlı olarak ya aşağı ya da yukarı çekilmektedir. Güneydoğu Anadolu coğrafyası daha çok Mezopotamya etkisi ile şekillenmektedir. Batıdan doğuya, kuzeyden güneye bir geçit görevi üstlenen Orta Anadolu Bölgesi'nin ise kültürler

[132] T. Özgüç, 1999, s. 67.
[133] Newton ve Kuniholm, 2004, s. 167; Barjamovic, 2012, s. 29.
[134] Öztürk, 2019, s. 47, fig. 1.
[135] Newton ve Kuniholm, 2004, s. 167; Barjamovic, 2012, s. 29.
[136] Barjamovic, 2011, s. 3-5.
[137] Barjamovic, 2011, s. 4.
[138] Barjamovic, 2011, fig. 1.

arası geçişi sağlaması kronolojik açıdan farklı paralelliklerin kurulmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Orta Anadolu'da bulunan MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen yerleşimlerdeki seramiğin bütünün yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi bölgeye geniş bir açıdan bakmayı sağlayacaktır.

3. BÖLÜM

MÖ 3. BİNYILIN SONU MÖ-2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNDE ORTA ANADOLU BÖLGESİ

Orta Anadolu Bölgesi konumu açısından oldukça stratejik bir önem taşımaktadır. Yukarıda değinilen coğrafi özellikler göz önüne alındığında, bölge dört yönden dağlarla çevrili kapalı bir havza konumundadır. Dağlık alanlardaki geçitlerin ovalara açılması, hem yerleşim açısından bölgeyi uygun kılar hem de bölgeler arası bir köprü görevi üstlenmesine neden olur. Tüm bu özellikler Orta Anadolu Bölgesi'nde farklı kültürel özelliklerin görülmesine zemin hazırlamış ve bölgenin hemen hemen her dönemde iskân görmesine olanak sağlamıştır. Yüzey araştırmalarında döneme tarihlenen ve sayısı yüzleri aşan yerleşim tespit edilmesine rağmen, bunların çok azının kazısı günümüzde halen devam etmektedir. Eldeki kısıtlı veriler bölgenin Erken Tunç Çağı'ndaki genel manzarasını ortaya koyabilmek için yetersiz kalmaktadır. Ancak devam eden kazılar yeni veriler sunmakta ve var olan bilgilerin güncellenmesine olanak sağlamaktadır.

Yapılan kazılar ve araştırmalar Erken Tunç Çağı'nın bir değişim ve dönüşüm süreci yansıttığını göstermektedir. Genel tabloya bakıldığında özellikle MÖ 3. bin yılın ikinci yarısında Anadolu'da bazı büyük hareketlenmelerin yaşandığını söylemek mümkündür[139]. Geç Kalkolitik Dönem sonunda başlayan gelişmeler[140] Erken Tunç Çağı II'de toplumsal, sosyal, siyasi ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimleri tetikleyen dinamikler halen tartışılmaya devam etmektedir. Erken Tunç Çağı'nda kültürün bu denli hızlı değişimi hem coğrafi koşullara hem bölgeler arası ilişkilere hem de gelişen teknolojiye (metal kullanımı, çömlekçi çarkı vb.) bağlı olarak şekillenmiş olmalıdır.

[139] Mellaart, 1966, s. 139; Çevik, 2007, s. 131.
[140] Steadmann, 2011, s. 6-15.

Orta Tunç Çağı (MÖ 2000-1650) ise Anadolu'da gelişmiş kent devletlerinin oluşumuna doğru giden sürecin tamamlandığı ve buna bağlı olarak pek çok yeni gelişmenin ortaya çıktığı bir zaman aralığını temsil eder. Orta Anadolu Bölgesi'nde Mezopotamya'ya bağlanan ticaret kolonilerinin kurulması, yazının ve daha birçok yeniliğin Anadolu'da kullanılmasına olanak sağlamıştır. Erken Tunç Çağı'nın son evresinde ortaya çıkan ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan kültürel bütünleşme Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin kültürel özelliklerinin belirleyicisi olmuştur. Bu nokta da değişimi tetikleyen etmenlerin neler olduğu ve bu etmenlerin Erken Tunç Çağı Orta Anadolu toplumları üzerinde ne denli etkili olduğu öncelikli olarak tartışılması gereken başlıklardır. Söz konusu etmenler ve bunlara bağlı olarak gelişen sürecin sonunda Orta Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde oluşturduğu kültürel birliktelik ile ilgili bilgiler alt başlıklar altında irdelenecektir.

3.1. KENTLEŞME VE MERKEZİLEŞME

Erken Tunç Çağı'nın en göze batan özelliklerinden biri insan topluluklarının çok farklı niteliklerdeki arazi tiplerinde yerleşimler kurmaya başlaması ve arazinin geniş ölçekli olarak kullanılmaya başlamasıdır. Araştırmalar, insan topluluklarının bu çağdan itibaren farklı özellikler gösteren alanlara yerleşmeye başladıklarını ve yalnızca ovaları değil aynı zamanda plato ve dağlık arazileri tercih ettiklerini de ortaya koymaktadır. Orta Anadolu Bölgesi'nde konuya ilişkin yürütülen yüzey araştırmalarından elde edilen[141] veriler, kazısı yapılan ve henüz kazılmayan sayısı 1500'ü aşan yerleşim yeri bulunduğuna işaret etmektedir[142].

Orta Anadolu Bölgesi üzerinde yerleşim sayısına ilişkin yapılan en kapsamlı çalışmalar Konya Havzası ve Kapadokya Bölgesi'ne aittir. Volkanik tüflerin oluşturduğu, geniş vadilerin ve yerleşime elverişli arazilerin yer aldığı Kapadokya Bölgesi'nde 340 adet Erken Tunç Çağı yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu

[141] Allcock ve Roberts, 2014; Matthews ve Glatz, 2009; Arıkan ve Yıldırım, 2018; Baird, 2001; Matessi vd., 2018; Kontani ve diğerleri, 2014, Ökse, 1998.
[142] Glatz, 2009, s.132.

yerleşimler dönemsel dağılımına bakıldığında 3 yerleşimin Erken Tunç Çağı I, 100 yerleşimin Erken Tunç Çağı II, 43 yerleşimin ise Erken Tunç Çağı III verileri sunduğu tespit edilmiştir[143]. Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen yerleşim sayısında bir artış olduğu, bununla birlikte Erken Tunç Çağı III ve Erken Tunç Çağı'nın sonu Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlangıç evresinde yerleşim sayısında bir azalma olduğu dikkatleri çekmektedir[144]. Yerleşimlerin Kapadokya Bölgesi'ndeki dağılımına bakıldığında Tuz Gölü'nün çevresinde ve kuzeydoğusunda bir yoğunlaşma gösterdiği belirlenmiştir[145].

Konya Havzası'nda 1960'lı yıllarda yapılan yüzey araştırmaları da Kapadokya Bölgesi ile benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. James Mellaart[146], Erken Tunç Çağı I ve Erken Tunç Çağı II evresine ait yerleşim sayısında ciddi bir artış olduğuna dikkat çekmektedir. Yine MÖ 2300'lerden sonra köylerde, kasabalarda ve şehirlerde bir yıkım tabakası olduğunu belirtmiş ve bu yıkımın Pontus steplerinden gelen Hint-Avrupa kökenli Luvi topluluklarının istilası sonucunda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu yıkım sonucunda Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen yerleşimlerin sayısı tıpkı Kapadokya Bölgesi'nde olduğu gibi Konya Havzası'nda da azalmıştır[147]. Mellaart'tan yıllar sonra, Douglas Baird ve ekibi tarafından Konya'da gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından elde edilen veriler de benzer sonuçları göstermiştir[148].

2008 yılında başlayan Kayseri ve çevresinde yürütülen Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi (KAYAP)[149] kapsamında tespit edilen 21 yerleşim Erken Tunç Çağı I/II'ye tarihlenirken, bu sayının Erken Tunç Çağı III itibariyle 43'e yükseldiği görülmektedir[150]. Bu yerleşimlerden dört tanesi boyut açısından ön plana çıkmasına rağmen, Kültepe kadar büyük ölçekli bir yerleşim tespit edilememiştir.

[143] Allcock ve Roberst, 2014, s. 40, tab. 2; s. 41 fig. 2.
[144] Matessi ve diğerleri, 2018, s.1108.
[145] Allcock ve Roberst, 2014, fig. 4C.
[146] Mellaart, 1963, s. 205-207; 1966, s. 139.
[147] Mellaart, 1963, s. 236.
[148] Baird, 2001, s. 273.
[149] Kontani ve diğerleri, 2014, s. 95.
[150] Kontani ve diğerleri, 2014, s. 99-100, fig. 3.

Bununla birlikte küçük boyutlu yerleşimlerin Kültepe'nin etrafında kümelendikleri görülmektedir[151].

Orta Anadolu Bölgesi'nin kuzeyindeki Erken Tunç Çağı yerleşim sayılarına ilişkin bilgiler Yukarı Kızılırmak ve Paflagonya Bölgesi'nde yürütülen yüzey araştırmalarına ilişkin verilerden gelmektedir. Orta Anadolu Bölgesi'nin en dağlık alanlarının yer aldığı Yukarı Kızılırmak Bölgesi'ni kapsayan söz konusu çalışmada 45 merkezde Erken Tunç Çağı izlerine rastlanmıştır. Bu yerleşimlerin büyük çoğunluğunun platoların vadiye bakan kenarlarında yer aldığı, geri kalanın ise düzlük alanlarda kurulduğu belirtilmiştir[152]. Paflagonya Bölgesi ve Delice Vadisi yerleşim sayısı ve nüfus yoğunluğundaki artış Orta Anadolu'nun diğer bölümlerine ait veriler ile eşleşmektedir[153].

Orta Anadolu Bölgesi'ne ilişkin tüm veriler dikkatle incelendiğinde Erken Tunç Çağı I'de başlayan yerleşim sayısındaki artışın Erken Tunç Çağı II'de büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Yerleşim sayısındaki artışı tetikleyen etmenler büyük ölçüde ekonomi başlığı altında irdelenen sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Madencilik ekonomisi maden kaynaklarına yakın yerlerde kent devletlerinin dönüşümünü etkilemiştir. Hayvancılık sadece ovalarda değil aynı zamanda tarıma elverişli olmayan platolarda yarı göçebe yaşam tarzının devam etmesini sağlamıştır. Hammadde kaynaklarına yakın olma isteği, ticaretin uzun mesafeler boyunca hem denizden hem de karayolu ile yapılması toplumsal gelişmeleri hızlandırmış, artan talep ve nüfus artışına bağlı olarak Erken Tunç Çağı II'de tüm diğer gelişmelerle paralel olarak yerleşim sayısı da artmıştır.

Erken Tunç Çağı III'de yerleşim sayısında yaşanan azalma ise pek çok farklı nedenle açıklanmaktadır. Mellaart[154] bu azalmayı Luvi göçlerine bağlarken; bazı

[151] Kontani ve diğerleri, 2014, s. 104.
[152] Ökse, 1998, s. 313, grafik 1.
[153] Matthews ve Glatz, 2009, fig. 7; Arıkan ve Yıldırım, 2018, s. 579, fig. 11A.
[154] Mellaart, 1963, s. 236.

araştırmacılar ise iklimsel değişimlere bağlı olarak gelişen bir durum olabileceğini belirtmişlerdir[155]. Batı Anadolu'da buhran ve çöküş dönemi[156] sonucunda kesintiye uğradığı düşünülen Erken Tunç Çağı III evresinin Orta Anadolu bölgesinde yeni veriler aracılığıyla bir devamlılık gösterdiği kabul edilmektedir. Christoph Bachhuber[157] Orta Anadolu'da bu kesintinin çok kısa sürdüğünden ve Orta Anadolu Bölgesi toplumlarının bu kısa süreli kesintiden etkilenmediğinden bahseder. Kültepe[158] ve Yassıhöyük[159] Erken Tunç Çağı III yerleşimlerinde açığa çıkarılan saray yapılarının boyutlarına bakıldığında bu teorilerin Orta Anadolu Bölgesi açısından geçersiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle son yıllarda Acemhöyük ve Kültepe Erken Tunç Çağı tabakalarında yürütülen çalışmalar bu yerleşimlerin Erken Tunç Çağı III evresinde oldukça büyük boyutlu yerleşimler olduğunu ve hiyerarşik düzeni olan kent devletleri olduklarını ortaya koymaktadır. Bu büyük kent devletleri muhtemelen etrafında bulunun küçük merkezleri kendi bünyesi altında toplamış ve gelişmiş bir kent devleti seviyesine ulaşmış olmalıdır. Bu yerleşimlerden ele geçen eserler (metal, seramik vs.) kültürel bağlantıların çok yönlü olduğuna işaret ettiği gibi toplumun ulaştığı güç ve zenginliği de temsil etmesi açısından önemlidir.

Erken Tunç Çağı'nda yaşanan ekonomik gelişmeler sonucunda kent merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştır[160]. Anadolu'da yazının henüz kullanılmadığı Erken Tunç Çağı'nda yerleşimlerin beyler tarafından yönetildiğine ilişkin belgeler ne yazık ki yoktur. Ancak bir sonraki döneme ait yazılı belgelerden Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu belgelerden belki de en önemlisi Akad Kralı Sargon'a ait "Šartamhari" yani "Savaş Kralı Efsanesi"dir[161]. Efsaneye göre Akad Kralı Sargon, Anadolu'nun Puruşhanda kentinde yaşayan Akadlı tüccarların şikâyeti üzerine Sedir Ormanları ve Gümüş Dağları'nı aşarak Puruşhanda kentine gelir ve kentin beyi Nur-dagan'ı yenerek bir süre bu kentte

[155] Roberts vd. 2011; Massa ve Şahoğlu, 2015.
[156] Ünlüsoy, 2018, s. 118.
[157] Bachhuber, 2015, s. 152.
[158] T. Özgüç, 1986, s. 31-34; Kulakoğlu ve Öztürk, 2015; Ezer, 2014, s. 6-11.
[159] M. Omura, 2016, s. 20.
[160] Çevik, 2007, s. 132.
[161] Westenholz, 1983, s. 327-336; Westenholz, 1998, s. 8.

kalır. Anadolu kent devletleri hakkında bilgi veren bir diğer efsane ise "Kutha Efsanesi"dir[162]. Sargon'un torunu Naram-sin'e ait olan bu efsanede ise Anadolu'da Kaniş kralı Zipani ve Hatti Kralı Pampa önderliğinde birleşen 17 krallığın Naram-sin tarafından yenilmesi anlatılmaktadır. Her iki belgede Anadolu'daki siyasi yapı hakkında bilgi vermesi ve kral isimleri içermesi açısından son derece önemlidir.

Erken Tunç Çağı siyasi yapısı hakkında bilgi veren ve tarihsel açıdan yaşanmış olayları anlatıp anlatmadıkları halen tartışılan[163] söz konusu iki belge dışında, Anadolu'nun Beyler tarafından yönetildiğine işaret eden arkeolojik veriler birincil kanıtları oluşturmaktadır. En dikkat çekici arkeolojik kanıtları sağlayan mimari öğe sitadellerin ortaya çıkışıdır[164]. Arkeolojik kazılarda etrafı surlarla çevrili saray yapısını andıran mimari unsurların ortaya çıkarılması yönetici sınıfın ve elitlerin varlığına işaret etmektedir. Geç Kalkolitik dönemde Anadolu'da özellikle batı, iç batı ve orta kesimlerde yer alan yerleşimlerin sınırlarını belirleyen çevre duvarlarından yerleşime geçişi sağlayan kapı girişlerinin hemen yanında konumlanan bey ya da yönetici evleri Erken Tunç Çağı'nda sitadellere taşınmış ve bir güç simgesi konumuna erişmiştir[165]. Genel olarak kabul edilen görüş bu gelişmenin MÖ 3. binin ikinci yarısında meydana gelmiş olduğudur. Batı Anadolu'da[166] merkezileşmenin Erken Tunç Çağı III evresinde kesintiye uğradığı birçok yerleşimde tespit edilse de Orta Anadolu Bölgesi'nde daha önceden de değinildiği gibi bir kesinti yaşanmaz. Özellikle Erken Tunç Çağı'nın son evresinde Orta Anadolu'da Kültepe ve Yassıhöyük gibi yerleşimlerde açığa çıkarılan saray yapılarından yola çıkarak merkezileşme ve kentleşmenin bu bölgede kesintiye uğramadan devam ettiğini söylemek mümkündür. Yerleşim sayısındaki azalma ise bu kent merkezlerinin küçük yerleşimleri bünyesine çekmesi ile açıklanabilir.

[162] Finkelstein, 1957, s. 83-88; van de Mieroop, 2000, s.140.
[163] Tartışmalar için bknz. Westenholz, 1998, s. 8; van de Mierop, 2000, s. 134; Beckman, 2001, s. 85-91.
[164] Bachhuber, 2015, s. 5.
[165] Steadmann, 2011, s. 6-15.
[166] Ünlüsoy, 2018, s.118; Massa ve Şahoğlu, 2015.

Orta Anadolu Bölgesi'nde özellikle maden yataklarına yakın olan Alaca Höyük'te açığa çıkarılan mezarlar ve mezarlarda ele geçen zengin metal buluntular soyluların varlığına işaret eden kanıtların başında gelmektedir. Benzer veriler kullanılan seramikteki değişimden de gözlenebilir. Depas, tankard gibi çark yapımı içki kaplarının sitadellerde ele geçirilmesi birtakım alışkanlıklarda da değişiklikler yaşandığını göstermektedir[167]. Bu kapların dini ritüellerde ya da festivallerde sitadellerde yaşayan soylular tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.

Erken Tunç Çağı III'te Orta Anadolu'da kentleşme evriminin son aşamasına gelindiği arkeolojik kazılarda açığa çıkarılan gerek mimari gerekse de geniş bir yelpazeye yayılan diğer buluntularından açıkça anlaşılmaktadır. Bu bölgedeki yerleşimlerin çoğu bir sonraki dönemde yani Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde büyük birer kent devleti olarak varlığına devam etmiştir. Geç Kalkolitik Dönem sonunda başlayan toplumsal ve kültürel dönüşüm Erken Tunç Çağı'nın son evresinde tamamlanmış ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki gelişmelerin temelini oluşturmuştur.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi yerleşim dokusunu şekillendiren olayları daha iyi anlamak için yukarıda değinilen gelişmelerin Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde görülen siyasi yapıyı şekillendirdiği sıkça vurgulanmıştır. Erken Tunç Çağı III (MÖ 2400-2000) döneminin ortalarında özellikle Batı ve İç Batı Anadolu'da 4.2ka iklim olayının sonucunda yaşanan kuraklığa bağlı olduğu düşünülen yerleşim sayısındaki azalmanın[168] Orta Anadolu için geçerli olmadığı daha önce belirtilmişti. Erken Tunç Çağı III evresinde görülen yerleşim sayısındaki azalma ise küçük ölçekli yerleşimlerin, Kültepe, Acemhöyük, Yassıhöyük gibi hiyerarşik düzeni olan, bölgeler arası ticaret izlerine rastlanan büyük ölçekli kent devletlerinin himayesinde toplanmış olması ile açıklanmıştı. Son yıllarda Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yerleşim sistemleri ve dokusu üzerine yapılan

[167] Bachhuber, 2015, s. 142-143.
[168] Massa ve Şahoğlu, 2015.

çalışmalar bu yaklaşımı kanıtlar niteliktedir. Bu durum özellikler bölgelerarası geçiş yolları üzerinde kurulan, ekonomik açıdan güçlü yerleşimlerin kuraklığa daha fazla direnç göstermiş olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Anadolu'da bulunan ve yazılı belgelerde adı geçen büyük ticari merkezlerin yani *kārumlar* ile tüccarlar tarafından istasyon olarak kullanılan daha küçük ölçekli *wabartumların* sayısı kırka yakındır[169]. Kārum ve wabartumların yanı sıra çok az sayıda nüfusa sahip mahalle olarak da adlandırabileceğimiz *waśbutumların*[170] olduğu da bilinmektedir. Ancak yazılı kaynaklar bize daha çok Asurlu tüccarlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Anadolu'da aynı dönemde yer alan yerel krallıkların yerleşim dokusu ve Asur Ticaret Kolonileri bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Erken Tunç Çağı II evresinde 1500'ü[171] bulan yerleşim sayısı, Orta Tunç Çağı'nda (Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Eski Hitit Dönemi'nin başı) 440'a kadar düşmüştür[172]. Özellikle yayla yerleşimlerinin sayısında ciddi bir azalma gözlenmiştir[173]. Orta Tunç Çağı (Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Eski Hitit Dönemi'nin başı) tabakasına sahip olan yerleşimlerin Erken Tunç Çağı III'de ortaya çıkan büyük kent devletleri ve etrafında yer alan uydu yerleşimlerin devamı olduğu tespit edilmiştir[174]. Bununla birlikte sayıları az da olsa Yukarı Kızılırmak Bölgesi, Paflagonya ve Kapadokya'da yeni yerleşimlerde ortaya çıkmıştır[175]. 4.2 ka iklim olayının belki de Orta Anadolu'da tesir ettiği tek yer Bor Ovası olarak düşünülebilir[176]. Bor Ovası'nda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, bölgede yer alan gölün çekildiği, göl çevresindeki yerleşimlerin ise uzun süreli olmadığı ve Orta Tunç Çağı'nda (Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Eski Hitit Dönemi'nin başı) yerleşim sayısının yok denecek kadar azaldığı tespit edilmiştir.

[169] Barjamovic, 2011, s. 411, tab. 39; Larsen, 2011, s. 64.
[170] Barjamovic, 2018, s. 26.
[171] Glatz, 2009, s. 132.
[172] Palmisano, 2017, s. 224.
[173] Allcock ve Roberts, 2014, s. 44; Ökse, 1998, s. 317.
[174] Allcock ve Roberts, 2014, s. 49.
[175] Allcock ve Roberts, 2014, s. 49.
[176] Matessi vd., 2018, s. 1108.

Allesio Palmisano[177] son yıllarda yaptığı çalışmalarda Orta Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Dönemi yerleşimlerinin Acemhöyük, Yassıhöyük, Kültepe, Boğazköy gibi büyük yerleşimlerle karakterize edildiğini belirtir. Orta Anadolu'da on iki adet büyük ölçekli yerleşim olduğunu, geri kalan yerleşimlerin ise bu on iki kent çevresinde kümelenen uydu yerleşimler olduğunu ifade eder.

Büyük ölçekli yerleşimlerin ortaya çıkmasındaki en büyük etkenlerden biri Erken Tunç Çağı'ndan beri varlığını bildiğimiz ticarettir[178]. Bölgeler arası ilişkileri güçlü olan yerleşimlerde siyasi, askeri, ekonomik dönüşümlerin daha yoğun ve hızlı yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle ticaret yolları üzerinde yer alan yerleşimlerin gelişiminin[179], kapalı coğrafi alanlardaki yerleşimlere göre daha belirgin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu verilere bakıldığında Erken Tunç Çağı'nın sonu ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başında meydana gelen bütünleşmenin dönemin karakteri üzerinde ne denli etkili olduğu açıktır. Erken Tunç Çağı'nda ticari ilişkileri güçlü olan ve maden kaynaklarına yakın olan yerleşimlerin çoğu, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde güçlü merkezlere dönüşmüştür. Ortak kültürün oluşmasına etki eden dinamikler Erken Tunç Çağı'nın sonunda ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başında bütüncül sonuçlar ortaya koymaya başlamış ve asıl şekillenme ise Orta Tunç Çağı'nda (Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Eski Hitit Dönemi) tamamlanmıştır. Dönemin sonunda ise Anitta ile başlayan süreç, Orta Anadolu'da Hitit İmparatorluğu'nun kurulmasına doğru giden bir süreci başlatmıştır. Erken Tunç Çağı'nda başlayan bütünleşme hareketleri Geç Tunç Çağı'nda imparatorlukların kurulması ile tamamlanmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin siyasi yapısını tanımlayan arkeolojik veriler Erken Tunç Çağı sonunda ortaya çıkan gelişmelerin ve yeniliklerin devamı

[177] Palmisano ve Altaweel, 2013, s. 134; Palmisano, 2017, s. 224, 232, fig. 9.
[178] Palmisano ve Altaweel, 2013, s. 138.
[179] Palmisano ve Altaweel, 2013, s. 137.

olduğunu gözler önüne sermektedir. Metalürji teknolojisi, hızlı çarkta seramik üretimi, mühürcülük gibi alanlarda görülen yeniliklerin yanı sıra Koloni Dönemi'nde birtakım yenilikler ve gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde görülen belki de en büyük yenilik yazının Anadolu'da kullanılmasıdır. Asurlu tüccarlarla birlikte Anadolu'ya gelen çivi yazısı sayesinde ticari faaliyetlerin nitelikleri ile ilgili birçok bilgi elde edilmektedir. Ancak bu belgeler Anadolu'da var olan yerel krallıklar ve yaşanan tarihi olaylar hakkında çok az bilgi sunmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Orta Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında bilgi veren üç önemli yazılı belge bulunmaktadır. Bunlardan ilki Mama Kralı Anum-hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya yazmış olduğu mektuptur[180]. Mektupta Mama Kralı Anum-hirbi, Kaniş Kralı Warşama'nın daha önce gönderdiği bir mektuba cevap vermektedir. Buna göre Anum-hirbi Warşama'nın babası İnar zamanında Mama ile Kaniş'in barış içinde yaşadıklarından, ancak şimdi Kaniş'in vasalı olan Taişama'nın kendisini rahatsız ettiğinden ve Mama Kralı hâkimiyetindeki 12 kenti yağmaladığından bahseder. Bunun yanı sıra Anum-hirbi Mama'nın vasalı olan Şibuha'ya kralının ise, kral Warşama tarafından yazıldığı anlaşılan suçlamaları reddettiğini ifade etmiştir. Zor durumda olduğu anlaşılan Anum-hirbi, Mama ve Kaniş arasında İnar döneminde var olan barışın devam etmesini diler. Mektuptan anlaşıldığı üzere Anadolu Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde idari merkezler ve bu idari merkezlerin sınırları içerisinde yer alan küçük sınır kentlerinden oluşmaktadır[181].

Dönemin siyasi yapısı hakkında bilgi veren bir diğer önemli belge ise Harşamna Kralı Hurmeli'ye Asur elçileri tarafından yazılan mektuptur[182]. Bu mektupta Anadolu kentleri olan Harşamna ve Zalpa'nın çatışma içinde bulundukları anlaşılmaktadır. Assur Kralı I. Şamsi-Adad Hurmeli'yi yenmesi için Zalpa'ya asker yardımı sağlamıştır. Bunun üzerine Asurlu tüccarların Anadolu'ya geçişini

[180] Mektubun ayrıntılı tercümesi için bakınız Balkan, 1957.
[181] Balkan, 1957. S. 32.
[182] Günbattı, 2017, s.52, Mektubun ayrıntılı tercümesi için bakınız Günbattı, 2014.

engelleyen Hurmeli, Asur kralının Zalpa'ya gönderdiği desteği çekmesini istediği anlaşılmaktadır. Ancak mektup Asur'a ulaşmadan Şamsi-Adad ölür ve yerine oğlu İşme-Dagan geçer. Assurlu elçiler Hurmeli ile arasını düzeltmesi için yeni krala yalvarırlar ancak ikna edemezler. Bunun üzerine elçiler Hurmeli'ye armağan olarak yüz parça kumaş göndererek Hurmeli'yi ikna etmeye çalışmışlardır.

Her iki mektupta dönemin siyasi yapısına ışık tutan yazılı belgeler olarak arkeoloji literatüründe yerini almıştır. Anum-hirbi'nin Warşama'ya yazdığı mektup Anadolu'nun iki yerel kralı arasındaki yazışmanın tek örneği olması özelliğini taşırken; Assurlu elçilerin Hurmeli'ye yazdığı mektup ise uluslararası diplomatik yazışmaya ait en eski örnek olması açısından büyük önem taşımaktadır. Her iki mektuptan da anlaşıldığı üzere Anadolu'da büyük yerel kralların birbirleriyle ve Assur ile çatışmaları dikkati çeker. Bunun yanı sıra Anadolu'daki büyük kentlere bağlı küçük sınır kentlerinin de zaman zaman bu çatışmalara katıldıkları ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Her iki belgeden daha geç bir döneme tarihlenen Anitta metni[183] ise Asur Ticaret Kolonileri Dönemi sonunda imparatorluklara giden sürecin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Metinde, Kültepe'de Karum'un II. yerleşimin Zalpa kralı tarafından yakıldığı anlaşılmaktadır. Anitta, babası Kuşşara kralı Pithana'dan sonra Kaniş kentini nasıl aldığını ve tahta nasıl oturduğunu anlatır. Daha sonra kendisinin Hattuşa kentini ele geçirdiğinden ve bu kenti lanetlediğinden bahseder. Hattuşa'da bulunan bu tablet Hitit Devleti'nin kurulum aşamasındaki olayları anlatması açısından önem taşımaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi sonunda Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında bilgi edindiğimiz her üç belge de Anadolu'da imparatorluklara giden süreçte yaşanan çatışmaları ve diplomatik ilişkileri ortaya koyması açısından önem taşır. Bu üç belge dışında tüccarların tutmuş olduğu kayıtlardan da hem yerel halkın hem de

[183] Topaçoğlu, 2011, s. 24-29; Günbattı, 2017, s. 46-47.

Asurlu tüccarların yaşadığı birtakım sıkıntılar hakkında bilgiler elde edilmektedir. Hatta bazı tüccarların Anadolulu kadınlar ile evlenerek Asur'a geri dönmedikleri anlaşılmaktadır[184].

Yukarıda bahsedilen tüm bu belgelerden anlaşıldığı üzere Erken Tunç Çağı'nın son evresinde güçlenen yerel krallıkların, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde zaman zaman güç elde etmek için çatışmalar yaşayan birer gelişkin kent devletine dönüştükleri ve bu dönüşümün Geç Tunç Çağı'nda imparatorlukların kurulmasına zemin hazırladığı açıkça görülmektedir. Özellikle Anitta Metni'nde kullanılan Eski Hitit lisanı Hititlerin Orta Tunç Çağı'nın sonunda Anadolu'da var olduğunun göstergesidir[185].

3.2. EKONOMİ

Erken Tunç Çağı metalin, özellikle tuncun insan hayatına daha yaygın şekilde girmeye başladığı bir süreci temsil eder. Metalin insan hayatına girmesi, nüfusun hızla artması, üretimin fazlalaşması Neolitik ve Kalkolitik köy toplumlarının yavaş yavaş değişmesini sağlamıştır. Büyük çaplı sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümler ise Erken Tunç Çağı II'de (MÖ 2700-2400) başlamıştır. Ekonominin gelişimi madencilik, tarım, ticaret ve hayvancılık gibi faaliyetlerin artmasına bağlı olarak ivme kazanmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin ekonomisi ise genel olarak maden ve tekstil ticareti üzerine kurulmuştur. Erken Tunç Çağı'nda metalürji faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak gelişen ekonomi, hammadde kaynaklarına ulaşmak isteyen toplumlar arasında ticari aktivitelerinde artmasını sağlamıştır. Orta Anadolu'da büyüyen kent devletlerinin gelişkin bir devlet yapısını alması Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin siyasi ve ekonomik yapısını aydınlatan özellikleri de beraberinde getirir.

---

[184] Michel, 2011, s. 130; Günbattı, 2017, s.139.
[185] Topaçoğlu, 2011, s. 25.

Bu bölümde Erken Tunç Çağı'nın sonunda meydana gelen gelişmeleri tetikleyen ekonomik etmenler ve Asur ile ticaretin ön planda olduğu Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde madencilik ve dokuma faaliyetleri ile ticaretin ana hatlarına ilişkin bilgiler alt başlıklar altında irdelenmiştir.

3.2.1. Madencilik, Tekstil ve Hayvancılık

Madencilik: MÖ 3. binin ikinci yarısında dikkat çekici bir ekonomik gelişim sağlayan alanlar arasında madencilik faaliyetleri de yer almaktadır. Erken Tunç Çağı'nda madencilik alanında atılan en büyük yeniliklerden biri kalay ve bakırın alaşımından tunç elde edilmesidir. Tunç alaşımının kullanımı başlangıçta kolayca tercih edilmemiştir. Bunun nedeni kalaylı bakır yani tunç ile sertlikleri ve diğer özellikleri hemen hemen aynı olan arsenikli bakır kullanımının yaygın olmasıdır[186]. MÖ 3000'lerde arsenikli bakır alaşımı kullanımı yaygınken kalayla bakır karışımı tuncun kullanımı Erken Tunç Çağı II'den (MÖ 2700-2400) başlayarak Anadolu'ya yayılır. Erken Tunç Çağı II'de tunç kullanımı Orta Anadolu'dan Troia'ya uzanan dar bir hat boyunca izlenebilmektedir[187]. Tunç alaşımının elde edilmesinin yanı sıra altın, gümüş gibi prestij sağlayan değerli metallerin kullanılması toplumsal ve siyasal yapıdaki değişimlerle örtüşmektedir. Metal eşya yapımında ve metal kap sayısında dikkat çekici bir artış gözlenmektedir.

Anadolu'da madenciliğin bu denli gelişmesinin ana sebebi elbette maden kaynakları açısından oldukça zengin bir coğrafyaya sahip olmasındandır. Özellikle Orta Anadolu Bölgesi tuncun ana maddesi olan bakır yatakları açısından son derece zengindir. Bölgenin başlıca bakır madeni yatakları Ankara il sınırları içinde yer alan Karaali Bakır Madeni, Çankırı Yapraklı mevkii bakır yatakları, Çorum Derekutuğun, Yozgat Akdağmadeni ve Tokat Gümüşlük Mevkii

[186] Rahmstorf, 2011, s. 104.
[187] Yalçın, 2016, s. 10.

bakır madenidir[188]. Orta Anadolu Bölgesi maden kaynakları ile ilgili en eski veriler Çorum il sınırları içinde yer alan Derekutuğun maden yatağından gelmektedir. Geç Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçalarının toplandığı yataktan galeriler açılarak nabit bakır çıkarıldığı tespit edilmiştir[189]. Derekutuğun maden yataklarından çıkarılan bakırın Resuloğlu, Eskiyapar ve Alaca Höyük gibi önemli Erken Tunç Çağı yerleşimlerine bakır sağladığı madeni eserler üzerinde yapılan analizler sonucu tespit edilmiştir[190]. Bölgenin bir diğer önemli bakır yatağı Gümüşlük'tür. Bu maden yatağı da tıpkı Derekutuğun maden yatağı gibi Erken Tunç Çağı'nda yoğun olarak kullanılmıştır[191]. Ankara Karaali bakır madenine yakın olan Frig yerleşiminin Erken Tunç Çağı'na kadar uzanan bir süreç boyunca var olmuş bir yerleşim olabileceği düşünülmektedir[192].

Silah ve metal eşya kullanımında ön plana çıkan kalayın Afganistan'dan elde edildiği ve Mezopotamya üzerinden Anadolu'ya getirildiği düşünülmektedir[193]. Bunun yanı sıra, son yıllarda yapılan çalışmalar Niğde Kestel'de ve Kayseri Hisarcık'da Erken Tunç Çağı'nda kullanıldığı düşünülen kalay yataklarının varlığını da ortaya koymuştur. Bölgenin en önemli kalay yataklarından birisi Niğde il sınırları içerisinde yer alan Kestel (Göltepe) maden yatağıdır[194]. MÖ 3. bin yılından itibaren kullanıldığı düşünülen madenin bölge genelinde bir ticari meta olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır[195]. Son yıllarda keşfedilen Kayseri yakınlarındaki Hisarcık kalay yatağı madencilik tarihi açısından yeni veriler sunmaktadır. Bölgede bulunan maden galerileri ve bunlarla bağlantılı Erken Tunç Çağı II ve III seramik parçaları bu yatağın tarihlendirilmesine olanak sağlamıştır[196].

---

[188] Fidan, 2016, şek. 1.
[189] Wagner ve Öztunalı, 2000, s. 50; Fidan, 2016, s. 52; Yalçın ve Maass, 2013.
[190] De Jesus ve Dardeniz, 2015, s. 237.
[191] De Jesus ve Dardeniz, 2015, s. 241.
[192] De Jesus, 1976, s. 58.
[193] Şahoğlu, 2019, s. 116.
[194] Yener ve diğerleri, 1989, s. 200.
[195] Yener, A. 2009, s. 145. Özellikle Amuq Bölgesinde bazı kalay alışımı bakır örneklerin Ulusal Standartlar Enstitüsü'nde (NIST) yürütülen kurşun izotop analizi sonucu Toros cevheri kaynaklarından elde edildiği açığa çıkarılmıştır.
[196] Yener ve diğerleri, 2015, s. 604.

Değerli metaller sınıfında yer alan gümüş ve altın madenleri Anadolu'nun birçok bölgesinde yer almaktadır. Orta Anadolu Bölgesi Niğde Ulukışla, Bolkardağ ve Aladağ gümüş maden yatakları ile bilinmektedir. Bu bölgede sistemli olarak araştırılmış tek gümüş yatağı, Bolkardağ'da bulunmaktadır[197]. Orta Anadolu Bölgesi'nde en dikkat çekici altın maden yatağı ise Sivas ili Kangal ilçesinde yer alan Bakır Tepe maden yatağıdır. Buradaki altın işletmeciliğinin prehistorik dönemlere kadar uzandığı varsayılmaktadır[198].

Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı madencilik faaliyetlerinin bir hayli yoğun bir şekilde yürütüldüğü yukarıda değinilen Erken Tunç Çağı maden yataklarının yanı sıra farklı yerleşimlerden ele geçen eserlerden de anlaşılmaktadır. Alaca Höyük soylu mezarlarından gelen metal eserler[199], Eskiyapar hazinesi[200], Kültepe'de ele geçen süs eşyaları[201], Kalınkaya[202] ve Resuloğlu mezarlarındaki[203] süs eşyalarını, silahları, kapları içeren metal buluntular maden işleme teknolojisinin ulaştığı seviyeyi ortaya koymaktadır. Bu eserler aynı zamanda güç ve zenginliği temsil etmektedir. Özellikle Alaca Höyük mezarlarına hediye olarak bırakılan metal kaplarının yapımındaki ince işçilik, güneş kursları ve takılar bu mezarların sahiplerinin sıradan bireyler olamayacağının en büyük kanıtıdır. Eskiyapar hazinesinde ele geçen küpelerin benzerlerinin Troia ve Poliochni'de olması[204] ve Kültepe'de ele geçen pendatın, Mari, Tell-Brak ve Ur Kral mezarlarında çıkan pendant ile çağdaş olması[205] madencilik faaliyetlerindeki etkileşimin ticaret vasıtasıyla uzak coğrafyalara değin uzandığını göstermektedir.

[197] De Jesus ve Dardeniz, 2015, s. 243.
[198] Fidan, 2016, s. 55.
[199] Koşay, 1938; Koşay, 1951; Koşay ve Akok, 1966.
[200] T. Özgüç, 1993, s. 613-628.
[201] Ezer, 2014, s. 17.
[202] Zimmermann, 2006, s. 271-311.
[203] Yıldırım, 2011b, s. 19-21.
[204] T. Özgüç, 1993, s. 621.
[205] T. Özgüç, 1986, s. 41-42; Ezer, 2014, s.17.

Metal üretimindeki bu gelişmelerin toplumsal değişimi tetiklediği yukarıda değinilen örnekler ile son derece açıktır. Ancak bu değişimler yalnızca madencilikteki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmamıştır. Nüfus artışı, tarımdaki artı ürün, hayvancılık, tekstil ve ticaret gibi faaliyetlerin hepsinin bir arada paralel olarak gelişmesi, Erken Tunç Çağı II'den başlayarak yaşanmaya başlayan büyük dönüşümün mimarı olmuştur. Bu sürecin sonunda yani Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlaması ile metal hammaddesinin uluslararası bir ticaret materyali olması yaygınlaşmıştır. MÖ 3. binin ikinci yarısında Anadolu'da aktif olarak kullanılan maden yatakları ve geliştirilen metalürjik faaliyetler yalnızca Anadolu'daki yerel kralların değil, aynı zamanda maden kaynakları açısından fakir olan Mezopotamyalı halklarında ilgisini çekmiştir. Asurlu tüccarlar Hitit kaynaklarında "Gümüş Ülkesi"[206] olarak geçen Anadolu'dan gümüş ve altın almışlar; Anadolu'ya kalay ve dokuma ürünleri satmışlardır[207]. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi boyunca Asur ile sürdürülen sistemli ticaret hem bölgelerin zenginleşmesini sağlamış hem de bölgeler arası kültürel etkileşimin önemli bir parçası olmuştur. MÖ 3. binin son çeyreğinde başlayan ticaret MÖ 2. binyıl ile birlikte bölgesel güçlerin odağı haline gelmiştir.

Orta Anadolu Bölgesi bakır madeni yatakları[208] açısından zengin olsa da tunç alaşımı için gerekli olan kalay madeni açısından yeteri kadar rezerve sahip değildir. Tabletlerden anlaşıldığı üzere kalayı Anadolu'ya Asurlu tüccarlar getirmektedir[209]. Ancak kalayın Anadolu'ya nereden geldiğine ilişkin net veriler yoktur. Tüccarların kalayı uzak bir coğrafyadaki ticaret ağı üzerinden satın aldıkları ve işledikten sonra Anadolu'ya getirdikleri anlaşılmaktadır[210]. Bakır ise daha çok Anadolu içinde alınıp satılan bir metal olarak kayıtlara geçmiştir[211].

[206] Şavaş, 1998, s. 508; Ünal, 2016, s. 20.
[207] Veenhof ve Eidem, 2008, s. 82-90; Veenhof, 2011, s. 57; Barjamovic, 2011; s.11-15; T. Özgüç, 2003, s. 44; Kulakoğlu, 2018, s. 62.
[208] Fidan, 2016, şek.1.
[209] Barjamovic, 2018, s. 33.
[210] Veenhof ve Eidem, 2008, s. 82; Barjamovic, 2018, s. 29.
[211] Barjamovic 2018, s.37.

Tekstil: Anadolu ile Asur arasındaki ticarette tüccarlar asıl kazancı dokuma ürünlerinden elde etmektedir[212]. Tabletlerden anlaşıldığı üzere Asurlu tüccarların dokuma satabilmek için Anadolu'ya kalay getirmesi gerekmektedir[213]. Bu dönemde Anadolu'ya getirilen dokuma ürünleri arasında kumaş, elbise ve kilim yer almaktadır[214]. Anadolu içinde ise yün ticareti yoğun olarak yapılmaktadır. Tabletlerde, Anadolu'da yer alan Luhuzudya, Purushanda ve Tišmurna kentlerinden çok kaliteli yün elde edildiğine dair veriler ele geçmiştir[215].

Hayvancılık: Erken Tunç Çağı'nın ikinci yarısından itibaren gelişen ekonomik faaliyetler yalnızca madencilik ve dokuma ticareti ile sınırlı değildir. Bu döneme yön veren bir diğer önemli unsur hayvancılıktır. Maden ticaretinin uzak mesafeli yapılabilmesi için yük hayvanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak yük hayvanı kullanımı özellikle Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında belirgin bir hal almıştır. Başlangıçta etinden ve derisinden yararlanılmak üzere avlanan hayvanlar, zaman içerisinde evcilleştirilip sütünden ve yününden yararlanabilmek için çiftliklerde yetiştirilmeye başlanmıştır. Hayvanların yalnızca etinden değil aynı zamanda sütünden, yününden yararlanılması, Andrew Sherratt[216] tarafından "İkincil Ürün Devrimi" olarak adlandırılmıştır. Özellikle Orta Anadolu'da elde edilen veriler Geç Kalkolitik Dönem'den itibaren hayvan yetiştiriciliğinde bir artış yaşandığını gözler önüne sermektedir[217]. Geç Kalkolitik Dönem'de yaşanan toplumsal değişimlere ek olarak Erken Tunç Çağı'nda sığır üretiminde %26 oranında bir artış yaşanmıştır[218]. Erken Tunç Çağı'nda yerleşim sayısında yaşanan artış hayvancılık ekonomisi ile doğru orantılı olarak ilişkilendirilebilir. Özellikle Yukarı Kızılırmak Havzası'nda yapılan çalışmalar plato yerleşimlerinin ova yerleşimlerinden daha fazla olduğunu ve plato girişlerinde kurulan yerleşimlerin genellikle küçük boyutlu olması yarı göçebe yaşam tarzının bir göstergesi olarak

[212] Veenhof, 2011, s. 57; Barjamovic, 2018, s. 29.
[213] Barjamovic, 2018, s. 33.
[214] Günbattı, 2017, s. 67.
[215] Lassen, 2010, s. 169.
[216] Sherratt, 1981.
[217] Arbuckle, 2014, s. 290; 2015, s. 210.
[218] Arbuckle, 2014, s. 281, fig. 2.

yorumlanmıştır[219]. Tarım için çok elverişli olmayan bu dağlık engebeli arazilerde hayvancılık faaliyetlerin sürdürüldüğü düşünülebilir.

Arkeolojik yerleşimlerde ele geçen hayvan kemikleri üzerinde yapılan incelemeler büyükbaş ve küçükbaş hayvanların Erken Tunç Çağı besin ve ikincil ürün ekonomisinde baskın bir rolü olduğunu gözler önüne serer. Özellikle ikincil ürün üretiminde faunal topluluklar içinde dişi hayvanların sütü ve yünü için kesilmeden yetiştirildiği, erkeklerin ise bir yaşını doldurmadan daha çok etinden yararlanılmak üzere kullanıldığı tespit edilmiştir[220].

Yün üretimine ilişkin ilk kanıtlar MÖ 4. binyılın ikinci yarısına tarihlenen ve Yakın Doğu'nun kuzeyinde yer alan Maikop kültürüne aittir. MÖ 4. binin sonlarına doğru İran ve Aslantepe'de keçi kılından yün üretimine ilişkin kanıtlar ortaya çıkarılmıştır[221]. Erken Tunç Çağı'nda yün tekstiline ilişkin doğrudan veriler olmamasına rağmen tunç iğnelerin sayısındaki artış dönemin kıyafetlerinde bir değişim olduğunu ve daha gevşek dokunan muhtemelen yünlü kıyafetleri tutturmak için bu iğnelerin kullanıldığı düşünülmektedir[222]. Ancak ağırşaklar ve ağırlıklar üzerinde yapılacak olan çalışmalar ile zooarkeolojik veriler bir arada değerlendirildiğinde yün üretimindeki artış üzerine daha net veriler elde edilebilecektir. Erken Tunç Çağı'nı izleyen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yün tekstilinin ne denli önemli olduğu hem yazılı belgelerle hem de arkeolojik verilerle ortaya konmaktadır[223]. Asur ile ticaretin temellerinden birini oluşturan tekstil ticaretinin temellerinin Erken Tunç Çağı'nda Orta Anadolu Bölgesi'nde atılmış olması muhtemeldir. Acemhöyük'te X. tabakada görülen eşek iskeletleri ticari faaliyetler için bu hayvanların kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir[224].

[219] Ökse, 1998, s. 315.
[220] Sagona ve Zimansky, 2015, s. 187.
[221] Arbuckle, 2015, s. 211.
[222] Sagona ve Zimansky, 2015, s. 188.
[223] T. Özgüç, 2003, s. 51; Dercksen, 2008, s. 113, Veenhof ve Eidem, 2008, s. 83; Barjamovic, 2011, s. 11.
[224] Kamış, 2022, s. 50.

Ayrıca eşek kemikleri üzerinde yapılan analizler evcil at türleri olduğuna işaret etmektedir[225].

3.2.2. Ticaret

Ekonominin temel yapı taşlarından birisi de ticarettir. Anadolu'nun tarihine baktığımızda değiş-tokuş olarak nitelendirilebilecek faaliyetlerin Neolitik Çağ'dan itibaren var olduğunu söylemek mümkün olsa da kâr amacıyla yapılan ticaretin Erken Tunç Çağı'nda sistemli olarak yapılmaya başladığı arkeolojik verilerle desteklenmektedir. Batıdan doğuya, kuzeyden güneye uzanan ticari yolların tam ortasında bir köprü görevi üstlenen Orta Anadolu Bölgesi Orta Tunç Çağı'nda Asur Ticaret Kolonileri'ne ev sahipliği yapmıştır.

Erken Tunç Çağı'nda değiş-tokuş sisteminde birtakım yenilikler göze çarpar. Bu çağda ölçüm sistemlerinin, terazilerin ve tartı ağırlıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Kazılarında terazi ve tartı ağırlıklarının bulunması sistemli bir ticaretin yapıldığına ilişkin kanıtları gözler önüne sermektedir. Yine yerleşimlerde ele geçen yabancı mal gruplarının sayısındaki artış artık değiş-tokuştan ziyade sistemli ticari ilişkiler kurulduğuna işaret eder. Erken Tunç Çağı'nda ticari ilişkilerin varlığına ilk dikkat çeken isimlerden biri olan Tahsin Özgüç[226], çark yapımı seramiğin Orta Anadolu'ya Troia'dan daha geç gelmiş olamayacağına vurgu yapmaktadır. Bu çağda ticaretin özellikle seramik kaplar, hammadde ve değerli metaller üzerine yapıldığı bilinmektedir. Ticaret faaliyetlerinin hem deniz hem de kara yolu ile yapıldığına ilişkin birtakım yaklaşımlar geliştirilmiştir[227]. Deniz yolu ile ticaretin gerçekleştiğinin savunucularından biri Machteld Johanna Mellink'tir[228]. Büyük Kervan Yolu[229] ve Anadolu Ticaret Ağı[230] şeklinde

[225] Guimares ve diğerleri, 2020, s. 4.
[226] T. Özgüç, 1963, s. 33.
[227] Bknz. Bölüm 2.2.2. Bu yaklaşımlar genel olarak çömlekçi çarkının Anadolu'da kullanımı üzerinden geliştirilen yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlara teknolojik gelişmeler başlığı altında daha detaylı olarak değinilecektir.
[228] Mellink, 1986; Mellink, 1993, s. 504.
[229] Efe, 2007, s.47-64.
[230] Şahoğlu, 2005, s. 339-361; 2019, s. 115-131.

adlandırılan yaklaşımlar ise bu ticaretin yalnızca deniz yolu ile değil de kara yolu bağlantısı ile gerçekleştiğini ortaya koyma amacı gütmektedir. Orta Anadolu ve İç Batı Anadolu'da son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar bağlantının kara yolu ile sağlandığı yönündeki yaklaşımı güçlendirmektedir. Önceleri Orta Anadolu'da bilinmeyen Batı Anadolu kökenli kapların Orta Anadolu yerleşimlerinde ele geçmesi, hatta bu kaplardan depas ve tankardın Gaziantep Gedikli Höyük ve Titriş Höyük'e oradan Suriye'de Hammam et-Turkman yerleşimine kadar uzanması karasal bağlantının varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır[231]. Irak Müzesi'nde yer alan ve Akadlara ait olan Nasiriye Steli'nde tankard motifinin yer alması ticari ilişkileri gösteren bir başka kanıt olarak gösterilmektedir[232]. Aynı şekilde doğu kökenli Suriye şişeleri karasal bağlantı yoluyla Kültepe[233], Acemhöyük[234], Eskiyapar[235] ve Ovaören[236] gibi Orta Anadolu yerleşimlerine ulaşmış olmalıdır. Karasal bağlantı izleri sadece seramikler üzerinden değil, farklı materyaller üzerinden de izlenebilmektedir. Madencilik bölümünde bahsedilen Eskiyapar hazinesi ve Kültepe metal süs eşyalarına ilişkin kültürel bağlantılar[237] metal ticaretinin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Ayşe Tuba Ökse'nin Yukarı Fırat havzasında gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda tespit ettiği merkezlerde Erken Tunç Çağı materyalleri arasında olan Intermediate seramiğinin ve Malatya Ovası'nda üretilen boyalı kapların var olması Kulmaç ve Tecer Dağ silsilesinin geçit verdiği doğal yolların ticaret yollarını oluşturduğuna değinilmiştir[238].

Ticari ilişkilerin başladığı süreci temsil eden Erken Tunç Çağı II ve Erken Tunç Çağı III dönemlerinde Orta Anadolu'da Kültepe, Acemhöyük gibi büyük kent devletleri ortaya çıkmış ve bir sonraki dönemde bu kent devletleri Assur ile

[231] Kontani, 1995, s. 114, tab.1; Efe, 2007, s. 55.
[232] Mellink, 1963, s. 102, pl.XXX.
[233] T. Özgüç, 1986, s. 36-38; Kontani, 1995, tab.1.
[234] Kamış, 2012, lev.117:496.
[235] T. Özgüç, 1993, s. 617.
[236] Şenyurt vd., 2015, s.115.
[237] Bknz. 2.2.1.1.
[238] Ökse, 2005, s. 18, şekil 4.

yapılan ticaretin ana merkezleri konumuna gelmişlerdir. Özellikle son yıllarda Kültepe'de açığa çıkarılan bir erkek mezarından ele geçen silahlar, metal kaplar ve Anadolu'ya yabancı olan lapislazuli silindir mühür bu bireyin soylu ya da bir tüccar olabileceğini akla getirmiştir[239]. Erken Tunç Çağı ekonomisini oluşturan ve yukarıda ana hatları ile bahsedilen etmenlerin paralel olarak belli bir gelişim aşamasından geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Madencilik faaliyetlerinin gelişmesi ve artması, saygınlık ve güç sembolü olarak değerli metallerin kullanılması, değerli metalleri elinde bulunduran toplumların hiyerarşik düzen içeren kent devletlerine doğru evrilmesi, temelleri Geç Kalkolitik Dönem'de atılan karmaşık toplumların giderek artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte metal üretimini ve değerli ham maddeleri sağlayabilmek için ticaretin gelişmesi bir önceki cümlede art arda sayılan ve birbirine bağlı olarak gelişen karmaşık toplumların Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı II ve Erken Tunç Çağı III dönemlerinde şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Erken Tunç Çağı'nın sona ermesiyle birlikte başlayan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin pek çok yeniliği beraberinde getirdiği gibi Mezopotamya ve Asur arasında kurulan ve yaklaşık 250 yıl kadar süren ticari ilişkilerin dönemi olmuştur. Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Erken Tunç Çağı'nda şekillenen Orta Anadolu siyasi yapısının doğal bir sonucudur. Metalurji faaliyetlerine bağlı olarak Anadolu'da güçlenen yerel krallıkların sistemli bir ticari organizasyon içerisinde olmaları, Erken Tunç Çağı'ndan beri geliştirilen ticari ilişkilere ve kültürel etkileşimlere bağlıdır. Bir önceki bölümde bahsedilen ve çeşitli nedenlere dayandırılan Erken Tunç Çağı II (MÖ 2700-2400) evresinde yaşanan kırılma bir sonraki dönemi şekillendiren özelliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Orta Anadolu Bölgesi'nde siyasi açıdan güçlü, küçük ölçekli merkezleri bünyesinde toplayan, uzak mesafelerle kültürel ve ticari ilişkiler içinde olan yerel krallıkların, bir sonraki dönemde Mezopotamya ile organize bir ticaret ağı içerisinde olmasında büyük katkı sağlamıştır.

[239] Öztürk, 2019, s. 49.

Erken Tunç Çağı'nda kent niteliği kazanan Orta Anadolu'daki büyük merkezlerin çoğu Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde varlığına devam etmiş ve koloni sisteminin ana ticaret merkezleri konumuna gelmişlerdir. Bölgede özellikle Kültepe, Acemhöyük, Yassıhöyük ve Boğazköy gibi yerleşimler bu devamlılığı göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu büyük kentlerin kralları Asurlu tüccarları korumak ve barınmalarını sağlamak karşılığında yapılan ticaretten belirli oranlarda vergi almışlardır[240]. Ticaret sistemi hem Anadolu'nun yerel halkı ile hem de Asurlu tüccarların kendi aralarında alışveriş yapması üzerine oluşturulmuştur. Anadolu'daki tüm koloni ticaret merkezleri ticari başkent görevini üstlenen Kültepe/Kaniş Karumu'na, Kaniş Karumu ise Asur'a bağlıdır[241].

Bir önceki başlık altında da değinildiği gibi Anadolu ile Asur arasında yapılan ticaretin ana unsurunu metaller ve tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Anadolu'nun maden zenginliklerini fark eden Asurlu tüccarlar Anadolu'nun içlerine kadar gelerek koloniler kurmuşlar ve Asur ile Anadolu arasındaki organize ticareti yaklaşık üç yüz yıl kadar canlı tutmuşlardır[242].

3.3. TEKNOLOJİK GELİŞMELER

Teknolojik gelişmeler toplumsal değişimlerde büyük bir etkiye sahiptir. Bu gelişmeler belirli bilgi birikimine bağlı olarak zamanla ortaya çıkmaktadır. Bir önceki dönemde edinilen bilgi ve tecrübeler bir sonraki dönemin gelişmelerine öncülük eder. Erken Tunç Çağı'nda yaşanan teknolojik gelişmeler elbette Neolitik ve Kalkolitik toplumların tecrübe ve bilgi birikimine dayalıdır. Ancak kültürel bağlantılar ve ticari faaliyetlerde bir takım teknolojik gelişmelerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Erken Tunç Çağı Anadolu'sunda görülen en önemli teknolojik gelişmeler maden işleme becerisi ve çömlekçi çarkının insan hayatına girmesi ile yaşanmış olmalıdır.

---

[240] Veenhof ve Eidem, 2008, s. 211; T.Özgüç, 2003, s. 32; Kulakoğlu, 2018, s. 61.
[241] T. Özgüç, 2003, s. 33; Larsen, 2011, s. 65.
[242] Barjamovic vd., 2011, s. 3. Ele geçen yeni eponim listeleri ile revize edilen KEL A ve KEL G ya da yeni adı ile REL (Revised Epoynm List) listelerinde MÖ 1972-1718 yılları arasını kapsayan yaklaşık 255 adet eponim yılı vardır.

Maden kullanımı MÖ 10.000'lerde ilk kez görülmeye başlasa da bilinçli olarak metalin kullanılması MÖ 8500'lere denk gelmektedir[243]. Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen MÖ 4000'lerde madencilik Anadolu'da geniş bir alana yayılmaya başlamıştır. Arada geçen uzun süreçte maden işleme teknikleri geliştirilmiş, maden cevherleri keşfedilmiş ve madenler yeraltı kaynaklarından da çıkarılmaya başlamıştır[244]. Metal eşya üretimindeki endüstri aşaması ise MÖ 3. binyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen hareketlenmelerin metal üretiminde üst bir düzeye ulaşması aşaması ile eş zamanlı olması tesadüf sayılamayacak kadar görünür bir gerçektir.

Kentleşmenin hızlı bir şekilde yaşandığı yerler Orta Anadolu'nun kuzeyinde ve güneyinde maden yataklarına yakın yerleşimlerdir. Bu yerleşmelerde madencilik direk yöneticiler tarafından kontrol edilen ekonomik bir güç simgesi konumuna ulaşmıştır[245]. Erken Tunç Çağı'nda madencilikte atılan en önemli adımlardan biri tunç alaşımı üretilmesidir. Tunç alaşımı üretimindeki artışa bağlı olarak daha fazla hammadde elde edebilmek için Anadolu kalay kaynakları dışında uzak coğrafyalarla kalay ticareti başlamıştır.

Madencilikte yaşanan bu gelişmelerin en önemli getirilerinden biri de çömlekçi çarkının ticari ilişkiler sonucunda Anadolu'ya gelmesidir. Diğer tüm gelişmeler gibi çömlekçi çarkının Anadolu'da kullanılmaya başlaması MÖ 3. bin yılın ikinci yarısına rastlamaktadır[246].Ticaret başlığı altında değinilen kültürel bağlantılara ilişkin yaklaşımlar esasen çömlekçi çarkı üzerinden geliştirilmiştir. Tankard, depas ve Suriye şişesinin ele geçtiği yerleşimlerden yola çıkarak çarkın Anadolu'ya deniz veya kara yolu bağlantısı sonucu gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Mellink[247], Gözlükule yerleşiminde ele geçen depaslardan yola

[243] Yalçın, 2016, s. 5; Tekin, 2015, s. 21.
[244] Yalçın, 2016, s. 6-9; Tekin, 2015, s. 22-30.
[245] Tekin, 2015, s. 31.
[246] Türkteki, 2013, s. 193.
[247] Mellink, 1986; Mellink, 1993, s. 504.

çıkarak Troia ve Kilikya arasındaki bağlantının güney sahili boyunca deniz yolu üzerinden yapılmış olduğunu savunmaktadır. Karşıt bir görüş olarak Turan Efe[248] bu bağlantının İç Batı ve Orta Anadolu Bölgesi'ndeki yerleşimlerde ele geçen buluntulardan yola çıkarak Mezopotamya'dan Orta Anadolu'ya ve oradan Troia'ya kadar uzanan "Büyük Kervan Yolu" bağlantısı aracılığı ile geldiğini ileri sürmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi T. Özgüç kültürel bağlantıların Kültepe buluntuları üzerinden yola çıkarak Orta Anadolu'ya Troia ile hemen hemen eş zamanla olarak gelmiş olduğunu belirtir[249]. Vasıf Şahoğlu[250]ise "Anadolu Ticaret Ağı" teorisi ile bu bağlantının hem kara yolu ile hem de deniz yolu ile gerçeklemiş olması gerektiğini önermektedir.

Gerek deniz yolu ile gerekse kara yolu ile Anadolu'ya gelen çömlekçi çarkı dönem ekonomisine ve gelişimine pek çok katkı sağlamıştır. Ancak Batı Anadolu kökenli olduğu bilinen depas, tankard ve Suriye Kökenli Suriye şişesinin çarkta üretilmesinin dışında yerel malzemenin çarkta üretilmeye başladığı süreç tartışmalıdır. Çark teknolojisinin tam anlamıyla bölgede kullanıldığına işaret eden veriler Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinden gelmektedir. Acemhöyük seramikleri üzerinden yapılan değerlendirmelere göre yerel seramiğin çarkta üretilmesi aşamasının Erken Tunç Çağı III (MÖ 2400-2000)ile başladığı belirtilmektedir[251]. Yassıhöyük'te ikinci kültür evresinde ele geçen yerel seramik grubu Intermediate seramiğinin hem elde yapılan hem de çarkta yapılan örnekleri bir arada bulunmuştur[252]. Ayrıca Yassıhöyük'te ele geçen ve çarkta üretilen Intermediate seramiklere paralel seramiklerin Kültepe'de varlığı bilinmektedir[253]. Erken Tunç Çağı III (MÖ 2400-2000) evresinde başlayan çömlekçi çarkının seramik yapımında kullanılması üretimin hızlanmasını sağlamış ve zaman içinde üretimde bir standartlaşma meydana gelmiştir. Bu standartlaşma tez kapsamı içinde ele alınan Erken Tunç Çağı'nın son evresinde (MÖ 2200-2000) yavaş

[248] Efe, 2007, s. 47-64; Türkteki, 2013, fig.1.
[249] T. Özgüç, 1963, s. 33.
[250] Şahoğlu, 2005, s. 339-361; Şahoğlu,2019, s.115-131.
[251] N.Özgüç, 1990, s.71; Kamış, 2018, s.71.
[252] M. Omura, 2016, s. 43.
[253] M. Omura, 2016, s. 43; Orthmann, 1963b, s. 13.

yavaş oluşmaya başlamıştır. Ama asıl standartlaşma bir sonraki dönemde yani MÖ 2. binyılın başlarından itibaren görülür. Bu durum hızlı çark kullanımının kentleşme evriminde aktif bir rolü olduğunu göstermektedir.

Teknik yeniliklerden bir diğeri ise ölçüm sistemlerinin ortaya çıkmasıdır. Yazısız dönemlerde bir yerde ticaretin yapıldığına ilişkin arkeolojik veriler terazi küfeleri, terazi kolu ve tartı ağırlığı gibi ölçüm araçlarını ele geçmesi ile anlaşılabilir. Eşit kollu teraziye ilişkin ilk bilgiler MÖ 4000 yılına denk gelse de bu terazilerin yaygın bir şekilde kullanımı MÖ 3. binyılın başlarına rastlar[254]. Bununla birlikte tartı ağırlıklarının ilk kez Mezopotamya'da MÖ 3100-2900 yıllarına denk gelen Cemdet Nasr Dönemi'nde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Buradan Avrupa ve İndus Vadisi'ne kadar uzanan geniş bir coğrafi alana yayıldığı yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir[255]. Ticaret başlığı altında ele alınan eserlere bakıldığında Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı ticaretinin belli bir sistem içerisinde yapıldığını söylemek mümkündür. Ancak birçok yerleşim yeri olmasına rağmen Orta Anadolu Bölgesi ölçüm sistemleri ile ilgili yeteri kadar yayın yapılmamıştır. Bölgede ölçüm sistemlerine dair kanıtlara Alişar, Küllüoba ve Yassıhöyük gibi yerleşimlerde ele geçen tartı ağırlıkları ve terazi materyalleri aracılığı ile ulaşılabilmektedir[256]. Acemhöyük buluntularını kullan Erken Tunç Çağı III tabakalarında 14 adet tartı ağırlığı ele geçmiştir.

Anadolu'da görülen Erken Tunç Çağı teknik yeniliklerinden biri de mühürcülük alanından gelmektedir. İlk kullanılmaya başladığı andan itibaren Anadolu'nun mühür tipi damga mühürler olmuştur[257]. Ancak Erken Tunç Çağı'ndan itibaren Mezopotamya kökenli silindir mühürler Seyitömer[258], Kültepe[259], Alişar[260] gibi yerleşimlerde açığa çıkarılmıştır. Bir sonraki dönemde yani Asur Ticaret Kolonileri

[254] Ekmen, 2011, s. 36.
[255] Rahmstorf, 2006, s. 9-47.
[256] Rahmstorf, 2009, s. 201-210; M. Omura, 2016, fig. 84.
[257] Dinçer, 1943, s. 81.
[258] Bilgen ve diğerleri, 2015, s. 142, fig. 158,162,163.
[259] T. Özgüç, 1986, fig. 3.42-3.43; Öztürk, 2019, fig. 2-8.
[260] von der Osten, 1937, s. 183, fig. 186.

Dönemi'nde Orta Anadolu'da yaygın olarak kullanılan silindir mühürler geometrik tasvirlerden ziyade tanrı ve tanrıçaları konu alan tasvirleri ile dikkat çekmektedir. Özellikle Kültepe'de son yıllarda Erken Tunç Çağı III tabakalarında (13-11) yapılan çalışmalarda Mezopotamya ve Suriye tasvir özellikleri gösteren bir grup silindir ve damga mühür baskılarının bulunması dikkat çekicidir[261]. Bu mühürler içinde 13. tabakadan ele geçen geometrik bezemeli silindir mühür en erken örneği oluşturur[262]. Bu mührün en yakın örneği olan Habuba Kabira mührü MÖ 3500-3000 yılları arasına tarihlenmektedir[263]. MÖ 2400-2000 arasına tarihlenen Kültepe silindir mühürleri yazılı belgelerden Akad, Post Akad ve III. Ur Dönemi'nde başladığını ve devam ettiğini bildiğimiz ticari ilişkilerle paralellik göstermesi açısından son derece önemlidir[264].

Erken Tunç Çağı'nda yaşanan yenilikler ve sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel değişimlerin bir sonucu olarak bu çağda temelleri atılan organize ticaretin Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Orta Anadolu'da egemen hale gelmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Dönemin belki de en belirleyici unsuru Asur ile organize ticaret yapılması sonuncunda MÖ 3300'de Güney Mezopotamya'da ortaya çıkan yazının Anadolu'da da kullanılmaya başlamasıdır[265]. Arkeolojik veriler üzerinden takip edebildiğimiz kültürel bağlantılar bu dönemde yazının Anadolu'ya gelmesiyle netlik kazanmıştır. Özellikle ticarete başkentlik yapan Kültepe/Kaniş'de başta olmak üzere Asur Ticaret Kolonileri Dönemi yerleşimlerinin bir bölümünde açığa çıkarılan tabletlerden dönemin kültürel, ekonomik ve sosyal yapısı, ticaretin niteliği, işleyişi ve bölgelerarası ilişkiler hakkında pek çok bilgi edinmek mümkün olmuştur.

Erken Tunç Çağı'nın sonu Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlangıç evresinde Anadolu'da giderek sayısı artan çark yapımı seramikler Asur Ticaret

[261] Kulakoğlu ve Öztürk, 2015.
[262] Öztürk, 2019, s. 47.
[263] Öztürk, 2019, s. 49.
[264] T. Özgüç, 1986, s. 47; Öztürk, 2019, s. 48.
[265] Turri, 2018, s. 374.

Kolonileri Dönemi'nde neredeyse tamamen el yapımı seramiklerin yerini alır[266]. Bütünleşmeye giden bu sürecin sonunda çark yapımı seramik sayısındaki artış seramik üretiminde artık bir standartlaşmanın ortaya çıktığı ve seri üretime doğru yönelen gelişmelerin oluştuğunu göstermektedir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ortaya çıkan bu gelişmeler MÖ 3. binin son çeyreğinde ve MÖ 2. binin başlangıç evresinde meydana gelen bütünleşme hareketlerinin bir sonucudur. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ortaya çıkan yeniliklerden bir diğeri de çok tanrılı inanç sisteminin daha iyi tanımlanabilir hale gelmesi olmuştur. Ticaret dünyası içerisinde Asur inanç sistemi önemli bir yer tutmaktadır[267]. Asurlu tüccarlar Anadolu'ya gelirken yalnızca ticari mallar değil aynı zamanda kendi kültürlerini de getirmişlerdir. MÖ 3. binyılın sonlarında Anadolu'da görülmeye başlayan silindir mühürlerin[268] üzerinde yer alan tanrı ve tanrıçalar dönemin çok tanrılı inanç sistemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Kaniş'de ele geçen tabletlerde inanç sisteminin Mezopotamya'dan çok farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Kapadokya tabletleri içinde Adad, Sin, İştar, Ea, Şamaş gibi Mezopotamya kökenli tanrı ve tanrıça isimleri yer almaktadır[269]. Bununla birlikte tabletlerde yer alan bilgiler Kaniş II ve Ib tabakalarında görülen panteonda birtakım değişiklikler meydana geldiği hakkında bilgiler sunar. Bu değişimlerin tam nedeni henüz bilinmese de yerel kent devletlerinin kültürlerinde meydana gelen doğal değişimlerin sonucu olduğu düşünülmektedir[270].

[266] Schoop, 2013, s. 357.
[267] Günbattı, 2017, s. 150.
[268] Kültepe ve Alişar'da bulunan silindir mühürler için bakınız T. Özgüç, 1986; Öztürk, 2019; von der Osten, 1937.
[269] Taracha, 2009, s. 27.
[270] Taracha, 2009, s. 28.

4.BÖLÜM

ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA- MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN YERLEŞİMLER

4.1. ORTA ANADOLU KÜLTÜR BÖLGESİ İÇİNDE YER ALAN ANA YERLEŞİMLER

Yeryüzü şekilleri ile doğal sınırları oluşan Orta Anadolu Bölgesi'nin, kültürel sınırları her dönemde farklılık göstermektedir. Erken Tunç Çağı başından itibaren bölgelerarası kültürel etkileşimin varlığı seramik, mimari, küçük buluntular gibi çeşitli arkeolojik veri grupları aracılığıyla tespit edilebilmektedir. Ancak bu veriler, MÖ 3. binyılın erken evrelerinde Orta Anadolu Bölgesi'nin farklı seramik gelenekleri ile karakterize olan parçalı bir kültürel yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir[271]. Erken Tunç Çağı'nın sonunda meydana gelen siyasi, kültürel ve ekonomik değişimler ve bu değişimleri tetikleyen dinamiklere 3. bölümde ayrıntılı olarak değinilmiştir. Bir kez daha altını çizmek gerekirse gelişen teknoloji, artan nüfus, uzak mesafeli ticaret gibi olgular farklı kültürlerin kaynaşmasına ve kültürel bir birlikteliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Erken Tunç Çağı'nın sonunda Orta Anadolu Bölgesi'nde gözlenen toplumsal dönüşüm ve değişim süreci, kültürel ortaklaşmanın temelini atmış ve bunun sonucunda bölgede pek çok yönüyle benzeşen bir kültürel doku ortaya çıkmıştır.

Tez çalışmasında, günümüz coğrafi sınırlarından bağımsız olarak, esas itibariye seramik buluntular tarafından işaret edilen bir kültürel bütünleşme süreci yaşayan MÖ 3. bin sonu Orta Anadolu yerleşimleri "Orta Anadolu Kültür Bölgesi" başlığı altında; aynı dönemde, benzer kültürel öğeler barındıran ancak yerel geleneklerin ağır bastığı yerleşimler ise Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili yerleşimler başlığı altında değerlendirilmiştir **(Harita 1)**.

[271] T. Özgüç, 1963, s. 28.

Harita 1: Orta Anadolu Kültür Bölgesi Yerleşimler

Orta Anadolu Bölgesi'nde günümüze kadar sürdürülen çalışmalarda 92 Erken Tunç Çağı yerleşiminin kazısı gerçekleştirilmiştir[272]. Kazısı gerçekleştirilen yerleşimlerden 32 tanesinde MÖ 3. binyıl sonuna tarihlenen tabakalar ile karşılaşılmıştır. Bu yerleşimlerden seramik malzemesi kısmen de olsa yayınlanan 32 merkez değerlendirmeye alınmıştır. Yerleşimlerin konum, araştırma tarihçesi ve stratigrafik durumları aşağıda sunulmuştur.

4.1.1. Acemhöyük

Aksaray ilinde yer alan Acemhöyük, kent merkezinin yaklaşık 18 km kuzeybatısında Yeşilova Kasabası sınırları içerisindedir. Yerleşim Tuz Gölü'nün güneyinde, Melendiz Nehri'nin oluşturduğu alüvyon ovasının merkezinde konumlanmıştır. Doğu-batı doğrultusunda 700 m, kuzey-güney doğrultusunda ise 600 m uzunluğunda olan Acemhöyük, günümüz ova seviyesinden 20 m yüksekliktedir[273]. Höyüğü çevreleyen aşağı şehrin büyük bir kısmı Yeşilova Kasabası sakinlerinin evleri altında kalmıştır. Höyüğün ölçüleri ve aşağı şehrin varlığı düşünüldüğünde Acemhöyük'ün bölgenin hatta Anadolu'nun en büyük yerleşimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır[274].

Sistemli kazılara 1962 yılında Nimet Özgüç tarafından başlanan Acemhöyük ile ilgili ilk bilgiler Ignace J. Gelb tarafından yayınlanmıştır[275]. Daha sonraki yıllarda B.Tezcan ve J. Mellaart bölgeyi ziyaret ederek höyükten bir grup seramik yayınlamışlardır[276]. N. Özgüç tarafından gerçekleştirilen ilk dönem kazıları 1962 yılından 1988 yılına kadar sürmüştür[277]. İkinci dönem kazıları ise 1989 yılında Aliye Öztan başkanlığında başlatılmış ve 2019 yılına kadar sürdürülmüştür[278]. 2020 yılından itibaren kazı çalışmaları Yalçın Kamış başkanlığında sürdürülmektedir. Höyükte 1962 yılından günümüze kadar yürütülen

[272] Bertram ve İlgezgi-Bertram, 2020, s. 100.
[273] N. Özgüç, 1968, s.3.
[274] N. Özgüç, 1968, s.3.
[275] Gelb, 1939, s. 4.
[276] Tezcan, 1958, s. 518-520; Mellaart, 1954, s.158; Mellaart 1958, s. 311-345.
[277] Öztan, 1991, s. 247.
[278] Öztan, 1991, s. 247.

çalışmalarda toplam 12 tabaka tespit edilebilmiştir. Bu tabakaların en erkeni Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenirken en geç tabakalar Asur Ticaret Kolonileri Çağı sonlarına aittir. Höyük bu dönemden sonra uzunca bir süre iskân görmemiştir. Ancak, höyükte Hellenistik Dönem'den itibaren yeniden iskân faaliyetlerinin başladığı görülmektedir[279]. Tez kapsamında ele alınan MÖ 3. bin yılın son yüzyıllarına tarihlenen tabakalar höyüğün VII-V. tabakalarını kapsamaktadır[280].

4.1.2. Ahlatlıbel

Ahlatlıbel yerleşimi Ankara il merkezinin 14 km güneybatısında yer almaktadır[281]. Yerleşim Türk Tarih Kurumu adına çalışan Reşit Galip tarafından keşfedilmiş ve Türk Tarih Kurumu Müzeler Müdürü H. Zübeyr Koşay tarafından 1933 yılında kazılmıştır[282]. Yapılan sondaj çalışmaları sonucunda, Kalkolitik ve "Bakır Çağı" şeklinde tanımlanan seramik buluntularının ele geçtiği görülmektedir[283]. Söz konusu buluntuların tabakalanmaya dayalı analizi gerçekleştirilmemiştir. Ancak MÖ 3. binyılın son evresi ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen seramik parçalarının da buluntular arasında yer alması tez çalışması açısından önem arz etmektedir. Yerleşime ait malzemeler Gülçin İlgezdi Bertram ve Jan Bertram tarafından Ankara ve çevresinde 2010 yılından itibaren gerçekleştirilen yeni dönem yüzey araştırmaları ışığında tekrar incelenmiştir[284].

4.1.3. Alaca Höyük

Çorum il sınırları içerisinde yer alan Alaca Höyük, kent merkezine 60 km uzaklıktaki Alaca kasabasında konumlanmıştır[285]. Maden kaynaklarına yakın bir konumda yer alan yerleşim, aynı zamanda Kızılırmak nehrinin kolları tarafından sulanan verimli topraklar ile çevrelenmiştir. Doğu-batı doğrultusunda 310 m,

[279] N. Özgüç, 1968, s. 3-4.
[280] Kamış, 2012, s. 9; Kamış, 2018, s. 65.
[281] Koşay, 1934, s. 3.
[282] Koşay, 1934, s. 3-4.
[283] Bertram, 2008, s. 78.
[284] Bertram, 2008, s.73-84; İlgezdi-Bertram ve Bertram, 2010, s.385-396; Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2012, s. 117-124.
[285] Arık, 1937b, s.7; Gürsan-Salzmann, 1992, s. 1.

kuzey-güney doğrultusunda ise 277 m ölçülerindeki yerleşimin yüksekliği 15 m olarak tespit edilmiştir[286].

Alaca Höyük ilk kez 1835 yılında William Gerard Hamilton tarafından keşfedilmiştir. 1858 yılından itibaren sırasıyla Heinrich Barth, 1861 yılında Georges Perrot, 1869 yılında Henry J. van Lennep, 1881 yılında William Ramsey ile Wilson ve 1893 yılında Ernest Chantre gibi bilim insanları Alaca Höyük'e gelerek çeşitli çalışmalar yapmışlardır. 1907 yılında kısa bir süreliğine T. Makridi Bey tarafından Alaca Höyük'te kazılar gerçekleştirilmiştir[287]. 1935 yılında ise ilk sistemli kazılar, Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay tarafından Türk Tarih Kurumu adına başlatılmıştır. Ardından sırasıyla H. Z. Koşay ve Mahmut Akok tarafından devam ettirilmiştir[288]. 1997-2019 yılları arasını kapsayan dördüncü dönem Alaca Höyük kazıları ise Aykut Çınaroğlu başkanlığında sürdürülmüştür[289]. 2019 yılında kazı başkanlığı Tayfun Yıldırım'a devredilmiştir. Koşay tarafından dört farklı kültür katına ayrılan Alaca Höyük'te Osmanlı'dan Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan kesintisiz bir yerleşimin varlığı ortaya konmuştur[290]. MÖ 3. binyıl sonu 2. binyıl başlangıç evresini içeren tabakalar III. kültür katına ait 5. tabakanın sonu ve II. kültür katına ait 4. tabakanın erken evresini kapsamaktadır[291].

Alaca Höyük "Kral Mezarları"nın kronolojisi tartışmalıdır. Bununla birlikte B, D, H mezarları çoğu bilim insanı tarafından MÖ 3. Binyılın sonuna tarihlendirilmektedir[292].

---

[286] Arık, 1937b, s.5.
[287] Arık, 1937b, s. 1-2.
[288] Arık, 1937b; Koşay, 1938; Koşay, 1951.
[289] Çınaroğlu ve Genç, 2000, s.327-334.
[290] Koşay, 1951, s. 59.
[291] Koşay, 1951, s. 59; Orthmann, 1963b, s. 99; Salzmann, 1992, s. 275. Orthmann'ın 1963 yılında yayınladığı "Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien" adlı eserinde Alaca Höyük 4. Tabakadan ele geçen depas, çift kuplu bardak ve "geçiş dönemi" malzemesi yer aldığı için 2 ayrı evreye ayırmıştır. 4. Tabakanın erken evresini MÖ 3. Binyılın sonuna, geç evresini ise Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne tarihlendirmiştir.
[292] Orthmann, 1963b, s. 32-34; Hout, 1982, s. 56-58; Yakar, 1985, s. 179.

4.1.4. Alişar

Kızılırmak kavsi içinde yer alan Alişar Höyük, Yozgat il merkezinin 45 km güneydoğusunda; Kızılırmak'ın kollarının suladığı verimli topraklarla çevrilidir[293]. Yerleşim tepe ve onu çevreleyen teras yerleşiminden oluşmaktadır. Teras yerleşimi 520 m uzunluğunda ve 350 m genişliğinde oval bir görünüm sergilerken yaklaşık 5-8 m arasındaki bir yüksekliğe sahiptir[294]. Tepe yerleşimi ise 245 m uzunluğunda, 145 m genişliğinde ve 30 m yüksekliğindedir[295].

Alişar Höyük Oriental Institue tarafından görevlendirilen Hans Henning von der Osten tarafından 1927-1932 yılları arasında kazılmıştır. 1993 yılında ise höyükte R. Gorny tarafından kısa bir süreli çalışmalar yürütülmüştyür.[296] Kazı çalışmaları Alişar Höyük'ün Kalkolitik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar kesintisiz bir yerleşim gösterdiğine işaret etmiştir[297]. MÖ 3. binyıl sonuna ve 2. binyıl başına tarihlenen tabakalar genel olarak tepede 5M-6M tabakaları, teras yerleşiminde ise 12T tabakası olarak kabul edilmektedir. Ancak tepe ve teras yerleşimi arasında tam bir paralellik sağlanamaması üzerine farklı bilim insanları tarafından yeni stratigrafi ve kronoloji önerileri getirilmiştir[298].

4.1.5. Asarcık

Asarcık Höyük Ankara İli, Ayaş İlçesi'nin yaklaşık 10 km kadar kuzeybatısında Ilıca Köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Ilıca suyunun hemen yakınına konumlanan höyük, Kılıç Kökten tarafından 1945 yılında tespit edilmiştir[299]. Kökten, höyüğün güney kısmında yer alan dikilitaşların olduğu alanda sondaj çalışmaları yapmış ve mezarlık alanını ortaya çıkarmıştır[300]. Ancak sistemli

[293] Von der Osten, 1930, s.20-21.
[294] Von der Osten, 1930, s.44.
[295] Von der Osten, 1930, s.44.
[296] Gorny, 1994, s.191-202.
[297] Von der Osten, 1937, s.269.
[298] Von der Osten kronoloji önerisi için bknz. Von der Osten, 1937, s. 269. Kurt Bittel ve Winfried Orthmann tarafından getirilen kronoloji önerileri için bknz Orthmann, 1963b, s. 15-16. Huot'un kronoloji önerisi için bknz. Huot, 1982, s.72. Jak Yakar'ın kronoloji önerisi için bknz. Yakar, 1985, s. 198. Orta Anadolu Kronoloji problemleri üzerine detaylı tartışmalar için bakınız 2. Bölüm.
[299] Kökten, 1947, s. 442.
[300] Kökten, 1947, s. 443.

kazılar İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından görevlendirilen Winfried Orthmann tarafından 1963-1964 yıllarında gerçekleştirilmiştir[301]. En geç tabakası Roma-Galat Dönemi'ne ait olan yerleşim ilk olarak Erken Tunç Çağı'nda iskân edilmiştir. MÖ 3. binyılın sonuna 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen tabaka ise Va olarak kaydedilmiştir[302].

4.1.6. Balıbağ

Balıbağ mezarlık alanı, Çankırı il merkezinin yaklaşık 20 km doğusunda Balıbağ Köyü sınırları içerisindedir. Bölge coğrafyasına hâkim olan kaya tuzlarının erimesine bağlı olarak zarar gören mezarlık alanı 1988 yılında Çankırı Müze Müdürlüğü denetiminde ve Mustafa Süel danışmanlığında kazılmaya başlanmıştır[303]. Mezarlık alanındaki çalışmalara 1990 yılında son verilmiştir. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen mezarlardan ele geçen gelen seramik buluntuları arasında MÖ 3. binyıl sonu 2. binyıl başlangıç evresine tarihlenen örnekler de bulunmaktadır[304].

4.1.7. Boğazköy

Çorum İli, Boğazkale İlçesi sınırları içerisinde yer alan Boğazköy, Hitit İmparatorluğu'na başkentlik yapmış önemli bir yerleşim olarak arkeoloji literatüründe yerini almıştır. Yaklaşık olarak 250 hektarlık yüzey alanıyla Orta Anadolu'nun büyük yerleşimlerinden biri olma özelliğini taşıyan Boğazköy ilk kez 1834 yılında Charles Texier tarafından ziyaret edilmiştir[305]. 1893-1894 yılları arasında Boğazköy'de Ernest Chantre tarafından yapılan çalışmalar sonucunca kil tabletler bulunmuş ve yayınlanmıştır[306]. 1905 yılında ise Hugo Winckler ve Theodor Makridi Boğazköy'de kil tablet bulabilmek için yeniden çalışmalar başlatmışlardır. 1906 yılında kil tabletlerden oluşan arşivi bulmuşlardır[307]. Bu

[301] Orthmann, 1966, s. 27.
[302] Orthmann, 1966, s. 52.
[303] Süel, 1989, s. 145.
[304] Süel, 1989, s. 145-163; Süel, 1991, s. 205-214; Süel, 1992, s.129-147.
[305] Fischer, 1963, s. 9; Bittel, 1970, s. 8; Neve 1982, s. 11.
[306] Fischer, 1963, s. 9; Bittel, 1970, s. 8; Neve 1982, s. 11.
[307] Fischer, 1963, s. 9.

arşivden ele geçen veriler sonucunda ise 1907 yılında Boğazköy'ün Hititlerin başkenti Hattuşa olduğu kanıtlanmıştır[308].

1912 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Otto Puchstein Boğazköy'de kazı yapmıştır. 1931 yılında ise Kurt Bittel başkanlığında başlatılan sistemli kazılara 1978-1993 yıllarında Peter Neve;[309] 1994-2005 yıllarında Jürgen Seeher başkanlık etmiştir. 2006 yılından itibaren kazılar, Andreas Schachner tarafından yürütülmektedir. Boğazköy stratigrafisi üç farklı alanda yürütülen çalışmalar sonucunda birbirinden bağımsız olarak numaralandırılmıştır. En geç tabakası Bizans Dönemi'ne ait olan yerleşimde en erken tabaka Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir[310]. Söz konusu dönemi içeren yani MÖ 3. bin yılın sonuna ve 2. bin yılın başlangıç evresine tarihlenen tabakalar Büyükkale'de Kuzeybatı Yamacı'nda gerçekleştirilen çalışmalar sırasında 9 ve 8c-d tabakalarında tespit edilirken[311], Tepe'de ise V. tabaka ile temsil edilmektedir.

4.1.8. Boyalı Höyük

Çorum il sınırları içerisinde yer alan Boyalı Höyük, önemli bir Eski Hitit Dönemi yerleşimi olan Hüseyindede'ye 3,5 km uzaklıktadır[312]. 1998 yılında Tayfun Yıldırım ve Tunç Sipahi tarafından Çorum ili yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir[313]. Sistemli kazı çalışmaları ise 2005 yılında Çorum Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve T. Sipahi danışmanlığında başlamıştır[314]. Hitit Dönemi'nde önem kazanan yerleşim, Erken Tunç Çağı, Eski Hitit Dönemi ve Demir Çağı tabakalarını içermektedir[315]. I tabakası[316] ile temsil edilen Erken Tunç Çağı'na tarihlenen seramik örnekleri hemen hemen höyüğün yer kesimine dağılmıştır[317].

---

[308] Fischer, 1963, s. 9.
[309] Neve, 1982, s. 11.
[310] Seeher, 2000, s. 24, çizelge 2.
[311] Orthmann, 1963a.
[312] Yıldırım ve Sipahi, 1999, s.436.
[313] Yıldırım ve Sipahi, 1999, s.436.
[314] Sipahi, 2013, s.4.
[315] Sipahi, 2013, s.8.
[316] Sipahi, 2013, res.9.
[317] Sipahi, 2006, s. 320.

4.1.9. Büklükale

Kırıkkale İli'ne bağlı Karakeçili İlçesi sınırları içerisinde yer alan Büklükale 1991 yılında Japon araştırmacı Sachihiro Omura başkanlığında yürütülen İç Anadolu Bölgesi yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir[318]. Kızılırmak Nehri'nin hemen yanına konumlanan Büklükale'de 2009 yılında Kimiyoshi Matsumura başkanlığında başlatılan sistemli kazılar günümüzde de devam etmektedir[319]. Sitadel ve teras yerleşiminden oluşan yerleşim 500x650 m²'lik ebadı ile bölge içerisindeki büyük boyutlu höyüklerden biri olma özelliğini göstermektedir[320]. Günümüze kadar sürdürülen çalışmalarda dört kültür katı tespit edilmiştir[321]. Osmanlı'dan Erken Tunç Çağı'na kadar kesintisiz bir iskân görülen yerleşimde 4. kültür katında Alişar III seramiğinin bulunması Erken Tunç Çağı'nın son evresine ait bir tabaka olduğunu göstermesi açısından önemlidir[322].

4.1.10. Camihöyük

Nevşehir İli, Avanos İlçesi'ne yaklaşık olarak 17 km uzaklıkta bulunan Camihöyük Kızılırmak Nehri'nin kenarında konumlanmaktadır[323]. Bayramhacılı HES baraj projesi kapsamında, Nevşehir Müze Müdürlüğü başkanlığında ve S. Yücel Şenyurt'un sorumluluğunda kurtarma kazıları başlatılmıştır[324]. 90 m uzunluğunda, 100 m genişliğinde ve 15 m yüksekliğinde olan küçük boyutlu höyükte 2009 ve 2010 yıllarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir[325]. Höyükte Erken Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen tabakalar tespit edilmiştir[326]. Yapılan kazı çalışmaları esnasında bol miktarda Alişar III seramiği açığa çıkarılmış olması, yerleşimin MÖ 3. Binyıl sonlarında yoğun bir şekilde iskân edildiğine işaret etmektedir.

---

[318] Omura, 1992, s. 368.
[319] Matsumura, 2011, s. 411.
[320] Matsumura, 2016, s. 59.
[321] Matsumura, 2016, s. 60.
[322] Matsumura, 2014, s. 428.
[323] T. Emre, 2012, s. 4.
[324] T. Emre, 2012, s. 8.
[325] T. Emre, 2012, s. 9.
[326] T. Emre, 2012, s. 10.

4.1.11. Çadır Höyük

Yozgat İli, Kızılırmak Havzası içerisinde yer alan Peyniryemez Köyü'nde konumlanan Çadır Höyük, Orta Anadolu'nun orta boyutlu höyüklerinden biridir[327]. Irmak seviyesinden yüksekliği 32 m civarında olan höyük 240x185 m ölçülerindedir. Höyük kuzeydoğudan uzunluğu 200 m'yi bulan bir teras yerleşimi ile çevrelenmiştir[328]. Höyük bölgenin anahtar yerleşimlerinden olan Alişar'ın 13 km kuzeybatısında, Frig yerleşimi Kerkenes'in ise 10 km güneydoğusundadır[329]. 1926-1932 yılları arasında Chicago Üniversitesi Oriental Institue tarafından gerçekleştirilen Orta Anadolu araştırmalarının bir parçası olan Çadır Höyük, ilk kez von der Osten tarafından kaydedilmiştir[330].

1993 yılında, Alişar Regional Project kapsamında Ronald Gorny ve ekibi tarafından yürütülen yüzey araştırmaları kapsamında Çadır Höyük'te bir kurtarma kazısı başlatılmıştır. Kısa bir aradan sonra 1998 yılında yeniden başlayan kazılar, Gorny başkanlığında 2009 yılına kadar devam ettirilmiştir. 2010 yılından itibaren ise Gregory McMahon başkanlığında çalışmalar yürütülmektedir[331]. Çadır Höyük'te Erken Kalkolitik Dönem'den İslami Dönem'e kadar kesintisiz bir tabakalanma saptanmıştır[332]. Çalışma konusunu ilgilendiren MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabaka IIa ile temsil edilir ve Kapadokya ile Intermediate seramikleri içermesi açısından önem taşımaktadır[333].

4.1.12. Çayyolu Höyük

Ankara kent merkezinde Çayyolu Mevkii'nde bulunan yerleşim, 2011 yılında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Gülçin İlgezdi Bertram ile Jan Bertram'ın bilimsel danışmanlığında kazılmaya başlanmıştır[334].

---

[327] Gorny ve diğerleri, 1995, s. 68; Steadmann ve diğerleri, 2008, 47.
[328] Gorny ve diğerleri, 1995, s. 68; Steadmann ve diğerleri, 2008, 47.
[329] Gorny ve diğerleri, 1995, s. 68.
[330] Von der Osten, 1928, s.48; Von der Osten, 1930, s. 20-22.
[331] McMahon, 2012, s.15.
[332] Gorny ve diğerleri, 1995, s.71-72.
[333] Gorny, 2005, s.24.
[334] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 140; Sağır ve diğerleri, 2015, s. 101

Koçumbeli yerleşiminin 9 km kuzeybatısında yer alır. Höyük Geç Kalkolitik Dönem'den Hellenistik-Roma Dönemi'ne kadar uzanan stratigrafik dağılım dört ayrı evrede değerlendirilmiştir[335]. Çayyolu II evresi MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresine verilmektedir[336].

4.1.13. Çengeltepe Höyüğü

Yozgat il merkezinin 500 m doğusunda yer alan Çengeltepe Höyüğü 1966 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Türk Tarih Kurumu'nun da destekleriyle kısa bir sondaj kazısı şeklinde gerçekleştirilmiştir[337]. Kızılırmak Havzası'nda Kızılırmak Nehri'nin kollarının oluşturduğu Yozgat Çayı'nın iki kolunun ortasında sulak bir arazide konumlanmıştır. Sondaj çalışması esnasında tepede A, güney etekte B ve C çukurları olmak üzere üç farklı alan açılmış ve Hellenistik-Galat, Frig ve Erken Tunç Çağı olmak üzere 3 kültür katı tespit edilmiştir[338]. Herhangi bir mimari tabakaya bağlanamayan Alişar III seramikleri oldukça yoğun olarak ele geçmiştir[339]. Genel olarak Erken Tunç Çağı MÖ 2600-2000[340] yılları arasına tarihlendirilen yerleşimin 4. tabakasından gelen Alişar III seramiği, bu evrenin MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenmesine gerektiğine işaret etmektedir[341].

4.1.14. Derekutuğun

Derekutuğun Bakır madeni Çorum ili, Bayat ilçesinin batısında yer alan Derekutuğun Köyü sınırları içerisindedir[342]. Bakır madeni yatağı Kızılırmak nehrine 20 km uzaklıktadır. Derekutuğun Bakır madeni 2007 yılında bölgede maden araştırmaları yapan Prof. Dr. Ünsal Yalçın ve ekibi tarafından tespit edilmiştir[343]. Mazıönü ve Erikli Mevkii'nde tarihöncesi maden yerleşim izlerine

[335] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 143; Sağır ve diğerleri, 2015, s. 101-102.
[336] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 143.
[337] Ünal, 1968, 119.
[338] Ünal, 1968, 120.
[339] Ünal, 1968, 123.
[340] Ünal, 1968, 126.
[341] Ünal, 1968, 127.
[342] Yalçın ve İpek, 2011, s. 66; Yalçın ve diğerleri, 2015, s.149.
[343] Yalçın ve diğerleri, 2018, s.573.

rastlanmasının ardından ilk sistemli çalışmalar 2009 yılında başlatılmıştır[344]. Kültür Bakanlığı adına Çorum Müze müdürü Dr. Önder İpek başkanlığında ve Prof. Dr. Ünsal Yalçın danışmanlığında yürütülen kazılar halen devam etmektedir. Madenci yerleşimi Roma Dönemi'nden Erken Tunç Çağı'na kadar kesintisiz bir stratigrafi vermektedir[345]. Yerleşimde MÖ 3. Binin sonuna ve 2. Binin başlangıç evresine tarihlenen Alişar III seramiklerinin açığa çıkarılması[346] çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

4.1.15. Eskiyapar

Çorum İli, Alaca İlçesi'ne 5 km uzaklıkta yer almaktadır[347]. Orta boyutlu höyüklerden biri olan Eskiyapar doğu-batı yönünde 280 m, kuzey-güney yönünde 320 m ve yüksekliği ise 12 m civarındadır[348]. Hitit İmparatorluğu'nun başkentleri Boğazköy ve Şapinuva ile önemli bir kült merkezi olan Alaca Höyük'ün ortasında konumlanmıştır[349]. Yerleşime ait ilk veriler 19.yy'ın ilk yarısında W.J. Hamilton tarafından kaydedilmiştir. 1903 yılında John George Clark Anderson[350] tarafından krokisi yayınlanan höyük, daha sonra von der Osten tarafından ziyaret edilmiştir. İlk sondaj çalışması 1945 yılında Ekrem Akurgal tarafından yapılmıştır. 1968-1983 yıllarında arasında Raci Temizer danışmanlığında ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi başkanlığında ilk dönem sistemli kazılar gerçekleştirilmiştir[351]. İkinci dönem kazıları Çorum Müzesi tarafından 1989-1992 yılları arasında gerçekleştirilmiştir[352]. 2010 yılından itibaren üçüncü dönem kazıları T. Sipahi tarafından devam ettirilmektedir[353]. Demir Çağı'ndan Erken Tunç Çağı'na kadar kesintisiz bir tabakalanma gösteren yerleşimde 7. ve 6. tabakalar MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlendirilmiştir[354].

---

[344] Yalçın ve İpek, 2012, s. 12.
[345] Yalçın ve diğerleri, 2019, s. 559.
[346] Yalçın ve İpek, 2011, s. 75, res. 4.
[347] Özgüç ve Temizer, 1993, s. 613.
[348] Sipahi, 2011, s. 6.
[349] Sipahi, 2011, res. 14.
[350] Anderson, 1903, s. 20-21.
[351] Özgüç ve Temizer, 1993, s. 613.
[352] Sipahi, 2011, s. 7.
[353] Sipahi, 2011, s. 6.
[354] Sipahi, 2012, s. 52; Sipahi, 2013, res. 18.

4.1.16. Etiyokuşu

Etiyokşu yerleşimi, Ankara'nın 5 km kuzeyinde Çubuksuyu'nun yanında bulunmaktadır. 1937 yılında Şevket Aziz Kansu tarafından tespit edilen yerleşimde aynı yıl kazı çalışmaları yapılmıştır[355]. Bir sezon yapılan kazı çalışmaları sonucunda üç farklı tabakanın saptandığı yerleşimde "Bakır Çağı" tabakaları içerisinde ele geçen seramik arasında MÖ 3. binyılın sonu MÖ 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen seramik parçaları bulunmaktadır[356].

4.1.17. Gordion

Ankara il sınırları içinde yer alan Gordion, Sakarya Irmağı'na yakın bir noktada konumlanmıştır. Yerleşime dair ilk araştırmalar 1893 yılında Alfred ve Gustav Körte tarafından yapılmıştır ve Körte kardeşler 1900 yılında yerleşimde ilk kazı çalışmalarına başlamıştır[357]. Daha sonra 1950 yılında Pennslyvania Üniversitesi Müzesi tarafından yapılan araştırmalar sonucunda Erken Tunç Çağı yerleşimi keşfedilmiş ve ekip üyesi Rodney S. Young başkanlığında kazı çalışmalarına başlanmıştır[358]. 1974 yılındaki vefatına kadar Young tarafından yürütülen çalışmalar sırasında Hitit Mezarlığı ve F tümülüsü altında Erken Tunç Çağı gömüleri açığa çıkarılmıştır[359]. Young'ın ölümünden sonra 1975-1987 yılları arasında Keith DeVries kazı başkanlığı görevini üstlenmiştir[360]. Üçüncü dönem kazıları ise 1988-2012 yılları arasında Kenneth Sams başkanlığında devam etmiştir[361]. 2013 yılında ise Kenneth Sams görevi yardımcısı C. Brian Rose'a devretmiştir ve günümüzde Rose başkanlığında kazılar sürdürülmektedir[362].

Tepe ve teras yerleşimi olarak bir bütünlük oluşturan yerleşimde, Yassıhöyük 250x400 m'lik ölçüleri ve 24 m'lik yüksekliğiyle dikkati çeker. Yerleşimin

---

[355] Kansu, 1940.
[356] Kansu, 1940, s. 5-21.
[357] Körte, 1897, s. 1-51; Körte ve Körte, 1904.
[358] Gunter, 1991, s.1; Sams, 1994, s. xxvii.
[359] Gunter, 1991, s.1.
[360] Sams, 1994, s. xxvii.
[361] Sams, 1994, s. xxvii.
[362] Rose, 2017.

güneydoğusunda Küçük Höyük konumlanmıştır[363]. Erken Tunç Çağı'ndan Orta Çağ'a kadar kesintisiz bir tabakalanma gösteren yerleşimde MÖ 3. Bin yılın son ve 2. Bin yılın başlangıç evresine tarihlenen tabakalar kısıtlı alanlarda araştırılmıştır. North Central Trench açmasının VI tabakası ve PN-3 açmasının 7. tabakası çalışmamız kapsamındaki seramikleri içermektedir[364].

4.1.18. Kalınkaya

Çorum ili içerisinde yer alan Kalınkaya yerleşimi Alaca Höyük'ün 3 km kuzeydoğusunda konumlanmıştır[365]. Höyüğün keşfi ve ilk kez kazılması Temizer tarafından 1947 yılında gerçekleştirilmiştir[366]. Ancak Temizer yerleşimin çevresinde bulunan dört tümülüsten birini kazmıştır. 1971-1973 yıllarında Anadolu Medeniyetler Müzesi tarafından iki sezonluk bir kurtarma kazısı yapılmıştır[367]. Bu kurtarma kazısı sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak höyüğün dört farklı döneme ait tabakaları içerdiği tespit edilmiştir. Kalkolitik Çağ'dan Eski Hitit Dönemi'ne kadar iskân gösteren yerleşimin (b) evresi Erken Tunç Çağı'nın sonu ile Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlangıç evresine tarihlendirilmiştir[368]. Yine Erken Tunç Çağı tabakaları ile çağdaş bir mezarlık alanı vardır. Bu mezarlık alanından gelen eserler 2005 yılında Thomas Zimmermann tarafından çalışılmıştır[369].

4.1.19. Kaman-Kalehöyük

Kırşehir iline bağlı Kaman ilçesine 3 km uzaklıkta yer alan Kaman-Kalehöyük'te ilk araştırmalar 1985 yılında Japon Ortadoğu Enstitüsü adına Tsugio Mikami ve S. Omura tarafından gerçekleştirilmiştir[370]. İlk kazı çalışması ise 1986 yılında yine Japon Araştırmacı S. Omura başkanlığında başlamıştır ve günümüzde de halen

[363] Gunter, 1991, s.1.
[364] Gunter, 1991, s.1-4.
[365] Zimmermann, 2006, s. 275; Zimmermann, 2007, s. 35.
[366] Temizer, 1949, s. 795-806.
[367] Zimmermann, 2006, s.275; Zimmermann, 2007, s. 35.
[368] Zimmermann, 2006, s.276; Zimmermann, 2007, s. 35.
[369] Zimmermann, 2006, s.276; Zimmermann, 2007, s. 35.
[370] Mikami ve Omura, 1986, s. 227.

devam etmektedir[371]. Yuvarlak biçimli höyük yaklaşık 280 m çapa ve 20 m yüksekliğe sahiptir[372]. Kızılırmak kavsi içerisinde bulunan höyüğün doğu ve batı eteklerinden çaylar geçmektedir. Uzun yıllar süren kazı çalışmaları sonucunda Kaman-Kalehöyük'te sırasıyla Osmanlı, Demir Çağı, Orta ve Geç Tunç Çağı ve Erken Tunç Çağı'nı içeren dört farklı tabaka tespit edilmiştir. Her bir tabaka ise kendi içerisinde alt mimari evrelere ayrılmaktadır. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen IV. tabakanın 5 ayrı mimari evresi vardır. Bu evrelerden IVa MÖ 3. bin yılın sonuna ve 2. bin yılın başlangıç evresine tarihlenmektedir[373].

4.1.20. Karaoğlan

Ankara'nın 25 km güneyinde yer alan Mogan Gölü'ne yakın konumdaki Karaoğlan köyünün içindedir[374]. Yerleşimde kazı çalışmaları 1937-1942 yılları arasında R. O. Arık tarafından gerçekleştirilmiştir. 250 m genişliğinde, 180 m uzunluğunda ve 18 m yüksekliğindeki höyük, Ankara yöresinde yer alan küçük boyutlu höyüklerden biridir[375].Yerleşime ait stratigrafik değerlendirmeler 1950'li yıllardan önce yapıldığı için Orthman tarafından[376] IV. kat MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenmesi gerektiği önerilmiştir.

4.1.21. Kırşehir-Yassıhöyük

Kırşehir il merkezine 20 km, Kaman-Kalehöyük'e 25 km uzaklıkta yer alan yerleşim kuzey-güney doğrultusunda 500 m, doğu-batı doğrultusunda ise 625 m uzunluğundadır[377]. Höyükteki en yüksek nokta 13 m olarak kaydedilmiştir. Orta Anadolu'nun büyük boyutlu höyüklerinden biri olma özelliği göstermektedir. İlk kez 19. yy'da Texier tarafından keşfedilen höyükte 20. yy'da von der Osten, Bittel ve Uluğ Bahadır Alkım tarafından ilk çalışmalar yapılmıştır[378]. 1966 yılında

[371] Mikami ve Omura, 1987, s.1-20.
[372] Mikami ve Omura, 1986, s. 227.
[373] Omura, 2003a, s. 11.
[374] Arık, 1948, s.47.
[375] Arık, 1939, s.28.
[376] Orthmann, 1963b, s.23.
[377] M. Omura. 2016, s. 11.
[378] M. Omura, 2016, s. 12.

Meriggi yaptığı yüzey araştırması esnasında Yassıhöyük'e gelmiş ve buranın önemine değinmiştir. 1986 yılında Mikami ve S. Omura tarafından Kırşehir'de gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonrasında yerleşim yeniden kayıtlara geçmiştir[379]. Daha sonraki süreçte, yerleşim S. Omura tarafından 2000 ve 2002 yıllarında tekrar ziyaret edilmiştir[380]. Yerleşimde ilk sistemli kazılar ise 2009 yılında Masako Omura başkanlığında başlamıştır. Höyükte Demir Çağı ve Erken Tunç Çağı'na ait tabakaların olduğu tespit edilmiştir[381]. Yerleşimin II. tabakası MÖ 3. Binyılın son evresine ve 2. Binyılın başlangıç evresine tarihlenir[382].

4.1.22. Konya-Karahöyük

Konya il merkezine 7 km uzaklıkta yer alan yerleşim İç Anadolu Bölgesi'nin büyük boyutlu höyüklerinden biri olma özelliğine sahiptir[383]. Sistemli kazılar Sedat Alp başkanlığında 1953-1992 yılları arasında sürdürülmüştür. Yerleşime ait veriler kısa raporlar halinde sunulmuştur. Bu raporlardan anlaşıldığı üzere Kalkolitik Çağ'dan Hitit Dönemi başlarına kadar kesintisiz bir iskân gösteren yerleşimde, tez çalışmasını kapsayan zaman dilimi MÖ 3. Binin sonu 2. Binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalar V. ve IV. tabakalar olarak kayda geçmiştir[384].

4.1.23. Külhöyük

Külhöyük Ankara'nın Haymana İlçesi'nde, Oyaca Kasabası sınırları içinde yer alır. Orta Anadolu Bölgesi'nin orta boyutlu höyüklerinden biri olan Külhöyük 200x250 m ölçülerinde olup, yüksekliği 11 m civarındadır[385]. 1978[386] yılında yapılan kazılar sonucunda kayıtlara geçen höyükte ikinci dönem kazı çalışmaları 1992 yılında başlamıştır. Anadolu Medeniyetler Müzesi'nin başkanlığında yürütülen kazılar 2006 yılına kadar sürdürülmüştür[387]. Höyükte yürütülen kazılar

[379] Mikami ve Omura, 1987, s. 126.
[380] Omura, 2001, s. 43; Omura, 2003b, s. 53.
[381] M. Omura, 2016, s. 16.
[382] M. Omura, 2016, s. 16.
[383] Arık, 1956, s.16-17.
[384] Alp, 1961, s.523-524.
[385] Ercan ve Temizöz, 1998, s.36.
[386] Ertem, 1995, s.73.
[387] Denizli ve diğerleri, 2006.

Hitit Dönemi ve Erken Tunç Çağı tabakalarına odaklanmıştır[388]. Kazılarda Erken Tunç Çağı tabakalarından ele geçen boyalı seramik örnekleri MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Yeni dönem kazıları Derya Yılmaz başkanlığında yürütülmektedir.

4.1.24.Kültepe

Kayseri il sınırları içerisinde yer alan Kültepe, Orta Anadolu Bölgesi'nin büyük boyutlu höyüklerinden biri olmasının yanı sıra Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın merkezi yerleşimlerinden biri olması nedeniyle son derece önemlidir. Kültepe, höyük ve Aşağı Şehir olarak tanımlanan iki farklı bütünlüğü bünyesinde barındırır. Höyüğün taban çağı 550 m civarında, yüksekliği ise 20 m'dir. Höyüğü çevreleyen Aşağı Şehir ise yaklaşık olarak 2.5 km çapındadır[389]. Kızılırmak Nehri'nin yaklaşık 15 km güneyinde bulunan höyük, Erciyes Dağı'na da yakın bir konumdadır. Kültepe, Mezopotamya kültürleri ile iç içe olan Malatya'yı Orta Anadolu Bölgesi'ne bağlayan ticaret yolları üzerinde yer alır. Ulaşım açısından kolaylık sağlayan doğal güzergâhlar, Mezopotamya ve Suriye ile ticari ilişkileri başlamasını sağlayarak Kültepe'yi ticari bağlantıların merkezi konumuna yerleştirmiştir[390].

Kültepe'nin ilk keşfi 1800'lü yılların sonlarına rastlar. Kapadokya Bölgesi'nden satın alınan iki tabletin British Museum adına çalışan Pinchers tarafından yayınlanması Anadolu'da yazılı tarihin ortaya çıkması etkisiyle büyük yankı uyandırmıştır[391]. Chantre 1893-1894 yılları arasında Kültepe'ye gelerek bölgeyi araştırır ve Kültepe'nin bu tabletlerin çıktığı yerleşim olabileceğini belirtir[392]. 1901'de Waldermar Belck, 1906'da Warren H. Winckler ve Hugo Grothe tarafından Kültepe'de kısa süreli araştırmalar yapılır. İlk kazı çalışması 1925 yılında Bedrich Hrozny tarafından gerçekleştirilir. Hronzy yaptığı kazılar sırasında

[388] Temizsoy ve diğerleri, 2002, s.6.
[389] Kulakoğlu, 2018, s. 56.
[390] Kulakoğlu, 2018, s. 56.
[391] K. Emre, 2011, 20-21.
[392] T. Özgüç, 1950, s. 4-7.

höyükte tablet bulamaz ancak aşağı şehirde istediği tabletlere ulaşır[393]. Höyükteki çalışmalar 1948 yılında Türk Tarih Kurumu adına çalışmaları yürüten Tahsin Özgüç'ün kazılara başlamasına kadar durur[394]. 1948 yılında kazı başkanlığını devralan Tahsin Özgüç, 2006 yılındaki vefatına kadar kazılara aralıksız olarak devam etmiştir. Vefatının ardından kazıları devralan Fikri Kulakoğlu halen Kültepe kazı başkanlığını yürütmektedir.

Höyükte 18 tabaka olduğu tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı'ndan Hellenistik-Roma Dönemi'ne uzanan yerleşimde yalnızca Hitit Dönemi yoktur. MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalar höyükte 10. ve 9. tabakalarını, Karum'da IV. ve III. tabakaları kapsar[395].

4.1.25. Maltepe

Sivas il merkezine 7 km mesafede, Kelhıdık Köyü'nün 500 m batısında konumlanmıştır[396]. Höyük, 50x40 m'lik ölçüleri ve 20 m yüksekliği ile küçük boyutlu bir yerleşim olma özelliği taşımaktadır[397]. Tepenin kuzeydoğu eteğinde 50x30 m ebadında bir teras yerleşimi bulunur[398]. Yerleşim ilk kez von der Osten tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır[399]. İlk kazı çalışması ise 1946 yılında 5 gün gibi kısa bir süre zarfında T. Özgüç tarafından gerçekleştirilmiştir. Höyük Erken Tunç Çağı II ve Erken Tunç Çağı III boyunca, Aşağı Şehir ise Erken Tunç Çağı II'de iskân edilmiştir[400].

[393] T. Özgüç, 1950, s.5-6.
[394] K. Emre, 2011, s. 22.
[395] Özgüç, 2003, s. 8-12.
[396] Keskin, 2012, s.231.
[397] Özgüç, 1947b, s.642.
[398] Özgüç, 1947b, s.642; Keskin, 2012, s.231.
[399] Von der Osten, 1929, s.57, fig.58.
[400] Keskin, 2012, s. 234.

4.1.26. Maşat Höyük

Maşat Höyük, Tokat İli'ne bağlı Zile İlçesi'nin güneyindeki Maşat Köyü'nde bulunmaktadır[401]. Yerleşim doğu-batı doğrultusunda 450 m, kuzey-güney doğrultusunda 225 m ölçülerindedir. Ova seviyesinden yüksekliği ise 29 m civarındadır. Hans Gustav Güterbock 1943 yılında bir çivi yazılı tablet bulmuş ve Hititçe olduğu anlaşılan bu tableti 1944 yılında yayınlamıştır[402]. Hititler için önemli bir merkez olduğu anlaşılan bu yerleşim dikkatleri üzerine toplamış ve 1973 yılında ilk sistemli kazılar Türk Tarih Kurumu adına T. Özgüç tarafından gerçekleştirilmiştir[403] ve 1980 yılına kadar devam etmiştir. Höyükteki en erken tabaka Erken Tunç Çağı'na en geç tabaka ise Demir Çağı'na tarihlenir[404].

4.1.27. Mercimek Tepe

Yozgat il çıkışında, Çengeltepe höyüğü yakınında Mercimek Tepe Höyüğü bulunmaktadır. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Anadolu Medeniyetler Müzesi ve Kayseri Müzesi iş birliği ile Mercimek Tepe höyüğü ilk kez 1975 yılında kazılmıştır[405]. Bu sondaj sırasında Tepe açmasında A, B, C adı verilen üç ayrı alanda sondaj çalışması yürütülmüştür. Daha sonra 1986 ve 1987 yıllarında kurtarma kazısı yapılmıştır[406]. Bir süre ara verilen kazılara 1991-1994 yılları arasında tekrar devam edilmiştir. Yerleşim 14 dönümlük bir alana yayılmıştır[407]. MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalar II. kültür katında yer alır ve bu kültür katı bir yangın tabakası ile sona erer[408]. Bu tabakadan ele geçen Alişar III seramikleri tez çalışması kapsamında önem taşımaktadır.

---

401 Özgüç, 1978, s.2.
402 Güterbock, 1944, s.389.
403 Özgüç, 1978.
404 Özgüç, 1978, s.16.
405 Zoroğlu, 1977, s.195.
406 Özcan, 1992, s.377.
407 Özcan, 1992, harita 1.
408 Özcan, 1992, s. 378.

4.1.28. Ovaören

Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi, Ovaören Köyü'nde yer alan yerleşim birbirine 350 m uzaklıkta yer alan iki farklı bütünlüğü içermektedir[409]. Bu iki höyük birbirinden Kızılırmak'ın kollarından biri olan Gökçetoprak Çayı ile ayrılır. Büyük olan Yassıhöyük 500 m genişliğinde 350 m uzunluğundadır. Topakhöyük ise 100 m taban çapına ve 15 m yüksekliğe sahip küçük boyutlu bir höyüktür. Topakhöyük'ün etrafı ise kuzey-güney doğrultusunda 600 m, doğu-batı doğrultusunda ise 300 m ebadında bir teras yerleşimine sahiptir. S. Omura[410] tarafından bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında tespit edilen höyük, daha sonra Ufuk Esin ve ekibi[411] tarafından ziyaret edilmiştir. 1998 yılı içerisinde S. Yücel Şenyurt Nevşehir İli Yüzey Araştırmaları kapsamında yerleşime gelerek çalışmalarda bulunmuştur[412]. İlk sistemli kazılar ise S. Yücel Şenyurt tarafından 2007 yılında başlatılmış olup, kazılar halen başkanlığında sürdürülmektedir. Yassıhöyük yerleşimi Demir Çağı ve Hitit Dönemi tabakalarını içerirken, Topakhöyük Erken Tunç Çağ ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakalarını içermektedir. Topakhöyük'ü çevreleyen Aşağı Şehir ise aynı çağlara ait kültürel dolguları barındırmaktadır[413]. Tez çalışması kapsamına giren MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresini içeren tabakalar Aşağı Şehir'de 2. ve 3. tabakalar ile temsil edilir[414].

4.1.29. Polatlı Höyük

Ankara İli, Polatlı İlçesi'nde yer alan höyükte 1949 yılında Seton Lloyd tarafından tek sezon süren kazılar yürütülmüştür [415]. A, B, C, D, E olmak üzere beş farklı alanda yürütülen çalışmalar sonucunda 31 yapı katı tespit edilmiştir[416]. MÖ 3. Binin sonu 2. Binin başlangıç evresini kapsayan tabakalar A ve C açmalarında açığa çıkartılmıştır. 31 yapı katı dört ayrı evrede incelenmiştir. Buna göre ilk iki

[409] Şenyurt, 2010, s.261.
[410] Omura, 1998, s. 49.
[411] Esin ve diğerleri, 1998.
[412] Şenyurt, 1999, s. 454.
[413] Şenyurt, 2010, 262.
[414] Şener, 2014, 11-12, levha 5.
[415] Lloyd ve Gökçe, 1951.
[416] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 23.

evre “Bakır Çağı”’nın geç dönemine, üçüncü evre MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine, dördüncü evre ise Hitit Dönemi’ne tarihlenmektedir[417]. Bununla birlikte farklı kronoloji önerileri de getirilmiştir[418].

4.1.30. Resuloğlu

Çorum İli, Uğurludağ İlçesi’nde yer alan Kaleboynu köyüne 900 m uzaklıktadır. Mezarlık alanı Delice Vadisi’ne hâkim konumdadır[419]. Resuloğlu Mezarlığı ilk kez T. Sipahi ve T. Yıldırım tarafından Çorum İli’nde yürütülen yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur[420]. İlk kazı çalışmaları ise 2003 yılında Yıldırım danışmanlığında ve Çorum Müzesi başkanlığında gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında ise Resuloğlu Kazısı Kültür Bakanlığı adına T. Yıldırım’ın başkanlığına geçmiştir[421]. Yerleşim Delice Vadisi’nde uzanan bir sırt üzerindeki bir mezarlık alanının kuzey-kuzeybatısında ve güneydoğusunda iki ayrı höyükten oluşur[422]. Karşılaştırmalı kronolojiye göre mezarların çoğu MÖ 3. binin ikinci yarısına tarihlendirilmektedir[423].

4.1.31. Salur

Çankırı İli’nin Orta İlçesi’nin 5 km kuzeybatısında yer alan Salur köyünün 1 km kuzeyindedir[424]. İlk kez 1999 yılında Roger Matthews ve ekibi tarafından gerçekleştirilen Paflagonya Bölgesi yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir[425]. 2008 yılında Çankırı Müze Müdürlüğü tarafından kısa süreli bir sondaj çalışması yapılmıştır[426]. Höyükte Geç Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, 2. Bin ve Demir Çağı tabakaları yer almaktadır[427].

---

[417] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 23.
[418] Orthmann, 1963b, s. 49-50.
[419] Yıldırım, 2011b, s. 13.
[420] Sipahi ve Yıldırım, 2000, s. 33.
[421] Yıldırım, 2011b, s. 12-13.
[422] Yıldırım, 2011b, s. 14.
[423] Yıldırım, 2011b, s. 15.
[424] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 14.
[425] Matthews, 2001, s. 250-252, fig. 1-4.
[426] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 15.
[427] Matthews, 2004, s. 59.

4.1.32. Suluca-Karahöyük

Nevşehir İli'nin kuzeyindeki Hacıbektaş İlçesi'nde yer alan Suluca-Karahöyük, şehir merkezine 45 km uzaklıktadır[428]. Höyük kuzey-güney yönünde 250 m, doğu-batı yönünde 220 m ebadında ve 20 m yüksekliğindedir[429]. Suluca-Karahöyük ilk kez 1929 yılında von der Osten tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda bilim dünyasına tanıtılmıştır[430]. Yerleşimdeki ilk kazı çalışmaları ise 1968 yılında Kemal Balkan başkanlığında yapılmıştır[431]. 1970-1975 yılları arasındaki çalışmalar ise Mellink tarafından kısa raporlar halinde yayınlanmıştır[432]. 1975 yılından sonra ara verilen kazılara 1991 yılında Hacı Bektaş Veli Müzesi tarafından devam edilmiştir[433].

Yerleşimin tabakalanması Erken Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz olarak devam etmektedir[434]. MÖ 3. Binin sonu 2. Binin başlangıç evresine tarihlenen tabaka Va olarak tespit edilmiştir[435].

[428] Balkan ve Sümer, 1968, s. 15; Türker, 2018, s. 55.
[429] Türker, 2018, s. 55.
[430] Von der Osten, 1930, s. 134-135.
[431] Balkan ve Sümer, 1968, s. 15.
[432] Mellink, 1971, s.161-181; Mellink, 1972, s.165-188; Mellink, 1973, s. 169-193; Mellink, 1974, s. 105-130, Mellink, 1975, s.201-222; Mellink, 1976, s.261-289.
[433] Mercan, 1992.
[434] Türker, 2018, s. 55, fig. 3.
[435] Türker, 2018, s. 56.

4.2. ORTA ANADOLU KÜLTÜR BÖLGESİ İLE İLİŞKİLİ YERLEŞİMLER

Orta Anadolu kültür bölgesi ile bağlantılı olan yerleşimler, Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. Binyılın sonu ve 2. Binyılın başlangıç evresine tarihlenen yerleşimlerle birebir aynı kültür özelliklerini göstermese de bölgeler arası kültürel ilişkileri ortaya koymaları nedeniyle önem taşımaktadır. Bir önceki bölümde ana hatlarıyla değinilen ve Erken Tunç Çağı'nı sonlandıran gelişmeler bölgeler arası etkileşim ve ticaret gibi başlıkların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. MÖ 3. Binin ikinci yarısında başlayan dönüşüm Anadolu'nun her bölgesinde farklı özelliklerin ortaya çıkması ile sonuçlansa da dönem sonunda kültürel bir birlikteliğin varlığı daha önce yapılan çalışmalar aracılığıyla tespit edilmiştir. Söz konusu Orta Anadolu Bölgesi ile ilişkili yerleşimlerde görülen seramik formlarının Orta Anadolu'da yer alan merkezlerde MÖ 3. Binin sonuna tarihlenen formlar ile benzerlik göstermesi kültürel birlikteliğin sınırlarını belirleme açısından yardımcı olmaktadır.

Anadolu'nun geçiş bölgesi olarak da kabul edilen Orta Anadolu Bölgesi'ne komşu bölgelerde görülen seramik materyalden yola çıkarak Batı Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve İç Batı Anadolu bölgelerinde yer alan ve ilgili döneme ait tabakalar içeren toplam 10 adet merkez çalışma kapsamına dahil edilmiştir **(Harita 2)**. Bu yerleşimlerdeki seramik materyal ile yapılan karşılaştırma, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde baskın olan seramik kültürüne ait sınırların Orta Anadolu'nun ne kadar ilerisine taşınmış olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda Batı Anadolu, İç Batı Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde yer alan 10 adet merkezin konumu, araştırma tarihçesi ve stratigrafisine ilişkin bilgiler aşağıda kısaca sunulmuştur.

Harita 2: Orta Anadolu Kültür Bölgesi ile İlişkili Yerleşimler

4.2.1. Batı Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

4.2.1.1. Troia

Çanakkale'nin merkezine 30 km, Çanakkale Boğazı'na ise 4,5 km uzaklıkla iki çayın oluşturduğu kıyı ovasında Troia antik kenti yer alır. Höyük 200x150 m boyutlarında ve 20 m yüksekliğindedir. Troia'nın araştırma tarihçesi 1800'lü yıllara kadar uzanır. İlk kez koleksiyoncu Frank Calvert tarafından 1863-1865 yılları arasında küçük çaplı kazılar yapılmıştır. Daha sonra Heinrich Schliemann İlyada Destanı'nda bahsi geçen Priamos'un hazinesini bulma ümidiyle kazılara başlar. Schliemann 1871-1874, 1881-1884 ve 1890 yıllarında kazılar yapmıştır[436]. 1893-1894 yıllarında Schliemann'ın ekibinde yer alan mimar Wilhelm Dörpfeld iki sezon kazı başkanlığını üstlenmiştir[437]. 1932 yılında üçüncü dönem kazıları Cincinati Üniversitesi mensubu Carl W. Blegen tarafından başlatılır[438]. Blegen kazılara 1938 yılına kadar devam eder. 1988 yılında Manfred Korfmann tarafından yeni dönem kazıları başlatılmış ve 2005 yılına kadar sürdürülmüştür[439]. Korfmann'ın ölümünden sonra 2006-2012 yılları arasında Ernst Pernicka beşinci dönem kazı başkanlığını üstlenmiştir[440]. 2013 yılından itibaren ise Rüstem Aslan başkanlığında altıncı dönem Troia kazıları devam etmektedir[441].

Troia yerleşiminin stratigrafisi uzun yıllar arkeoloji dünyasında tartışmalara neden olmuştur. Schliemann'ın bıraktığı yıkım tabakalarının ardından, Dörpfeld Troia'nın 9 farklı dönemde iskân edildiğini yazmıştır[442]. Kendinden sonra kazı başkanlığını üstlenen Blegen ise 9 ayrı dönem içeren tabakaları 46 ayrı alt tabakay ayırır[443]. Korfmann ise Troia'nın en erken Kalkolitik ve en geç Bizans Dönemi olmak üzere 10 ayrı dönemden ve 52 tabakadan oluştuğunu tespit

[436] Schliemann, 1874; Schliemann, 1881; Schliemann, 1884; Schliemann, 1891.
[437] Dörpfeld, 1902.
[438] Blegen ve diğerleri, 1950.
[439] Korfmann,2004, s. 12, fig. 3.
[440] Pernicka, 2016, s. 9-10.
[441] Körpe, 2016, s. 2.
[442] Dörpfeld, 1902, 30-31.
[443] Blegen ve diğerleri, 1950, s.56; Blegen, 1963, s. 174.

eder[444]. Özellikle Erken Tunç Çağı'nda stratigrafik bir bütünlük sunan ve pek çok yerleşime referans oluşturan Troia yerleşiminin MÖ 3. binin sonuna 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakası IV olarak belirlenmiştir[445].

4.2.1.2. Liman Tepe

Liman Tepe Höyüğü İzmir İli, Urla İlçesi'nde bulunan İskele Mahallesi'nde modern yerleşim ile iç içedir[446]. Limantepe yerleşimi ilk kez Ekrem Akurgal tarafından 1950'lili yılların başında tespit edilmiştir[447]. Klazomenai antik kentinin keşfi ile tanınan Liman Tepe prehistorik yerleşiminde 1979 yılında Çetin Anlağan ve Güven Bakır tarafından yürütülen kurtarma kazısı başlatılmıştır[448]. İki yıl süren kurtarma kazılarının ardından 1981 yılında Güven Bakır başkanlığında Liman Tepe'de bir sezon çalışmıştır. 1992-2019 yıllarında ise Hayat Erkanal'ın başkanlığında ikinci dönem çalışmaları yürütülmüştür. 2019 yılında Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın vefatının ardından Prof. Dr. Ayşegül Aykurt bir sezon kazı başkanlığını üstlenmiştir. 2020 yılında ise Liman Tepe kazı başkanlığı görevine Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu getirilmiştir.

Modern yerleşimle iç içe olduğu için boyutları tam olarak bilinmese de Geç Kalkolitik Dönem'den Klasik Çağ'a kadar kesintisiz bir iskân gösterdiği anlaşılmıştır. Önemli bir liman yerleşimi olan Liman Tepe'de bugüne kadar 7 ayrı tabaka tespit edilmiştir. Her bir tabaka kendi içinde alt evrelere ayrılır. MÖ 3. binyılın sonu 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen yerleşimi IV.1. tabakası ile temsil edilir[449].

---

[444] Korfmann, 2004, s. 18. Troia'nın kronolojisi ve stratigrafisi ile ilgili pek çok öneri sunulmuştur. Troia'ya ilişkin kronoloji ve stratigrafi tartışmlarına 2. bölümde yer verilmiştir.
[445] Dörpfeld, 1902, s.17-25.
[446] Erkanal ve Hüryılmaz, 1994, s.361.
[447] Akurgal, 1950, s.4.
[448] Anlağan ve Bakır, 1980, s.88.
[449] Şahoğlu, 2002, s. 15; Aykurt, 2020, s. 1-2.

4.2.1.3. Beycesultan

Beycesultan yerleşimi Denizli İli, Çivril İlçesi sınırları içerisinde, ilçe merkezine 5 km uzaklıkta yer almaktadır. Yerleşim doğu-batı yönünde 800 m çapında ve ova seviyesinden 25 m yüksekliktedir[450]. 1953 yılında James Mellaart tarafından bilim dünyasına tanıtılan[451] yerleşimdeki ilk kazılar ise 1954-1959 yılları arasında S. Lloyd ve J. Mellaart tarafından gerçekleştirilmiştir[452]. Önemli sonuçların elde edildiği beş yıllık çalışmanın ardından kazılara uzunca bir süre ara verilmiştir. 2007 yılında başlayan ikinci dönem kazıları Eşref Abay başkanlığında yürütülmektedir[453].

Höyükte Geç Kalkolitik Dönem'den Geç Tunç Çağı'nın sonuna kadar 40 tabaka tespit edilmiştir[454]. Ancak yerleşimin Geç Kalkolitik Dönem'den Selçuklu Beylikler Dönemi'ne kadar uzanan geniş bir zaman aralığı kapsadığı görülmektedir[455]. MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresiyle çağdaş yerleşim katları VIa-VIb ve VII. tabakalarını içermektedir[456].

4.2.2. İç Batı Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

4.2.2.1. Seyitömer Höyük

Seyitömer Höyüğü Kütahya il merkezine 25 km uzaklıktaki eski Seyitömer Kasabası'nın içinde konumlanmıştır[457]. 150x140 m ölçülerinde ve 23,5 m yüksekliğinde olan yerleşim İç Batı Anadolu'nun orta boyutlu höyüklerinden birisidir[458].

---

[450] Abay, 2012, s. 40.
[451] Mellaart, 1954, s. 175.
[452] Lloyd ve Mellaart, 1962.
[453] Abay ve Dedeoğlu, 2012, s. 303.
[454] Abay ve Dedeoğlu, 2012, s. 303.
[455] Abay ve Dedeoğlu, 2012, s. 305.
[456] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 264.
[457] Aydın, 1991, s.191; Bilgen, 2015, s. 7.
[458] Bilgen, 2015, s. 7.

Yerleşimde ilk kazı çalışmaları 1989 yılında Eskişehir Müze Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır[459]. Kömür işletmelerine ait kömür havzası içinde kalan höyükte 1 yıl sonra Afyon Müze Müdürlüğü kazı çalışmalarını devralmış ve 1996 yılına kadar sürdürmüştür[460]. 10 yıllık bir aradan sonra Nejat Bilgen başkanlığında 2006 yılında ikinci dönem kazı çalışmaları başlatılmıştır[461] . Roma Dönemi'nden Erken Tunç Çağı'na kadar beş ayrı tabaka ile temsil edilir. Ancak Geç Tunç Çağı yerleşimi yoktur. V. tabakanın A evresi ile IV. tabakanın C evresi MÖ 3. binyılın sonu 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenmektedir[462].

4.2.2.2. Kusura Höyük

Kusura Höyük ve mezarlık alanı, Afyon il merkezine 55 km uzaklıkta, Sandıklı Ovası'nın doğusunda, Kusura Köyü'nün batısında yer almaktadır. Yerleşimin taban çapı 400 m, yüksekliği ise 14 m'dir[463]. 1935 yılında Elinor Wigh Gardner ile birlikte Winifred Lamb ile birlikte bir haftalık kısa bir sondaj çalışması yapılmıştır[464]. Kazılar ise 1936-1937 yıllarında yapılmıştır[465]. Yerleşimde A, B, C olarak tanımlanan üç ayrı tabaka vardır. Bu tabakalar Lamb'in kayıtlarına göre en erken Kalkolitik Çağ'da yerleşim görmüştür ve Demir Çağı'na kadar devam eden bir tabakalanma söz konusudur[466]. A tabakası Kalkolitik Çağ ile temsil edilir. Bununla birlikte Mellink, Kusura A tabakasına ait mezarlıktan gelen malzemelerin Beycesultan Erken Tunç Çağı I malzemesi ile benzerliğinden ötürü A tabakasının Erken Tunç Çağı I olması gerektiğini belirtmiştir[467]. Tez konusu kapsamına giren MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresine 7. Yapı katı B'den C'ye geçiş tabakası tarihlenir[468].

---

[459] Aydın, 1991, s.191.
[460] Topbaş, 1992, s. 1-30; İlaslı, 1996, s. 1-20.
[461] Bilgen, 2015, s. 7.
[462] Bilgen, 2015, s. 8.
[463] Lamb, 1937, s. 2.
[464] Lamb, 1937, s. 2.
[465] Lamb, 1937; s. 1-64; Lamb, 1938, s. 217-273.
[466] Lamb, 1937, s. 4.
[467] Mellink, 1992, s. 213/172, tab.2.
[468] Lamb, 1938, s. 228.

4.2.2.3. Küllüoba Höyüğü

Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi, Yenikent Köyü sınırları içerisinde yer alan Küllüoba yerleşimi İç Batı Anadolu'da yer alan önemli höyüklerden biridir. Höyüğün ova tabanından yüksekliği 10 m'dir; boyutları ise 300x150 m civarındadır[469]. Turan Efe tarafından 1988 yılında Eskişehir, Kütayha ve Bilecik illerini kapsayan İç Kuzeybatı Anadolu yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir[470]. Küllüoba'da sistemli kazılara ise T. Efe başkanlığında 1996 yılında başlanmıştır[471]. Höyükte Geç Kalkolitik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne kadar kesintisiz bir tabakalanma söz konusudur[472]. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalar IIA-E evreleri ile temsil edilmektedir[473].

4.2.3. Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri

4.2.3.1. İkiztepe

Samsun İli, Bafra İlçesi'ne 7 km uzaklıkta konumlanan İkiztepe Höyüğü, İkiztepe Köyü'nde konumlanmıştır[474]. 350x260 m ölçülerindeki İkiztepe Höyüğü dört ayrı tepeyi kapsayan bir bütünlükten oluşmuştur. İlk kez Kılıç Kökten ve ekibi[475] tarafından tespit edilen höyük daha sonra 1956 yılında C. A. Burney[476] tarafından ziyaret edilmiştir.

İkiztepe yerleşiminde ilk dönem kazı çalışmaları 1971-1974 yılları arasında U. B. Alkım tarafından yürütülmüştür[477]. Bir yıl ara verilen kazılara 1976 yılında tekrar başlanmış ve Alkım tarafından çalışmalar 1980 yılına kadar sürdürülmüştür[478]. İkinci dönem kazıları ise 1981-2012 yılları arasında Önder Bilgi tarafından yürütülmüştür. Höyük Geç Kalkolitik Dönem'den MÖ 2. binyılın başlarına kadar

[469] Şahin, 2013, s. 9.
[470] Efe, 1995, s.251; Efe, 1997, s.216.
[471] Efe ve Ay-Efe, 2001, s.44.
[472] Efe, 2007, s. 62, fig.18.
[473] Şahin, 2013, s.11, tablo 1.
[474] Alkım ve Bilgi, 1988, s. 5.
[475] Kökten, 1945, s. 471.
[476] Burney, 1956, s. 181.
[477] Alkım ve diğerleri, 1988.
[478] Alkım ve diğerleri, 2003.

kesintisiz bir yerleşim tarihi sergiler. MÖ 3. binyılın sonuna 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen tabakasını Tepe I'de bulunan 3b tabakası oluşturur.

4.2.3.2. Kastamonu-Kınık

Kınık Höyük, Kastamonu İli, Devrenkani İlçesi, Kınık Mahallesi'nde yer almaktadır[479]. Baraj yapımı sırasında keşfedilen yerleşimde, 1994 yılında Aykut Çınaroğlu'nun bilimsel danışmanlığı ve Kastamonu Müzesi'nin başkanlığında kurtarma kazıları başlatılmıştır[480]. Yerleşimde MÖ 3. binyıldan MÖ 1. binyılın ilk yarısına kadar süren bir yerleşimin varlığı tespit edilmiştir[481].

4.2.4. Akdeniz Bölgesi Yerleşimleri

4.2.4.1. Kilisetepe

Kilisetepe höyüğü, Mersin İli, Mut İlçesi'nin yaklaşık 20 km güneydoğusunda, Göksu Nehri'nin 1,5 km doğusundadır[482]. Kilisetepe ilk kez J. Mellaart'ın 1950'li yıllarda Anadolu'nun güney bölümlerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda literatüre Maltepe Höyüğü olarak geçmiştir[483]. Daha sonra David French Göksu Vadisi'nde yürüttüğü prehistorik dönem yüzey araştırmaları sırasında yerleşimi ziyaret etmiştir[484]. 1980'lerde başlayan hidro-elektrik baraj çalışmaları sonrasında Kilisetepe'de 1994-1998 yılları arasında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir[485]. Uzun bir süre ara verilen kazılara 2007 yılında Nicholas Postgate başkanlığında yeniden başlanmıştır[486]. 100x75 m ölçülerinde ve 8 m yüksekliğinde olan Kilisetepe Höyüğü küçük boyutlu bir yerleşimdir[487]. Yerleşim

[479] Genç, 2008, s. 105.
[480] Genç, 2008, s. 105.
[481] Çınaroğlu ve Genç, 2005, s.277.
[482] French, 1965, s. 180.
[483] Mellaart, 1958, s. 315.
[484] French, 1965, s. 180.
[485] Postgate, 2007, s. 3.
[486] Şerifoğlu, 2012, s. 375.
[487] French, 1965, s. 180.

Erken Tunç Çağı başlarından Bizans Dönemi'ne kadar devam eden bir iskân tarihine sahiptir[488].

4.2.4.2. Tarsus

Toros Dağları'nın güneybatı köşesinde yer alan yerleşim[489] Güney Anadolu ve Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan doğal geçitlere bağlanan konumu nedeniyle stratejik bir noktada konumlanmıştır. Mersin İli'ne bağlı Tarsus sınırları içerisinde yer alan yerleşim 1934-1939 yılları arasında Hetty Goldman başkanlığında yürütülen ilk dönem kazıları II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile sona ermiştir[490]. Savaşın sona ermesinin hemen ardından 1947-1949 yılları arasında yine H. Goldman başkanlığında ikinci dönem kazıları gerçekleştirilmiştir. Uzun bir süre ara verilen kazılar 2007 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nin desteği ile Aslıhan Özyar başkanlığında 2017 yılına kadar sürmüştür[491]. Neolitik Çağ'dan Erken İslami Dönem'e kadar süren bir yerleşim stratigrafisi veren höyükte, her bir dönem kendi içerisinde tabakalara ayrılmaktadır[492]. MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenen yaklaşık 1 m yüksekliğindeki tabaka ve ona bağlı buluntular, kazılan alanın yukarıdan aşağıya doğru 8. ve 9. m'leri arasında bulunmaktadır[493].

[488] Şerifoğlu, 2011, s. 378.
[489] Goldman, 1956, s.3.
[490] Goldman, 1956, s.V.
[491] Özyar ve diğerleri, 2009, s.47-60; Özyar ve diğerleri, 2019, s.201-216.
[492] Goldman, 1956, s.5-59.
[493] Goldman, 1956, s.39-9.40.

5. BÖLÜM

ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA− MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN SERAMİK GRUPLARI

5.1. YALIN SERAMİK (PLAIN WARE)

Yalın seramik grubu, Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu toplumlarında MÖ 4. binyılda çark yapımı çömlekçiliğin ortaya çıkışının karakteristik bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır[494]. Karmaşık toplumsal sistemlerin ortaya çıkışıyla birlikte üretimde standartlaşmanın bir getirisi olarak görülen sade ya da yalın çömlekçilik, servis ve içki kapları ile sınırlandırılan bir üretim olgusuna sahiptir[495]. Anadolu genelinde çarkta şekillendirilen ilk seramik örneklerini oluşturan bu kaplara istenilen form verildikten sonra herhangi bir yüzey işlemi uygulanmamıştır. Yalın mal grubuna ait formlar iyi arıtılmış açık krem, açık pembe ya da açık kahverengi tonlarında hamura sahiptir. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde görülen bu seramik grubuna ait formlar daha çok dibi iple kesilmiş çanaklar ve bardaklar ile temsil edilmektedir. Bu formlar, ilgili dönemi tanımlama açısından karakteristik formlar olarak değerlendirilmektedir. Bu iki form dışında çaydanlıkların da MÖ 3. binin sonundan itibaren yalın seramik grubu içerisinde görüldüğü tespit edilmiştir.

Batı Anadolu'da ilk kez Troia'nın IIb tabakasında[496] (MÖ 2450-2350)[497] tespit edilen bu seramik grubu A6 ve A2 tabakları ile temsil edilmektedir. Aynı tarih aralığında Orta Anadolu bölgesi yerleşimlerinde de çark yapımı seramikler görülmeye başlar. Kültepe'de ilk kez 13. tabakada[498] görülen yalın seramik

[494] Glatz, 2015, s. 13.
[495] Glatz, 2015, s. 19.
[496] Blegen ve diğerleri, 1950, s. 222.
[497] Weninger ve Easton, 2014, fig. 16.
[498] T. Özgüç, 1986, s. 39.

grubuna ait tabaklar T. Özgüç tarafından Batı Anadolu'dan ithal edilen malzeme grupları arasında değerlendirilmiştir[499]. Aynı gruba ait bardak ve çanak formlarının kullanımı höyükte 11b[500] ve Karum'da III. kat sonuna kadar devam etmiştir[501]. Orta Anadolu'nun güneyinde yer alan Acemhöyük'te yalın seramik grubuna ait tabaklar ve çanakların ortaya çıkışı ise XI. tabakaya[502] denk gelmektedir. IX. tabaka itibariyle çeşitlenmeye başlayan formların Asur Ticaret Koloniler Dönemi'nin başlarına kadar yaygın olarak kullanıma devam ettiği görülmektedir[503]. Acemhöyük'te sayıca fazla olan ve çeşitlenen bu seramik grubunun ithal edilmekten ziyade yerel üretim özellikleri kazandığını söylemek mümkündür.

MÖ 3. Binin sonuna ve 2. Binin başlangıç evresine tarihlenen yalın seramik grubuna ait örnekler oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Orta Anadolu kültür bölgesi içerisinde yer alan Polatlı[504], Gordion[505], Ahlatlıbel[506], Karaoğlan[507], Çayyolu-Höyük[508], Alaca Höyük[509], Boğazköy[510], Balıbağ Mezarlığı[511], Salur[512], Kültepe[513], Kırşehir-Yassıhöyük[514] ve Acemhöyük[515] yerleşimlerinde bardak ve çanak formuna ait örnekler ele geçmiştir. Bunların dışında Orta Anadolu kültür bölgesine komşu olan batıda Beycesultan[516], Küllüoba[517], güneyde Tarsus-

[499] T. Özgüç, 1986, s. 38.
[500] T. Özgüç, 1986, s. 38; Öktü, 1978, taf. 59.
[501] K. Emre, 1989, s. 114-115, fig. 4, pl. 23:3.
[502] Kamış, 2018, s. 69; Kamış, 2020, s. 288.
[503] Kamış, 2020, s. 288.
[504] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 46, fig. 12: 5.
[505] Gunter, 1991, fig. 4: 53.
[506] Koşay, 1934, s. 27; Orthmann, 1963b, taf. 27: 5.73.
[507] Arık, 1939, lev. LIV.
[508] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 144, res. 10.1a-b.
[509] Koşay ve Akok, 1966, lev. 55; Gürsan-Salzmann, 1992, s. 391.
[510] Orthmann, 1963a, s.14, taf. 1: 1-4; taf. 17: 5a-b; Orthmann, 1963b, taf. 61: 14/40-42; Fischer, 1963, 113, taf. 7: 97-103.
[511] İbiş ve Durmuş, 2010, res. 11.
[512] İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 3: 21-22.
[513] Öktü, 1978, 265-266, taf. 59: I-L/01, I-L/02, I-L/03; Emre, 1989, s. 114-115, fig. 4, pl. 23:3.
[514] M. omura, 2016, s.43.
[515] Kamış, 2018, s. 69; Kamış, 2020, s. 287-288.
[516] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. 58: 9.
[517] Efe ve Türkteki, 2005, s.127, fig. 7.4; Şahin, 2013, s. 75.

Gözlükule[518] ve Kilisetepe[519], kuzeyde ise Kastamonu-Kınık[520] ve Samsun-İkiztepe[521] yerleşimlerinde yalın seramik grubu ile temsil edilen formlar ele geçmiştir.

5.2. KIRMIZI ASTARLI SERAMİK

Kırmızı astarlı seramik grubu Erken Tunç Çağı boyunca Orta Anadolu Bölgesi'nde en çok karşılaşılan seramik grubudur. Erken Tunç Çağı I'den itibaren yaygın olarak görülen kırmızı astarlı seramik grubu Geç Tunç Çağı'nın sonuna kadar önemli bir üretim skalası gösterir[522]. Erken Tunç Çağı III evresi ile birlikte ortaya çıkan kırmızı astarlı çark yapımı seramikler Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde standartlaşmaya başlamış ve bu standartlaşma Hitit Dönemi'nin sonuna kadar devam etmiştir. Bu nedenle kırmızı astarlı seramik grubu "Hitit Seramiği" olarak adlandırılan seramik gruplarının başında gelmektedir.

Kırmızı astarlı seramik grubunun Erken Tunç. Çağı içerisindeki gelişimine bakıldığında Erken Tunç Çağı I evresi ile ilgili bilgilerin son derece kısıtlı kaldığı anlaşılmaktadır[523]. Özellikle Orta Anadolu yerleşimlerinde Erken Tunç Çağı I evresinin yeterli derecede araştırılmaması döneme ilişkin verileri kısıtlamaktadır. Erken Tunç Çağı I-II evrelerinde görülen kırmızı astarlı seramiklerin ortak özelliği el yapımı ve kaba nitelikli bir hamura sahip olmasıdır. Orta Anadolu kültür bölgesi "Bakır Çağı" yani Erken Tunç Çağı II- Erken Tunç Çağı IIIA evresi kırmızı astarlı seramik geleneği Orthmann[524] tarafından farklı kültür bölgelerine ayrılarak değerlendirilmiştir. Orthmann, ortak özellikleri el yapımı olmaları olan kırmızı

[518] Goldman, 1956a, s. 172, fig. 294: 830.
[519] Symington 2007a, s. 317, 322; Symington 2007b, s. 725, fig. 381: 466; s. 726, fig.475: 491-492-494.
[520] Genç, 2008, s. 108, res. 3g, çiz. 1g.
[521] Alkım ve diğerleri 1988, lev.I: 1-6, lev. XLIV: 1-4, Alkım ve diğerleri, 2003, s. lev. XXIV: 6.
[522] Glatz, 2009, s. 129.
[523] Düring, 2011, s. 266.
[524] Orthmann, 1963b, s. 68-75.

astarlı seramik grubundaki bu coğrafi ayrımı hamur ve yüzey işlemlerinin çeşitlenmesinden yola çıkarak yapmıştır[525].

Çarkın seramik üretiminde kullanılmaya başlaması Erken Tunç Çağı III evresi ile birlikte (özellikle Erken Tunç Çağı III'ün sonuna doğru) üretimde standartlaşmaya giden bir süreci başlatmıştır. Dönemin sonunda ele geçen kırmızı astarlı çark yapımı seramiklerin belli form, yüzey ve bezeme özellikleri kazandıkları görülmektedir. Bu özelliklerin çoğu bir sonraki döneme aktarılmış ve standart üretime geçilmiştir.

Farklı bölgelerde, değişen renk özellikleri gösteren kırmızı astarlı seramik grubu koyu kırmızıdan kahvemsi kızıla kadar geniş bir renk yelpazesi sunar. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başına tarihlenen kırmızı astarlı seramik grubunun en belirgin özelliği çarkta şekillendirilmiş olmasıdır. Hamur genellikle kalitelidir. Kilin bölgesel özelliklerine göre içine az miktarda kum, taşçık, mika ya da kalker katkısı eklenir. Çarkta şekillendirilen formlar iyi pişirilmiştir. Yüzey çoğunlukla perdahlanmıştır. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait en karakteristik formlar dışa çekik ağız kenarlı çanaklardır. Omurgalı ve "S" profilli olarak karşımıza çıkan bu çanaklar bir sonraki dönemin karakteristik formlarını oluşturması açısından da önem taşımaktadır. Bazı çanak örneklerinin iç ve dış kısmında kırmızı bant bezeme yer almaktadır. Bazı formlarda ise perdah bezeme ile çizgi motifleri oluşturulduğu görülmektedir. Bir diğer bezeme motifi kabartma bezeme tekniği ile yapılan bıyık motifidir. Bu seramik grubuna ait diğer yaygın formlar fincanlar, çömlekler ve gaga ağızlı testilerden oluşmaktadır. Kırmızı astarlı seramik grubu Orta Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan hemen hemen her yerleşimden bilinmektedir.

[525] Alişar ve Kültepe'de Erken Tunç Çağı II-IIIA evresine tarihlenen kaplara ince kırmızı astar uygulanırken, Ankara yöresi yerleşimlerinde astar kalın uygulanmıştır. Orta Anadolu'nun güneyinde ise kalın kırmızı astar kabın hem içine hem de dışına uygulanmıştır.

5.3. KOYU YÜZLÜ SERAMİK (SİYAH/GRİ ASTARLI SERAMİK)

Kaliteli hamurdan çoğunlukla çarkta şekillendirilerek yapılan hamur iyi pişirilmiştir. Açık griden siyaha kadar uzanan farklı renk tonlarını içeren hamur içerisine genellikle küçük boyutlu taşçık, kalker ve mika katkısı eklenmektedir. Seramik şekillendirildikten sonra parlak siyah ya da koyu gri tonlarında astar yapılmıştır. Bu seramik grubuna ait popüler formlar arasında çanak, çaydanlık ve çömlek formları yer almaktadır. Bazı formların üzerinde kabartma, baskı, kazı ya da çizi bezeme gibi süsleme unsurlarının yer aldığı görülmektedir.

Koyu yüzlü seramik örneklerinin sayıca az olduğu ve kısıtlı bir alanda yer aldığı görülmektedir. Koyu yüzlü seramik grubuna ait örneklerin görüldüğü Orta Anadolu Kültür Bölgesi içerisinde görüldüğü başlıca merkezler arasında kuzeyde Boğazköy[526] ve Alaca Höyük[527], kuzeybatıda Ahlatlıbel[528] ve Etiyokuşu[529], güneyde ise Acemhöyük gelmektedir.

5.4. DEVETÜYÜ RENKLİ SERAMİK

Devetüyü renginde olan bu seramik grubuna ait örnekler hem elde hem de çarkta şekillendirilmiştir. Yüzeyleri hamur renginde açık kahverengi ya da kahverengi tonlarındadır. Bazı kapların yüzeylerine kahverenginin tonlarında astar ve perdah uygulanırken, bazı kaplar hamur renginde bırakılmış ve astar işlemi uygulanmamıştır. Bu kapların yüzeyleri yalnızca perdahlanmıştır. Kum ve taşçık katkılı kaliteli hamurdan şekillendirilen formlar genellikle iyi pişirilmiştir. Bazı formların hamurlarında az miktarda mika katkısı gözlenmektedir. Genellikle çömlek formlarının yoğun olarak bu gruba ait olduğu gözlenmiştir. Fincan ve çanaklar tercih edilen diğer formlar arasındadır. Çanakların ağız kenarlarında kırmızı ya da koyu kahverengi tonlarında bantlar yer alan örnekler mevcuttur. Devetüyü astarlı seramik grubuna ait örnekler “Hitit Seramiği” adı altında

[526] Orthmann 1963b, taf. 59: 14/31.
[527] Koşay ve Akok 1947, s. 154.
[528] Koşay, 1934, s. 25; Orthmann, 1963b, taf. 27: 5/72.
[529] Kansu,1940, s. 106, şek. 99; Otrhmann, 1963b, taf. 32: 6/41 ve 6/42.

değerlendirilen grup içerisinde yer almaktadır. “Hitit Seramiği” adı altında değerlendirilen seramik formları bölgesel bir standartlaşmanın ürünü olarak hemen hemen her yerleşimde karşımıza çıkmaktadır.

Devetüyü renkli seramik grubuna ait grupta farklı özellikler gösteren bir seramik grubu daha yer almaktadır. Bu gruba ait seramik örnekleri çok iyi pişirilmiştir. Hamur içerisinde az mika ve yoğun kalker katkısı bulunmaktadır. Genellikle çömlek formlarının görüldüğü bu gruba ait örneklerin yüzeylerine açık ve koyu kahve rengi tonların bir arada hâkim olduğu alacalı bir astar uygulanmıştır. Bu gruba ait örnekler Orta Anadolu kültür bölgesi içerisinde Acemhöyük ve Alaca Höyük yerleşimi ile sınırlıdır.

5.5. BOYALI SERAMİK GRUPLARI

Orta Anadolu Bölgesi’nde MÖ 3. Binyılın sonunda ve 2. Binyılın başlangıç evresinde görülen beşinci seramik grubunu boyalı seramik oluşturmaktadır. Orta Anadolu Bölgesi’nde Erken Tunç Çağı’nda boyalı seramik geleneğinin yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle Intermediate, Alişar III boyalı seramiğinin yanı sıra, bu seramik grupları ile benzerlik gösteren ve grupların varyasyonları olarak değerlendirilen farklı boyalı seramik gruplarının MÖ 3. binin sonunda yaygınlaşmaya başladığı dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında boyalı seramik örnekleri gösterdikleri teknik ve yerel özellikler göz önünde bulundurularak sekiz alt başlık altında incelenmiştir.

5.5.1. Intermediate Seramiği

Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı III boyalı seramik geleneklerinin en başında “Intermediate” seramiği gelmektedir. İlk kez Hans Henning von der Osten[530] tarafından tanımlanan bu seramik grubu Alişar Höyük’ün I ve III tabakaları arasında ortaya çıktığı için “geçiş” anlamına gelen “Intermediate”

[530] von der Osten, 1932, s. 236.

ismini almıştır. Kaplar genellikle kum katkılı, iyi arıtılmış hamurdan elde şekillendirilerek yapılmıştır. Seramik yüzeyi açık devetüyü rengi astarlanmış ve perdahlamıştır. Seramik elle şekillendirilmesine rağmen genellikle ince cidarlıdır. Dış yüzeye kızıl kahve ya da morumsu kırımızı renklerde boya ile bezeme yapılmaktadır. Basit geometrik desenler seçilerek yapılan bezeme motifleri genellikle çizgilerden ve bu çizgilerin meydana getirdiği farklı kombinasyonlardan oluşmaktadır[531]. Ön plana çıkan kap formları çanak, çömlek, bardak, şişe ve gaga ağızlı testilerdir.

"Intermediate" seramiğinin dört farklı tipi tespit edilmiştir[532]. İlk grup gerçek "Intermedate" seramiği olarak tanımlanan sarımsı kahve tonlarında iyi arıtılmış hamurdan elle şekillendirilerek yapılır. Genellikle astarlanmıştır. Boya bezemeler kahvenin tonları ya da morumsu kahverengi ile yapılmaktadır[533]. İkinci grup gerçek "intermediate" seramiği ile benzerlik gösterir ancak astar işlemi yapılmaz. Bazen formlara yumru ya da dikey dalga bezek gibi plastik unsurlar eklenir[534]. Üçüncü grup büyük ölçüde gerçek "intermediate" seramiğine benzer ancak hamur rengi farklıdır. Kahverenginin tonundan başlayarak açık renk hamur üzeri krem ya da bej rengi astar ile kaplanır[535]. Son grup ise Alişar III seramiğine çok benzer. Kırmızı astar üzerine koyu kahve veya siyah boya ile geometrik bezemeler yapılır[536]. Armağan Öktü[537] Alişar III seramiğinin "intermediate" seramiğinin üçüncü varyasyonundan gelişmiş olabileceğini belirtir.

"Intermediate" seramiği Alişar yerleşiminde Bakır Çağı'nın son evresinde yani günümüz terminolojisi ile Erken Tunç Çağı IIIA'yı temsil eden 8−7M ve 13T tabakalarında ortaya çıkar[538]. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen 6M tabakasında Alişar III seramiği ile birlikte görülmeye devam eder

[531] von der Osten, 1937, s.240; Öktü, 1978, s. 29.
[532] Öktü, 1978, s. 85.
[533] Öktü, 1978, s. 85.
[534] Öktü, 1978, s. 88.
[535] Öktü, 1978, s. 89.
[536] Öktü, 1978, s. 90.
[537] Öktü,1978, s. 140.
[538] von der Osten, 1937, s. 208; Mellink, 1992, s. 218.

ve aynı döneme tarihlenen 5M tabakasında yerini tamamen Alişar III seramiğine bırakır[539]. Kültepe'de[540] aynı seramik grubu höyükte 12. tabakada ortaya çıkar ve 11. tabakada Alişar III seramiği ile birlikte görülmeye devam eder[541]. Kırşehir−Yassıhöyük yerleşiminde MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen II. yerleşim katında Intermediate seramiğinin hem el yapımı hem de çark yapımı örnekleri açığa çıkartılmıştır[542]. "Intermediate" seramik geleneğine ait çark yapımı örnekler ilk kez Acemhöyük'ün IX. tabakasından[543] itibaren görülmeye başlamıştır[544]. Bu boyalı seramik grubu çark yapımı olması ve yerel özellikler göstermesi nedeniyle Acemhöyük yerleşiminde "Konya Ovası Boyalı Seramiği" adı altında değerlendirilmiştir[545].

Geniş bir coğrafyaya yayıldığı görülen "Intermediate" seramiğinin farklı yerleşimlerde yerel özellikler kazandığı görülmektedir. Ankara'da yer alan Polatlı[546], Gordion[547], Çayyolu[548], Külhöyük[549] ve Karaoğlan[550] yerleşimlerinde ilgili dönem tabakalarından gelen boyalı kap parçaları hafirleri tarafından Intermediate ya da Alişar III gelenekli seramik grupları olarak tanımlanmıştır. Ancak bu seramikte görülen yerel özellikler son yıllarda yapılan çalışmalarda dikkatleri çekmiştir. Yerel özellikler gösteren ilgili seramik grubu çalışma kapsamında "Ankara Yöresi Boyalı Seramik Grubu" başlığı altında Ankara yöresinde görülen yerleşimlerde MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen boyalı seramik Intermadiate seramiğine benzetilse de yerel özellikler göstermesi bakımından Intermediate seramiğinden ayrılır. Bu nedenle tez kapsamında ayrı bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Pembe,

[539] von der Osten,1937, s. 208.
[540] Özgüç, 1963, s. 34; Orthmann, 1963b, s. 13, taf. 1: 4−6.
[541] Özgüç, 1963. s. 34; Ezer, 2014, s. 15.
[542] M. Omura, 2016, s. 43.
[543] Acemhöyük IX. Tabaka radyokarbon örnekleri MÖ 2339-2139 tarih aralığını vermektedir. Bknz. Kamış, 2020, s. 310, fig. 14.
[544] Kamış, 2018, s. 68.
[545] Kamış, 2014, s.46-48.
[546] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48.
[547] Gunter, 1991, s. 12.
[548] Aslan ve diğerleri, 2013; Bertram ve İlgezdi Bertram, 2020.
[549] Temizsoy ve diğerleri, 2002, res.14; Denizli ve diğerleri, 2003, res. 25; Denizli ve diğerleri, 2006, res. 19.
[550] Arık, 1939, pl. LII; Orthmann, 1963b, taf. 20: 4/08.

turuncu ya da devetüyü kum katkılı hamurdan elle şekillendirilerek yapılan bu seramik grubu genellikle astarlanmıştır. Seramiğin en belirgin özelliğini tek renk ya da iki renk olarak yapılan mat boya bezemeler oluşturur.

Boya bezemeler farklı yerleşimlerde farklı yerel özellikler göstermektedir. Gordion yerleşiminin PN−3 açmasının 7. tabakasında dikey kulplu çömlek formları ile temsil edilen boyalı seramik örnekleri devetüyü astar üzerine kahverengi boya ile iç içe geçmiş şevron motifleri ile bezenmiştir. Seramik üzerine yapılan astar ve boya mattır[551]. Astar ve boyanın mat olması yerel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gunter[552], bu seramiği Intermediate seramiği ile ilişkilendirmektedir.

Benzer özellikler gösteren bir grup seramik, Polatlı[553] yerleşiminde XIII. tabakada başlamasına rağmen yoğun olarak XVI−XXII. tabakalar arasında görülür. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen ve pembe ya da pembemsi hamura sahip örnekler elde şekillendirilmiştir. Bezeme motifleri Gordion örneklerinde olduğu gibi iç içe geçmiş şevronlardan ve tarama motiflerinden oluşur. Çömlekler karakteristik kap formlarını oluşturmaktadır[554].

1900'lü yılların ilk yarısında kazılan Karaoğlan yerleşiminde tek bir örnekle temsil edilen boyalı seramik örneğinin tabakası hakkında net bir bilgi yoktur[555]. Gaga ağızlı testiye ait bu örnek, krem ya da açık sarı zemin üzerine koyu kahverengi boya ile oluşturulmuş iç içe geçmiş şevron ile geometrik motiflerle bezenmiştir[556].

Çayyolu Höyük'ün MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen II. evresinde, Polatlı ve Gordion boyalı seramiği ile benzer bir grup boyalı seramik

[551] Gunter, 1991, s. 9; fig. 56−64.
[552] Gunter, 1991, s. 12.
[553] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48.
[554] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48, fig. 13: 1−11.
[555] Orthmann, 1963b, s. 24.
[556] Arık, 1939, pl. LII; Orthmann, 1963b, taf. 20:4/08.

örneği bulunmuştur[557]. Bu gruba ait formlar kireç katkılı, hafif kırmızımsı hamurdan elle şekillendirilerek yapılmıştır[558]. Bezeme özellikleri açısından bakıldığında Çayyolu Höyük boyalı seramiğini iki alt grupta toplamak mümkündür[559]. İlk grup açık zemin üzerine koyu renk boya ile yapılan bezemelerden oluşmaktadır. Çizgi ve çizgisel motiflerden oluşan bezemeler genellikle küçük kaplar üzerine yapılmıştır[560]. İkinci grup çift renk boya bezemelidir[561]. Kahvemsi siyah, siyah ve kırmızı renkte boya bezeme karakteristiktir. Bu grupta kendi arasında ikiye ayrılır. İlk grup yalnızca çizgisel bezemelerden oluşurken, ikinci grupta çapraz taramalı bantlar yer almaktadır. Seramik üzerine uygulanan astar ve boya bezemelerinin mat oluşu bölgede görülen yerel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır[562].

Bir diğer Ankara yöresi yerleşimi olan Külhöyük'te Erken Tunç Çağı tabakalarından geldiği yazılan boyalı seramik örnekleri Gordion, Polatlı ve Çayyolu Höyük yerleşimlerine ait boyalı seramikle benzerlik göstermektedir[563]. Bu örnekler Alişar III seramiğine benzetilmiştir[564]. Ancak seramiğe uygulanan renk, boya ve motif özelliklerine bakıldığında yerel özellikler gösteren Ankara yöresi boyalı seramiği ile örtüştüğü görülmüştür.

Ankara yöresine ait yukarıda bahsi geçen beş yerleşimde görülen bu boyalı seramik gerek hamur gerekse yüzey işlemleri açısından birbirlerine çok benzemektedir. Özellikle Çayyolu Höyük'te boyalı seramiğin ilk grubunu oluşturan açık zemin üzerine koyu renk bezemeli grubu[565], Polatlı[566] ve

[557] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 144.
[558] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 150, res. 2: a−d.
[559] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
[560] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
[561] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 65.
[562] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 144.
[563] Temizsoy ve diğerleri, 2002, res.14; Denizli ve diğerleri, 2003, res. 25; Denizli ve diğerleri, 2006, res. 19.
[564] Denizli ve diğerleri, 2006, s. 11.
[565] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
[566] Lloyd ve Gökçe, 1956, s. 48−49.

Gordion[567] boya bezemeli seramik ile çok benzerdir. Her üç yerleşimde de MÖ 3. bin yılın sonu ve 2. bin yılın başına denk gelen tabakalarda açığa çıkartılmıştır. Bu seramiğin en yakın benzerleri Acemhöyük'ten[568] bilinmektedir. Acemhöyük'te Erken Tunç Çağı IIIA'nın ortalarına denk geldiği anlaşılan IX. tabakada ortaya çıkar ve Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen V. tabakaya kadar kesintisiz devam eder[569]. Karaoğlan'da ele geçen ve tek boyalı örnek olan gaga ağızlı testinin tabakası tartışmalıdır[570]. Külhöyük'ten gelen örnekler ise Alişar III benzeri Erken Tunç Çağı seramiği olarak tanımlanmışlardır[571]. Çayyolu Höyük'te[572] aynı tabakadan ele geçen ve ilgili dönemin tanımlayıcı formları olan dibi iple kesilmiş konik bardaklar ve dışa çekik ağız kenarlı, omurgalı çanaklar kronolojik açıdan boşlukları doldurmaktadır. Polatlı'da ise bu boyalı seramik, yine dönemin tanımlayıcısı olan çaydanlık ve kırmızı haçlı çanaklarla bir arada ele geçmiştir[573]. Gordion yerleşimine ait yayında boyalı seramiğin Intermediate seramik geleneğinden geldiği belirtilmiştir[574]. Aynı görüş Jan Bertram ve Gülçin İlgezdi−Bertram tarafından da kabul edilmektedir[575]. Karaoğlan, Külhöyük, Polatlı, Gordion ve Çayyolu Höyük'te görülen tek renk boyalı seramiğin Intermediate seramiği ile bağlantılı lokal bir varyasyon olması gerektiğini belirtirler. Ancak Orthmann[576], Polatlı yerleşiminde açığa çıkarılan benzer seramik örneklerin geç Alişar III geleneğine ait olması gerektiğini ve Karum II. kat Alişar III örnekleri ile benzer olduğunu belirtmiştir. Kamış[577] ise bir önceki başlıkta bahsi geçen ve güneyde yaygın olarak görülen Konya−Aksaray yöresi boyalı seramik örneklerinin kuzeye doğru yayılarak Ankara yöresine kadar gelmiş olabileceğine değinmiştir. Çayyolu Höyük'te boyalı seramiğin ikinci grubunu oluşturan çift renkli boyalı kapların çağdaşlığına ilişkin net bir yorum henüz yoktur.

[567] Gunter, 1991, s.12.
[568] Kamış, 2018, res. 8.
[569] Kamış, 2018, s. 68.
[570] Arık, 1939, s. 39; Orthmann, 1963b, s. 24. Arık bu kabın Eti Çağı eserleri arasında ele geçtiği belirtirken, Orthmann, kabın tabakasının belirsiz olduğunun altını çizmiştir.
[571] Denizli ve diğerleri, 2006, s. 11.
[572] Aslan ve diğerleri, 2003, s. 144.
[573] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48.
[574] Gunter, 1991, s. 12.
[575] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.
[576] Orthmann, 1963b, s. 30−31.
[577] Kamış, 2012, s. 48.

Bununla birlikte çift renkli bezenen Alişar III seramiğinin lokal bir varyasyonu olabileceği yorumu getirilmiştir[578].

5.5.2. Alişar III Seramiği

Alişar III seramiği ilk kez 1800'lü yılların sonunda Ernest Chantre tarafından Kapadokya Bölgesi'nde yürütülen araştırmalar sonucunda keşfedilmiştir[579]. Kültepe civarında toplanan bu seramik örnekleri 1926 yılında Henri de Genouillac tarafından *"Ceramiques Cappadocienne"* yani "*Kapadokya Seramikleri"* olarak tanımlanmıştır[580]. Aynı yıllarda Oriental Institute tarafından Orta Anadolu'da araştırma yapmak üzere gönderilen Hans Henning von der Osten başkanlığındaki ekip Yozgat sınırları içerisindeki Alişar Höyüğü kazıları esnasında bir grup boyalı seramik ortaya çıkarır. Alişar'ın üçüncü tabakasından ele geçen bu seramik örnekleri Alişar III ya da III. Alişar seramiği olarak adlandırılmıştır[581].

MÖ 3. bin yılın sonunda görülen Alişar III seramiği saman katkılı kaba hamurdan elle şekillendirilerek yapılır. Nadir de olsa içine mika tanecikleri eklenen örnekler vardır. Kalın cidarlı oldukları gözlenen seramik örneklerin genellikle kalınlığa bağlı olarak iyi fırınlanmamıştır. Alişar III seramiği yüzey özelliklerine göre üç farklı grupta değerlendirilmektedir. İlk grup kırmızı ya da kırmızımsı devetüyü astarlı olup koyu kahve ya da siyah boya ile bezenmiştir. İkinci grup açık sarımsı devetüyü astarlıdır. Bu grubun boya bezemesi siyah, kahverengi ya da koyu kırmızı renkler ile yapılmıştır. Üçüncü grupta yer alan kırmızı astarlı örneklerde ise kap formların üzerindeki krem rengi panellerin içinde ise koyu kahve ya da kırmızı bezemeler yer alır. İlk iki grupta bulunan Alişar III seramiği erken örnekler olarak kabul edilirken, çift renk boya bezemenin bulunduğu üçüncü grup ise geç

[578] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.
[579] Chantre, 1898, lev. XII.
[580] Genouillac, 1926.
[581] Schmidth, 1932, s. 196.

örnekler olarak tanımlanıştır[582]. Öktü[583] Alişar III seramiğinin dördüncü bir grubu daha olduğunu belirtmiştir. Bu grup ince kum ve mika katkılı kaliteli hamurdan elle şekillendirilerek yapılır. Kızılımsı kahve astar üzerine kahve ve siyah tonlarında bezeme yapılır. Ayrıca seramik iyi perdahlanmıştır.

Bezemeler genellikle geometrik motiflerden oluşur. Basit motiflerle zengin kombinasyonlar oluşturularak süslemeler yapılır. En sık kullanılan süsleme elemanları çizgiler, şevron, zikzak, baklava deseni, spiraller ve kancalardır. Swastika ve haç işareti de kullanılan diğer süsleme elemanları arasındadır[584].

Alişar III seramiğinin form açısından zengin sayılabilecek bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir[585]. Gaga ağızlı testiler, çanaklar, fincanlar, maşrapalar, çömlekler ve bardaklar en sık kullanılan formlar arasındadır. Alişar III seramiği kronolojik olarak Intermediate seramiğinden hemen sonra ortaya çıkmıştır. İlk bakışta birbirine çok benzeyen bu iki seramik bir takım teknik özellikler aracılığıyla birbirinden ayrılır. Intermediate seramiği yukarıda da bahsedildiği gibi daha ince cidarlıdır ve daha kaliteli hamurdan üretilmiştir. Alişar III seramiği ise kaba kum ve saman katkılı hamurdan kalın cidarlı olarak yapılmıştır. Ayrıca Alişar III seramiğinde çengel, swastika ve güneş motifi gibi yeni motifler seramik üzerine uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Alişar III seramiğinin Intermediate seramiğinden köken aldığı düşünülmektedir[586].

Alişar III seramiğinin yayılım alanına bakıldığında Orta Anadolu'nun doğusundaki yerleşimlerde daha yoğun bir şekilde açığa çıktığını söylemek mümkündür. Alişar, Kültepe ve Boğazköy Alişar III seramiğinin en yoğun olarak açığa çıkarıldığı yerleşimler olarak bilinmektedir. Alişar'da von der Osten tarafından

[582] Von der Osten, 1937, s. 240.
[583] Öktü, 1978, s. 126.
[584] von der Osten, 1937, s. 240.
[585] Schmidth, 1932, s. 196.
[586] T. Özgüç, 1963, s. 34; Öktü, 1978, s. 140. Armağan Öktü Alişar III seramiğinin, Intermeadite seramiğinin üçüncü grubu olan kırmızı astarlı kahve−siyah boya bezemeli örneklerinden gelişmiş olabileceğini belirtir.

Erken Tunç Çağı tabakaları olarak tanımlanan 5−6M ve 12T'de Alişar III seramiği yoğun olarak bulunmuştur[587]. Bu tabakalar günümüzde MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç aşamasına denk gelen Erken Tunç Çağı III evresinin geç aşamasını temsil eder. Kültepe'de bu seramik Erken Tunç Çağı III'ün geç evresini teşmil eden 11. tabakasında Intermediate seramiği ile bir arada görülür[588] ve MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tepede 10. ve 9. tabakalar ile Aşağı Şehir'de Karum IV ve III. tabakalarda yoğun olarak görülür[589]. Erken Koloni Çağı'na tarihlenen Karum II. katta sayıca azalan Alişar III seramiği, Geç Koloni Çağı'na tarihlenen Ib katında tamamen kaybolur[590]. Orthmann[591], Kültepe'de Alişar III seramiğinin Alişar yerleşiminden daha erken geliştiğini belirtmiştir. Kültepe kuzeyden gelen veriler Orthmann'ın bu görüşünü destekler niteliktedir. Son dönem kazılarda Kültepe'nin kuzeyinde yürütülen çalışmalarda yeni bir kültürel dizilim oluşturulmuştur[592]. Bu dizilime göre Kültepe kuzeyde Alişar III seramiği, C^{14} sonuçlarına göre MÖ 2197−2168 tarih aralığına denk gelen I. tabakada açığa çıkartılmıştır[593].

Alişar III seramiğinin bir diğer yoğun olarak ele geçtiği yerleşim olan Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nda yürütülen çalışmalar sırasında açığa çıkartılmıştır. Orthmann tarafından "Geçiş Çağı" olarak tanımlanan MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalarda, özellikle 9. tabakada yoğun olan Alişar III seramiği, fincan, testi ve çanak formlarından oluşmaktadır[594]. Bu seramik grubu aynı döneme tarihlenen 8d ve 8c tabakalarında ise iki, üç örnekle temsil edilir ve 8b tabakasında ortadan kaybolur[595].

[587] von der Osten, 1937, s. 269, fig. 281.
[588] T. Özgüç, 1963, s. 34−35.
[589] N. Özgüç, 1989, s. 112.
[590] N. Özgüç, 1989, s. 119.
[591] Orthmann, 1963b, s. 21.
[592] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020
[593] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 10−14, fig. 2:10.
[594] Orthmann, 1963b, s. 22−23.
[595] Orthmann, 1963b, s. 46.

Alişar III seramiği belirgin olarak görüldüğü bu üç yerleşim dışında Orta Anadolu Bölgesi'ndeki diğer bazı yerleşimlerden de ele geçirilmiştir. Orta Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer alan Acemhöyük'te ilk kez MÖ. 3. bin yılın son evresine tarihlenen VI. tabakada görüldüğü ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne tarihlenen III. tabaka da sayıca azaldığı ifade edilmiştir[596]. Yerleşimde Alişar III seramiğinin çok az örnekle temsil edilmesi, bu seramiğin üretiminden ziyade daha çok ithal olarak kullanıldıkları fikrini akla getirmiştir[597].

Yozgat sınırları içerisinde yer alan Çadır Höyük'te Intermediate ve Alişar III seramiği aynı tabakadan gelmiştir[598]. Kızılırmak kavsinin kuzeyinde yer alan Kırşehir Kaman− Kalehöyük'te[599] MÖ 3. binin sonuna tarihlenen IV. kültür katı ile III. kültür katında Alişar III seramiği bulunmuştur. Kırıkkale'de Büklükale[600], Tokat'da Maşat Höyük[601], Kızılırmak kavsinin güneyinde yer alan Nevşehir ilinde Ovaören[602] ve Camihöyük[603] yerleşimleri Alişar III seramiğinin ele geçtiği diğer merkezlerdir.

Kültepe Karum II. katta yoğun olarak karşımıza çıkan "dalgalı hat seramiği" MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen Karum IV. katta az sayıda olmasına rağmen, III. katta sayıca artmıştır[604]. Bu seramik Alişar III seramiğinin geleneğine bağlı alt bir seramik grubu olarak tanımlanmıştır[605]. Genellikle kırmızı astarlanmış ve perdahlanmış seramik üzerine boya bezeme yapılmak istenen alan krem rengi boya ile boyanmış, krem panelin içine ise siyah, kahverengi ya da kırmızı renklerde boya ile dalgalı çizgi bezemeler yapılmıştır. "Hitit seramiği" adı altında değerlendirilen bu kapların el yapımı örnekleri

[596] Kamış, 2012, s. 50; Öztan, 1993, s. 283−284.
[597] Kamış, 2012, s.51.
[598] Gorny, 1995, s. 79.
[599] Omura ,2000, s. 219; Omura, 2002, s. 391; Omura, 2007, s. 6.
[600] Matsumuro, 2014, s. 433, res. 7; Matsumuro, 2016, s. 83, res. 38.
[601] K. Emre, 1996, s. 27.
[602] Şenyurt ve diğerleri, 2013, s. 68.
[603] T. Emre, 2012.
[604] T. Özgüç, 1948, s. 77.
[605] Bossert, 1942, s. 41−42; Fischer, 1963, s. 32.

Boğazköy/Büyükkale IVc tabakasından[606] bilinmekle birlikte, Kültepe'de ele geçen örneklerin tamamı çark yapımıdır[607]. Alişar'da 5M tabakasında görülen dalgalı hat seramiği Karum III. katta açığa çıkanlar ile çağdaştır ve çoğunluğu çark yapımıdır[608].

Dalgalı hat seramiği Asur Ticaret Kolonileri Çağı seramik repertuarında önemli bir yer tutsa da ilgili dönemde ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir. MÖ 3. binin sonunda yeni görülmeye başlayan bu boyalı seramik grubu yukarıda bahsi geçen üç yerleşimin ilgili tabakalarından bilinmekle birlikte, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Orta Anadolu coğrafyasına yayılmıştır. Bu nedenle kısaca değinilen dalgalı hat seramiği Alişar III seramiği grubu adı altında değerlendirilmiştir.

5.5.3. Konya−Aksaray Yöresi Boyalı Seramiği

İlk kez James Mellaart[609] tarafından Konya Ovası yüzey araştırmaları sırasında incelenen bu boyalı seramik grubu Kapadokya seramiği ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu seramik örneklerinin, Alişar III yani Kapadokya seramiğinden farklı olarak çarkta şekillendirildiklerinin altını çizmiştir[610]. Konya ve Aksaray illerindeki yerleşimlerden tanınan bu örnekler genellikle az taşçık, kum ve mika katkılı hamurdan çarkta şekillendirilerek yapılır. Yüzeyleri açık kahverengi, açık kızıl kahverengi veya krem astarlıdır. Formlar üzerine mat kırmızı, koyu kırmızı ya da kahvemsi kırmızı tonlarda boya ile çapraz baklava ya da şevron motifleri yapılır. Bu boyalı seramik grubunda en çok ön plana çıkan form çömleklerdir. "S" profilli omurgalı çanakların bu grupta şekillendirilen ikinci popüler form olduğu dikkati çeker.

---

606 Fischer, 1963, s. 32, taf. 13: 148-150.
607 T. Özgüç, 1948, s. 77.
608 Gorny, 1991, s. 47.
609 Mellaart, 1958, s. 323.
610 Mellaart, 1958, s. 323.

Nimet Özgüç,[611] Acemhöyük'te bulunan bu seramik grubuna ait örnekleri, aynı zaman aralığında ortaya çıktığı için Intermediate seramiği ile ilişkilendirilmiştir. James Mellaart[612] ise aynı seramiğin Kapadokya boyalıları ile benzer olduğunu ileri sürmüştür. Orthmann[613], Acemhöyük ve Konya−Karahöyük'te ele geçen bu seramikten yola çıkarak Güney Platosuna özgü bir boyalı seramik grubu olabileceğini belirtmiştir. Konya Ovası Boyalı Seramiği terimi ise ilk kez Yalçın Kamış[614] tarafından kullanılmıştır. Intermediate seramiğine benzeyen ancak çark yapımı olması gibi teknik özelliklerle ondan ayrılan bu seramik grubunun tez kapsamında Konya−Aksaray yöresi boyalı seramik grubu başlığı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Konya−Karahöyük kazılarında Erken Tunç Çağı'ndan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne geçişi temsil eden V−VI. tabakalardan gelen aynı özellikleri gösteren seramik örnekleri Intermediate seramiği ile ilişkilendirilmiştir[615]. Bu örneklerde açık zemin üzerine iç içe geçmiş şevronlar ve baklava motifleri ile oluşturulmuş boya bezemenin hemen altında paralel iki sıra yiv bezeme yer almaktadır[616].

Aksaray'da yer alan Acemhöyük yerleşiminde ise bu seramik grubu Erken Tunç Çağı IIIA'nın ortalarını temsil eden IX. tabakada ortaya çıkar ve MÖ 3. binin sonunu temsil eden tabakaların hemen hemen hepsinde görülür[617]. Çoğunluğu çarkta şekillendirilen Acemhöyük örneklerinin elde şekillendirilerek yapılmış örnekleri de mevcuttur[618]. Bu yerleşimde çıkan örneklerin çoğu çömlek[619] formlarına ait olmasına rağmen az sayıda çanak formu da tespit edilmiştir[620]. Bu

[611] N. Özgüç, 1968, s. 28
[612] Mellaart, 1958, s. 323.
[613] Orthmann, 1963b, s. 77.
[614] Kamış, 2012, s. 46; Kamış, 2018, s. 68.
[615] Mellink, 1962, s. 75.
[616] Alp, 1972, lev. 9.17.
[617] Kamış, 2018, s. 68.
[618] Kamış, 2012, s. 47.
[619] Kamış, 2018, res. 8/3−8, res. 9.
[620] Kamış, 2018, res. 8/1−2.

örneklerin çoğunun ağız kenarında hem içerden hem de dışardan kalın bir bant bezeme yer almaktadır[621].

Konya−Aksaray yöresi boyalı seramiğinin açığa çıkartıldığı bir başka yerleşim ise Nevşehir−Ovaören'dir[622]. Erken Tunç Çağı III tabakalarının son evresinden bilenen Konya−Aksaray Yöresi Boyalı seramik grubu genellikle kırmızı boya ile baklava motifleri oluşturularak ve çarkta şekillendirilerek yapılmıştır[623].

Bu gruba ait bir diğer örnekler ise Kırşehir-Yassıhöyük'ten ele geçmiştir[624]. Intermediate Seramiği adı altında değerlendirilen örneklerin çarkta şekillendirilmiş olanları Acemhöyük ve Konya-Karahöyük'te ele geçen boyalı seramik örnekleri ile örtüşmektedir. Bu nedenle Kırşehir-Yassıhöyük örneklerinin Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği adı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Benzer özellikler gösteren başka bir çömlek parçası ise Kırıkkkale'de yer alan Büklükale yerleşiminde ele geçmiştir[625].

Çark yapımı bu seramiklerin Orta Anadolu'nun güney kesiminde yaygın olması, bu yöreye özgü bir seramik grubu olduğunu göstermektedir. Ancak benzer motiflere sahip örneklerin Ankara yöresinde ele geçmesi Orta Anadolu'nun kuzeyinde ve güneyinde ortaya çıkan etkileşimin bir sonucu olmalıdır. Ankara yöresi boyalı seramiği adı altında değerlendirilen örnekler Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği ile benzer özellikler göstermektedir. Ancak Konya-Aksaray yöresinde ortaya çıkan boyalı seramik grubu Acemhöyük yerleşiminde daha erken bir tarihte ortaya çıkmıştır. Acemhöyük'te ilk kez IX. tabakadan ortaya çıkan Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiğinin C^{14} sonuçları %95,4 olasılıkla MÖ

[621] Kamış, 2018, res. 8/3−6.
[622] Şenyurt ve diğerleri, 2013, s. 68.
[623] Şenyurt ve diğerleri, 2013, çiz. 4: 3−4.
[624] M. Omura, 2016, s. 43.
[625] Bu seramik parçası 2021 yılında Arkeolojihaber tarafından düzenlenen "MÖ 3. Binyılda Anadolu" isimli webinarda, Kimiyoshi Matsumura tarafından "Kırıkkale, Büklükale'de MÖ 3. Binyıla Ait Bulgular" isimli online bildiri olarak sunulmuştur.

2339-2139 tarih aralığını göstermektedir[626]. Bu sonuçlar doğrultusunda aynı tabakada yerel özellik gösteren çark yapımı "Hareli Seramik" örnekleriyle bir arada ortaya çıkan boyalı seramik grubunun en erken örneklerinin Acemhöyük yerleşiminde ele geçtiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Daha kuzeyde yer alan Kırşehir-Yassıhöyük örnekleri ise MÖ 2260-2135 tarih aralığını göstermektedir[627]. Kamış[628], yapmış olduğu değerlendirmede Acemhöyük'te görülen bu boyalı seramik grubunun kuzeye doğru yayılmış olabileceğini belirtmiştir.

5.5.4. Ankara Yöresi Boyalı Seramiği

Ankara yöresinde görülen yerleşimlerde MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen boyalı seramik Intermadiate seramiğine benzetilse de yerel özellikler göstermesi bakımından Intermediate seramiğinden ayrılır. Bu nedenle tez kapsamında ayrı bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Pembe, turuncu ya da devetüyü kum katkılı hamurdan elle şekillendirilerek yapılan bu seramik grubu genellikle astarlanmıştır. Seramiğin en belirgin özelliğini tek renk ya da iki renk olarak yapılan mat boya bezemeler oluşturur.

Boya bezemeler farklı yerleşimlerde farklı yerel özellikler göstermektedir. Gordion yerleşiminin PN−3 açmasının 7. tabakasında dikey kulplu çömlek formları ile temsil edilen boyalı seramik örnekleri devetüyü astar üzerine kahverengi boya ile iç içe geçmiş şevron motifleri ile bezenmiştir. Seramik üzerine yapılan astar ve boya mattır[629]. Astar ve boyanın mat olması yerel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gunter[630], bu seramiği Intermediate seramiği ile ilişkilendirmektedir.

[626] Kamış, 2020, s. 310, fig.14.
[627] M. Omura, 2016, s. 20.
[628] Kamış, 2012, s. 48.
[629] Gunter, 1991, s. 9; fig. 56−64.
[630] Gunter, 1991, s. 12.

Benzer özellikler gösteren bir grup seramik, Polatlı[631] yerleşiminde XIII. tabakada başlamasına rağmen yoğun olarak XVI−XXII. tabakalar arasında görülür. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen ve pembe ya da pembemsi hamura sahip örnekler elde şekillendirilmiştir. Bezeme motifleri Gordion örneklerinde olduğu gibi iç içe geçmiş şevronlardan ve tarama motiflerinden oluşur. Çömlekler karakteristik kap formlarını oluşturmaktadır[632].

1900'lü yılların ilk yarısında kazılan Karaoğlan yerleşiminde tek bir örnekle temsil edilen boyalı seramik örneğinin tabakası hakkında net bir bilgi yoktur[633]. Gaga ağızlı testiye ait bu örnek, krem ya da açık sarı zemin üzerine koyu kahverengi boya ile oluşturulmuş iç içe geçmiş şevron ile geometrik motiflerle bezenmiştir[634].

Çayyolu Höyük'ün MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen II. evresinde, Polatlı ve Gordion boyalı seramiği ile benzer bir grup boyalı seramik örneği bulunmuştur[635]. Bu gruba ait formlar kireç katkılı, hafif kırmızımsı hamurdan elle şekillendirilerek yapılmıştır[636]. Bezeme özellikleri açısından bakıldığında Çayyolu Höyük boyalı seramiğini iki alt grupta toplamak mümkündür[637]. İlk grup açık zemin üzerine koyu renk boya ile yapılan bezemelerden oluşmaktadır. Çizgi ve çizgisel motiflerden oluşan bezemeler genellikle küçük kaplar üzerine yapılmıştır[638]. İkinci grup çift renk boya bezemelidir[639]. Kahvemsi siyah−siyah ve kırmızı renkte boya bezeme karakteristiktir. Bu grupta kendi arasında ikiye ayrılır. İlk grup yalnızca çizgisel bezemelerden oluşurken, ikinci grupta çapraz taramalı bantlar yer almaktadır.

631 Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48.
632 Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48, fig. 13: 1−11.
633 Orthmann, 1963b, s. 24.
634 Arık, 1939, pl. LII; Orthmann, 1963b, taf. 20:4/08.
635 Aslan ve diğerleri, 2013, s. 144.
636 Aslan ve diğerleri, 2013, s. 150, res. 2: a−d.
637 Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
638 Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
639 Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 65.

Seramik üzerine uygulanan astar ve boya bezemelerinin mat oluşu bölgede görülen yerel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır[640].

Bir diğer Ankara yöresi yerleşimi olan Külhöyük'te Erken Tunç Çağı tabakalarından geldiği yazılan boyalı seramik örnekleri Gordion, Polatlı ve Çayyolu Höyük yerleşimlerine ait boyalı seramikle benzerlik göstermektedir[641]. Bu örnekler Alişar III seramiğine benzetilmiştir[642]. Ancak seramiğe uygulanan renk, boya ve motif özelliklerine bakıldığında yerel özellikler gösteren Ankara yöresi boyalı seramiği ile örtüştüğü görülmüştür.

Ankara yöresine ait yukarıda bahsi geçen beş yerleşimde görülen bu boyalı seramik gerek hamur gerekse yüzey işlemleri açısından birbirlerine çok benzemektedir. Özellikle Çayyolu Höyük'te boyalı seramiğin ilk grubunu oluşturan açık zemin üzerine koyu renk bezemeli grubu[643], Polatlı[644] ve Gordion[645] boya bezemeli seramik ile çok benzerdir. Her üç yerleşimde de MÖ 3. bin yılın sonu ve 2. bin yılın başına denk gelen tabakalarda açığa çıkartılmıştır. Bu seramiğin en yakın benzerleri Acemhöyük'ten[646] bilinmektedir. Acemhöyük'te Erken Tunç Çağı IIIA'nın ortalarına denk geldiği anlaşılan IX. tabakada ortaya çıkar ve Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen V. tabakaya kadar kesintisiz devam eder[647]. Karaoğlan'da ele geçen ve tek boyalı örnek olan gaga ağızlı testinin tabakası tartışmalıdır[648]. Külhöyük'ten gelen örnekler ise Alişar III benzeri Erken Tunç Çağı seramiği olarak tanımlanmışlardır[649]. Çayyolu Höyük'te[650] aynı tabakadan ele geçen ve ilgili dönemin tanımlayıcı formları olan dibi iple kesilmiş

[640] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 144.
[641] Temizsoy ve diğerleri, 2002, res.14; Denizli ve diğerleri, 2003, res. 25; Denizli ve diğerleri, 2006, res. 19.
[642] Denizli ve diğerleri, 2006, s. 11.
[643] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
[644] Lloyd ve Gökçe, 1956, s. 48−49.
[645] Gunter, 1991, s.12.
[646] Kamış, 2018, res. 8.
[647] Kamış, 2018, s. 68.
[648] Arık, 1939, s. 39; Orthmann, 1963b, s. 24. Arık bu kabın Eti Çağı eserleri arasında ele geçtiği belirtirken, Orthmann, kabın tabakasının belirsiz olduğunun altını çizmiştir.
[649] Denizli ve diğerleri, 2006, s. 11.
[650] Aslan ve diğerleri, 2003, s. 144.

konik bardaklar ve dışa çekik ağız kenarlı, omurgalı çanaklar kronolojik açıdan boşlukları doldurmaktadır. Polatlı'da ise bu boyalı seramik, yine dönemin tanımlayıcısı olan çaydanlık ve kırmızı haçlı çanaklarla bir arada ele geçmiştir[651]. Gordion yerleşimine ait yayında boyalı seramiğin Intermediate seramik geleneğinden geldiği belirtilmiştir[652]. Aynı görüş Jan Bertram ve Gülçin İlgezdi−Bertram tarafından da kabul edilmektedir[653]. Karaoğlan, Külhöyük, Polatlı, Gordion ve Çayyolu Höyük'te görülen tek renk boyalı seramiğin Intermediate seramiği ile bağlantılı lokal bir varyasyon olması gerektiğini belirtirler. Ancak Orthmann[654], Polatlı yerleşiminde açığa çıkarılan benzer seramik örneklerin geç Alişar III geleneğine ait olması gerektiğini ve Karum II. kat Alişar III örnekleri ile benzer olduğunu belirtmiştir. Kamış[655] ise bir önceki başlıkta bahsi geçen ve güneyde yaygın olarak görülen Konya−Aksaray yöresi boyalı seramik örneklerinin kuzeye doğru yayılarak Ankara yöresine kadar gelmiş olabileceğine değinmiştir. Çayyolu Höyük'te boyalı seramiğin ikinci grubunu oluşturan çift renkli boyalı kapların çağdaşlığına ilişkin net bir yorum henüz yoktur. Bununla birlikte çift renkli bezenen Alişar III seramiğinin lokal bir varyasyonu olabileceği yorumu getirilmiştir[656].

5.5.5. Maltepe Boyalıları

Çalışma kapsamında değerlendirilen boyalı seramik gruplarının beşincisi Maltepe Boyalıları olarak adlandırılmıştır. Bu terim ilk kez 1940'lı yılların sonunda Tahsin Özgüç tarafından kazısı gerçekleştirilen Sivas İli'ndeki Maltepe Höyüğü'nde yer alan boyalı seramik için kullanılmıştır[657]. Maltepe yerleşimindeki boyalı seramik grubunun hamurun kum katkılı olması belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğu çarkta şekillendirilen seramiğin çok iyi pişirildiği gözlenmiştir. Açık krem rengi astar üzerine koyu kırmızı, açık kırmızı

[651] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48.
[652] Gunter, 1991, s. 12.
[653] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.
[654] Orthmann, 1963b, s. 30−31.
[655] Kamış, 2012, s. 48.
[656] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.
[657] T. Özgüç, 1947, s. 641−655; Ökse, 1998, s. 314; Keskin, 2012, s. 231.

veya kahverengi boya ile bezemeler yapılmıştır. Basit geometrik bezemeler genellikle şeritler, baklava deseni, iç içe geçmiş açılar ve zikzak motiflerinden oluşur. Bu seramik grubuna ait popüler formlar çanak ve çömleklerdir.

Maltepe yerleşiminde açığa çıkarılan boyalı seramik örnekleri MÖ 3. bin yılın sonuna ve MÖ 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen I. tabakadan ele geçmiştir. Maltepe boyalıları Tahsin Özgüç[658] tarafından Intermediate ve Alişar III seramiğine benzetilmiştir. Ancak Özgüç[659], kullanılan geometrik motiflerin Intermediate seramiğinde kullanılan motiflere benzese de kap formları arasında farklılıklar olduğunu da yazmıştır. Orthmann[660] ise, bu kaplarda İç Anadolu Bölgesi boyalıların genel özelliği olan köşe bant desenlerinin olmadığını ve çizgi hatlarının daha ince yapıldığının altını çizer. Maltepe boyalılarının bir diğer ayırıcı özelliği kapların büyük bir çoğunluğunun çarkta şekillendirilmiş olmasıdır. Ayrıca yine bu seramiğe özgü olarak kapların içine ve dışına parmak ucuyla bezeme yapılmıştır[661]. Bu ayırıcı özellikler Maltepe'de görülen boyalı seramik grubunda ortaya çıkan yerel özellikler olarak değerlendirilebilir.

Yukarı Kızılırmak Havzası'nda kazısı yapılan çok fazla merkez olmamasına rağmen bölge genelinde yürütülen yüzey araştırmaları[662] sayesinde Maltepe boyalılarının farklı yerleşimlerde de ele geçtiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar Maltepe boyalı seramiğinin Yukarı Kızılırmak Bölgesi'ne özgü yerel bir boyalı gelenek olması gerektiğini kanıtlar niteliktedir.

[658] T. Özgüç, 1947, s. 648−649.
[659] T. Özgüç, 1947, s. 649.
[660] Orthmann, 1963b, s. 54.
[661] Keskin, 2012, s. 231.
[662] Yakar ve Gürsan− Salzmann, 1979, s. 47; Ökse, 1993, şek. 11; Ökse, 1998, s. 314; Ökse, 2019, s. 216.

5.5.6. Çıradere Boyalı Seramiği

İlk kez Rolf Hachmann[663] tarafından tanımlanan Çıradere boyalı seramiği "kırmızı mallar" içerisinde değerlendirilmiştir. Adını Boğazköy'ün yakınlarında yer alan Çıradere Höyüğü'nden almaktadır. Elle şekillendirilen hamur genellikle kum, bitki ya da mika katkılıdır. Kaliteli hamur, kırmızı tonlarındadır[664]. Öktü[665] üç farklı stilde boyama yapıldığını gözlemlemiştir. İlk grup sarımsı kahveden kiremit kırmızısına kadar renk aralığında görülen astar üzerine kızıl kahve ya da koyu kahve tonlarda boya bezeme yapılmaktadır. İkinci grup kahverengi astar üzerine siyah boya bezeme yapılır. Üçüncü grup ise krem astar üzerine, kahverengi boya bezeme yapılır. Boya bezemeler çizgiler ve çizgisel motiflerden oluşmaktadır.

Çıradere boyalı seramiği R. Hachmann tarafından Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir[666]. Öktü[667], Çıradere boyalı seramiğinin Alişar'da 7M tabakasında ve Alaca Höyük 5. Tabakaya ait D, S ve T mezarlarında var olduğunu belirtirken, Ayşe Gürsan−Salzmann[668] ve Sachihiro Omura[669] ise Alişar'da ilk kez 11M tabakasında ortaya çıktığının altını çizmişlerdir. Alaca Höyük 4. Tabakanın erken evresinde de ele geçen Çıradare boyalı seramik grubuna ait fincan[670] Orthmann tarafından "Übergangsperiode" yani geçiş çağına tarihlendirilmiştir. Tarihlendirilmesi konusunda net bir fikir birliğine varılmadığı görülen Çıradere boyalı seramiğinin yapılan yorumlar doğrultusunda Erken Tunç Çağı II evresinde ortaya çıktığı ve Erken Tunç Çağı III evresinin sonuna kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

---

[663] Hachmann, 1957, s. 62−67.
[664] Orthmann, 1963b, s. 63; Öktü, 1978, s.115.
[665] Öktü, 1978, s. 125.
[666] Hachmann, 1957, s. 66.
[667] Öktü, 1978, s. 130
[668] Gürsan−Salzmann, 1992, s. 262.
[669] S. Omura, 1991, s. 287.
[670] Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/94.

5.5.7. Delice Vadisi Boyalı Seramiği

Orta Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan ve Kızılırmak'ın kollarından biri olan Delice Irmağı çevresindeki yerleşimlerde 1984−1989 yılları arasında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda bir grup boyalı seramik ele geçirilmiştir[671]. Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı boyalı seramiği ile benzer özellikler gösteren bu seramik, bulunduğu bölgeden ismini alarak ilk kez Sachihiro Omura tarafından "Delice Seramiği" olarak adlandırılmıştır[672]. Bitki katkılı hamurdan, elde şekillendirilen formların kalın, parlak, sarı, yeşil veya portakal renginde bir astarla kaplandığı görülmektedir. Pürüzsüz yüzeyde mat koyu kahve, kahve, siyah ya da kahve siyah renklerde geometrik bezemeler görülür[673]. Orta düzeyde pişirilmiş seramik grubuna ait en popüler formlar çanak, fincan ve çömleklerdir. Fincan ve çömleklerin ağzı dışa doğru, çanakların ağzı ise içe doğru kıvrık olarak üretilmiştir[674].

Delice seramiğinin tarihlendirilmesine ilişkin veriler henüz tam anlamıyla açıklık kazanmamıştır. Omura[675], ilk yaptığı yayında Delice boyalı seramiği ile Çıradere seramiği arasında yakın benzerlik kurmuştur. Bu benzerlikten yola çıkarak Delice seramiğinin Erken Tunç Çağı II'nin sonuna tarihlenmesi gerektiğini önermektedir[676]. Ancak bu seramik genellikle yüzey araştırmalarından bilindiği için net bir tarih aralığı vermek zordur.

5.5.8. Mercimek Boyalı Seramiği

Çalışma kapsamında yer alan boyalı seramik grupları bölümünün son grubunu Mercimek boyalı seramiği oluşturmaktadır. Adını ilk kez ortaya çıktığı Mercimektepe Höyüğünden almıştır. Ancak bu yerleşimde bulunan boyalı seramik Alişar III seramiği olarak tanımlanmıştır[677]. Daha sonra

[671] S. Omura, 1991a.
[672] S. Omura, 1991b, s. 280.
[673] S. Omura, 1991b, s. 280.
[674] S. Omura, 1991b, s. 280.
[675] S. Omura, 1991b, s. 287.
[676] S. Omura, 1991b, s. 287.
[677] Zoroğlu, 1977, s. 197; Özcan, 1992, s. 380.

Tavium/Büyüknefes kazılarında ele geçen boyalı seramikte gözlenen yerel özellikler sonucunda Christoph Gerber[678] tarafından "Mercimek Ware" olarak adlandırılmıştır.

Elle şekillendirilen hamurda katkı maddesi azdır. Sadece çömlek formlarında saman katkısı olduğu dikkati çekmiştir[679]. Formlar kırmızı−kahve tonlarda astarlı ve koyu kahve boya bezemelidir[680]. Yüzey son derece pürüzsüz bir şekilde perdahlanmıştır[681]. Çanak ve çömlek formlarının yoğun olduğu görülür. Çanakların içten boya bezeme ile süslendiği, dıştan ise bir spatula yardımıyla düzeltildiği gözlenmiştir. Boya bezeme Çıradere boyalı seramiğine göre daha ince yapılır. Balıksırtı motifler en çok tercih edilen boya bezemedir. Kapların üst kısmında ise linear çizgiler vardır[682].

Mercimektepe Höyüğünde bu boyalı seramik grubu Alişar III seramiği olarak değerlendirilmiş[683] ve bunun sonucu olarak Erken Tunç Çağı III evresinin sonuna tarihlendirilmiştir. Öktü[684], Büyüknefes yerleşiminde ele geçen bu boyalı seramik grubunu Çıradere boyalı seramiği ile ilişkilendirmiştir. Gerber[685] ise Mercimek boyalı seramiğinin, Alişar ve Kültepe yerleşimlerinden iyi bilinen Intermediate seramiğinin bir alt varyasyonu olması gerektiğini ve Erken Tunç Çağı III'ün sonuna tarihlendirilmesi gerektiğini önermektedir.

5.6. KABA SERAMİK

Bu gruba giren seramik formları genellikle pişirme kaplarından oluşmaktadır. Tepsi, kapalı çömlek ve küp formlarının yoğun olduğu kaba seramik grubu genellikle kötü pişirilmiştir. Hamur içerisinde yoğun iri, orta ya da büyük boyutlu

[678] Gerber, 2003, s. 229.
[679] Gerber, 2003, s. 229.
[680] Gerber, 2008, s. 200.
[681] Gerber, 2003, s. 231.
[682] Gerber, 2003, s. 229.
[683] Zoroğlu, 1977, s. 197; Özcan, 1992, s. 380.
[684] Öktü, 1978, s. 130.
[685] Gerber, 2003, s. 229.

taşçık ve bitki katkısı yer almaktadır. Yüzeyleri genellikle devetüyü ya da gri renklidir. Ateşe maruz kaldıkları için bazı formların üzerinde siyah alacalanmalar görülmektedir. Formların genellikle elde, özensizce şekillendirildikleri görülmektedir. Çark yapımı örneklerde mevcuttur.

6. BÖLÜM

ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONUNA – MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİNE TARİHLENEN SERAMİK FORMLARI

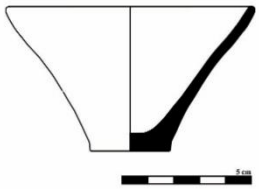
Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. binin sonuna, MÖ 2. binin başlangıç evresine tarihlenen seramik örnekleri incelendiğinde bardak, fincan, çift kulplu bardak, depas, maşrapa, çanak, çömlek, testi, tepsi, çaydanlık, huni ve küp olmak üzere on iki kap formu tespit edilmiştir. Her bir kap formuna ait tipler, Orta Anadolu kültür bölgesi içerisinde yer alan merkezlerde görülen ortak tipler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

6.1. BARDAKLAR

Genellikle kenarı dışa doğru açılan, ağız çapı 15 cm'den daha az olan, gövde genişliği kap yüksekliğinden az olan ve sıvı tüketimi için kullanılan formlar bardak olarak değerlendirilmektedir[686]. Orta Anadolu Bölgesi için MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresinde dipleri iple kesilmiş konik bardaklar karakteristiktir.

Dönem ile ilişkilendirilen bardak formu yalın seramik grubu içerisinde görülmektedir ve genel form itibariyle konik bardaklar olarak adlandırılmıştır. Konik bardakların hemen hepsi çarkta şekillendirilmiştir. Düz dipli, çoğunluğu düz kenarlı, çok az örneği içbükey kenarlı gövdeli olan bardakların ağız kenarları basittir. İple kesilerek çarkın üzerinden alınması nedeniyle oluşan izler dip kısımlarında belirgin olarak görülür. Bardakların ağız çapları 7–13 cm arasında, dip çapları ise 3–4 cm arasında ve yükseklikleri 5–6 cm arasında değişmektedir.

[686] Ökse, 1993, s. 51.

Şekil 1: Dibi İple Kesilmiş Konik Bardak Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Dibi iple kesilmiş konik bardaklar dönemin tanımlayıcı formları arasında bulunmaktadır. Orta Anadolu kültür bölgesi içerisinde yer alan pek çok yerleşimde konik bardak açığa çıkarılmıştır. Bu bardakların en erken örnekleri Acemhöyük, Kültepe ve Yassıhöyük'tür. Acemhöyük'te ilk kez VIII. tabaka ortaya çıkan bardaklar MÖ 3. binin sonuna tarihlenen VII. ve VI. tabakalarda sayıca artarak kullanılmaya devam edilmiştir **(Levha 1.4)**. Höyükte VIII. tabakanın C^{14} sonuçları MÖ 2290–2086 tarih aralığını vermektedir[687]. Kültepe'de dibi iple kesilmiş konik bardakların en erken örneği höyükte 13. tabakada saptanmıştır[688]. Höyükte bu tabakanın devamında ve Karum'un IV. ve III. tabakalarında da bu tip bardaklar görülmektedir[689] **(Levha 1. 7)**. Kırşehir-Yassıhöyük yerleşiminin II. kültür katında dibi iple kesilmiş konik bardaklar sarayda bulunmuştur[690] **(Levha 1.3)**. Bu tabaka C^{14} sonuçlarına göre MÖ 2260–2135 tarih aralığında değerlendirilmiştir[691].

Acemhöyük, Kültepe ve Yassıhöyük'te bulunan erken örneklerin yanı sıra Orta Anadolu'daki birçok merkezden bu tip bardaklar bilinmektedir. Boğazköy'deki örnekler Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasında[692] **(Levha 1.2)** ve Büyükkale'nin IVd–b tabakalarında[693] karşımıza çıkmaktadır. Alaca Höyük'te mezar hediyeleri arasında yer alan dibi iple kesilmiş konik bardaklar Erken Tunç Çağı'na

[687] Kamış, 2020, s. 297.
[688] Öktü, 1978, s. 265–266, taf. 59: I–L/01, I–L/02, I–L/03.
[689] K. Emre, 1989, s. 114–115, fig. 4, pl. 23: 3.
[690] M. Omura, 2016, s. 43, fig. 58a.
[691] M. Omura, 2016, s. 20.
[692] Orthmann, 1963a, s.14, taf. 1: 1–4; taf. 17: 5a–b.
[693] Orthmann, 1963b, taf. 61: 14/40–42; Fischer, 1963, s. 113, taf. 7: 97–103.

tarihlendirilmiştir[694] **(Levha 1.5)**. Balıbağ Mezarlığı'ndan da dibi iple kesilmiş konik bardaklar yayınlanmıştır[695]. Yine kuzeyde yer alan Derekutuğun kazı çalışmaları sırasında Erikli Mevkii'inde Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen bu tip bardaklar ele geçmiştir[696].

Ankara yöresi yerleşimleri olan Polatlı, Ahlatlıbel, Karaoğlan ve Gordion yerleşimlerinde de aynı bardak tipine ait örneklere rastlanmıştır. Bu bardaklar Polatlı'da "Geçiş Çağı" olarak adlandırılan II. kültür katında ortaya çıkmıştır[697] **(Levha 1.8)**. Gordion'un PN–7 açmasından gelen dibi iple kesilmiş konik bardaklarda MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlendirilmiştir[698] **(Levha 1.6)**. Ahlatlıbel'deki konik dipli bardak örneği "Eski Eti Devri"[699] kapları adı altında **(Levha 1.1)**; Karaoğlan yerleşimindeki konik bardaklar ise "Eti"[700] kapları adı altında değerlendirilmiştir.

Orta Anadolu dışında dibi iple kesilmiş konik bardakların kuzeyden güneye, doğudan batıya geniş bir coğrafya içerisinde dağıldığını söylemek mümkündür **(Harita 3).** Anadolu'nun kuzeyinde İkiztepe'de "Geçiş Çağı" olarak tanımlanan tabakalarında konik bardaklar ele geçmiştir[701]. Aynı tip bardak Kastamonu-Kınık yerleşiminin II. tabakasının 2. mimari evresinden gelmiştir[702]. Kuzeybatıda yer alan Küllüoba yerleşiminde "Öncü Geçiş Tabakası" olarak adlandırılan IID tabakasında aynı tip bardaklara ait bir örnek ortaya çıkartılmıştır[703]. Güneyde Kilise Tepe'de MÖ 3. binin sonuna tarihlenen Ve tabakasında bulunan konik bardakların, Orta Tunç Çağ tabaklarında da devam ettiği görülmektedir[704].

---

[694] Koşay ve Akok, 1966, lev. 55; Gürsan–Salzmann, 1992, s. 391.
[695] İbiş ve Durmuş, 2010, res. 11.
[696] Yalçın ve diğerleri, 2019, s. 565.
[697] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 46, fig. 12:5.
[698] Gunter, 1991, fig. 4: 53.
[699] Koşay, 1934, s. 27;
[700] Orthmann, 1963b, taf. 27: 5.73.
[701] Alkım vd., 1988,s.s. 24, lev. I: 1–6, lev. XLIV, 1–4.
[702] Genç, 2008, s. 108, res. 3g, çiz. 1g.
[703] Efe ve Türkteki, 2005, s.127, fig. 7: 4; Şahin, 2013, s. 75.
[704] Symington, 2007a, s. 317, 322; Symington 2007b, s. 725, fig. 381: 466; s. 726, fig. 475: 491–492–494.

Tarsus–Gözlükule yerleşimindeki konik bardaklar Orta Tunç Çağı tabakalarından bilinmektedir[705]. Batıda Beycesultan'da ise Erken Tunç Çağı III'ün geç evresine tarihlenen VII. tabakada ortaya çıkar[706] ve VIa tabakasında devam eder[707].

6.1.1. Değerlendirme

Dibi iple kesilmiş konik bardaklar Orta Anadolu'da on bir merkezde açığa çıkartılmıştır **(Harita 3)**. Bölge içerisinde dibi iple kesilmiş bu bardakların yalnızca yalın seramik grubu ile temsil edilmesi dikkat çekmektedir. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç aşamasında tanımlayıcı form olarak ortaya çıkan bu bardakların erken örnekleri Kültepe ve Acemhöyük yerleşimlerinde görülmektedir. Kültepe'de ortaya çıktığı 13. tabakaya ait C^{14} sonuçları MÖ 25. ve 24. yüzyılları işaret etmektedir[708]. Acemhöyük'te ise çark yapımı bardakların ortaya çıktığı tarih aralığı MÖ 2290–2086[709] olarak belirlenmiştir. Bu kaplar için MÖ 2260–2135 tarih aralığını veren yerleşim ise Kırşehir-Yassıhöyük'tür[710].

Konik bardakların erken örnekleri Kuzey Suriye kıyıları boyunca Erken Tunç Çağı IV'de, yani MÖ 3. bin yılın ikinci yarısından itibaren kullanılmıştır[711]. Mezopotamya'da Tell Brak'ın Akad Dönemi tabakalarında yaygın olarak üretilmiştir[712]. Bu bardaklar Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinden de tanınmaktadır[713]. Veriler dibi iple kesilmiş konik bardakların MÖ 3. binin ortalarında Mezopotamya'dan Anadolu'nun içlerine kadar geldiğini göstermektedir. En erken tarih aralığını veren Kültepe'nin Erken Tunç Çağı III evresinde Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile güçlü bağlantılar kurduğu ele geçen diğer buluntular vasıtasıyla da anlaşılmaktadır. Mezopotamya'dan Kültepe'ye,

[705] Goldman, 1956a, s. 172, fig. 294: 830.
[706] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P 58: 9.
[707] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P 64: 4 ve 5.
[708] Kulakoğlu, 2017, s. 222.
[709] Kamış, 2020, s. 297.
[710] M. Omura, 2016, s. 20.
[711] D'andrea ve Vacca, 2019, s. 126.
[712] Oates ve diğerleri, 2001, s. 183, fig. 214.
[713] Bknz. Hauptmann, 1976, lev. 52: 8.

Orta Anadolu'nun güneyine ve nihayetinde Orta Anadolu Bölgesi'nin kuzeyine doğru yayıldığı düşünülebilir.

Yalın seramik grubu Mezopotamya'da MÖ 4. binde yaygın olarak görülmektedir[714]. Anadolu'da ise yalın seramik grubu MÖ 3. binin ortalarından itibaren karşımıza çıkmaktadır. Bu seramik grubu içinde yer alan konik bardaklar da MÖ 3. binin sonundan itibaren Anadolu'da pek çok yerleşimde tercih edilen bir kap formu olmuştur. Orthmann[715] bu bardakların törensel amaçla üretilmiş olabileceğini belirtmektedir. Ulf D. Schoop[716] konik bardakların muhtemel alkol tüketimi için kullanılmış olabileceğini; bunun yanı sıra depas gibi daha erken çark yapımı içki kapları ile konik bardaklar arasında benzerlik kurulabileceğini ileri sürmektedir. D'andrea ve Vacca[717] tarafından yazılan bir diğer görüş ise hem elit hem de elit olmayan grupların konik bardak ve diğer içki kaplarını sosyal açıdan değerli mal olarak gördüğü şeklindedir. Bu görüşe göre özel içki kapları ve benzerleri ortak kültürel bir değeri yansıtmaktadır. Bardakların yayılım alanına **(Harita 3)** ve sayısal oranına bakıldığında günlük ve özel amaçlı kullanımın bir arada tercih edilmiş olmaları daha muhtemel görünmektedir.

[714] Glatz, 2015, s. 13.
[715] Orthmann, 1969, s. 42; Schoop, 2013, s. 357.
[716] Schoop, 2009, s. 149.
[717] D'andrea ve Vacca, 2019, s. 122.

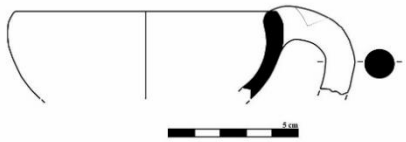
Harita 3: Dibi İple Kesilmiş Konik Bardakların MÖ 3. Binyılın Sonu- 2.Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

6.2. FİNCANLAR

Sıvı tüketimi için kullanılan geniş ağızlı küçük boyutlu kaplar genellikle fincan olarak tanımlanmışlardır[718]. Fincanları bardaklardan ve minyatür çanaklardan ayıran en önemli özellik kulpa sahip olmalarıdır. MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen fincanların Orta Anadolu içerisinde yer alan ve çalışma kapsamında değerlendirilen yerleşimlerde yedi farklı tipte oldukları tespit edilmiştir.

6.2.1. Fincan Tip 1

Bu gruba giren fincan örnekleri yarı küresel gövdeli, basit ağız kenarlıdır. Ağız kenarından hafifçe yükselen dikey kulpu gövdenin dibe yakın kısmına bağlanmaktadır. Kulpların genellikle yuvarlak kesitli olduğu görülmektedir. Bu fincanların ağız çapı 10–12 cm, yükseklikleri ise 5–6 cm arasında değişkenlik göstermektedir.

Şekil 2: Fincan Tip 1 Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Tip 1 fincan örneğinin MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde Orta Anadolu yerleşimlerinde çok yaygın olmadığı dikkat çekmektedir. Bu örnekler Acemhöyük ve Alaca Höyük'ten de bilinmektedir. Acemhöyük'de açığa çıkarılan Tip 1 fincan örneği çark yapımıdır ve koyu yüzlü seramik grubuna aittir **(Levha 2.2)**. Fincan hafif içe kapalı basit ağız kenarına sahiptir. Küresel gövde kırık olduğu için dip kısmı korunmamıştır. Yuvarlak kesitli kulpun üzeri kazı bezeme ile çapraz çizgilerle süslenmiştir.

[718] Ökse, 1993, s. 53.

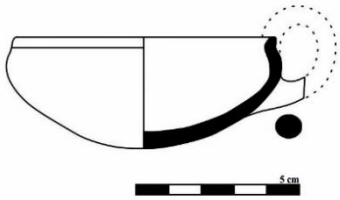
Alaca Höyük'te açığa çıkarılan Tip 1 fincan örneği ise kulp kısmı korunmamıştır[719] ve Çıradere boyalı seramik grubuna aittir[720] **(Levha 2.1)**. Bu fincan Orthmann[721] tarafından "Geçiş Çağı" ya da "Übergangsperiode" olarak adlandırılan 4. tabakanın erken evresinden ele geçtiği belirtilmiştir. Koşay[722] ise aynı fincanın "Eti ile Bakır Çağı arasındaki intikal tabakasından" ele geçtiğini belirtmiştir. Alaca Höyük Tip 1 fincanı Çıradere seramiğinin MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine kadar kullanıldığına bir kanıt olarak gösterilebilir.

Fincanların 1. tipine ait çağdaş benzer örnekleri Orta Anadolu dışında bilinmemektedir. Ancak Çayyolu Höyük[723], Ahlatlıbel[724] ve Etiyokuşu'nda[725] yapılan kazılarda bu fincanların daha erkene tarihlenen örnekleri ele geçmiştir. Söz konusu yerleşimlerde Bakır Çağı olarak adlandırılan tabaklardan gelen bu fincanlar, günümüzde Erken Tunç Çağı II sonu-Erken Tunç Çağı IIIA'ya tarihlenmektedir[726].

6.2.2. Fincan Tip 2

Tip 2 altında ele alınan fincanlar düz ya da yuvarlak dipli, dipten yukarı doğru genişleyen gövdesi belirgin bir dönüş yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız dışa eğik, ağız kenarı ise basittir. Bir örnekte dikey kulp ağız kenarından yükselerek gövdenin altına bağlanmaktadır. Bu gruptaki fincanlar genellikle koyu yüzlü seramik, kırmızı astarlı seramik ve Intermediate boyalı seramik gruplarından şekillendirilmiştir.

[719] Koşay, 1951, s. 38, res. 22; Orthmann, 1963b, s. 142, taf. 49: 11/94.
[720] Öktü, 1978, s. 242, taf. 46: III/14.
[721] Orthmann, 1963b, s. 37.
[722] Koşay, 1951, s. 38.
[723] Bertram ve İlgezgi–Bertram, 2020, s. 102, fig. 6: 2.
[724] Orthmann, 1963b, s. 124, taf. 24: 5/43.
[725] Kansu, 1940, s. 72, lev. 68: EY 199.
[726] Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020, s. 101.

Şekil 3: Fincan Tip 2 Örneği (S. Omura, 2002, fig. 93'den düzenlenerek çizilmiştir.)

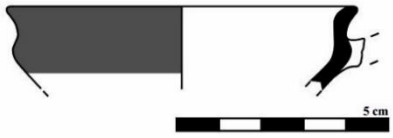
MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç aşamasına tarihlenen üç yerleşimde Fincan Tip 2 örneklerine rastlanmıştır. Bu yerleşimlerden ilki Kaman-Kalehöyük'tür[727] **(Levha 2.3)**. Bir diğer Tip 2 fincan örneği Kültepe'de Intermediate seramik grubu içinde ele alınmıştır[728] **(Levha 2.5)**. Ahlatlıbel'de ele geçen örneğin ise dip kısmı korunmamıştır[729] **(Levha 2.4)**. Koyu yüzlü seramik grubu içerisinde değerlendirilen bu örneğinin omuz kısmı yatay bir hat oluşturacak şekilde yapılmış tırnak bezemeyle süslenmiştir.

Özellikle Ahlatlıbel örneği ile birebir benzerlik gösteren bir örnek İkiztepe[730] yerleşiminde sığ çanaklar içerisinde yayınlanmıştır. Beycesultan VIa tabakasından gelen bir örnek de[731] bu tip fincanlarla birlikte değerlendirilebilir.

6.2.3. Fincan Tip 3

Fincanların üçüncü tipini oluşturan örneklerinin dip kısımları kırıktır. "S" biçiminde profilli gövdeli, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı olan fincanların yuvarlak kesitli dikey kulplarının karına bağlanan kısımları korunmuştur. Bu örneklerin ağız çapları 8–10 cm arasında değişir[732].

[727] Omura, 2002, fig. 93. Söz konusu yayında bu fincan ile ilgili seramik grubu bilgisi verilmemiştir.
[728] Öktü, 1978, s. 167, taf. 7: I–A/51.
[729] Orthmann, 1963b, s. 112, taf. 27: 5/72.
[730] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 37, lev. XII: 5.
[731] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 231, fig. P 66: 12–13.
[732] Form itibariyle omurgalı çanakları andıran bu fincanların ağız çapı 12 cm'den büyük olan örnekleri çanak tip 8 olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4: Fincan Tip 3 Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Bu fincanlarına ait iki örnek Acemhöyük'te VI. ve V. tabakalarda açığa çıkartılmıştır[733] **(Levha 3.1 ve 3.2)**. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait bu fincanların ağız kenarının dışı bant bezeme ile süslenmiştir. Acemhöyük'te yapılan kazılarda Tip 3 fincanlarının yalın seramik grubuna ait örneklerinin de bulunduğu belirtilmiştir[734]. Her iki seramik grubuna ait örnekler çark yapımıdır.

Tip 3 fincanlarının erken örnekleri Alaca Höyük'ün Erken Tunç Çağı'na tarihlenen 6. ve 5. tabakalarda görülür[735]. Bu örnekler Acemhöyük tip 3 fincanlarından farklı olarak elde şekillendirilmiştir.

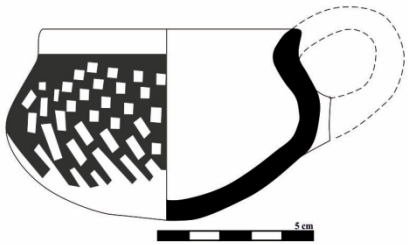
6.2.4. Fincan Tip 4

Bu grupta değerlendirilen fincanlar küresel gövdeli, dışa eğik ağızlı, yuvarlatılmış basit ağız kenarlıdır. Ağız kenarından yükselen dikey kulpu karına bağlanmaktadır. Ağız çapları 7–8 cm arasında, yükseklikleri ise yaklaşık olarak 7–10 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Hem çarkta hem de elde şekillendirilmiş örnekleri bulunmaktadır. Bu fincanlara Intermediate seramiği, kırmızı astarlı seramik, koyu yüzlü seramik, devetüyü astarlı seramik ve Alişar III boyalı seramik grupları içerisinde rastlanmıştır. Yüzeylerde boya, çizi ve oluk bezeme en çok tercih edilen süsleme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

[733] Kamış, 2012, s. 91.
[734] Kamış, 2012, s. 91.
[735] Gürsan-Salzmann, 1992, s. 176, cont 1. J203. Gürsan-Salzmann 6 ve 5. Tabakaları Erken Tunç Çağı III'e 4. tabakayı ise "Geçiş Çağı"na tarihlendirmiştir. Bknz. Gürsan-Salzmann, 1992, s. 249.

Çalışma kapsamında değerlendirilen Tip 4 fincanlarının dip biçimlerine göre yuvarlak (4a), düz (4b) ve halka (4c) olmak üzere üç alt tip oluşturdukları görülmüştür. Dip kısmı korunmamış örnekler Tip 4x başlığı altında ele alınmıştır.

Fincan Tip 4a: Yuvarlak dipli olan bu fincanların Intermediate boyalı seramik grubundan üretilmiş örnekleri Kültepe'de höyüğün 12. tabakasında ortaya çıkar ve MÖ 3. Binin sonuna tarihlenen 11. tabakada kullanılmaya devam eder[736] **(Levha 3.3).** Kırmızı astarlı seramik grubuna ait bir örnek ise Kaman–Kalehöyük Erken Tunç Çağı'nın son evresine tarihlenen IV. tabakasından[737] bilinmektedir. Bir diğer örnek ise Kırşehir-Yassıhöyük yerleşiminden bilinir[738]. Maşat Höyük'te bulunan ve K. Emre[739] tarafından Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlendirilen benzer bir fincan ise kırmızı astarlıdır.

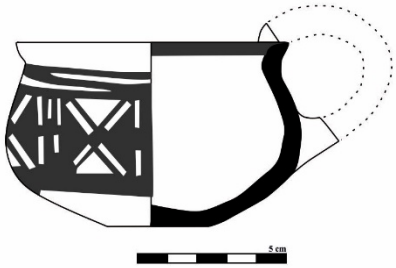

Şekil 5: Fincan Tip 4a Örneği (S Öktü, 1978, taf. 4: I–A/22'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Orta Anadolu'da Eskiyapar hazinesi içerisinde ele geçen gümüş bir fincan bu tip fincanların erken örneğini oluşturmaktadır[740]. Bölge dışında benzer bir örnek Troia'nın IV. yerleşiminde[741] MÖ 2200-2000[742]'e tarihlenmektedir.

[736] Öktü, 1978, s. 159, taf. 4: I–A/22 ve 24.
[737] Omura, 2002, s. 31, fig. 91.
[738] Ş. C. Şener, 2021, s. 256, taf. 49: 11.
[739] K. Emre, 1979, s. 11, lev. VII: 2, şek. 8.
[740] T. Özgüç ve Temizer, 1993, s. 617, pl. 117, fig. 44.
[741] Blegen ve diğerleri, 1951b, s. 150, fig. 187: 1.
[742] Blum, 2016, s. 96, fig. 9.

Fincan Tip 4b: Tip 4 fincanların ikinci alt tipini oluşturan örneklerin dip kısımları düzdür. Alaca Höyük'de[743] ve Kültepe'de[744] **(Levha 3.4)** yapılan kazılarda bulunan bu fincan örnekleri kırmızı astarlı seramik grubu, yalın seramik grubu ve Intermediate boyalı seramik grubunda yer alır.

Şekil 6: Fincan Tip 4b Örneği (Öktü, 1978, taf. 6: I-A/50'den düzenlenerek çizilmiştir.)

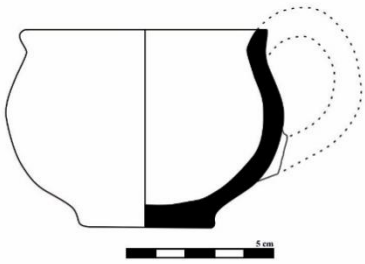
Üstte belirtilen örneklerin yanı sıra Alişar Höyük'te yapılan kazılarda bulunan bir fincan da bu tip altında ele alınabilir. Alişar III seramiği olarak tanımlanan bu örnek küresel gövdeli iki fincanın gövdeden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Gövdelerin birleşme noktasında ağızdan yükselen tek bir dikey kulp bulunmaktadır[745]. Diğerlerinden farklı olan bu fincanın özel bir kullanım amacına hizmet ettiği düşünülebilir.

Fincan Tip 4b'nin erken örnekleri Etiyokuşu[746] ve Alaca Höyük[747] yerleşimlerinden ele geçmiştir. Bu yerleşimlerde Erken Tunç Çağı III evresinde elde ve çarkta olmak üzere iki farklı şekilde üretilmeye başladığı ve kullanımına devam edildiği görülmektedir. Orta Anadolu dışında Beycesultan'da VII. tabakada[748] bulunan benzer fincanlarda Tip 4b fincanları ile birlikte

[743] Koşay, 1937, LXX: Al. 170.
[744] Öktü, 1978, s. 167-168, taf. 6: I–A/50 ve taf. 7: I–A/52.
[745] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 239: c 1161.
[746] Orthmann, 1963b, s. 128, taf. 29: 6/26.
[747] Koşay, 1937, lev. CXIX: al.173; Orthmann, 1963b, s. 141, taf. 47: 11/85.
[748] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 255, fig. P59: 4 ve 7.

değerlendirilebilir. Beycesultan fincanları Erken Tunç Çağı IIIB'ye tarihlenmektedir.

Fincan Tip 4c: Halka dipli olan Fincan Tip 4c örnekleri kırmızı astarlı seramik grubu, Intermediate boyalı seramik grubu, Alişar III boyalı seramik grubu ve koyu yüzlü seramik grubundan yapılmıştır. Alişar Höyük'te Erken Tunç Çağı olarak tanımlanan tabakalarda Intermediate boyalı seramik[749], Alişar III boyalı seramik[750] ve kırmızı astarlı seramik grubuna[751] **(Levha 4.2)** ait birer adet Tip 4c fincan örneği ele geçmiştir. Kültepe'de yer alan ve çalışma kapsamında değerlendirilen örnekler Intermediate boyalı seramik[752] **(Levha 4.1)** ve koyu yüzlü seramik[753] **(Levha 4.3)** gruplarında yer alır. Kültepe'de Karum'un III. tabakasında ele geçen koyu yüzlü küresel gövdeli fincanın gövdesi omuz kısmından başlayarak dibe doğru portakal dilimi şeklinde bölünmüştür. Bu fincan bezemesiyle diğer örneklerden ayrılmaktadır.

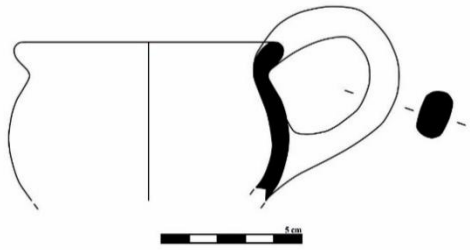

Şekil 7: Fincan Tip 4c Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 14: 2/106'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 4c fincanları Orta Anadolu dışında benzer bir form veren örnek Tarsus–Gözlükule'de Erken Tunç Çağı III yerleşiminden bilinir[754].

[749] von der Osten, 1937,s. 247, fig. 235: c 366.
[750] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 238: c 2144.
[751] von der Osten,1937, s. 247, fig. 238; Orthmann, 1963b, s. 115, taf. 14: 2/106.
[752] Öktü, 1978, s. 158, taf. 3: I–A/20.
[753] K. Emre, 1989, s. 113, fig. A.I: 7.
[754] Goldman, 1956, fig. 274: 455.

Fincan Tip 4x: Fincan Tip 4'ün dip kısmı korunmamış örnekleri Fincan Tip 4x olarak tanımlanmıştır. Bu fincanlardan üç tanesi Acemhöyük'te ele geçmiştir. İki örnek kırmızı astarlı seramik **(Levha 4.4 ve 5.1)**, bir tanesi ise koyu yüzlü seramik grubu **(Levha 5.2)** içerisinde yer almaktadır. Kulpları yuvarlak **(Levha 5.1)** ve oval **(Levha 4.4)** kesitli olmak üzere farklılık gösterir. Acemhöyük'te X. tabakada ortaya çıkan bu fincanların sayısı VIII. tabakadan itibaren artmaya başladığı ve V. tabakanın sonuna kadar yoğun olarak kullanılmaya devam ettiği tespit edilmiştir[755].

Şekil 8: Fincan Tip 4x Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Dip kısmı korunmamış aynı tip bir fincan ise Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasından bilinmektedir. Bu fincan Alişar III boyalı seramik grubunun özelliklerini sergilemektedir[756]. Alaca Höyük'te dipleri korunmamış örneklerin ele geçtiği bir diğer yerleşimi oluşturur. Alaca Höyük'te 5. tabakada yer alan "D" kral mezarında[757] bulunan iki fincan Tip 4 fincanları ile birlikte değerlendirilebilir. Her ikisi de kırmızı astarlı olan fincanların birinin gövdesi dikey çentiklerden oluşan düzensiz yatay bantların birbirine paralel olarak yapılmasıyla[758] **(Levha 5.4)**; diğer örnek ise kabın gövdesi çift sıra sokma bezemeden oluşan iç içe yay motifleri ile süslenmiştir[759] **(Levha 5.3)**.

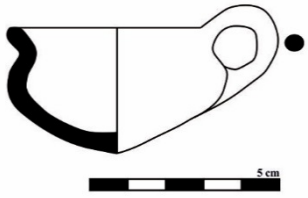
[755] Kamış, 2012, s. 92.
[756] Orthmann, 1963a, taf. 10: 62.
[757] Alaca Höyük "D" mezarı J. Yakar ve W. L. Hout tarafından 4-5. tabakalara, yani MÖ 3. Binyılın sonuna ve 2. Bin yılın başlangıç evresine tarihlendirilmiştir. Bknz. Yakar, 1985, s. 179 ve Hout, 1982- s. 56-58.
[758] Koşay, 1951, s. 68, D–81; Orthmann, 1963b, taf. 50: 11/112.
[759] Koşay, 1951, s. 68, D–82; Orthmann, 1963b, taf. 50: 11/113.

6.2.5. Fincan Tip 5

Fincan Tip 5'te ele alınan örnekler basık küresel gövdeli, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Dikey kulp ağız kenarından yükselerek gövdeye bağlanır. Ağız çapları 6–10 cm, yükseklikleri ise 6–10 cm arasında değişmektedir. Elde ve çarkta şekillendirilen örnekler genellikle Intermediate ve Alişar III seramiği adı altında değerlendirilen gruplar içerisinde üretilmiştir. Bu nedenle Tip 5 fincanlarında rastlanan en önemli süsleme unsuru boya bezemedir. Bununla birlikte Hitit seramiği adı altında değerlendirilen seramik grupları içerisinde Tip 5 fincan formunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tip 5 fincanları dip biçimlerine göre sivri dip (5a) ve düz dip (5b) olmak üzere iki alt tip altında değerlendirilmiş olup dip kısmı korunmamış örnekler te Fincan Tip 5c alt başlığından ele alınmıştır.

Fincan Tip 5a: Sivri dipli örnekleri temsil eden Tip 5a grubuna ait fincanlar genellikle Intermediate boyalı seramik grubu, Alişar III boyalı seramik grubu, kırmızı astarlı seramik grubu ve koyu yüzlü seramik grubunda görülmektedir.

Şekil 9: Fincan Tip 5a Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Kültepe, Boğazköy, Alişar Höyük ve Kaman–Kalehöyük yerleşiminde 5a varyasyonuna rastlanmıştır. Kültepe'de höyükte 11. tabakadan gelen örnekler Intermediate seramik grubunda değerlendirilmiştir[760] **(Levha 6.2)**. Karum'un III.

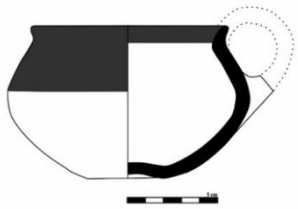
[760] Öktü, 1978, s. 152 ve 154, taf. 1: I–A/02, taf. 2: I–A/8.

tabakasında da bu tip fincanların kırmızı astarlı[761] **(Levha 5.5)** ve Alişar III[762] seramik gruplarından yapılmış örnekleri görülür. Alişar Höyük'te ise Tip 5a fincanları Erken Tunç Çağı tabakalarında Alişar III seramik grubu içerisinde bulunur[763] **(Levha 6.1)**. Boğazköy'de MÖ 3. binin sonu–2. binin başlangıç aşamasına verilen Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasından itibaren Tip 5a fincanı kullanılmıştır. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait olan örneğin dibi hafifçe sivridir[764] **(Levha 6.3)**. Kaman–Kalehöyük'ün MÖ 3. binin sonuna tarihlenen IVa tabakasına ait Tip 5a fincanları Hitit seramiği adı altında yayınlanmıştır[765].

Sivri dipli olan bu fincanlar yalnızca Orta Anadolu kültür bölgesinden bilinmektedir. Bölgede Tip 5a fincanlarının geç örnekleri Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 8b tabakasında ele geçmiştir. Bu örnek devetüyü astarlıdır[766].

Fincan Tip 5b: Tip 5b fincan örnekler düz diplidir ve bu fincanlar Alaca Höyük, Mercimektepe ve Kültepe yerleşimlerinde bulunmuştur. Alaca Höyük yerleşiminde Orthmann'ın "Geçiş Çağı" olarak adlandırdığı 4. tabakanın erken evresinden gelen örnek devetüyü astarlıdır. Fincanın ağız kenarı içte ve dışta kırmızımsı kahverengi tonlarında birer bant bezeme ile süslenmiştir[767] **(Levha 7.1)**. Kültepe'de açığa çıkarılan ve çalışma kapsamında değerlendirilen iki örnek Intermediate boyalı seramiği ile temsil edilmektedir[768] **(Levha 6.4)**. Mercimektepe örneği[769] ise Mercimek boyalı seramik grubunda üretilmiştir ve omuz kısmında boya ile oluşturulmuş çizgi bezemeler yer almaktadır.

[761] K. Emre, 1989, s. 113, fig. A.I: 5–6.
[762] T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, lev. LII: 490; K. Emre, 1989, s. 118, pl. 28: 3–4.
[763] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 238: c 305; fig. 250: 12–13.
[764] Orthmann, 1963a, taf. 1: 29.
[765] Omura, 2002, s. 31, fig. 94.
[766] Orthmann, 1963a, s. 38, taf. 28: 266.
[767] Orthmann, 1963b, s. 148, taf. 49: 11/93.
[768] Öktü, 1978, s. 161 ve 162, taf. 4: I-A/31, taf. 5: I-A/39.
[769] Zoroğlu, 1977, s. 200, res. 11, çiz. 1.

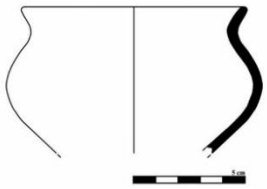
Şekil 10: Fincan Tip 5b Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/93'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Troia'nın MÖ 2200-2000'e tarihlenen IV. yerleşiminde[770], Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIB'ye tarihlenen VIII, VII, VIb tabakalarında[771], Tarsus–Gözlükle'nin Erken Tunç Çağı III ve Orta Tunç Çağı yerleşiminde[772] bulunan benzer fincanlar Fincan Tip 5b ile karşılaştırılabilir.

Fincan Tip 5x: Dip kısmı belirsiz olan Tip 5x fincanlarının örnekleri çalışma kapsamında değerlendirilen ve Acemhöyük yerleşimine ait üç örnek ile temsil edilmektedir. Tamamı çarkta şekillendirilen örneklerden bir tanesi kırmızı astarlı **(Levha 7.2)**, diğer ikisi devetüyü astarlı **(Levha 7.3 ve 7.4)** seramik grubuna aittir. Acemhöyük'te VII. ve VI. tabakada ele geçen bu tip fincanların ilk örneklerinin X. tabakada görüldüğü ifade edilmiştir[773]. Camihöyük yerleşiminde de Alişar III seramik grubu ile temsil edilmektedir[774]. Bu grubun temsil edildiği son yerleşim ise Kırşehir-Yassıhöyük'tür[775]. Dip kısmı korunmayan bu fincanlar gövde yapısı itibariyle bu grupta ele alınmıştır. Örneklerden bir tanesi Alişar III boyalı seramik grubuna aitken[776], diğer dört örnek kırmızı astarlıdır[777].

[770] Blegen ve diğerleri, 1951b, s. 150, fig. 187: 4.
[771] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 217 ve 235, fig. P 55: 37, P 63: 50.
[772] Goldman, 1956, s. 140, fig. 274: 453 ve s. 173, fig. 369: 837.
[773] Kamış, 2012, s. 94.
[774] T. Emre, 2012, s. 136, lev. 169.
[775] Ş. C. Şener, 2021, s. 256, taf. 49: 1-5.
[776] Ş. C. Şener, 2021, s. 256, taf. 49: 1.
[777] Ş. C. Şener, 2021, s. 256, taf. 49: 2-5.

Bu tip fincanların dip kısmı korunmamış olan bir örneği de Boğazköy Kuzeybatı yamacı 8c–d tabakasından bilinmektedir[778].Orta Anadolu kültür bölgesi dışında Kilise Tepe'de Erken Tunç Çağı'na tarihlenen ve dip kısmı korunmamış benzer bir fincan da Tip 5'e benzemektedir[779].

Şekil 11: Fincan Tip 5c Örneği (Acemhöyük Arşivi)

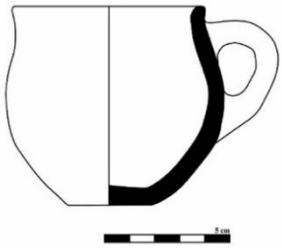
Yukarıda ele alınan bilgiler değerlendirildiğinde erken örneklerine Kültepe 12. tabakada[780] ve Acemhöyük X. tabakada rastlanan Tip 5 fincanlarının Erken Tunç Çağı IIIA evresinden itibaren kullanımda olduğunu ve MÖ 2. binin başlarına kadar kullanılmaya devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu tip fincanların sivri dipli olanları Kültepe'de Karum'un II. katında yani Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin erken döneminde de görülmektedir[781]. Hemen hemen her seramik grubu içerisinde üretilen Tip 5 fincanlarının Erken Tunç Çağı sonunda popüler olduğu ve Orta Tunç Çağı'nda da kullanımına devam edildiği kesindir.

6.2.6. Fincan Tip 6

Tip 6 olarak ele alınan fincanlar küresel gövdeli, çok hafif dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Dip kısmı düz ya da yuvarlak olmak üzere farklılık gösterir. Tek dikey kulpu ağız kenarı altından gövdenin ortasına bağlanır. Ağız çapları 6–9 cm, yükseklikleri ise 7–10 cm arasında değişmektedir.

[778] Orthmann, 1963a, s. 33, taf. 22: 203.
[779] Symington, 2007, s. 312, fig. 226.
[780] Öktü, 1978, s. 152, taf. 1: I–A/02.
[781] K. Emre, 1963, s. 88-89, fig. 13: Kt g/k 104 ve Kt f/k 54.

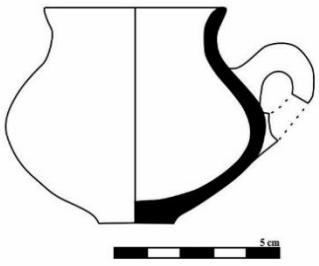
Bu tip fincanlarına ait iki örnek Boğazköy yerleşimi Kuzeybatı yamacı çalışmaları sırasında MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç aşamasına tarihlenen 9. tabakada açığa çıkarılmıştır. Elde şekillendirilen bu fincanlar kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde yer almaktadır[782] **(Levha 8.1 ve 8.2)**.

Şekil 12: Fincan Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 108'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.2.7. Fincan Tip 7

Fincanların yedinci tipi Boğazköy'de[783] Kuzeybatı yamacının 9. tabakasında bulunan bir örnek ile temsil edilmektedir. Halka dipli, basık küresel gövdeli, içbükey kenarlı kısa ve geniş boyunlu, dışa eğik ağızlıdır **(Levha 8.3)**. Dikey tek kulpu omuzdan yükselerek karına bağlanır. Ağız çapı 6,4 cm, yüksekliği 7,5 cm olan bu örnek kırmızı astarlı seramik grubunda değerlendirilmiştir.

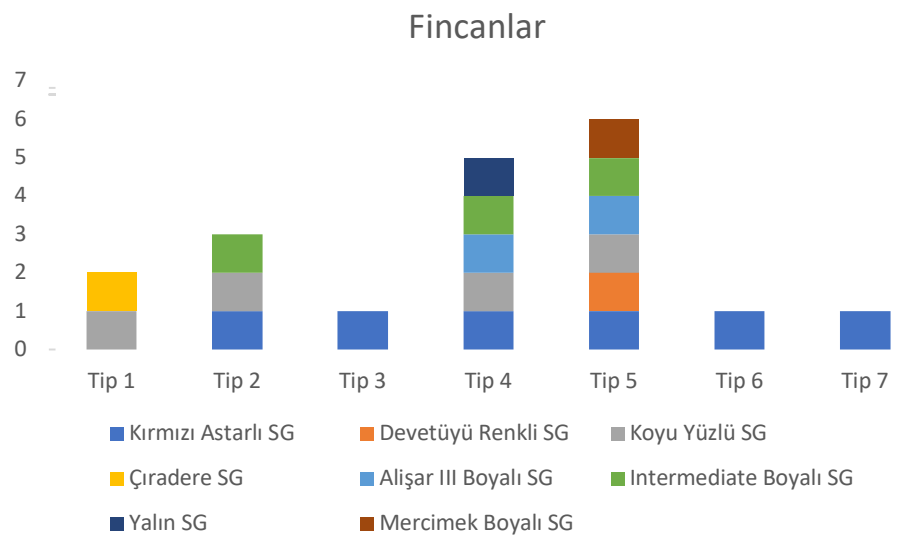

Şekil 13: Fincan Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.3: 110'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

[782] Orthmann, 1963a, s. 26, taf. 2: 108–109.
[783] Orthmann, 1963a, s. 26, taf. 2: 110.

6.2.8. Değerlendirme

Orta Anadolu kültür bölgesi sınırları içerisinde yer alan merkezlerde bulunan fincanlar yedi farklı tipte değerlendirilmiştir **(Tablo 1)**. Fincanların seramik grupları içerisindeki dağılımına bakıldığında ilgili dönemde en çok kırmızı astarlı ve koyu yüzlü seramik grupları içerisinde üretildikleri görülmektedir **(Grafik 1)**. Tip 4 ve Tip 5 fincanları ise kırmızı astarlı, koyu yüzlü, devetüyü astarlı, "Intermediate ve Alişar III boyalı seramik grubu olmak üzere beş farklı seramik grubundan üretilmişlerdir **(Grafik 1)**. Bu iki fincan tipinin çok farklı örneklerden yapılmaları önemlidir. Bununla birlikte, Tip 4 ve Tip 5 fincan formlarının Erken Tunç Çağı II evresinden itibaren görülmeye başladığı ve dönem sonuna kadar popüler bir form olarak kullanımlarının devam ettiği anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra Tip 5a fincanlarının Asur Ticaret Kolonileri Dönemi fincan formları arasında da yaygın olduğu saptanmıştır. Buna karşılık fincan tiplerinin dağılım haritasına bakıldığında **(Harita 4)** Tip 1 ve Tip 2 fincanlarının birkaç yerleşim ile sınırlı olması dikkat çekmektedir.

Grafik 1: Fincan Tiplerinin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

Intermediate ve Alişar III boyalı seramik grupları içerisinde üretilen fincan formları değerlendirmeye alınan tüm yerleşimlerde ortak olarak Tip 2, Tip 4 ve Tip 5 fincan

örnekleri ile temsil edilmektedir. Kültepe'de dibi iple kesilmiş Tip 1 bardakları ile bir arada görülen Intermediate Tip 4 ve Tip 5 fincanları Kültepe'nin tabakalarının yeniden ele alınması açısından da önem taşımaktadır. Çıradere boyalı seramik grubuna ait tek örnek ise Tip 1 fincan grubu içerisinde yer almaktadır. Alaca Höyük'te Orthmann[784] tarafından *"Übergangsperiode"* olarak tanımlanan 4. tabakanın erken evresinde ele geçen bu form Çıradere seramiğinin tarihlendirilmesine ilişkin tartışmaları yeniden gündeme getirmektedir.

Tip 3 fincan örneği Acemhöyük yerleşimi ile sınırlıdır. Tip 6 ve Tip 7 fincan örneklerinin ise yalnızca Boğazköy'de ele geçtiği görülmektedir. Boğazköy yerleşimindeki örneklerde dikey kulplar omuzdan başlayarak kabın karın kısmına bağlanır. Bu özelliği ile diğer yerleşimlerdeki fincan örneklerinden ayrılır.

Fincanların bezeme özelliklerine bakıldığında boya, kazı, kabartma ve sokma bezeme tekniklerinin fincanlar üzerinde uygulandığı anlaşılmaktadır. Boya bezemeli fincanlar Intermdiate, Alişar III, Çıradere ve Mercimek boyalı seramiği olmak üzere dört farklı seramik grubu ile temsil edilmektedir. Bu seramik grupları Orta Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı boyalı seramik geleneğini yansıtması açısından son derece önemlidir. Beşinci bölümde ayrıntıları ile değinilen bu seramik gruplarının MÖ 3. binin sonu ve 2 binin başlangıç evresinde kullanılmaya devam ettiği ele geçen örnekler ile doğrulanmıştır. Bezeme motifleri her seramik grubunda farklı özellikler göstermektedir. Birbirinin devamı olarak görülen Intermediate ve Alişar III seramikleri yalnızca hamur özellikleri ve form açısından değil aynı zamanda bezemelerdeki farklılıklar açısından da birbirinden ayrılmaktadır. Intermediate seramiğinde şekillendirilen fincanlar basit çizgisel motiflerle oluşturulan tarama ve kafes motifleri ile bezenmiştir. Ayrıca bu çizgiler daha ince yapılmıştır. Bununla birlikte Alişar III seramiğinde şekillendirilen fincanlarda çizgisel motiflerin yanı sıra ters üçgenler, kelebek motifleri gibi farklı bezeme unsurları repertuara katılmıştır. Bugüne kadar kabul edilen görüş Alişar

[784] Orthmann, 1963b, s. 37.

III seramiğinin Intermediate seramiğinden geliştiği yönündedir[785]. Alişar III seramiğinde hem form hem de bezeme motifleri açısından bir zenginleşme olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Intermediate seramiğinden daha kaba şekillendirildiği dikkatleri çekmektedir.

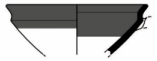
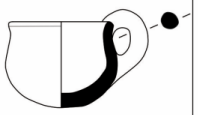
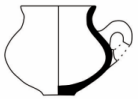
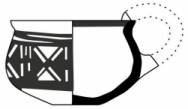
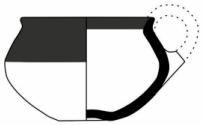
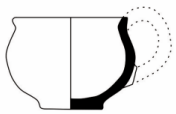
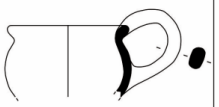
Alaca Höyük yerleşiminde ele geçen tek bir Çıradere boyalı seramiğine ait örnekte kalın çizgi bezeme kabın şekline göre iç içe gelecek şekilde oluşturulmuştur. Çıradere seramiğinin bezeme özellikleri açısından tamamen kendine özgün olduğunu söylemek mümkündür. Mercimektepe'de ele geçen Tip 5b fincanı bezeme özellikleri açısından Intermediate seramiğine benzemektedir. Acemhöyük yerleşiminde görülen Tip 3 ve Alaca Höyük'ten bilinen Tip 5b fincanında ağız kenarının içi ve dışı boya ile yapılmış bant bezemelidir. Acemhöyük'te ilk kez çömlekler üzerinde görülen ve N. Özgüç[786] tarafından "Hareli Seramik" olarak adlandırılan bant bezeme, adı geçen yerleşimde X. tabakadan itibaren yaygın olarak kullanılmış ve Orta Tunç Çağı'nda da kullanılmaya devam eden bir boya bezeme unsuru olarak tespit edilmiştir[787].

Kırmızı astarlı ve koyu yüzlü seramik grupları üzerinde en çok görülen bezeme motifi sokma ve kazı bezeme teknikleri ile yapılan çizgi ya da nokta motifleridir. Ahlatlıbel yerleşiminde ele geçen Tip 2 fincanında sokma bezeme tekniği ile yapılan nokta motifleri dikkati çekerken, Alaca Höyük Tip 4x fincanlarında bu motiflerin zenginleştiği söylenebilir. Bezemeler fincanın neredeyse bütününe uygulanmıştır. Alaca Höyük D Kral mezarından ele geçen bu fincanların, önemli bir statüye ait olduğu anlaşılan bireye mezar hediyesi olarak bırakılmasından ötürü daha süslü yapıldığı düşünülebilir. Kültepe Karum III. katta ele geçen Tip 4b fincanın gövdesi ise kabartma bezeme ile portakal dilimlerine ayrılmıştır. Bu bezeme motifi ilgili dönemde ilk kez görülmektedir ve Kültepe yerleşimine özgüdür.

[785] Öktü, 1979, s. 140.
[786] N. Özgüç, 1990, s. 71.
[787] Kamış, 2018, s. 66.

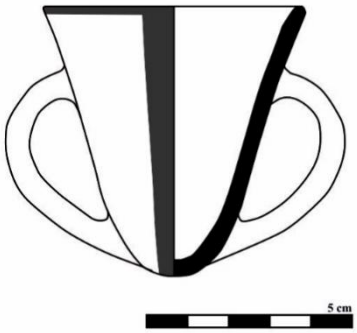
Harita 4: Fincan Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

Tablo 1: MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Fincan Tipleri

	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6	Tip 7
a							
b							
c							
x							

6.3. ÇİFT KULPLU BARDAKLAR

Çift kulplu bardak[788] grubuna giren örnekler çan biçiminde gövdeli ve basit ağız kenarlıdır. Dipleri yuvarlak ya da düzdür. Gövdenin her iki yanına, ağız kenarının altından başlayan ve dibe kadar uzanan iki adet dikey kulp yerleştirilmiştir. Kulpların yuvarlak kesitli oldukları görülmektedir. Ağız çapları 7–15 cm arasında, yükseklikleri ise 9–18 cm arasında değişmektedir.

Şekil 14: Çift Kulplu Bardak Örneği (T. Özgüç, 1986, şek. 3.16'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Çift kulplu bardaklar MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen dönemde Orta Anadolu'da Kültepe ve Alaca Höyük yerleşimlerinden bilinmektedir. Kültepe'nin Erken Tunç Çağı III'ün sonuna tarihlenen 11b tabakasında ele geçen çift kulplu bardakların düz dipli ve yuvarlak dipli olmak üzere iki alt varyasyonu bulunmaktadır[789]. Bu çift kulplu bardakların en önemli özelliği yerel olarak üretilmesidir[790] **(Levha 9.2)**. Ayrıca yine yerleşime özgü bir özellik olarak çift kulplu bardaklar ağız kenarından başlayarak dibe doğru inen kırmızı bir bantla bezenmiştir. Aynı bant bezeme yine dikey bir şekilde kulpların üzerinden dibe kadar inerek dip kısımda bir haç şekli oluşturur[791]. Son yıllarda

[788] Tahsin Özgüç tarafından Kültepe'de çıkan ve yerel özellikler gösteren bu form "çift kulplu bardak" olarak isimlendirmiştir. T. Özgüç, 1986, s. 39. Aynı form farklı bilim insanları tarafından depasın farklı bir varyasyonu olarak kabul edilmektedir. Bknz. Şahin, 2013, s. 73; Şahoğlu, 2014, fig. 3: 3–5; Ezer, 2014.
[789] T. Özgüç, 1986, s. 39.
[790] Orthmann, 1963b, s. 13.
[791] T. Özgüç, 1986, s. 39, fig. 3.18.

Kültepe'nin kuzey sektöründe yürütülen çalışmalar sırasında, C^{14} sonuçları MÖ 2346–2198 (%98 oranda)[792] tarih aralığını veren III. tabakada çift kulplu bardak örneklerine de rastlanmıştır[793].

Orta Anadolu kültür bölgesinin kuzeyinde yer alan Alaca Höyük yerleşiminin 4. tabakanın erken evresinde de bu tipte bir bardak bulunmuştur[794] **(Levha 9.1)**. MÖ 3. binin sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen bu örnek Batı Anadolu geleneğine uygun olarak kırmızı astarlı yapılmıştır.

Orta Anadolu'da MÖ 3. binin sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine verilen bu çift kulplu bardakların kırmızı haç bezmeli olanları Alişar'ın Bakır Çağı'nın son evresine tarihlenen 8–7M tabakalarında da açığa çıkarılmıştır[795] Alişar'daki bu bardaklar, Kültepe'deki örnekleri gibi, Intermediate boyalı seramiği içerisinde değerlendirilmiştir[796]. Yerel üretim Alişar çift kulplu bardakları, Erken Tunç Çağı'nda Orta Anadolu bölgesi içerisinde haç motifinin erken uygulandığı örnekleri temsil etmesi açısından önemlidir.

Çift kulplu bardaklar Orta Anadolu dışında ise kronolojik sırayla Beycesultan'ın XII ve XI. tabakalarda Erken Tunç Çağı IIIA'ya[797], Tarsus–Gözlükule'de Erken Tunç Çağı III'e[798], Troia'nın IV. yerleşiminde MÖ 2200-2000'e ve Küllüoba'nın IIC evresinde Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na Geçiş aşamasına[799] tarihlenmektedir.

6.3.1. Değerlendirme

Erken Tunç Çağı'nın ortalarında başlayan sosyolojik ve ekonomik değişimler farklı alışkanlarında ortaya çıkmasında etken olmuştur. Bu alışkanlıklardan biri de festivallerde içki kültürünün ortaya çıktığı görüşü yönündedir. Çift kulplu

[792] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 10.
[793] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 30, fig. 2.24: 55.
[794] Koşay, 1951, CVI: 3a–b; Orthmann, 1963b, s. 37, taf.49: 11/102.
[795] Schmidt, 1932, s. 41, fig. 43 ve pl. VII: b 139; von der Osten, 1937, lev. VIII: b 139, b 552.
[796] Öktü, 1978, s. 182,183 ve 215. taf. 15,16, 36.
[797] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 201, fig. P 47: 61.
[798] Goldman, 1956b, s. 143, fig. 356: 491 ve 495; Özyar, 2017, s. 527.
[799] Şahin, 2013, s. 73–74, lev. 54/241.

bardak, depas, tankard gibi içki kaplarının ortaya çıkışına bağlı olarak gelişen bu düşünce toplumsal değerlerin tanımlanmasında önemli bir role sahiptir. Yoğun olarak Kültepe'de ele geçen çift kulplu bardaklar yerleşime özgü bir karakter sunar. Yukarıda bahsi geçen yerleşimlerde benzer çift kulplu bardaklar ele geçmesine rağmen, Kültepe Orta Anadolu Erken Tunç Çağı boyalı seramik geleneği içerisinde üretilmesi dikkatleri çekmektedir. Kırmızı bantlarla süslenen çift kulplu bardaklarının kullanım alanına ilişkin net bir bilgi henüz sunulmamıştır. Kültepe'de sayıları fazla olan ancak kontekst içerisinde tanımlanabilen örneğin az olması[800] nedeniyle, tarafımdan bu bardakların hem özel amaca hem de gündelik kullanıma hizmet ettiği düşünülmektedir.

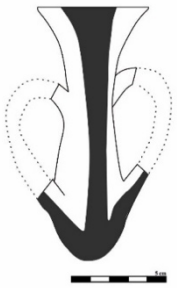
[800] Ezer, 2014, s. 143.

Harita 5: Çift Kulplu Bardakların MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

6.4. DEPASLAR

Depas uzun, ince bir gövdeye sahip, ağız kısmından dip kısmına doğru yay çizen, çift ilmek kulplu, dar ve derin bardaklar olarak tanımlanmıştır[801]. *Depas amphkypellon* adı bu bardaklara Schliemann[802] tarafından, Hemoros'un İlyada destanında bahsettiği içki kapları olması gerektiği düşüncesi ile verilmiştir. Batı Anadolu kökenli içki kapları arasında değerlendirilen depas Anadolu'da çarkta şekillendirilen ilk kaplardan biri olma özelliğini taşımaktadır[803]. Bu kaplar Batı Anadolu kronolojisinde geç Erken Tunç Çağı II–erken Erken Tunç Çağı III evresinde görülmeye başlar[804] ve Erken Tunç Çağı III'de Ege'den, Anadolu'ya, Levant ve Kuzey Suriye'ye uzanan geniş bir coğrafyada kullanılır[805]. "West Anatolian Drinking Sets"[806] içerisinde yer alan depaslar ile ilgili ilk kapsamlı çalışmalar Peter Z. Spanos[807] tarafından yayınlanmıştır. Christian Podzuweit[808] ise Ege ve Anadolu'da yer alan yerleşimlerdeki Troia kapları arasında depas ve tankardlarla ilgili sınıflamalar yapmıştır.

Erken Tunç Çağı III'ün sonuna kadar kullanımı devam eden depaslar Orta Anadolu'da yer alan yerleşimlerde MÖ 3. bin yılın sonu ve 2. bin yılın başlangıç evresine ait örnekleri Kültepe, Alaca Höyük, Suluca–Karahöyük ve Asarcık'tan bilinmektedir.

Şekil 15: Depas Örneği (T. Özgüç, 1986, şek. 3.17'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[801] Ökse, 1993, s. 52.
[802] Schliemann, 1881, s. 299.
[803] Şahoğlu, 2014, s. 292.
[804] Şahoğlu, 2014, s. 299.
[805] Depasların Anadolu, Ege, Kuzey Suriye ve Levant'ta ki dağılımı için bknz. Şahoğlu, 2014, fig. 1.
[806] Ünlü, 2016, s. 349.
[807] Bknz. Spanos, 1972.
[808] Podzuweit, 1979.

Bu merkezlerden Kültepe'de basit ağzı kenarlı, hafif "S" profilli ve yuvarlak dipli olan bu depasların ağız çapları 9-10 cm, yükseklikleri ise 16-21 cm civarındadır[809]. Höyükte 11. tabakada ele geçen depaslar **(Levha 9.4)**, açık kahverengi astarlıdır. Çift kulplu bardak örneklerinde olduğu gibi kabın ağız kenarından dibe kadar uzanan kırmızı bir bant bezemeye sahip olup yerel üretim özelliği göstermektedir[810]. Kültepe'de son yıllarda kuzey sektöründe yapılan çalışmalarında Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen örnekleri I. tabakadan depaslar gelmiştir[811]. Alaca Höyük'te 4. tabakanın erken evresinde bulunan depas örneği[812] **(Levha 9.3)** MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine verilmektedir[813]. Koyu yüzlü seramik grubundan üretilen bu örnek form olarak Kültepe örneğine çok benzemektedir. Benzer tipteki diğer depas örnekleri Suluca–Karahöyük'ten bilinmektedir. MÖ 3. bin yılın sonuna tarihlenen Suluca–Karahöyük örnekleri de Kültepe depası ile karşılaştırılmıştır[814] **(Levha 9.5)**. MÖ 3. binin sonuna tarihlenen bir diğer depas örneği ise Asarcık[815] yerleşimi Va tabakasında ele geçmiştir. Düz dipli olan depas gri hamurlu ve kahvemsi gri astarlıdır[816].

Uzun, dar ve derin, ince bir gövdeye sahip bu tip depasların ilk örnekleri Troia IIc evresinde kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde görülür[817]. Çarkta yapılmış örnekleri ise Troia'nın IId evresinde ortaya çıkar[818] ve yerleşiminin sonuna kadar devam eder[819]. Bu tip depasların Erken Tunç Çağı II evresinin sonundan Erken Tunç Çağı III'ün sonuna kadar kullanıldığı ve süreç içerisinde oldukça geniş bir alana ticaretle yayıldığını söylemek mümkündür[820]. Orta Anadolu'da ilk olarak Erken Tunç Çağı III'ün erken (ETÇ IIIA) evresinde görülen depaslar

[809] Ezer, 2014, s. 139.
[810] T. Özgüç, 1986, s. 39–40, fig. 3:27; Ezer, 2014, res. 1.
[811] Kontani ve diğerleri, 2020, s. 21, fig. 2.14/20.
[812] Koşay, 1936, lev. XXXIV.
[813] Orthmann, 1963b, s. 37, taf. 49: 11/103.
[814] Türker, 2018, s. 59, fig. 5–6.
[815] Orthmann, 1966, s. abb. 9.8.
[816] Orthmann, 1966, s. 55.
[817] Blegen ve diğerleri, 1950a, s. 230.
[818] Blegen ve diğerleri, 1950a, s. 230.
[819] Blegen ve diğerleri, 1951b, s. 26, fig. 67.
[820] Depasların Anadolu, Ege, Kuzey Suriye ve Levant'taki dağılımı için bakınız. Şahoğlu, 2014, fig. 1.

Kültepe'de[821], Acemhöyük[822], Alaca Höyük'te,[823] Ovaören[824], Karaoğlan[825] ve Polatlı[826] yerleşimlerinden bilinmektedir. Kültepe'nin kuzey sektöründe yürütülen çalışmalarda VIII. tabakada ortaya çıkan depasların I. tabakaya kadar geniş bir zaman aralığında kullanılmaya devam edildiği görülmüştür[827].

Orta Anadolu'da MÖ 3. binin sonu 2. binin başına tarihlenen bu tip depasların Küllüoba'da Orta Tunç Çağı'na Geçiş dönemine tarihlenen IID evresinde[828], Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIB'ye tarihlenen VIa tabakasında[829], Suriye'de Selenkahiye yerleşiminde MÖ 2150'na tarihlenen bir mezarda[830] açığa çıkarılanları çağdaş örneklerini oluşturmaktadır.

6.4.1. Değerlendirme

Batı Anadolu kökenli içki kapları içerisinde yer alan depaslar Anadolu içerisinde yer alan merkezler arasındaki kültürel ilişkileri takip etmek açısından son derece önemlidir. Depasların ortaya çıkışına ilişkin olarak birtakım öneriler ortaya atılmıştır. Erken Tunç Çağı II'nin sonunda meydana gelen gelişmelerin birtakım alışkanlıkları da değiştirdiği yönünde fikirler ortaya çıkmıştır. Çark yapımı bu kapların dini ritüellerde veya festivallerde soylular tarafından içki kapları olarak kullanıldığı düşünülmektedir[831]. Tarsus yerleşiminde ele geçen depasların içki kültürü ile bağlantılı olduğu ve çift kulpun bir kişiden diğerine aktarmak amacıyla ortak kullanıma hizmet ettiği ifade edilmiştir[832]. Son yıllarda Küllüoba Höyüğü malzemesi üzerinden yapılan analizler sonucunda depasların fermente ürünler içerdiği anlaşılmıştır[833]. Bu sonuçlar depasların festivallerde alkollü içecek tüketilmesi için kullanıldığı görüşünü açıkça desteklemektedir.

---

[821] Özgüç, 1986, s. 39; Ezer, 2014, s. 142.
[822] Tezcan, 1958, res. 4: 2.
[823] Koşay, 1936, lev. XXXIV; Koşay ve Akok, 1973, lev. LXIV pl. LXIV; Çınaroğlu ve Çelik, 2011, s. 186, res. 10
[824] Şenyurt ve diğerleri, 2014, s. 112, res. 14: 6.
[825] Öztan, 2012, s. 186-187.
[826] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 34, pl. 4: a.
[827] Kültepe Kuzey VIII. ve I. tabakalar için önerilen C^{14} sonuçları kabaca MÖ 2500-2000 tarih aralığını işaret etmektedir (Kontani ve diğerleri, 2020, s. 77)
[828] Şahin, 2013, s. 73.
[829] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 243, fig. P 67:2.
[830] Loon, 1968, s. 27.
[831] Bachhuber, 2015, s. 142–143.
[832] Özyar, 2017, s. 527.
[833] Türkteki ve diğerleri, 2022, s. 140.

Orta Anadolu kültür bölgesinde **(Harita 6)** Batı Anadolu gelenekli depasların sayıca az olmalarından dolayı daha çok ithal edildiği söylenebilir. Ancak Kültepe depasları, çift kulplu bardaklar da olduğu gibi yerel özellikler göstermekte ve Orta Anadolu boyalı seramik geleneğine uygun olarak üretilmektedir. Kültepe benzeri depaslar Suluca-Karahöyük yerleşiminde de görülmektedir. Boya bezekli bu yerel üretim depasların K. Suriye'ye kadar uzandığı ve Batı Anadolu'dan ziyade Kültepe geleneğine bağlı özellikler sergilediği anlaşılmaktadır[834]. Tüm bu yerleşimlerde ele geçen ve erken Erken Tunç Çağı III evresinde yayılım alanı geniş olan depaslar, Erken Tunç Çağı IIIB'de sayıca azalmış ortadan kalkmıştır.

[834] Ezer, 2014, s. 141.

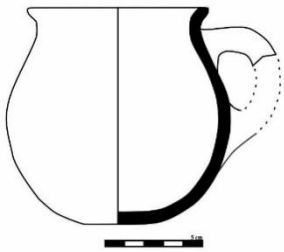
Harita 6: Depasların MÖ 3. Binyılın Sonu-2.Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

6.5. MAŞRAPALAR

Maşrapa, geniş ağızlı, dikey kulplu, sıvı ya da tahıl aktarma işlemi için kullanılan orta boy kaplar olarak tanımlanmıştır[835]. Çalışma kapsamında Orta Anadolu'da MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen ve ortak kullanım gösteren dokuz tip maşrapa belirlenmiştir. Bu maşrapalara ve maşrapaların görüldüğü yerleşimlere aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

6.5.1. Maşrapa Tip 1

Tip 1 adı altında değerlendirilen maşrapalar düz dipli, geniş küresel gövdeli, içbükey kenarlı çok kısa boyunlu, dışa eğik ağız ve basit ağız kenarlıdır. Boyundan karın kısmına bağlanan yuvarlak kesitli tek bir dikey kulp ile karakterizedir.

Şekil 16: Maşrapa Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 114'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bu tipe ait sağlam örneklerden biri Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada açığa çıkartılmıştır[836] **(Levha 10.1)**. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait bu örnek 10,5 cm ağız çapında ve 12,4 cm yüksekliğindedir. Kabın yüzeyinin iki kez ateş görmesi nedeniyle yüzeyi kahvemsi kırmızı bir renk almıştır. Boğazköy örneğinin yanı sıra Nevşehir'de yer alan Camihöyük yerleşiminde ele geçen dibi korunmamış bir örnek ise bu tip maşrapa ile birlikte değerlendirilebilir[837]**.** Alişar III

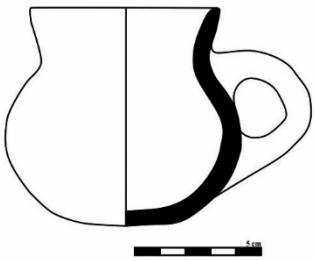
[835] Ökse, 1993, s. 52.
[836] Orthmann, 1963a, taf. 2: 113-114.
[837] T. Emre, 2012, lev. 187.

boya bezekli seramik grubuna ait ve tama yakın bir profil çizen bu maşrapa örneği yaklaşık olarak 9 cm ağız çapına sahiptir.

Orta Anadolu'da benzer maşrapalar Eskiyapar[838] ve Maşat Höyük'ün[839] Erken Tunç Çağı tabakalarından ele geçmiştir. Her iki örnek te kırmızı astarlı seramik grubundan üretilmiştir.

6.5.2. Maşrapa Tip 2

Maşrapaların 2. tipine ait tek örnek bulunmaktadır. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan ele geçen bu örnek[840] düz dipli, basık küresel gövdeli, düz kenarlı kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır **(Levha 10.2)**. Dikey tek kulp omuz hizasından karın kısmına bağlanır. Ağız çapı 8 cm, yüksekliği ise 12 cm olarak tespit edilmiştir. Tip 1 örneği gibi elde şekillendirildiği belirlenen bu maşrapa örneği kırmızı astarlı seramik grubuna aittir.

Şekil 17: Maşrapa Tip 2 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 111'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.5.3. Maşrapa Tip 3

Bu tipte ele alınan maşrapa düz dipli, yüksek ve geniş oval gövdeli, içbükey kenarlı, geniş ve kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Tek dikey

[838] T. Özgüç ve Temizer, 1993, s. 619, fig. 43, pl. 118.
[839] K. Emre, 1979, s. 12, şek. 16.
[840] Orthmann, 1963a, s. 26, taf. 2: 111.

kulpu boyundan omuz kısmına bağlanmaktadır. Ağız çapı 7,8 cm, yüksekliği ise 12 cm olarak belirtilmiştir. Bu tip maşrapalar Orta Anadolu kültür bölgesine ait yerleşimler içerisinde yalnızca Boğazköy'de bulunmuştur. Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasından bilinen bu örnek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir ve el yapımıdır[841] **(Levha 10.3)**.

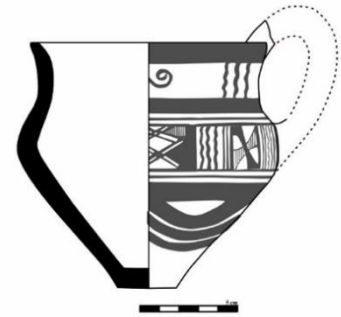
Şekil 18: Maşrapa Tip 3 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 112'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.5.4. Maşrapa Tip 4

Tip 4 maşrapa örnekleri düz dibe, omuz kısmına doğru genişleyen basık küresel bir gövdeye, kısa silindir şeklinde bir boyuna ve basit ağız kenarına sahiptir. Ağız çapları 10-12 cm, yükseklikleri ise 10-13 cm civarındadır. Tip 4 maşrapa grubu içerisinde değerlendirilen örnekler Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilmişlerdir. Bu tip altında ele alınan örnekler kulp düzenlemeler bakımından üç alt tip oluşturmaktadır.

Maşrapa Tip 4a: Bu alt tipi oluşturan tek örnek Alişar'ın 5M tabakasından ele geçmiştir[842] **(Levha 10.4)**. Bu örnekte kulp ağız kenarından başlayarak gövdeye dikey olarak bağlanmaktadır. Alişar yerleşiminin Erken Tunç Çağı tabakalarından ele geçen bu örnek Alişar III boya bezekli seramik grubuna aittir.

[841] Orthmann, 1963a, s. 26, taf. 3: 112.
[842] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 239: c1007 ve Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 17: 2/145.

Şekil 19: Maşrapa Tip 4a Örneği (Orthmann, 1963b, taf.17: 2/145'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Maşrapa Tip 4b: İkinci alt tipi oluşturan maşrapanın kulpu ağız kenarının hemen altından gövdeye bağlanmaktadır. Alişar III boya bezmeli seramik grubunda yer alan bu örnek te Alişar'ın Erken Tunç Çağı yerleşiminden gelmiştir[843].

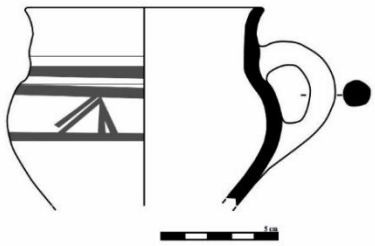

Şekil 20: Maşrapa Tip 4b Örneği (von der Osten, 1937, fig. 239: c1808'den yeniden düzenlenmiştir.)

Maşrapa Tip 4x: Acemhöyük'de ele geçen tek bir örnek dibi korunmamış olmakla birlikte Tip 4 içerisinde değerlendirilmiştir **(Levha 11.1)**[844]. Dikey kulpu boyun ile omuz kısmının birleştiği yerden gövdeye bağlanması bakımından üstte anlatılan alt tiplerden farklılık gösterdiği için alt tip olarak belirlenmiştir. Yanı sıra, Alişar

[843] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 239: c1808.
[844] T. Şener, 2022, s. 492, fig. 13.10.

örneklerinden farklı olarak boyun kısmında şerit biçimli yatay kabartma bezeme yer alır. Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir.

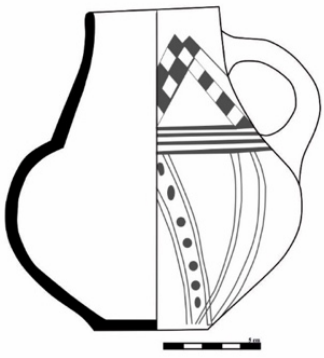

Şekil 21: Maşrapa Tip 4x Örneği (Acemhöyük Arşivi)

6.5.5. Maşrapa Tip 5

Maşrapaların beşinci tipini oluşturan örnekler düz dibe, çok basık küresel gövdeye, omuz kısmından ağız kısmına doğru daralan uzun konik boyuna, düz bir ağza ve basit ağız kenarına sahiptir. Ağız kısmının biraz altından başlayan dikey kulp karın kısmında gövdeye dikey olarak bağlanır. Ağız çapları 9-10 cm arasında değişkenlik gösterirken, uzunlukları 18 cm'yi bulmaktadır.

Elde yapılmış olan bu tip maşrapalar Intermediate ve Alişar III boya bezekli seramik grupları içerisinde değerlendirilmişlerdir. Orta Anadolu'da yer alan yerleşimler içinde Kültepe, Alişar ve Camihöyük yerleşimlerinden bilinmektedir.

Şekil 22: Maşrapa Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 1: 1/13'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Kültepe'de 11. tabakada açığa çıkarılan Tip 5 maşrapa örneği Intermediate boya bezekli seramik grubuna aittir[845] **(Levha 11.2)**. Alişar'da ele geçen ve Kültepe örneğine çok benzeyen maşrapa ise Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir[846] **(Levha 11.3)**. Camihöyük yerleşiminde bulunan yalnızca üst gövde parçası korunan maşrapa[847] parçası da korunan kısmı itibariyle Tip 5 örneklerine benzemektedir. Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilen örneğin Kültepe ve Alişar örneklerinden farklı olarak boyun kısmında sivri kesitli şerit kabartma bezeme yer almaktadır.

6.5.6. Maşrapa Tip 6

Tip 6 grubu içerisinde değerlendirilen maşrapa örnekleri düz dibe, omuz kısmına doğru genişleyen basık küresel bir gövdeye, uzun silindir şeklinde bir boyuna ve düzleştirilmiş basit ağız kenarına sahiptir. Form olarak Tip 4 maşrapa örnekleri ile son derece benzer olan bu formlar uzun boyunları ile Tip 4 maşrapalarından ayrılmaktadır. Ağız çapları 8-11 cm, yükseklikleri ise 10-15 cm arasındadır. Tip 6 maşrapa örnekleri Intermediate ve Alişar III boya bezekli seramik grupları içerisinde şekillendirilmişlerdir.

Şekil 23: Maşrapa Tip 6 Örneği (Öktü, 1978, taf. 25: I-G/09'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

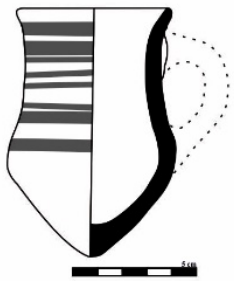
Tip 6 maşrapa örneklerinin büyük bir grubu Kültepe yerleşiminden bilinmektedir. 11b tabakasında Intermediate grubuna ait Tip 6 örneklerinin 11a tabakasında

[845] Orthmann, 1963b, s. 105; taf. 1: 1/13; Öktü, 1978, s. 193, taf. 25: I-G/11.
[846] Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 17: 2/148.
[847] T. Emre, 2012, s.140, lev. 183.

form özelliklerini koruyarak Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilmeye devam edildiği anlaşılmaktadır[848]. Intermediate boya bezekli seramik grubu içinde yer alan örneklerin çoğu[849] 11. tabakada ele geçmiştir **(Levha 12.1 ve 12.2)**. Alişar III boya bezekli gruba ait olan örneklerin[850] ise 11a ve 10. tabakalarda yoğun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır **(Levha 12.3)**. Bu örnekler dışında Berlin Müzesi'nde yer alan üç örnek Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir[851]. Bölgenin güneyinde yer alan Camihöyük yerleşimi Tip 6 maşrapaların görüldüğü bir diğer yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır. Alişar III boya bezekli seramik grubuna ait örneğin yalnızca ağız kısmının ve kulpunun bir kısmı korunmuştur[852].

6.5.7. Maşrapa Tip 7

Bu gruba giren maşrapalar sivri dipli, çok basık armut biçiminde gövdeli, uzun silindirik boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Ağız çapları 7-9 cm, yükseklikleri ise 10-12 cm civarındadır. Tip 7 maşrapa örnekleri kırmızı astarlı seramik grubu ve Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilmiştir. İncelenen dönem içinde Tip 7 maşrapaların en çok ele geçen maşrapa tipini oluşturmaktadır.

Şekil 24: Maşrapa Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 23: 219'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

[848] S.Omura, 1992, s. 15.
[849] Öktü, 1978, s. 192,196; taf. 25: I-G/09; taf. 26 I-G/15-17; Orthmann, 1963b, s. 162, taf. 80: 26/13.
[850] Orthmann, 1963b, taf. s.162, 80: 26/14-16.
[851] Orthmann, 1963b, s. 164, taf. 81: 27/09 ve taf. 82: 27/19 ve 27/22; S. Omura, 1991, s.15, lev. 2: 4-5.
[852] T. Emre, 2012, s. 141, lev. 185.

Kültepe, Alişar ve Boğazköy yerleşimlerinde Tip 7 maşrapa örneklerine rastlanmıştır. Bu merkezler içinde ise Kültepe en çok örneğin ele geçtiği merkez olması bakımından önemlidir. Karum'un III. tabakasından gelen maşrapalardan çarkta şekillendirilen tek örnek kırmızı astarlıdır[853]. Diğer iki örnek ise elle şekillendirilmiştir ve Alişar III boya bezekli seramik grubuna aittir[854]. Alişar III seramiğinin merkezi olan Alişar yerleşiminin Erken Tunç Çağı tabakalarında açığa çıkarılan bu tip maşrapanın kulpu kırıktır[855] **(Levha 12.4)**. Son örnek ise Boğazköy yerleşimi Kuzeybatı Yamacı'nda 8c-d tabakalarında bulunmuştur[856] **(Levha 13.1)**. Ele geçen örnek Alişar III boya bezekli seramik grubundan yapılmıştır.

Yukarıda anlatılan Tip 7 maşrapa örneklerinin yanı sıra Alişar yerleşiminin Erken Tunç Çağı tabakalarında ele geçen bir maşrapanın, dip kısmı korunmamakla birlikte, bu tip maşrapalarla değerlendirilebilir[857].

6.5.8. Maşrapa Tip 8

Bu tip maşrapalar düz dibe, omurgalı gövdeye, uzun konik bir boyuna, dışa eğik ağza, basit ağız kenarına ve geniş ağıza sahip örnekler ile temsil edilmektedir. Dikey kulp ağız kenarının hemen altından başlayarak kabın karın kısmına dikey olarak yerleşir. Form olarak tankardlara benzemektedir. Bu maşrapanın Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretildiği gözlenmiştir. Kültepe'de ele geçirilen bu maşrapa Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir[858] **(Levha 13.2)**. Orta Anadolu'da yer alan diğer yerleşimlerde Tip 8 maşrapa örneklerine rastlanmamıştır.

[853] K. Emre, 1989, s. 113, pl. 23: 4.
[854] K. Emre, 1989, s. 118, pl. 28: 5 ve 6.
[855] Von der Osten, 1937, s. 247, fig. 239: d2112; Orthmann, 1963b, s.119, taf. 17: 2/151.
[856] Orthmann, 1963a, s. 34, taf. 23: 219.
[857] Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 17: 2/150.
[858] Orthmann, 1963b, s. 165; taf. 82: 27/20; S. Omura, 1991, s. 48, şek. 114.

Şekil 25: Maşrapa Tip 8 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 82: 27/20'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.5.9. Maşrapa Tip 9

Düğme dipli, uzun oval gövdeli, düz kenarlı dar ve kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı bir örnek Tip 9 altında ele alınmıştır. Boyunun hemen altından başlayan ve gövdeye bağlanan tek bir dikey kulpa sahiptir. Kültepe'den bilinen ve Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilen bu maşrapa Berlin'de sergilenmektedir[859] **(Levha 13.3)**. Düğme dipli bu örnek ünik bir form olması açısından önemlidir.

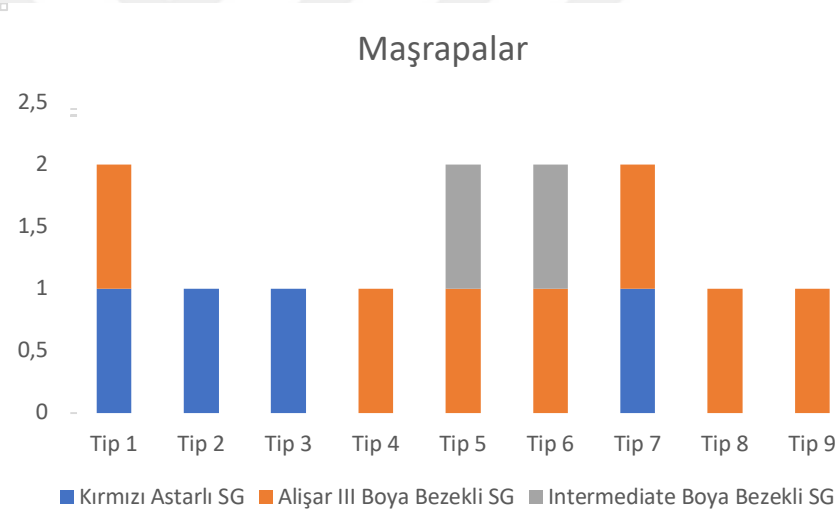

Şekil 26: Maşrapa Tip 9 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 82: 27/21'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[859] Orthmann, 1963b, s. 165; taf. 82: 27/21.

6.5.10. Değerlendirme

Orta Anadolu kültür bölgesi içerisinde yer alan yerleşimlerde MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine denk gelen zaman aralığında 9 adet maşrapa tipinin yoğunlaştığı tespit edilmiştir **(Tablo 2)**. Tip 1 ve Tip 7 maşrapaları Alişar III boya bezekli ile Kırmızı astarlı seramik grupları içerisinde; Tip 2 ve Tip 3 maşrapaları Kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde; Tip 5 ve Tip 6 maşrapaları Intermediate ve Alişar III boya bezekli seramik grupları içerisinde; Tip 4, Tip 8 ve Tip 9 maşrapaları ise Alişar III boya bezekli seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir. Alişar III boya bezekli seramik geleneği içerisinde üretilen Tip 4 ve Tip 6 maşrapalarının, Intermediate boya bezekli seramik grubu içerisinde yer alan formların devamı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır **(Grafik 2)**.

Grafik 2: Maşrapaların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

Maşrapaların bezeme özelliklerine bakıldığında yalnızca boya bezeme ile süslenen örneklerin olduğu dikkat çekicidir. Bu örnekler genellikle Alişar III ve Intermediate seramiği grupları içerisinde bulunmaktadır. Özellikle Kültepe'de ele geçen maşrapaların gövdesinin tamamen süslendiği görülmektedir. Intermedaite tarzında süslenen maşrapalarda çizgisel motifler ile oluşturulan farklı kombinasyonlar belirginken, Alişar III seramiği içerisinde yer alan örneklerin bezeme repertuarına kanca, dalgalı hat ve sarmal gibi farklı bezeme unsurlarını

eklendiği belirlenmiştir. Farklı geleneklerde şekillendirilen aynı tip formların bezeme motifleri yönünden de bir farklılık yarattıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Alişar III seramik grubu içerisinde şekillendirilen maşrapalar üzerindeki motiflerin fincanlarda görülen motiflere oranla daha çeşitli olduğunu söylemek mümkündür.

Maşrapaların gelişim tablosu en iyi Kültepe, Alişar ve Boğazköy yerleşimlerinden izlenebilmektedir. Yukarıda bahsi geçen verilere bakıldığında Orta Anadolu'da Intermediate ve Alişar III geleneği içerisinde maşrapa üretiminin daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Kırmızı astarlı boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilen Tip 1 ve Tip 2 maşrapalarının çok yaygın olmasa da Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili yerleşimlerde rastlandığı dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte Alişar III boya bezekli maşrapa örnekleri, Acemhöyük örneği dışında, Orta Anadolu kültür bölgesinin kuzeydoğusu ile sınırlı kalmıştır. Bu bölge Alişar III boya bezekli seramik grubunun yayılım alanını göstermesi açısından da son derece önemlidir.

Harita 7: Maşrapa Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde

Tablo 2: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Maşrapa Tipleri

6.6. ÇANAKLAR

Pişmiş topraktan veya metalden yapılmış, geniş ağızlı, çukur kaplar çanak olarak tanımlanmaktadır. Arkeoloji literatüründe çapı yüksekliğinin iki katından az olan formlar "derin çanak", çapı yüksekliğinin iki katından fazla olan formlar ise "çanak" olarak adlandırılmaktadır[860]. Çanaklar kazılarda en çok ele geçen ve en çok kullanılan seramik formu olarak değerlendirilebilir. Çalışma kapsamında MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen Orta Anadolu kültür bölgesi yerleşimlerinde ortak kullanım gösteren on dokuz çanak tipi tespit edilmiştir.

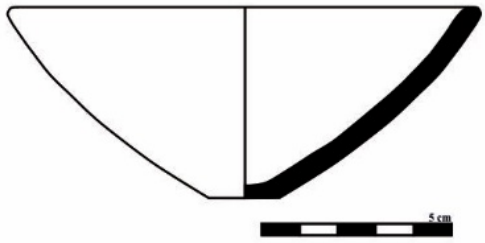
6.6.1. Çanak Tip 1

Çanakların birinci tipini düz dipli, konik gövdeli, basit ağızlı çanaklar oluşturmaktadır. Bu çanaklar ağız çaplarının ölçüsüne göre iki alt tipte değerlendirilmiştir. Ağız çapları 13-16 cm olan ve yalın seramik grubuna ait olan örnekler (1a), ağız çapı 20 cm ve üzeri olan örnekler ise (1b) başlığı altında değerlendirilmiştir.

Çanak Tip 1a: Ağız çapları 13-16 cm arasında olan bu çanakların yükseklikleri ise 5-6 cm civarındadır. Çarkta şekillendirilen Tip 1a çanaklarının dip kısımlarında yer alan izler, bir ip yardımıyla çömlekçi çarkının üzerinden alındığını göstermektedir. Yalın seramik grubunda üretilen Tip 1a çanakları, tıpkı konik bardaklarda olduğu gibi MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine ait dönemi tanımlayan karakteristik formlar arasında yer almaktadır. Çarkta üretilmeye başlayan Tip 1a çanakları, merkezileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan standartlaşmanın bir göstergesi olarak kabul edebilir. Acemhöyük yerleşiminde VIII. tabakadan itibaren görülmeye başlayan Tip 1a çanaklar çalışma kapsamında üç örnek ile temsil edilmektedir **(Levha 14.1, 14.4 ve 14.5)**. Kırşehir-Yassıhöyük II. tabakadan ele geçen çanaklar ise kırmızı astarlı seramik grubuna dahil edilmiştir[861] **(Levha 14.8)**. Bu çanak örneklerinin görüldüğü diğer üç merkez

[860] Ökse, 1993, s. 49.
[861] Ş. C. Şener, 2021, s. 254, taf. 48: 15-16.

ise Orta Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Salur[862] **(Levha 14.2 ve 14.3)**, Resuloğlu[863] ve Balıbağ[864] mezarlıklarıdır.

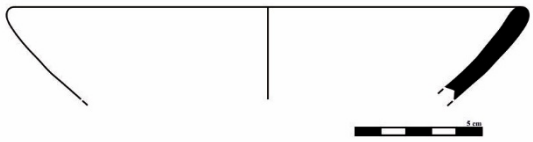

Şekil 27: Çanak Tip 1a Örneği (Acemhöyük arşivi)

Tp 1a çanakları ise Kilisetepe[865] Erken Tunç Çağı tabakalarında ve Küllüoba MÖ 3. binin sonuna tarihlenen IIE-C tabakalarında[866] çıkan çanaklar Tip 1a çanakları ile karşılaştırılabilir.

Çanak Tip 1b: Ağız çapları 20 cm'den büyük olan bu çanakların dip kısmı korunmamıştır. Korunan kısımları ile Tip 1a çanaklarına benzeyen bu örnekler Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada, Maltepe IH tabakasında ve Acemhöyük V. tabakada bulunmuştur. Boğazköy çanağı[867] koyu yüzlü seramik grubuna aittir ve ağız çapı 21,5 cm'dir **(Levha 14.7)**. Ağız çapı 20 cm olarak belirlenen Acemhöyük örneği yalın seramik grubu içerisinde üretilmiştir **(Levha 14.6)**. Maltepe çanağı ise devetüyü renkli seramik grubuna aittir[868].

[862] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 27, çiz. 3: 21 ve 22.
[863] Kısa, 2014, s. 141, lev. XXVII: 90.
[864] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 20, res. 11.
[865] Symington, 2007, s. fig. 371: 296 ve 297.
[866] Şahin, 2013, s. 63 ve 75, lev. 63. 297-304.
[867] Orthmann, 1963a, s. 23, taf. 11: 74.
[868] Orthmann, 1963b, s. 160, taf. 77: 23: 37.

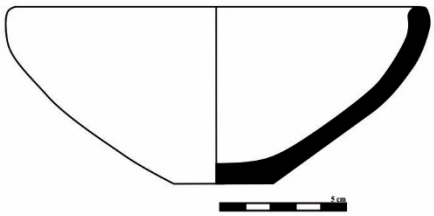
Şekil 28: Çanak Tip 1b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Orta Anadolu dışında Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIa'ya tarihlenen IX. tabakada ve Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VIa tabakasında açığa çıkarılan çanaklar Tip 1b örnekleri ile yakın benzerdir[869].

6.6.2. Çanak Tip 2

İkinci tipi oluşturan çanakların dipten konik biçiminde genişleyen gövdeleri üstte yumuşak veya sert dönüş yaparak ağza doğru yükselmektedir. Gövdelerinin üstte yumuşak (a) veya sert (b) dönüş yapmalarına göre bu çanaklar iki alt tip altında değerlendirilmiştir.

Çanak Tip 2a: Basit ağız kenarına sahip bu çanaklar düz diplidir. Ağız çapları 12-16 cm arasında değişen bu çanakların yükseklikleri ise 5-7 cm arasında değişmektedir.

Şekil 29: Çanak Tip 2a Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.)

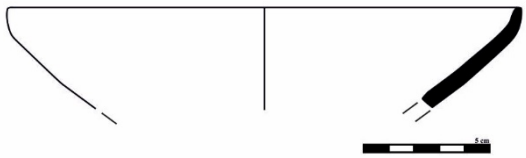
[869] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. fig. P. 52:2.

Tip 2a içerisinde değerlendirilen çanaklar Acemhöyük, Boğazköy, Kültepe, Eskiyapar, Kırşehir-Yassıhöyük, Çayyolu, Maltepe, ve Gordion yerleşimlerinde ele geçmiştir. Acemhöyük'te ele geçen üç adet örnekten iki tanesi **(Levha 15.1 ve 15.6)** yalın seramik grubu içerisinde bir tanesi **(Levha 15.4)** koyu yüzlü seramik grubu içerisinde yer almaktadır. Höyükte bu çanaklar VII-V. tabakalarda görülmektedir. Çalışma kapsamında değerlendirilen örneklerin hepsi çark yapımıdır. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan bilinen üç adet çanak[870] yalın seramik grubu **(Levha 15.3)**, iki adet çanak[871] ise kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde üretilmiştir **(Levha 15.3)**. Kırmızı astarlı çanaklardan birinin ağız kısmına gövdeye doğru uzanan hilal şeklinde tutamak yerleştirilmiştir[872]. Yalın seramik grubu içerisinde üretilen örnekler çark yapımıdır ve çarktan bir ip yardımıyla alınmıştır. Kültepe Karum IV. kattan bilinen bir örnek yalın seramik grubuna aittir[873] **(Levha 15.7)**. Çarkta şekillendirilen çanağın dibi iple kesilmiştir. Kırşehir-Yassıhöyük'te ele geçen Tip 2a çanakları kırmızı astarlı ve yalın seramik grubundan üretilmiştir[874]**(Levha 15.2)**. İçlerinden bir örneğin ağız kenarı sokma bezeme tekniği ile yapılmış nokta motifleri ve kazı bezeme tekniği ile yapılmış açı motifi ile bezenmiştir[875]. Kalabalık bir grup ile temsil edilen Tip 2a çanaklarının son örnekleri Çayyolu, Maltepe ve Gordion yerleşimlerinde ele geçmiştir. Maltepe 1H tabakasında bulunan çanak koyu yüzlü seramik**,** Gordion'da PN3-7 açmasında bulunan iki örnek kırmızı astarlı[876] ve son olarak Çayyolu Höyük'ten[877] ele geçen örnek ise kırmızı astarlı seramik grubundandır. Bu merkezlerin yanı sıra Eskiyapar yayınında Erken Tunç Çağı seramiği olarak tanımlanan benzer bir tip çanak gerek formu gerekse koyu yüzlü seramik grubundan yapılmasın dolayı MÖ 3. binin sonuna tarihlenmesi gerektiği düşünülmüş ve tez kapsamında değerlendirmeye alınmıştır[878] **(Levha 15.5)**.

[870] Orthmann, 1963a, s. 14, taf. 1: 7-9.
[871] Orthmann, 1963a, s. 23 ve 25, taf. 2: 77 ve 97.
[872] Orthmann, 1963a, s. 25, taf. 2: 97.
[873] K. Emre, 1989, s. 112, fig. AI: 1.
[874] Ş. C. Şener, 2021, s. 244 ve 246, taf. 43: 31-42 ve taf. 44: 1-8.
[875] Ş. C. Şener, 2021, s. 246, taf. 44: 8.
[876] Gunter, 1991, s. 16, fig. 1: 16-17.
[877] Aslan ve diğerleri, 2013, s. res. 10: 1a-b.
[878] Orthmann, 1962, s. 7, abb. 2: 2.

Orta Anadolu dışında Tip 2a çanaklarının Troia, İkiztepe ve Küllüoba yerleşimlerinde örnekleri mevcuttur. Troia III ve IV yerleşimlerinde görülen bu örnekler[879], Küllüoba'da IIE ve D evrelerinde açığa çıkmıştır[880].

Çanak Tip 2b: Konik gövdeleri üstte belirgin bir dönüş yaparak ağıza doğru dik gelecek şekilde yükselen bu çanakların ağız kenarı içten inceltilmiş veya düzdür. Bu tip içerisinde değerlendirilen örnekler Boğazköy yerleşimlerinde bulunmuştur. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı'nda 9. tabakadan gelen bu tip çanak ise kırmızı astarlı seramik grubuna aittir[881] **(Levha 15.8)**. Ağız çapı 20 cm olarak belirlenen çanak elde şekillendirilmiştir.

Şekil 30: Çanak Tip 2b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 11:79'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tarsus Erken Tunç Çağı IIIb tabakalarından[882] ve Küllüoba'da MÖ 3. binin sonuna tarihlenen IIC evresinde[883] gelen çanaklar ile Tip 2b çanakları karşılaştırılabilir.

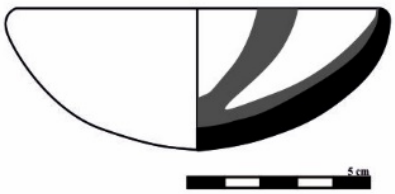
6.6.3. Çanak Tip 3

Yuvarlak dipli ve dışbükey kenarlı gövdeli Tip 3 çanakların ağız kısımları dik yükselirken ağız kenarları farklı varyasyonlar göstermektedir. Ağız çapları 10-20 cm arasında değişirken, yükseklikleri 6 cm'yi geçmemektedir. Sığ çanak olarak tanımlanan bu örnekler kırmızı astarlı ve Ankara yöresi boyalı seramik grupları

[879] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 24, fig. 60: 34.337 ve fig. 156: 33.135.
[880] Şahin, 2013, s. 62, lev.30:32.
[881] Orthmann, 1963a, s. 23, taf. 11: 79.
[882] Goldman, 1956, s. 128, fig. 353: e.
[883] Şahin, 2013, s. 62, lev. 29: 22.

içerisinde üretilen bu çanakların hafif içe eğik inceltilmiş ağız kenarlı örnekleri (3a) ve basit ağız kenarlı örnekleri (3b) alt başlığı altında irdelenmiştir.

Çanak Tip 3a: Hafif içe eğik inceltilmiş ağız kenarlı örnek ile temsil edilen çanak Polatlı yerleşiminde açığa çıkartılmıştır **(Levha 16.1)**. Hafirleri tarafından Bakır Çağı'na tarihlenen[884] bu çanağın içinde kırmızı boya ile oluşturulmuş çok kollu haç motifi yer almaktadır. Ağız çağı 10 cm olan bu çanağın, yüksekliği 5 cm'dir.

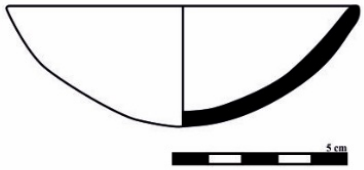

Şekil 31: Çanak Tip 3a Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 13: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Küllüoba IIE-A evrelerinde Tip 3a çanakları ile karşılaştırılabilecek örnekleri ele geçmiştir[885].

Çanak Tip 3b: Basit ağız kenarlı örneklerin temsil edildiği bu alt tip Gordion PN3-7 açmasında ele geçen bir örnek[886] ile tanımlanmıştır. Ağız çapı 10 cm olan çanağın yüksekliği 4 cm'dir. Tip 3a çanağının kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde üretildiği anlaşılmaktadır[887] **(Levha 16.2)**.

[884] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 51, fig. 5. Bakır Çağı'na ait 12. tabakada bulunan çanağın 16. tabakaya kadar kullanımına devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Orthmann (1963b, s.30) tarafından bu çanaklar aynı konteksten ele geçen malzemeler ve diğer merkezlerdeki benzer örnekler ile karşılaştırılarak "Übergansperiode" olarak adlandırdığı MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlendirilmiştir.
[885] Şahin, 2013, tablo 3: 2b1.
[886] Gunter, 1991, s. 16, fig. 1: 14.
[887] Gunter, 1991, s. 16.

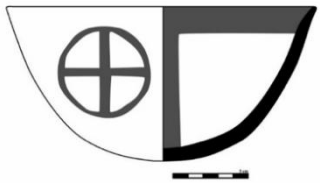

Şekil 32: Çanak Tip 3b Örneği (Gunter, 1991, fig. 1: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.6.4. Çanak Tip 4

Tip 4 çanakları yuvarlak dipli, dışbükey kenarlı gövdeli derin çanak örnekleri hafif dışa eğik ağızlı olup kulpsuz (4a), ağız kenarından yükselen ilmek kulplu (4b), ağız kenarından hafif yükselerek gövdeye bağlanan dikey kulplu (4c) olmak üzere iki alt tipe ayrılmıştır.

Çanak Tip 4a: Hafif dışa eğik ağızlı çanaklara ait bu örneklerin ağız kenarları içten inceltilmiştir. Polatlı yerleşiminde iki örnek ile temsil edilen Tip 4a çanaklarından biri[888] kırmızı haç, diğeri[889] ise çok kollu haç bezemeye sahiptir **(Levha 16.3)**. Ağız çapları 12-18 cm olan bu çanaklar hafirleri tarafından Bakır Çağı'na ait 11 ve 12. tabakalarda bulunmuştur. Ancak bu çanakların 16. tabakaya kadar kullanım gördükleri anlaşılmaktadır[890].

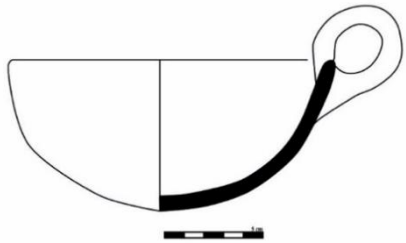

Şekil 33: Çanak Tip 4a Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 13: 12'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[888] Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 13: 12.
[889] Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 13: 13.
[890] Lloyd ve Gökçe, 1951, fig.5. Orthmann (1963b, s. 30) tarafından bu çanaklar aynı konteksten ele geçen malzemeler ve diğer merkezlerdeki benzer örnekler ile karşılaştırılarak "Übergansperiode" olarak adlandırdığı MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlendirilmiştir.

Tip 4a çanaklarına en yakın örnek İç Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Seyitömer yerleşimi Erken Tunç Çağı tabakalarında yer almaktadır[891]. Bu çanağın iç kısmında da aynı Polatlı örneğinde olduğu gibi haç motifi yer almaktadır.

Çanak Tip 4b: Hafif dışa eğik ağızlı, basit ağızlı kenarına sahip bu tip çanağın ağız kenarından yükselerek gövdeye bağlanan ilmek biçimli tek kulpu dikeydir. Asarcık yerleşiminin Va tabakasında bulunan ve koyu yüzlü seramik grubuna ait olan bu çanağın ağız çapı yaklaşık olarak 16 cm olarak belirlenmiştir[892] **(Levha 16.4)**.

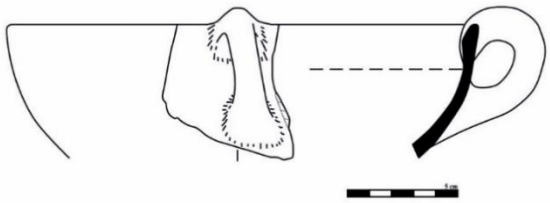

Şekil 34: Çanak Tip 4b Örneği (Orthmann, 1966, abb.9: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili Seyitömer yerleşiminde Erken Tunç Çağı III evresinde bulunan örnekler dikey kulplu Tip 4b çanakları ile karşılaştırılabilir[893].

Çanak Tip 4c: Bu örneğin ağız kenarından hafif yükselen tek dikey kulp gövdeye tutturulmuştur. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan bilinen örnek[894] koyu yüzlü seramik grubu içerisinde üretilmiştir **(Levha 16.5)**. El yapımı olan çanağın ağız çapı 20,5 cm'dir[895].

[891] Bilgen ve Kapuci, 2019, s. 73, çiz. grubu 8: 9.
[892] Orthmann, 1966, s. abb. 9: 1.
[893] Bilgen ve Kapuci, s. 56, 2019, çiz. grubu 2: 10.
[894] Orthmann, 1963a, s. 17, taf. 8: 26.
[895] Orthmann, 1963a, s. 17.

Şekil 35: Çanak Tip 4c Örneği (Orthmann, 1963a, taf.8: 26'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

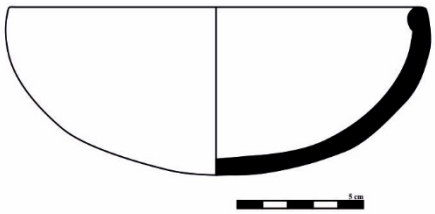
Dikey kulplu Tip 4c çanakları Kastamonu-Kınık II. tabaka 1. mimari evrede açığa çıkarılan ve Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen çanak ile benzerdir[896].

6.6.5. Çanak Tip 5

Çanakların beşinci tipi düz ya da yuvarlak dipli, dış bükey kenarlı, hafif içe eğik ağız kenarlı örnekler oluşturmaktadır. Bu tipe ait çanakların hem elde şekillendirilen hem de çarkta şekillendirilen örneklerini bir arada görmek mümkündür. Ağız şekillendirilmesine göre içe kalınlaştırılmış (5a) ve dışa kalınlaştırılmış (5b) ağız kenarlı olmak üzere iki alt grup altında incelenmiştir.

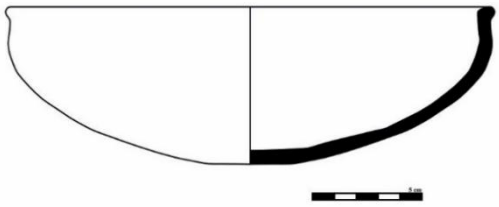
Çanak Tip 5a: İçe kalınlaştırılmış ağızlı çanak Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan[897] ve Resuloğlu Mezarlığından[898] bilinir. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait çanağın ağız çapı 16 cm, yüksekliği ise 6,5 cm'dir **(Levha 17.1)**. Bir diğer örnek devetüyü renkli seramik grubuna aittir ve ağız kenarında hilal biçimli tutamak yer almaktadır[899]. Resuloğlu çanağı mezar hediyesi olarak bırakılan çift yatay kulplu bir çömleğin ağzına kapatılmıştır[900].

[896] Genç, 2008, çiz.1: b.
[897] Orthmann, 1963a, s. 23, taf. 2: 78.
[898] Yıldırım ve İpek 2011, s. 349, res. 2.
[899] Orthmann, 1963a, s. 23, taf. 2: 97.
[900] Yıldırım ve İpek 2011, s. 349.

Şekil 36: Çanak Tip 5a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 78'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Çanak Tip 5b: Dışa kalınlaştırılmış ağızlı örnekler 5b başlığı adı altında ele alınmıştır. Ağız çapları 15-22 cm arasında değişen bu çanakların yükseklikleri ise 7-9 cm arasındadır. Tip 5b çanakları Acemhöyük ve Polatlı yerleşimlerinde bulunmuştur. Acemhöyük'te MÖ 3. binin sonuna tarihlenen VI. tabakada bulunan örnekler kırmızı astarlı seramik grubuna **(Levha 17.3-5)**, Polatlı'da MÖ 3. binin sonuna tarihlenen 16. tabakada açığa çıkarılan örnek ise devetüyü renkli seramik grubuna[901] aittir **(Levha 17.2)**.

Şekil 37: Çanak Tip 5b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

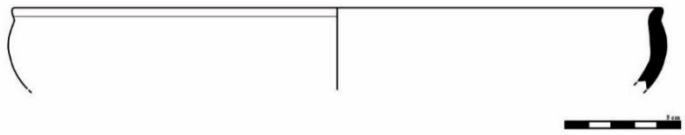
Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIa'ya ait XII-XI. tabakalar ile Erken Tunç Çağı IIIb'ye ait VII. tabakada bulunan çanaklar Tip 5b ile yakın benzerdir[902]. Özellikle VII. tabaka çanağının[903] içinde kırmızı haç motifinin olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Polatlı yerleşiminde Hitit Çağı'na tarihlenen tabakalarda bulunan

[901] Lloyd ve Gökçe, 1951, s.37, fig. 6: 1.
[902] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P. 47: 5 ve
[903] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P. 57: 31.

çark yapımı dışa kalınlaştırılmış ağızlı çanaklar Tip 5b çanakların devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir[904].

6.6.6. Çanak Tip 6

Acemhöyük'te VII. tabakada ele geçen iki örnekle temsil edilen Tip 6 çanakları korunan kısımları itibariyle "S" profillidir. Basit ağız kenarına sahip örneğin ağız çapı 28 cm olarak belirlenmiştir. Çanak kırmızı astarlı **(Levha 17.6)** seramik grubu içerisinde yer almaktadır.

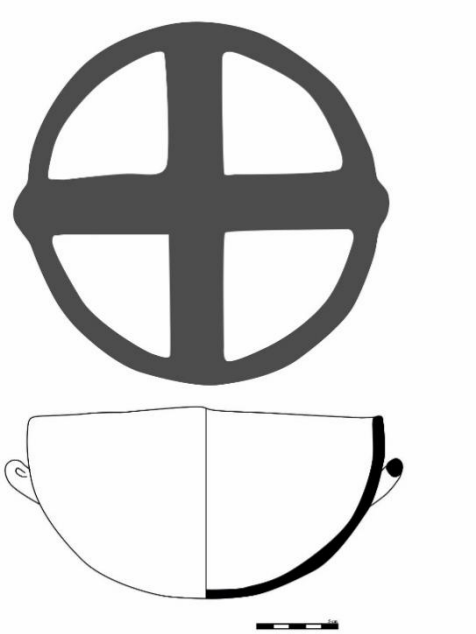
Şekil 38: Çanak Tip 6 Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Beycesultan'da karşılaştırma materyali olarak gösterilebilecek çanaklar açığa çıkartılmıştır. Beycesultan örnekleri Erken Tunç Çağı IIIa'ya tarihlenen IX. tabakada ele geçmiştir[905].

6.6.7. Çanak Tip 7

Salur Mezarlığı'nda bulunan Tip 7 çanağı yuvarlak dipli, yarı küresel gövdeli, düz ağızlı ve yuvarlatılmış basit ağız kenarlıdır[906] **(Levha 18.1)**. Karın kısmına karşılıklı olarak iki adet yuvarlak kesitli yatay kulp bağlanmıştır. Ankara yöresi boyalı seramik grubu içerisinde üretilen bu çanağın iç kısmında kırmızı haç motifi yer almaktadır. El yapımı olduğu anlaşılan çanak mezar hediyesi olarak bırakılmıştır.

[904] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 39, fig. 6: 2 ve 7.
[905] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 213, fig. P52: 8.
[906] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 26, res. 5, çiz. 3: 26.

Şekil 39: Çanak Tip 7 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz.3: 26'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 7 çanağının yakın benzeri Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Tarsus-Gözlükule yerleşiminin Erken Tunç Çağı III evresinde bulunmuştur[907].

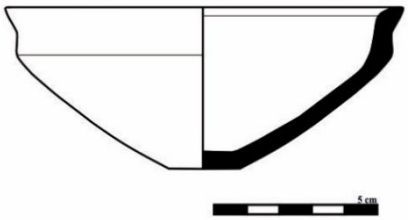
6.6.8. Çanak Tip 8

Tip 8 çanakları düz diplidir. Dipten konik biçiminde yükselen gövde belirgin bir omuz yaparak içbükey kenar yaparak ağza doğru genişlemektedir. Ağız dışa eğik, ağız kenarı ise inceltilmiştir. Ağız çapları 12-28 cm arasında değişirken, yükseklikleri ise 5-8 cm arasında değişmektedir. Ele geçen örnekler kulpsuz (8a) ve omuz kısmına yerleştirilmiş yatay kulplu (8b) olmak üzere iki tip oluşturmaktadır.

Çanak Tip 8a: Tip 8 çanaklarına ait örnekler Acemhöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük'te açığa çıkartılmıştır. Tez kapsamında incelenen on üç adet Acemhöyük Tip 8 çanaklarından bir tanesi yalın **(Levha 18.2)**, altı tanesi Konya-Aksaray yöresi boyalı **(Levha 18.3 ve 18.4; Levha 19.3, 19.5, 19.7 ve 19.9)**, beş

[907] Goldman, 1956, s. 138, fig. 354: 433.

tanesi ise kırmızı astarlı **(Levha 19.1, 19.2, 19.4, 19.6 ve 19.7)** seramik gruplarına aittir. Bu çanaklar Acemhöyük yerleşiminde VIII. tabakadan itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve MÖ 3. binin sonuna kadar kullanımda kalmıştır[908]. Acemhöyük'te çark yapımı Konya-Aksaray boyalı seramik geleneği içerisinde şekillendirilen örneklerin iç yüzeyi basit çizgisel motifler ve ağız kenarının iç tarafında görülen bant bezemeler ile karakterizedir. Çanakların iki tanesinin dış yüzeyinde paralel üç sıra halinde oluk bezeme görülmektedir **(Levha 19.2)**. Yassıhöyük örnekleri II. tabakada yapı içerisinde bulunmuştur ve kırmızı astarlıdır[909] **(Levha 19.8)**.

Şekil 40: Çanak Tip 8a Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Tip 8a çanak örneklerine benzer örnekler Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIa evresine tarihlenen XII. tabakada kullanılmaya başlar ve Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VII. tabakasına kadar kesintisiz olarak kullanım görmeye devam eder[910]. Kilise Tepe'de Erken Tunç Çağı tabakalarında[911], Tarsus-Gözlükule'de ise Erken Tunç Çağı III evresinde[912] Tip 8a çanakları bulunmuştur. Kilise Tepe örneklerinden üç tanesi tıpkı Acemhöyük örneğinde olduğu gibi kırmızı haç motifi ile bezenmiştir[913].

[908] T. Şener, 2022, s. 493.
[909] Ş. C. Şener, 2021, s. 244, taf. 43: 1-22.
[910] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 203, 213, 223; fig. P. 47: 7-9; fig. P. 52: 5; fig. P. 55: 6; fig. P. 57: 13.
[911] Symington, 2007, s. 309-311, fig. 372: 311; fig. 375: 352, 354 ve 355.
[912] Goldman, 1956, s. 137, fig. 353: 411.
[913] Symington, 2007, s. 310-311, fig. 375: 352, 354 ve 355.

Çanak Tip 8b: Yatay kulplu örnekler Acemhöyük ve Yassıhöyük'te ele geçmiştir. Acemhöyük'te ele geçen bir örnek çift yatay kulpludur **(Levha 20.1)**. Ayrıca kulplu bu örnekte haç motifi yer almaktadır. Yassıhöyük örnekleri II. tabakada yapı içerisinde bulunmuştur. Yassıhöyük örneği yatay olarak yerleştirilmiş adet kulpa sahiptir ve kırmızı astarlıdır[914].

Şekil 41: Çanak Tip 8b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Erken örnekleri Alaca Höyük'te[915] Erken Tunç Çağı II-III'e tarihlenen tabakalarda açığa çıkarılan Tip 8 çanaklarının Erken Tunç Çağı III'ün sonunda Acemhöyük, Yassıhöyük yerleşimlerinde yoğun olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bu çanakların benzerleri Troia IV yerleşiminde açığa çıkarılan ve Tarsus-Gözlükule Erken Tunç Çağı IIIb örnekleri ile karşılaştırılabilir[916].

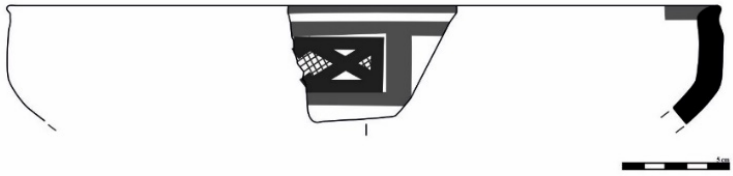
6.6.9. Çanak Tip 9

Dipten karın kısmına doğru koni biçiminde genişleyen gövde belirgin bir karın yaparak ağza dik gelecek şekilde yükselmektedir. Ağız çapları 22-33 cm arasında değişen bu çanaklar düz ağızlı olup ağız kenarına içten inceltilmiş basit ağız kenarlı (9a) ve içe-dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı (9b) olmak üzer iki tip oluşturmaktadır.

Çanak Tip 9a: İçten inceltilmiş basit ağızlı örneklerin temsil edildiği 9a grubuna Alişar ve Kültepe'de açığa çıkarılan örnekler iki örnek dahil edilmiştir. Kültepe

[914] Ş. C. Şener, 2021, s. 244, taf. 43: 18.
[915] Orthmann, 1963b, s. 137, taf. 42: 11/22.
[916] Blegen ve diğerleri, 1951, s. fig. 177: 12.15; Goldman, 1956, s.138, fig. 353: 435.

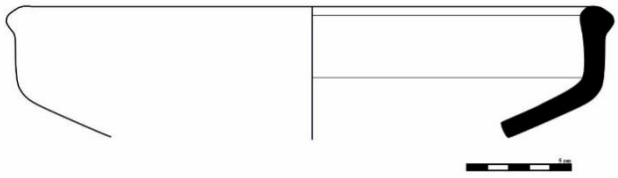
Karum III. kat örneği “Hitit seramiği” içerisinde değerlendirilmiştir[917] **(Levha 20.2)**. Alişar çanağı ise Alişar III seramik grubuna aittir[918] **(Levha 20.3)**.

Şekil 42: Çanak Tip 9a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 16: 2/133’den düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 9a örneklerinin yakın benzerleri Maşat Höyük’te Erken Tunç Çağı’nda[919] bir adet örnekle temsil edilmektedir. Küllüoba MÖ 3. binin sonuna ait IIE-A evrelerinde[920] bulunmuştur.

Çanak Tip 9b: İçe-dışa kalınlaştırışmış ağız kenarlı iki örnek Kültepe III. kata aittir[921]. Bu çanaklar K. Emre tarafından “Hitit Seramiği” adı altında değerlendirilmiştir[922] **(Levha 20.4)**.

Şekil 43: Çanak Tip 9b Örneği (K. Emre, 1989, fig. A.II: 4’den düzenlenerek çizilmiştir.)

[917] K. Emre, 1989, fig.A.II: 3. K. Emre “Hitit Seramiği”ni tanımlarken koyu kırmızı astarlı, çark yapımı formlar olarak tanımlamıştır. Ancak yayında bahsi geçen seramikler yalın, devetüyü ve kırmızı astarlı seramik gruplarını içermektedir.
[918] Orthmann, 1963b, taf. 16: 2/133.
[919] K. Emre, 1979, s. 45, şek. 23.
[920] Şahin, 2013, tablo 3: 5b.
[921] K. Emre, 1989, fig. A. II: 4 ve 5.
[922] K. Emre, 1989, s. 112. K. Emre “Hitit Seramiği”ni tanımlarken koyu kırmızı astarlı, çark yapımı formlar olarak tanımlamıştır. Ancak yayında bahsi geçen seramikler yalın, devetüyü ve kırmızı astarlı seramik gruplarını içermektedir.

Bu tip çanaklar Kültepe'de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaygın olarak kullanılan formlar arasında yer alır[923].

6.6.10. Çanak Tip 10

Tip 10 çanaklarına ait örnekler tam form vermemekle birlikte, korunan kısımlarına göre konik gövdeli olup, gövde üstte yumuşak bir dönüş yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise inceltilmiştir. Ağız çapları 14-20 cm arasında değişmektedir. Tip 10 çanaklarına ait örnekler Acemhöyük'te MÖ 3. binin sonuna tarihlenen tabakalarda ele geçen bu çanaklar çarkta biçimlendirilmiş olup örneklerin hemen hemen hepsinde ağız kenarına içten ve dıştan yapılmış bant bezeme görülmektedir **(Levha 20.5 ve 20.6)**. Değerlendirilen örnekler kırmızı astarlı seramik grubuna aittir ancak devetüyü renkli örneklerde mevcuttur[924].

Şekil 44: Çanak Tip 10 Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Tip 10 çanaklarının erken örnekleri Alişar'ın Bakır Çağı tabaklarında görülmektedir[925]. Bunun yanı sıra Acemhöyük'te Erken Tunç Çağı III'te en yaygın çanak formu olarak karşımıza çıkmaktadır[926]. Bu çanaklar Troia I-V yerleşimlerinde yaygın olarak görülen A16 çanakları ile çok benzerdir[927].

[923] T. Özgüç, 1999, B.10, 18,19.
[924] T. Şener, 2022, s. 493.
[925] Von der Osten, 1937, fig. 167: e 1072.
[926] Kamış, 2012, s. 80-81; Kamış, 2018, s. 67; T. Şener, 2022, s. 493.
[927] Blegen ve diğerleri, 1950, s. 227, fig. 223a, fig. 375 ve 414; Blegen ve diğerleri, 1951, fig. 254: 8.

6.6.11. Çanak Tip 11

Çanakların on birinci tipini oluşturan ve Tip 10 çanaklarına benzeyen bu çanaklar gövdenin hemen ağzın altında keskin dönüş yapmasıyla ayrılmaktadır. Ağız çapları 18-20 cm arasında olan çanakların kulpsuz (11a), dikey kulplu (11b), yatay kulplu (11c) olmak üzere üç alt tipe ayrılmaktadır.

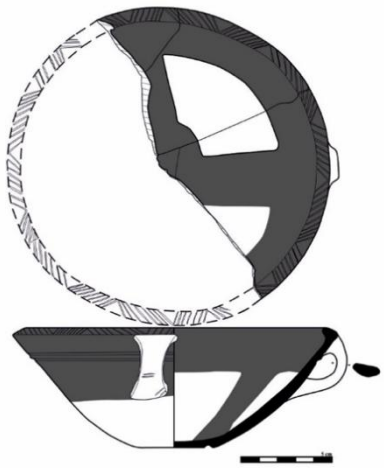
Çanak Tip 11a: Kulpsuz çanakların örneklerine Acemhöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimlerinde rastlanmıştır. Bu örnekler Acemhöyük yerleşiminde VII. tabakadan itibaren görülmeye başlar. Çalışma kapsamında ele alınan üç adet örnek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir **(Levha 21.1, 21.2 ve 21.3)**. Örneklerden iki tanesinin ağız kenarında içte ve dışta bant bezeme yer almaktadır **(Levha 21.2 ve 21.3)**. Bu örneklerin ağız kenarının hemen altında iki sıra halinde paralel olarak oluk bezeme yapılmıştır. Kırşehir- Yassıhöyük II. tabaka yapısından ele geçen Tip 11 çanakları kırmızı astarlıdır[928]. İçlerinden bir tanesi, Acemhöyük örneğinde olduğu gibi iki sıra oluk bezeme ile süslenmiştir[929] **(Levha 21.4)**.

Şekil 45: Çanak Tip 11a Örneği (Acemhöyük arşivi.)

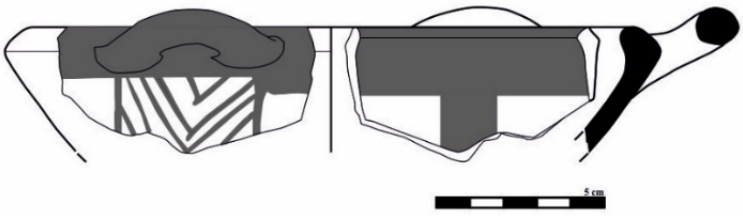
Çanak Tip 11b: Acemhöyük'te 8. tabakadan bilinen bir örnek ağız kenarından gövdeye bağlanan tek bir yatay kulp ile karakterizedir. Kırmızı astarlı olan örneğin dış yüzeyinde ağız kenarından gövdenin alt yarısına kadar uzanan bant bezeme, iç yüzeyde ise haç motifi yer almaktadır[930] **(Levha 21.5)**. Ağız kenarında ise kazı bezeme tekniği ile yapılmış çizgisel motifler vardır.

[928] Ş. C. Şener, 2021, s. 234, taf. 38: 9, 10, 16 ve 20; taf. 39: 17, 24 ve 25.
[929] Ş. C. Şener, 2021, s. 236, taf. 39: 25.
[930] T. Şener, 2022, s. 493, fig. 11: 6.

Şekil 46: Çanak Tip 11b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Çanak Tip 11c: Yatay kulplu örneklerin ele alındığı bu grupta Acemhöyük VII. tabakada açığa çıkan ve Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubuna ait bir çanak dahil edilmiştir. Bu çanağın dış yüzeyi iç içe geçmiş ters açı motifleri ile bezenmiş, iç yüzeyine ise haç motifi yapılmıştır **(Levha 21.6)**.

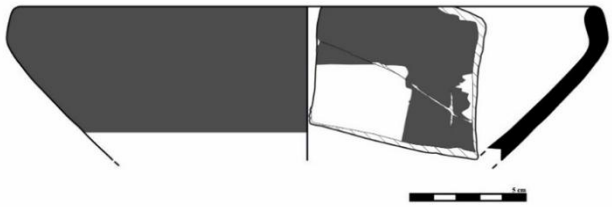

Şekil 47: Çanak Tip 11c Örneği (Acemhöyük arşivi.)

6.6.12. Çanak Tip 12

Tip 12 çanakları konik gövdesi üstte yumuşak bir omuz yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise basittir. Acemhöyük'te VI. tabakadan ele geçen dört adet çanak değerlendirmeye alınmıştır **(Levha 22.1-4)**. Acemhöyük'te tam olarak ele geçen örnekler bu çanakların tek yatay kulp ile

karakterize olduğunu göstermektedir[931]. Kırmızı astarlı seramik grubuna dahil edilen bu çanaklardan bir tanesinin dış yüzeyinde ağız kenarından gövdenin alt yarısına kadar uzanan bant bezeme, iç yüzeyde ise haç motifi yer almaktadır **(Levha 22.4)**.

Şekil 48: Çanak Tip 12 Örneği (T. Şener, 2022, fig. 11: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.)

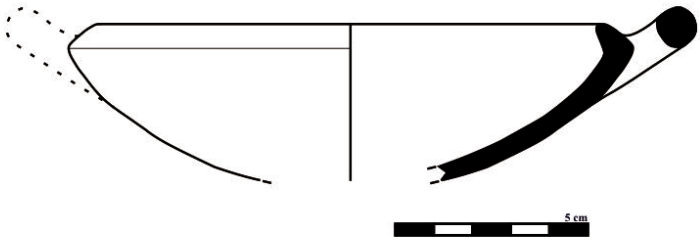
Bu çanağın erken örnekleri Acemhöyük yerleşiminde XI. tabakadan itibaren görülmektedir[932]. Yerleşimde bu çanaklar MÖ 3. binin sonuna kadar yoğun olarak kullanılmaya devam edilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bölge dışından Seyitömer'de Erken Tunç Çağı III'de[933] ve Küllüoba Orta Tunç Çağı'na geçiş dönemine IIE-D evresinde de[934] Tip 12 çanaklarının benzerleri vardır.

6.6.13. Çanak Tip 13

Çanak Tip 12 çanaklarından omuzlarının keskin olmasıyla ayrılan bu çanaklar Acemhöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük'de ele geçmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirilen Acemhöyük örnek kırmızı astarlı seramik grubu **(Levha 22.5 ve 22.6)** içerisinde üretilmiştir. Kırşehir-Yassıhöyük'te II. tabakadan bilenen Tip 13 çanakları ise kırmızı astarlıdır[935] **(Levha 22.7)**. Kültepe'de Erken Tunç Çağı III sonuna tarihlenen seramikler kulplu ve kulpsuz örnekleri bir arada

[931] Kamış, 2018, s. 67; T. Şener, 2022, s. 493.
[932] T. Şener, 2022, s. 493.
[933] Bilgen ve Kapuci, 2019, s. fig. 4.
[934] Şahin, 2013, s. 62, lev. 31: 41.
[935] Ş. C. Şener, 2021, s. 234, taf. 38: 17; s. 236, taf. 39: 16, 26 ve taf. 40: 13-15.

bulunmuştur[936]. Bu örneklerden bir tanesinin iç yüzeyinde haç motifi yer almaktadır[937].

Şekil 49: Çanak Tip 13 Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Bu tip çanaklar Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı IIIa'dan itibaren bilinmektedir. Kültepe'de 13. tabakada[938] ve Maşat Höyük'te[939] ele geçenler bunlara örnek olarak verilebilir.

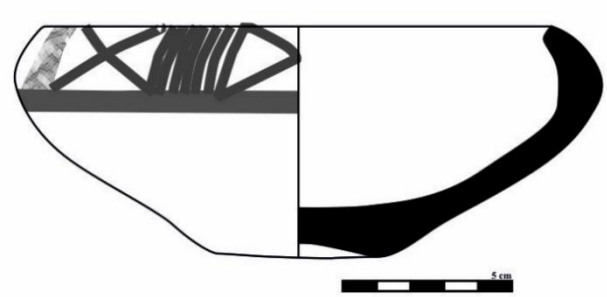
6.6.14. Çanak Tip 14

Çanaklarının on dördüncü tipini oluşturan örnekleri dışa doğru açılan dışbükey kenarlı gövdesi üstte geniş açılı bir karın yaparak ağıza doğru daralmaktadır. Bu çanaklar ağız kenarı biçimine kulplu olup olmamalarına göre içe eğik ağızlı (14a), dışa eğik ağızlı (14b) dışa eğik ağızlı dikey kulplu (14c), dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve yatay kulplu (14d) olmak üzere dört alt tip altında değerlendirilmiştir.

Çanak Tip 14a: İçe eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı bu çanakların tam olarak ele geçen tek bir örnekten yola çıkarak içe çekik düz dipli olduğu düşünülmektedir. Bu çanakların ağız çapları 18-33 cm arasında değişmektedir. Tip 14a çanaklarına

[936] Öktü, 1978, s.168-169, taf. 8: I-B/04-9-06; s. 170-171, taf. 9: I-B/08-12.
[937] Öktü, 1978, s. 169, taf. 8: I-B/06.
[938] Öktü, 1978, s.168-171, taf. 8: I-B/04-9-06; taf. 9: I-B/08-12.
[939] K. Emre, 1979, s. 45, fig. 34.

ait örnekler Kırşehir-Yassıhöyük, Kültepe ve Alişar yerleşimlerinde açığa çıkartılmıştır.

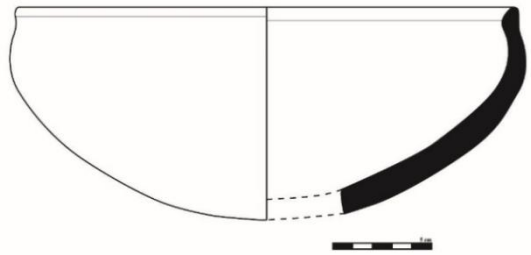
Şekil 50: Çanak Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 15: 2/118'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Kültepe'de Tip 14a çanakları altında değerlendirilen altı beş örnek Alişar III seramik grubuna aittir[940] **(Levha 23.4, 23.5 ve 23.7)**. Bu çanaklardan bir tanesi Karum III[941] **(Levha 23.4)**, diğer dördü[942] IV. katta açığa çıkartılmıştır. Çanakların üzerinde çizgisel motifler ile oluşturulmuş tarama, kelebek gibi farklı kombinasyonlardan oluşan bezemeler yer almaktadır. Alişar'ın 5M ve 12T tabakalarında ise yine Alişar III seramik grubu içerisinde üretilmiş örnekleri bulunmuştur[943] **(Levha 23.2, 23.6 ve 23.8)**. Kırşehir-Yassıhöyük'te ise II. tabakadan bilinen çanak kırmızı astarlıdır[944] **(Levha 23.1)**. Tip 14a çanaklarının Orta Anadolu'da dağılımına bakıldığında aynı seramik gruplarında üretilen çanakların birbirine yakın merkezlerde konumlandığını söylemek mümkündür.

Beycesultan'da Tip 14a çanaklarının Erken Tunç Çağı II evresinde ortaya çıktığı ve Erken Tunç Çağı IIIb evresinde kullanımına devam edildiği anlaşılmaktadır[945].

[940] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B. II: 10-14 ve B.II: 48.
[941] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 48.
[942] K. Emre, 1989, fig. B.II: 10-14.
[943] Orthmann, 1963b, taf. 15: 2/113, 2/118, 2/119 ve taf. 16: 2/130.
[944] Ş. C. Şener, 2021, s. 240, taf. 41:7.
[945] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 179 ve 219; fig. P. 37: 1,3,4,9, 10,15 ve fig. P. 55: 21.

Çanak Tip 14b: Dışa eğik ağızlı, inceltilmiş ağız kenarlı örneklerden oluşan bu alt gruba ait çanakların Orta Anadolu yerleşimleri içinde yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Boğazköy Kuzeybatı yamacı 9. tabakada bulunan Tip 14b çanakları kırmızı astarlı[946] **(Levha 24.5)**, koyu yüzlü[947] **(Levha 25.1)** ve devetüyü renkli[948] seramik gruplarına aittir. Acemhöyük'te VI. tabakada değerlendirmeye alınan dört örnekten biri koyu yüzlü **(Levha 24.1)**, diğerleri ise kırmızı astarlıdır **(Levha 24.5, 24.6 ve 25.4)**. Bunlardan bir tanesinin ağız kenarında içte ve dışta bant bezeme yer almaktadır **(Levha 24.6)**. Kültepe Karum III. tabakadan gelen bir örnek ise Alişar III seramik grubu içinde şekillendirilmiştir[949] (**Levha 25.5)**.

Şekil 51: Çanak Tip 14b Örneği (S. Omura, 2002, s. 31, fig. 96'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Ankara yöresi yerleşimlerinden Polatlı, Gordion ve Etiyokuşu'nda Tip 14b çanakları açığa çıkartılmıştır. Polatlı örneği 16. tabakada ele geçerken, kırmızı astarlıdır[950] **(Levha 24.7)**. Etiyokuşu örneği koyu yüzlü seramik grubuna aittir ve Orthmann[951] tarafından 3. binin sonuna ait olması gerektiği önerilmiştir **(Levha 24.3)**. Gordion PN3-7 açmasında ele geçen örnekler devetüyü renkli olup el yapımıdır[952] **(Levha 25.2)**. Her iki çanağın ağız kenarının hemen altında paralel uzanan baskı tekniği ile yapılmış tırnak bezeme motifi görülmektedir[953]. Bu tip çanakların çıktığı son iki yerleşim ise Kırşehir'de yer alan Yassıhöyük ve Kaman-

[946] Orthmann, 1963a, s. 15, taf. 8: 15 ve taf.17: 19.
[947] Orthmann, 1963a, s. 15-16, taf. 17: 17.
[948] Orthmann, 1963a, s. 24, taf. 12: 90.
[949] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 45.
[950] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 36, fig. 6: 5.
[951] Orthmann, 1963b, s. 27, taf. 32: 6/41.
[952] Gunter, 1991, s. 18, fig. 2: 31 ve 32.
[953] Gunter, 1991, s. 18.

Kalehöyük'tür **(Levha 25.3)**. Kaman-Kalehöyük'ün IVa tabakasında ele geçen örnek çark yapımıdır[954]. Yassıhöyük Tip 14b çanakları ise kırmızı astarlıdır ve II. katta açığa çıkarılan yapıdan ele geçmiştir[955] **(Levha 24.2)**.

Tip 14b çanaklarının benzerleri Orta Anadolu dışında Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb'ye ait VII. tabakadan[956] ve Küllüoba'da ise IIE-A evrelerinden[957] gelmiştir.

Çanak Tip 14c: Yatay kulplu örnekleri Tip 14c olarak adlandırılmıştır. Bu tip çanaklara ait örnekler Kültepe'de vardır. Kültepe'de Karum'da IV. katta ele geçen örnek Alişar III boyalı seramik grubuna aittir[958]. Bu çanakta ağız kenarının hemen altına yerleştirilmiş iki adet yatay kulp yer almaktadır **(Levha 26.1)**.

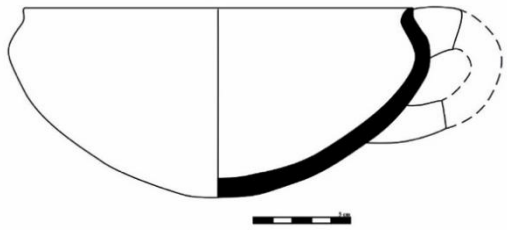

Şekil 52: Çanak Tip 14c Örneği (K. Emre, 1989, fig. B.II: 18'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bölge ile ilişkili yerleşimlerden Maşat Höyük'te yapılan kazılarda Erken Tunç Çağı'na tarihlenen iki adet örneği ele geçmiştir[959]. Beycesultan'ın VIa tabakasından gelen benzer tip çanaklar Erken Tunç Çağı IIIb'ye verilmektedir[960].

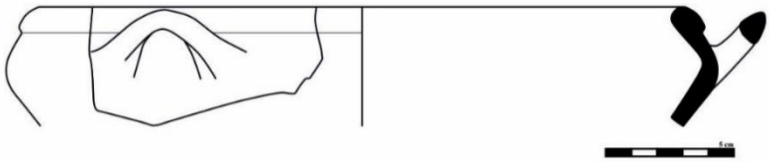
[954] S. Omura, 2002, s. 31, fig. 96.
[955] Ş. C. Şener, 2021, s. 242, taf. 42: 4 ve 5.
[956] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 223, fig. P. 57: 30.
[957] Şahin, 2013, tablo 3: 3b.
[958] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 18.
[959] K. Emre, 1979, şek. 25 ve 26.
[960] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 241, fig. P. 66: 8.

Çanak Tip 14d: Tek bir dikey kulp ile karakterize olan üç örnek bu başlık altında toplanmıştır. Boğazköy Kuzeybatı yamacı 9. tabakadan bilinen iki örnek kırmızı astarlıdır[961] ve çark yapımıdır **(Levha X)**.

Şekil 53: Çanak Tip 14d Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 1: 27'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Çanak Tip 14e: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve karın kısmına bağlanmış yatay kulplu olan bu çanaklar Acemhöyük, Kültepe ve Polatlı'da açığa çıkarılmıştır. Bu merkezlerden Polatlı örnekleri 16. tabakada ele geçmiştir ve kırmızı astarlıdır[962] **(Levha 26.3)**. Kültepe örnekleri III. ve IV. katta bulunmuştur **(Levha 26.4 ve 26.5)**. Dışa kalınlaştırılmış dudakları yassıdır. Örneklerden bir tanesinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki adet yatay kulp vardır[963] **(Levha 26.5)**. Acemhöyük'te değerlendirme kapsamına giren tek bir örnek kırmızı astarlı seramik grubunda şekillendirilmiştir **(Levha 26.6)**.

Şekil 54: Çanak Tip 14e Örneği (K. Emre, fig. A. II: 20'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[961] Orthmann, 1963a, s. 17, taf. 1: 27 ve taf. 8: 24.
[962] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 39, fig. 6: 19 ve 20.
[963] K. Emre, 1989, s. 112-113, fig. A.II: 6, 12 ve 20.

Tip 14e çanaklarına Troia IV yerleşiminde[964], Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb VII. tabakada[965], İkiztepe Er-Hitit tabakalarında[966] ve Küllüoba Orta Tunç Çağı'na geçiş dönemine tarihlenen IIE-A evrelerinde rastlanmıştır[967]. Beycesultan Tip 14d çanağının içinde kırmızı haç motifi yer alması tarihlendirme bakımından önemlidir.

6.6.15. Çanak Tip 15

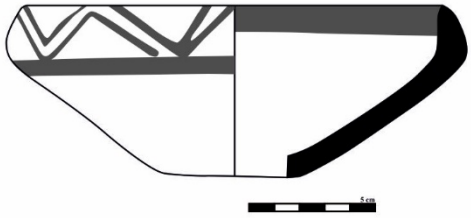
Tip 15 çanakları Tip 14 çanakları ile benzer bir tipoloji göstermekle birlikte üstte dar açılı keskin bir karın yaparak ağza doğru daralmalarıyla farklılık göstermektedir. Ağız çapları 18-32 cm arasında değişen çanaklar kulpsuz (15a), yatay kulplu (15b) ve at nalı biçiminde tutamaklı (15c) olmak üzere üç farklı şekilde üretilmiştir.

Çanak Tip 15a: Kulpsuz örneklerin dahil edildiği bu grubu ait örnekler Acemhöyük, Kültepe, Boğazköy, Camihöyük, Alişar ve Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimlerinden bilinmektedir. Alişar[968] **(Levha 27.2, 27.4-7, 28.1 ve 28.5)** ve Camihöyük[969] yerleşimlerinden bilinen örnekler Alişar III boyalı seramik grubu içerisinde üretilmiştir. Bu çanaklardan bir tanesi[970] ağız kenarına yerleştirilmiş hilal şeklinde 2 adet tutamağa sahiptir. Alişar'da ele geçen örnekler Orthmann[971] tarafından tabakasız olarak belirtilse de bu örneklerin diğer yerleşimlerde ortaya çıktığı ve geliştiği tabakalar ile karşılaştırıldığında Erken Tunç Çağı'nın son evresine ait oldukları anlaşılmaktadır. Alişar'ın Bakır Çağı tabakalarında aynı tipin Intermediate örnekleri görülmektedir[972]. Kültepe'de Karum III. ve IV. katlarda açığa çıkarılan örneklerin II. katta devam ettiği anlaşılmaktadır[973]. Kültepe'den

[964] Blegen ve diğerleri, 1951, fig. 183: 8.
[965] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 223, fig. P. 57: 26.
[966] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 26, lev. III: 19 ve 20.
[967] Şahin, 2013, tablo 3: 3c2.
[968] Orthmann, 1963b, s. 116-118, taf. 15: 2/111, 2/112, 2/114, 2/115, 2/116, 2/120, 2/122, 2/125 ve taf. 16: 2/126, 2/127, 2/128, 2/129, 2/131 ve 2/136.
[969] T. Emre, 2012, s.128 ve 130, lev. 141, 142 ve 150.
[970] Orthmann, 1963b, s.118, taf.16: 2/136.
[971] Orthmann, 1963b, s. 116.
[972] von der Osten, 1937, s. 152-154, fig. 161: 6.
[973] T. Özgüç, 1999, şek. B. 1-26.

bilinen beş örnek[974] Alişar III boyalı seramik grubuna aittir **(Levha 28.4)**. 11a tabakasında ele geçen üç örneğin haç motifi ile bezeli olduğu görülmektedir[975]. Bu çanaklar Alişar III seramiği içerisinde değerlendirilmiştir.

Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan 6 adet örnek Tip 15a çanakları içerisinde değerlendirilmiştir[976] **(Levha 27.3, 28.2, 28.3 ve 28.6)**. Bu çanaklar Alişar III boyalı seramik grubu ve koyu yüzlü seramik grubu[977] içerisinde yer almaktadır. Ancak bu form Boğazköy'de bu tabaka ile sınırlı kalmıştır. Yassıhöyük örnekleri kırmızı astarlıdır[978].

Şekil 55: Çanak Tip 15a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 18: 2/111'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bölgede yapılan kazılarda Çanak Tip 15a çanaklarının erken bir örneği ise Kültepe 12. tabakadan bilinir. Bu çanak intermediate seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir[979].Orta Anadolu dışında ise Beycesultan, Troia, Kilise Tepe ve Tarsus-Gözlükule yerleşimleri benzer örnekler içermektedir. Beycesultan'da Tip 15a çanaklarının Erken Tunç Çağı II'de (XIV ve XIII. tabakalarda) kullanıldığı görülmektedir[980]. Troia'da bu çanaklar I-IV yerleşimlerinde kullanılmıştır[981]. Kilise Tepe Erken Tunç Çağı tabakalarında ele geçen örnek kırmızı haç motifi ile ön

[974] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 4, 9, 47, 48 ve 49.
[975] S. Omura, 1992, s. 13-14, şek. 18-20.
[976] Orthmann, 1963a, s. 21, taf. 2: 55; taf. 10: 54 ve 57; taf. 18: 58-60 ve 94.
[977] Orthmann, 1963a, s. 25.
[978] Ş. C. Şener, 2021, s. 238, taf. 40: 3-4.
[979] Öktü, 1978, s. 170, taf. 8: I-B/06.
[980] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 173 ve 187; fig. P. 37: 17 ve fig. P. 44: 12-13.
[981] Blegen ve diğerleri, 1950, fig. 259-260 ve Blegen ve diğerleri, 1951, fig. 176.

plana çıkmaktadır[982]. Tarsus-Gözlükule örneği ise Erken Tunç Çağı III evresinde ele geçmiştir[983].

Çanak Tip 15b: Yatay kulplu örneklerin ele alındığı bu gruba ait örnekler, Boğazköy, Kültepe, Acemhöyük, Alişar ve Kaman-Kalehöyük yerleşimlerinde gelmiştir. Bu örneklerin keskin omuz kısmına yatay kulp bağlanmıştır. Boğazköy örneği Kuzeybatı yamacı 9. tabakada bulunmuştur ve devetüyü renkli seramik grubun dahil edilmiştir[984]. Kültepe örneklerinden bir tanesi kırmızı astarlı **(Levha 29.2)** diğeri ise Alişar III seramik grubu içerisinde yer almaktadır[985] **(Levha 29.3)**. Acemhöyük örneği ise kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde üretilmiştir ve ağız kenarında içte ve dışta bant bezeme yer almaktadır **(Levha 29.1)**. Alişar örneği ise Alişar III boyalı seramik grubuna aittir[986]. Son örnek ise Kaman-Kalehöyük'ün IVa tabakasında ele geçmiştir[987] **(Levha 29.4).**

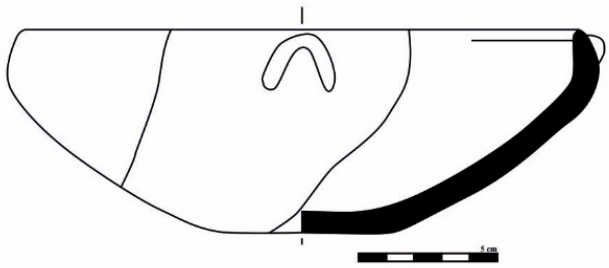

Şekil 56: Çanak Tip 15b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Yatay kulp ile karakterize olan Tip 15b çanağının en yakın benzeri Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VII. tabakadan bilinir[988]. Kültepe'de ise Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde bu tip çanaklar yaygın olarak kullanılmıştır[989].

[982] Symington, 2007, s. 311, fig. 375: 363.
[983] Goldman, 1956, s. 128, fig. 353: a ve c.
[984] Orthmann, 1963a, s. 25, taf. 19: 104.
[985] K. Emre, 1989, s. 113,114, fig. A. II: 2 ve fig. B.II: 46.
[986] von der Osten, 1937, taf. 9; Orthmann, 1963b, s. 118, taf. 16: 2/138.
[987] S. Omura, 2002, s. 31, fig. 90.
[988] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 225, fig. P. 58: 17.
[989] K. Emre, 1963, s. 89, fig 11: kt m/k 164, kt g/k 53 ve fig. 13: kt a/k 122.

Çanak Tip 15c: At nalı biçiminde tutamak ile karakterize olan Tip 15c çanakları Kültepe, Alişar ve Boğazköy'de ele geçmiştir. Alişar'da MÖ 3. Binyılın sonuna ait tabakalardan[990] **(Levha 30.1)** ve Kültepe Karum IV. kattan[991] **(Levha 29.6)** gelen örnekler Alişar III boyalı seramik grubuna aitken Boğazköy örneği[992] koyu yüzlü seramik grubu içerisinde üretilmiştir **(Levha 29.5)**.

Şekil 57: Çanak Tip 15c Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 15: 2/135'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Çanak Tip 15d: Dışa eğik ağızlı, basit ağız kenarlı örneklerle temsil edilen bu grup Acemhöyük, Alaca Höyük, Kültepe ve Boğazköy'de görülmektedir. Acemhöyük'te değerlendirmeye alınan 6 adet 15d çanakları kırmızı astarlıdır **(Levha 30.3-6 ve Levha 31.1-2)**. Üç tanesinin ağız kenarında içte ve dışta bant bezeme olduğu görülmektedir **(Levha 30.5 ve 6)**. Boğazköy örneği Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya aittir ve devetüyü renklidir[993] **(Levha 30.2)**. Kültepe çanağı Karum IV. katta Alişar III boyalı seramik grubunda şekillendirilmiştir[994]. Alaca Höyük örnekleri ise D mezarında[995] ele geçmiştir. Her iki örnekte Çıradere boyalı seramik grubuna aittir[996].

[990] Orthmann, 1963b, s. 118, taf. 15: 2/135 ve 136.
[991] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 8.
[992] Orthmann, 1963a, s. 25, taf. 19: 100.
[993] Orthmann, 1963a, s. 23, taf. 11: 83.
[994] K. Emre, 1989, s. 117, fig. B.II: 17
[995] Alaca Höyük "D" mezarı J. Yakar ve W. F. Hout tarafından 4-5. tabakalara, yani MÖ 3. Binyılın sonuna ve 2. Bin yılın başlangıç evresine tarihlendirilmiştir. Bknz. Yakar, 1985, s. 179 ve Hout, 1982- s. 56-58.
[996] Koşay, 1951, s. 68, D.78 ve D. 79; Orthmann, 1963b, s.144, taf. 50: 11/116-117.

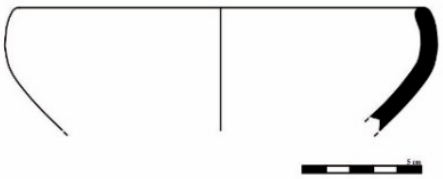
Şekil 58: Çanak Tip 15d Örneği (Acemhöyük arşivi).

6.6.16. Çanak Tip 16

On altıncı tip çanaklar dışbükey kenarlı geniş karınlı olan Tip 16 çanaklarının çoğunluğu çark yapımıdır. Bu çanakların ağız çapları 16 cm 'den 28 cm'ye kadar ulaşmaktadır. Bu çanaklar ağız kenarı biçimlerine ve kulplu olup olmamalarına göre basit ağız kenarlı (16a), basit ağız kenarlı ve yatay kulplu (16b), dışa eğik ağızlı (16c) olmak üzere üç alt tipe ayrılmıştır.

Çanak Tip 16a: İçe eğik ağızlı, basit ağız kenarlı ve kulpsuz örnekler Kültepe, Gordion, Acemhöyük, Alişar ve Boğazköy yerleşimlerinde ele geçmiştir. Kültepe'de Karum IV. katta açığa çıkarılan Tip 16a örnekleri yalın seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir[997]. Gordion'da bu tip çanaklar PN3-7 açmasında açığa çıkartılmıştır. Çark[998] ve el[999] yapımı örneklerin bir arada görüldüğü dört adet çanağın kırmızı astarlı olduğu belirtilmiştir[1000]. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan bilinen örnekler Alişar III[1001] **(Levha 31.5, 31.6 ve 31.8)** seramik grubuna aittir. Tek bir örnek ise koyu yüzlü seramik grubu içerisinde şekillendirilmiştir[1002]. Acemhöyük Tip 16a çanaklarından iki örnek kırmızı astarlı **(Levha 31.3 ve 31.4)**. Kulpsuz örneklerin ele geçtiği son yerleşim olan Alişar'da ise Alişar III seramik grubuna ait iki örnek ile Tip 16a çanakları temsil edilmektedir[1003] **(Levha 31.7)**.

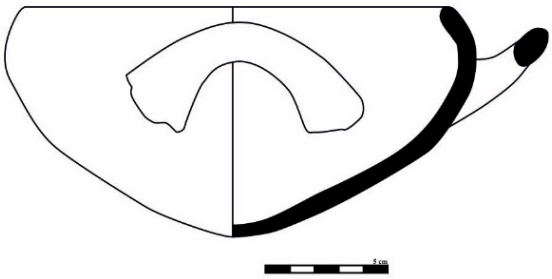
[997] K. Emre, 1989, s. 113,114; fig. A.II: 25 ve 26.
[998] Gunter, 1991, s. 17, fig.2: 20.
[999] Gunter, 1991, s. 17, fig. 2: 19,21 ve 22.
[1000] Gunter, 1991, s. 17.
[1001] Orthmann, 1963a, s. 21, taf. 10: 52 ve 53.
[1002] Orthmann, 1963a, s. 15, taf. 17: 18.
[1003] Orthmann, 1963b, s. 116, 117; taf. 15: 2/117 ve taf. 16: 2/132.

Şekil 59: Çanak Tip 16a Örneği (Acemhöyük Arşivi.)

Tip 16a çanaklarına ait örnekler Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nda 8b tabakasında yapılan kazılarda da ele geçmiştir. Söz konusu örnekler bu tip çanakların devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir[1004].

Çanak Tip 16b: Tip 16b çanaklarına benzeyen bu çanaklar karın kısmından yatay kuplu olmasıyla ayrılırlar. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada ele geçen tek bir örnek ağız kenarından başlayıp gövdede son bulan tek bir dikey kulpa sahiptir[1005]. Bu çanak devetüyü renkli seramik grubun aittir[1006] **(Levha 32.1)**.

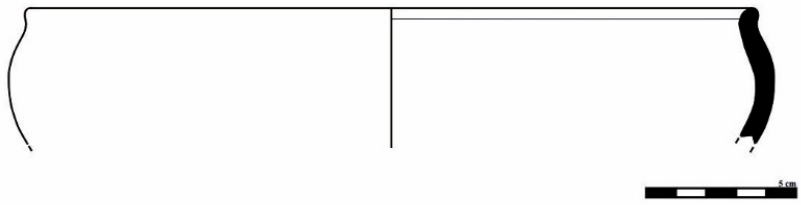
Şekil 60: Çanak Tip 16b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 101'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb'ye ait VII ve VIa tabakası ve Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen Troia IV yerleşiminden ele geçen çanaklar Tip 16b çanakları

[1004] Orthmann, 1963a, s. 42, taf. 32: 315.
[1005] Orthmann, 1963a, s. 25, taf. 2: 101.
[1006] Orthmann, 1963a, s. 25.

ile karşılaştırılabilir[1007]. Alaca Höyük'te ise 4. tabakanın geç evresinde ele geçen Tip 16b çanaklar bu tip çanakların kullanımına devam edildiği göstermektedir[1008].

Çanak Tip 16c: Acemhöyük'te ele geçen ve bu alt grupta değerlendirilen tek örnek dışa eğik ağızlı basit ağız kenarlıdır. Bu örnek MÖ 3. binin son evresine tarihlenen VI. tabakaya aittir ve kırmızı astarlıdır **(Levha 32.2)**.

Şekil 61: Çanak Tip 16c Örneği (Acemhöyük arşivi.)

6.6.17. Çanak Tip 17

Tip 17 başlığı altında ele alınan çanaklar korunan kısımları itibariyle dipten üste doğru genişleyen gövdesi belirgin karın yumuşak bir dönüş yaparak ağza doğru daralır. Bu çanaklar basit ağız kenarlı (17a), dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı yuvarlatılmış (17b) ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı yassı (17c) olmak üzere alt tiplere ayrılmıştır. Tip 17 çanakların ağız çapları 18-28 cm arasında değişmektedir.

Çanak Tip 17a: İçe eğik ağızlı basit ağız kenarlı örneklerin ele alındığı bu alt grup Alişar, Boğazköy ve Acemhöyük yerleşimlerinde ele geçmiştir. Acemhöyük örnekleri Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği ve koyu yüzlü seramik grubu olmak üzere iki farklı seramik grubunda şekillendirilmiştir. Konya-Aksaray yöresi

[1007] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 225; fig. P. 58: 26; Blegen ve diğerleri, 1951, fig. 183: 4.
[1008] Gürsan-Salzmann, 1992, s. 188, cont. 5: a181.

boyalı seramiğine ait örnek üzerinde basit çizgisel motifler ile yapılmış iç içe açı motifleri **(Levha 32.4)**[1009], koyu yüzlü seramik grubuna ait çanağın üzerine kazı bezeme tekniği ile yapılmıştır **(Levha 32.7)**. Alişar örnekleri Erken Tunç Çağı olarak belirlenen tabakalarda ele geçmiş olup, bu gruba dahil edilen dört örnek Alişar III boyalı seramik grubu özelliklerini yansıtmaktadır[1010] **(Levha 32.3 ve 32.6)**. Bu gruba dahil edilen son örnek Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya aittir[1011]. Devetüyü renkli seramik grubu içerisinde yer alan çanağın ağız kenarının altında yatay konumlandığı anlaşılan ancak tamamı korunmamış bir kulp dikkatleri çekmektedir **(Levha 32.5)**.

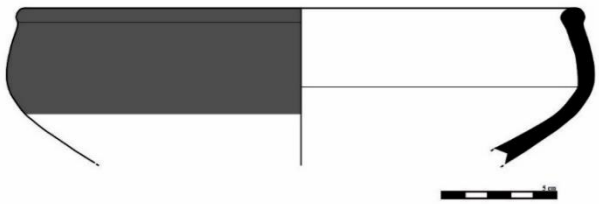

Şekil 62: Çanak Tip 17a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 15: 2/124'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Karşılaştırma materyallerinin yer aldığı Beycesultan'da tip 17a çanakları Erken Tunç Çağı II'den Erken Tunç Çağı IIIb sonuna kadar görülmektedir[1012].

Çanak Tip 17b: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı yuvarlatılmış literatürde "bead rim"[1013] olarak tanımlanan örnekler 17b başlığı altında ele alınmıştır. Acemhöyük çanağı VI. tabakaya aittir ve kırmızı astarlıdır. Dış yüzeyde ağız kenarından karın kısmının altına kadar uzanan bant bezeme mevcuttur **(Levha 33.2)**. Yassıhöyük örneği ise II. kattan ele geçmiştir ve kırmızı astarlı seramik grubuna aittir[1014] **(Levha 33.1)**.

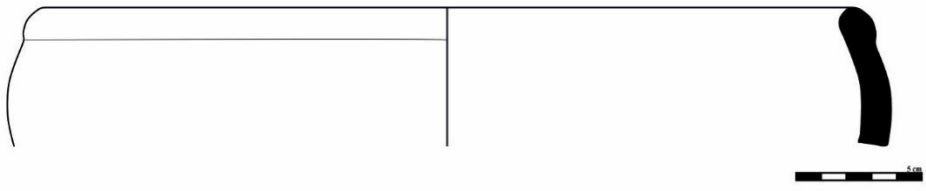
[1009] T. Şener, 2022, fig. 10: 13.
[1010] Orthmann, 1963b, s. 117,118, taf. 15: 2/121, 2/123 ve 2/124; taf. 16: 2/134.
[1011] Orthmann, 1963a, s. 25, taf. 12: 103.
[1012] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P. 30: 11, 14; fig. P. 65: 19 ve 20.
[1013] Lloyd ve Mellart, 1962, s. 231; Efe ve Türkteki, 2005, s. 134; Şahin, 2015.
[1014] Ş.C. Şener, 2021, s. 242, taf. 42:7.

Şekil 63: Çanak Tip 17b Örneği (Acemhöyük arşivi.)

Tip 17b çanağına benzer örnekler Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VIII. tabakada[1015] ve İkiztepe Er-Hitit tabakalarında[1016] bulunmuştur.

Çanak Tip 17c: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı yassı olan ve üç bir örnekle temsil edilen bu tip çanak Camihöyük, Yassıhöyük ve Eskiyapar yerleşimlerinde bu tip çanaklarına örnekler ele geçmiştir. Camihöyük yerleşimi 2. mimari evrede bulunmuştur. Bu çanak Alişar III seramik grubuna aittir[1017] **(Levha 33.3)**. Yassıhöyük II. tabakada yapısında ele geçen Tip 17c örnekleri ise kırmızı astarlıdır[1018]. Eskiyapar çanakları ise Erken Tunç Çağı tabakalarına (8-6) aittir ve koyu yüzlüdür[1019]. Ancak bu çanak "Hitit Seramiği" formları arasında yer aldığı için Tip 17c içerisine dahil edilmiştir.

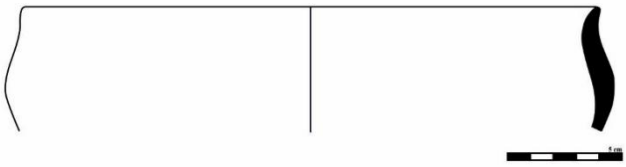
Şekil 64: Çanak Tip 17c Örneği (Orthmann, 1962, abb.2:8'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1015] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P. 55: 24.
[1016] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 25, lev. III: 1.
[1017] T. Emre, 2012, s. 134, lev. 163.
[1018] Ş. C. Şener, 2021, s. 242, taf. 42: 9-10.
[1019] Orthmann, 1962, s. 7, abb. 2: 8.

Bölge dışında Beycesultan Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VIII. tabakası[1020] ile Tarsus-Gözlükule Erken Tunç Çağı IIIb tabakalarında[1021] bulunan çanakların içinde Tip 17c çanakları ile benzerlik gösteren örnekler bulunmaktadır. Bununla birlikte bu tip çanakların Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'de Alacahöyük 4. tabakanın geç evresinde kullanımına devam edildiği görülür[1022].

6.6.18. Çanak Tip 18

Tip 18 çanakları yarı "S" profillidir. Korunan kısımlarına göre dipten karın kısmına doğru genişleyen gövde belirgin bir dönüş yaparak daralmakta ve üstte ağza doğru kavis yaparak genişlemektedir. Ağız dışa eğik, ağız kenarı ise basittir. Bu tip çanaklara ait örnekler Eskiyapar ve Boğazköy'de ele geçmiştir. Eskiyapar Erken Tunç Çağı tabakalarından (8-6) bilinen ancak Hitit Seramiği özelliği gösteren tek bir örnek devetüyü renkli seramik grubuna aittir[1023] **(Levha 33.4)**. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabaka örneği devetüyü renkli astarlı ve perdahlıdır[1024]. Karın kısmına tutturulan yatay kulpu kırıktır **(Levha 33.5)**.

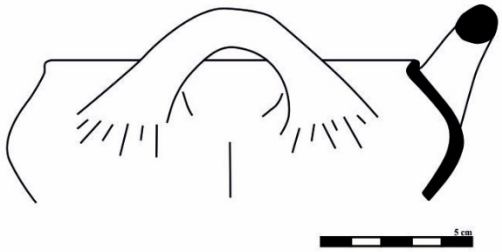
Şekil 65: Çanak Tip 18 Örneği (Orthmann, 1966, abb. 2: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.6.19. Çanak Tip 19

Çanakların sonuncu tipini oluşturan örnekler oldukça basık gövdelidir. Korunan kısmına göre dipten yukarı doğru daralan gövdeleri belirgin bir karın yaparak daralmaktadır. Düz ağızlı ve basit ağız kenarlı olan bu çanakların ağız çapı 12-

[1020] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 219, fig. P. 55: 22.
[1021] Goldman, 1956, s. 137, fig. 355: 410.
[1022] Gürsan-Salzmann, 1992, s. 188, cont. 5: a 179.
[1023] Orthmann, 1962, s. 7, abb. 2: 5.
[1024] Orthmann, 1963a, s. 16, taf. 8: 22.

28 cm arasında değişmektedir. Asarcık, Kültepe ve Boğazköy yerleşimlerinde açığa çıkarılan bu çanakların Asarcık'ta bulunan örnekleri devetüyü renkli seramik grubuna aittir ve Va tabakasında bulunmuştur[1025] **(Levha 33.6)**. Ağız kenarından karın kısmına bağlanan dikey bir tutamak ile karakterizedir. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nda 9. tabaka bulunan Tip 19 çanaklarından biri kırmızı astarlı seramik grubu diğerleri ise koyu yüzlü seramik grubundan üretilmiştir. Bu çanakların üzerinde kabartma olarak yapılmış omega motifleri yer almaktadır[1026] **(Levha 33.7)**. Kültepe III. kat çanağı ise Hitit seramiği kapsamında değerlendirilmiştir[1027].

Şekil 66: Çanak Tip 19 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.8: 21'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili yerleşimler arasında Beycesultan VIa tabakasında Tip 19 çanağı ele geçmiştir[1028].

6.6.20. Değerlendirme

MÖ 3. binin sonu 2. binin başlangıç evresine tarihlenen Orta Anadolu kültür bölgesi yerleşimleri içerisinde ortak kullanım gösteren 19 çanak tipi tespit edilmiştir **(Tablo 3)**. Bu çanakların seramik grupları arasındaki dağılımlarına bakıldığında en çok Kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde üretildikleri anlaşılmaktadır **(Grafik 3)**. Devetüyü renkli ve koyu yüzlü seramik grupları ise

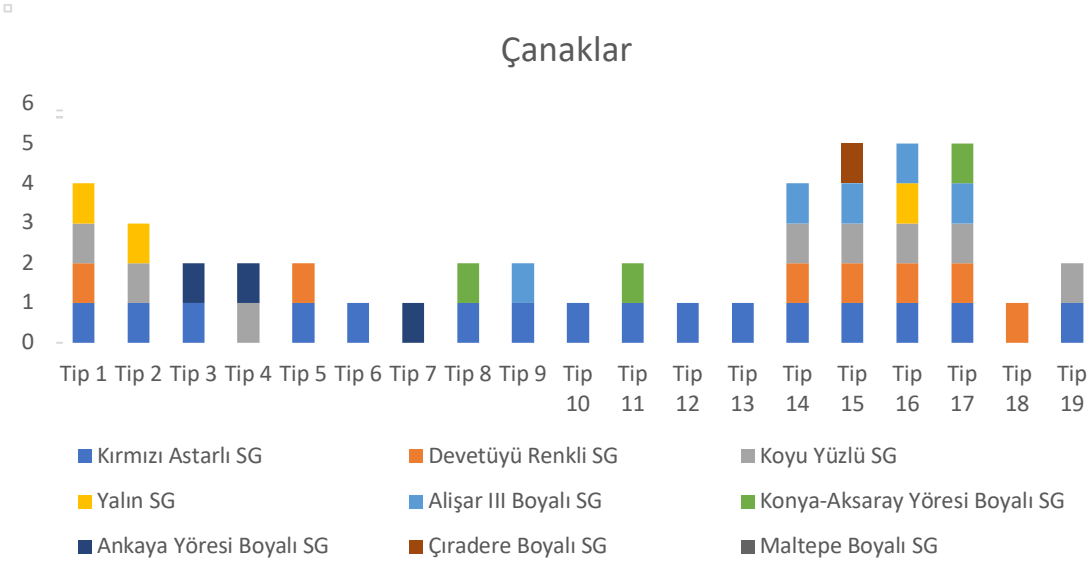
[1025] Orthmann, 1966, s. abb.9: 7.
[1026] Orthmann, 1963a, s. 16 ve 24, taf. 8: 21-22, taf. 12: 89.
[1027] K. Emre, 1989, s. 113,114, fig. A.II: 10.
[1028] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 239, fig. P. 65: 18.

ikinci sırada yer almaktadır. En çok seramik grubu içerisinde şekillendirilen ise Tip 16 çanaklarıdır **(Grafik 3).**

Çark yapımı ilk formların üretildiği yalın seramik grubu içerisinde yer alan Tip 1, Tip 2, Tip 8 ve Tip 16 **(Grafik 3)** çanakları standart üretime geçişi temsil etmesi açısından son derece önemlidir. Özellikle Tip 1 ve Tip 2 örnekleri Orta Anadolu Bölgesi'nin yanı sıra Anadolu'nun hemen her yerleşiminde açığa çıkarılan dibi iple kesilmiş bardakların çanak formunu oluşturmaktadır. Yalın seramik grubuna ait farklı tiplerin Acemhöyük yerleşiminde ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle Acemhöyük ve Yassıhöyük ile sınırlı kalan Tip 8 çanaklarının Acemhöyük'te çarkta şekillendirilmiş yalın seramik grubuna ait örneklerinin ele geçmesi tıpkı çömleklerde olduğu gibi çanaklarda da yerel seramiğin çarkta üretimine işaret etmektedir. Tip 8 çanakları ile ilgili olarak dikkatleri çeken bir diğer özellik ise bu çanakların içine yapılan haç motifi bezemesidir.

Çanak tipolojisinde en önemli farklılık omurgalı ve "S" profilli çanakların sayısal oranında görülen artıştır. MÖ 3. binin sonunda yaygınlaşan "S" profilli çanaklar MÖ 2. binin ana çanak formlarını oluşturmaktadır. Özellikle bu tip çanaklar üzerinde şekillenen en önemli özelliklerden biri de dışa kalınlaştırılmış dudaklardır. Literatürde bead-rim[1029] olarak tanımlanan bu çanaklar Anadolu'nun pek çok merkezinde görülmeye başlar **(Harita 8)**.

[1029] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 231, Efe ve Türkteki, 2005; Şahin, 2015.

Grafik 3: Çanakların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

Efe ve Türkteki, Beycesultan IX/VIII'de açığa çıkarılan çanakların bead-rim çanaklarının proto tipleri olduğunu belirtmiştir[1030]. Şahin ise Küllüoba yerleşiminde "Öncü Geçiş Çağı" olarak adlandırılan tabakalarda bu çanakların ortaya çıktığını ve daha sonra Kızılırmak kavsinin içine ve daha sonra kuzeye yayılmış olabileceğini belirtmiştir[1031]. Lloyd ve Mellaart ise Beycesultan'ın VIa tabakasında görülen bu örneklerin "Kapadokya Seramiği"nden etkilenmiş olabileceğini belirtmiştir[1032]. Orta Anadolu kültür bölgesine baktığımıza Intermediate ve Çıradere seramikleri içerisinde şekillendirilen bazı formlar dışa kalınlaştırılmış dudaklı seramiklerin erken örneklerini anımsatmaktadır. Bu örnekler Alişar'ın Bakır Çağı tabakalarında[1033], Kültepe'nin 11. tabakasında[1034], Çıradere formları arasında karşımıza çıkar[1035]. Bahsi geçen bu veriler bize dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı örneklerin Orta Anadolu kültür bölgesi yerel seramik gelenekleri içerisinde yavaş yavaş ortaya çıktığını göstermektedir.

[1030] Efe ve Türkteki, 2005, s. 133.
[1031] Şahin, 2015, s.109.
[1032] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 263.
[1033] von der Osten, 1937, fig. 175: 66-67.
[1034] Öktü, 1978, taf. 13: I-B/42.
[1035] Orthmann, 1963b, taf. 92: 33/11 ve 33/14; Öktü, 1978, taf. 44: II/03-04.

Değinilmesi gereken bir diğer önemli konu ise Alişar III seramik grubu içerisinde yer alan çanak formlarının, J. Mellaart[1036] ve K. Emre[1037] tarafından tanımlanan "Hitit Seramiği" formları içerisinde de yoğun olarak şekillendirildikleri görülmektedir. Tip 3c, Tip 9, Tip 14, Tip 15, Tip 16 ve Tip 17 çanaklarına ait örnekler hem "Hitit Seramiği" hem de Alişar III seramiği içerisinde üretilmişlerdir. Tip 15a çanakları Intermediate seramiği örnekleri Kültepe'nin 12.[1038], Alişar'ın ise Bakır Çağ tabakalarında görülmektedir[1039]. Bu tip daha sonraki süreçte Kültepe'de 11a tabakasında Alişar III seramiği içerisinde görülür. Boğazköy, Kaman-Kalehöyük, Acemhöyük ve Yassıhöyük'te ise "Hitit Seramiği" grupları içerisinde yer alır. Benzer bir durum Çıradere boyalı seramiği formlarında da görülmektedir. Erken Tunç Çağı II-III evresine ait olması gereken bu boyalı seramiğe ait formlar MÖ 3. binin sonunda da görülmektedir. Alaca Höyük D mezarında açığa çıkarılan "S" profilli Tip 15d çanakları bir sonraki dönemin yaygın çanak formlarını oluşturmaktadır. T. Özgüç Hitit seramiğinin büyük bir bölümünün tek renkli Erken Tunç Çağı seramiğinden geliştiğini belirtmiştir[1040]. Aynı zamanda "Dalgalı Hat Seramiği"nin Alişar III seramiğinden köken aldığına dair görüşler vardır[1041]. Bu durum Hitit seramiğinin, Kültepe 11a tabakasından itibaren görülen Alişar III seramiğinin bazı formlarından esinlenmiş olabileceği görüşünü akla getirmektedir.

Çanakların bezeme özelliklerine bakıldığında, boya bezemeli çanaklar Alişar III, Çıradere, Konya-Aksaray yöresi ve Ankara yöresi boyalı seramik grupları içerisinde yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen diğer formlar ile benzer motiflerin işlendiği bu çanaklar tipolojik açıdan yeni ortaya çıkan tiplerde görülmesi açısından önemlidir. Bunların dışında Acemhöyük ve Yassıhöyük'te kırmızı astarlı seramik grubunda üretilen çanakların büyük bir kısmında içten ve dıştan yapılmış bant bezeme yer almaktadır. Bazılarında ise haç motifi görülmektedir.

[1036] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 261.
[1037] K. Emre, 1989, s. 112.
[1038] Öktü, 1978, taf.8: I-B/06.
[1039] von der Osten, 1937, fig. 167: e1072.
[1040] T. Özgüç, 1953, s. 73.
[1041] Bossert, 1942, s. 41−42; Fischer, 1963, s. 32.

Haç motifinin Anadolu'da uzun bir geçmişi olduğu bilinmektedir. İlk kez Hacılar yerleşimi Neolitik tabakalarında haç motifi görülmüştür[1042]. Demircihöyük yerleşiminde ise Erken Tunç Çağı'nın en erken haç motifi örnekleri karşımıza çıkmaktadır[1043]. Erken Tunç Çağı'nın ikinci yarısından itibaren haç motifi farklı çanak tiplerini de kapsayarak Batı, İç Batı, Orta Anadolu ve Güney Anadolu bölgelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır[1044]. Çalışma kapsamında Tip 3a, Tip 4a, Tip 7, Tip 8, Tip 11, Tip 12 ve Tip 15a çanaklarının haç motifi ile bezendiği anlaşılmaktadır. Haçlı çanakların kronolojik gelişimi açısından önemli rol oynayan Troia'da haçlı çanaklar ilk kez MÖ 2200-2000 arasına tarihlenen Troia IV yerleşiminde açığa çıkmıştır[1045]. Troia V yerleşiminde ise bu çanakların sayısında ciddi bir artış yaşandığı belirtilmiştir[1046]. Ancak yukarıda sayılan haç motifli çanak tipleri Erken Tunç Çağı geleneğini yansıtmaktadır. Polatlı'da açığa çıkarılan ve çalışma kapsamında Tip 3a olarak değerlendirilen çanak içinde yer alan ve çok kollu bir yıldızı anımsatan motif bölgeye özgü yerel boyama özelliklerini yansıtması açısından dikkat çekmektedir[1047]. Kültepe 12. tabakada Intermediate seramik grubuna ait formlarda şekillendirilen Tip 15a çanağı içinde yer alan haç motifi, 11a tabakasında Alişar III seramik grubuna ait aynı tip çanakta görülmektedir. Bir diğer yerel gelenek ise Acemhöyük Tip 8 ve Tip 12 çanağında karşımıza çıkar. Acemhöyük Tip 8b çanağının Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubu içerisinde üretildiği anlaşılmaktadır. İç yüzeyde tıpkı Polatlı Tip 3a çanağında olduğu gibi çok kollu yıldız motifi görülmektedir. Tip 12 çanağının ise dış yüzeyi iç içe geçmiş açı motifleri ile süslenmiş, iç yüzeyi ise haç motifi ile bezenmiştir. Orta Anadolu Erken Tunç Çağı yerel boyalı seramik gelenekleri içinde haç motifi kullanılması yukarıda sayılan tiplere ait haç motifinin Erken Tunç Çağı geleneği taşıdığını göstermektedir. Troia V yerleşiminde sayıları artan haçlı

[1042] Mellaart, 1970, fig.59: 8-9.
[1043] Seeher, 1987, taf. 34: 10; taf. 52: 17.8; taf. 57: 8-9.
[1044] Haç motifli çanakların yoğun olarak görüldüğü yerleşim yerlerine örnek olarak bknz. Troia (Blegen ve diğerleri, 1951, s. 138 ve 250; Korfmann, 1983, s.292.), Beycesultan (Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P.57: 26,31; fig. P. 64: 23,26), Kusura (Lamb, 1937, s. 237), Alacahöyük (Gürsan-Salzman, 1992, pl.6.4: b205), Çayyolu Höyük (Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020, pl. 4: 3a-c), Kilise-Tepe (Symington, 2007, fig. 307: 308).
[1045]Blegen ve diğerleri, 1951, s. 138.
[1046]Blegen ve diğerleri, 1951, s. 250; Korfmann, 1983, s. 292.
[1047] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 46, fig. 13: 13-14.

çanakların benzer tipoloji gösteren standart üretim çanakları olarak değerlendirilmelidir.

Boya bezeme dışında çanaklar üzerinde görülen en yaygın bezeme ise çentik bezeme tekniği ile yapılan ve çanakların ağız kenarında yer alan verev çizgilerdir. Bu teknik ile yapılmış motif hemen hemen bütün MÖ 3. Binin sonuna tarihlenen formlarda az sayıda da olsa görülmektedir.

Harita 8: Çanak Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

Tablo 3: MÖ 3.Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çanak Tipleri

6.7. ÇÖMLEKLER

Gövde genişlikleri ile gövde yükseklikleri arasında fark olmayan ya da çok az fark bulunan, ağız çapı gövde çapının yarısına yakın olan kaplar çömlek olarak tanımlanmıştır[1048]. Çömlekler genellikle sıvı ya da katı besinleri saklamak amacıyla kullanıldığı gibi pişirme kabı olarak da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Neolitik Çağ'dan itibaren özellikle bebekleri gömmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır[1049]. Erken Tunç Çağı'ndan itibaren ise ikili çömlek mezar gömülerinin sıklıkla açığa çıkarıldıkları görülmektedir[1050]. Çalışma kapsamında değerlendirilen yerleşimler arasında MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde ortak kullanım gösteren on üç çömlek tipi belirlenmiştir.

6.7.1. Çömlek Tip 1

Parça olarak ele geçen Tip 1 çömlekleri korunan kısımlarına göre dışbükey kenarlı, içe eğik ağızlı olup, gövde çapı ile ağız çapı arasındaki fark azdır. Ağız çapları 20-30 cm arasında değişmektedir. Ağız kenarları basit (1a), içten inceltilmiş (1b) ve dışa kalınlaştırılmış (1c) olmak üzere üç alt tip oluşturmaktadır.

Çömlek Tip 1a: Basit ağız kenarlı örneklerin ele alındığı bu alt tipe ait örnekler Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan ve Kırşehir-Yassıhöyük II. tabakadan ele geçmiştir **(Levha 34.2)**. Boğazköy örnekleri[1051] koyu yüzlü, kırmızı astarlı ve devetüyü renkli seramik grupları içerisinde değerlendirilmiştir. Kırşehir-Yassıhöyük'te[1052] genellikle kaba seramik grubundan üretilen bu tip çömleklerin pişirme kabı olarak kullanıldığı düşünülmektedir **(Levha 34.1)**.

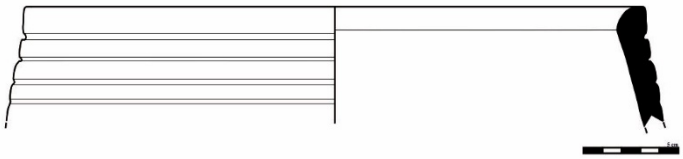
[1048] Ökse, 1993, s. 55.
[1049] Uhri, 2014, s. 107.
[1050] İkili çömlek gömülerin açığa çıkarıldığı mezarlık alanlarına örnek olarak Resuloğlu Mezarlığı (Yıldırım, 2006, s. 6), Küçükhöyük (Gürkan ve Seeher, 1991, s. 51), Demircihöyük-Sarıket Mezarlığı (Seeher, 1993, s. 366) ve Harmanören (Özsait, 1995, s. 156 ve Özsait 1999, s. 469) verilebilir.
[1051] Orthmann, 1963a, s. 28 ve 29, taf. 15: 149-154.
[1052] Ş. C. Şener, 2021, s.176, taf. 6: 1-19.

Şekil 67: Çömlek Tip 1a Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 15: 149'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Orta Anadolu'da Bakır Çağı'na tarihlenen örnekleri Ahlatlıbel[1053] ve Etiyokuşu[1054] bulunan Tip 1a çömleklerinin benzerleri kuzeyde İkiztepe Er-Hitit tabakalarında[1055], kuzeybatıda Troia'nın IV. yerleşimde[1056] ve Küllüoba IIE-C tabakalarında[1057] bilinmektedir.

Çömlek Tip 1b: Tip 1'nin iki tipini oluşturan içten inceltilmiş ağız kenarlı çömleğe ait tek bir örnek Acemhöyük yerleşiminin VII. tabakasında ele geçmiştir **(Levha 34.3)**. Bu çömlek devetüyü renkli seramik grubundan çarkta yapılmıştır. Çömlek ağız kenarının altı birbirine paralel olarak yapılmış yatay yiv bezemelerle süslenmiştir. Ağız çapı 32 cm olan çömleğin çok az kısmı korunmuştur.

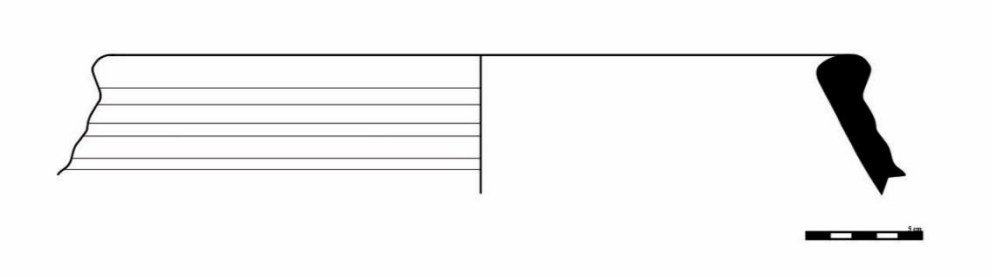

Şekil 68: Çömlek Tip 1b Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Çömlek Tip 1c: Tip 1'in üçüncü alt tipini ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış olan bir örnek oluşturmaktadır. Acemhöyük'te VI. tabakada ele geçen bu örnek devetüyü renkli seramik grubundan çarkta şekillendirilmiştir **(Levha 34.5)**. Omuz kısmı

[1053] Orthmann, 1963b, s. 126, taf. 27: 5/69.
[1054] Kansu, 1937, abb. 71; Orthmann, 1963b, s.129, taf. 32: 6/29.
[1055] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 29, lev. pl. V: 17.
[1056] Blegen ve diğerleri, 1951b, s. 121, pl. 166: 33.1165.
[1057] Şahin, 2013, lev. 55-56.

üzerinde birbirine paralel olarak yapılmış oluk bezemelidir. Kırşehir-Yassıhöyük'te II. tabakada saray ya da tapınak olarak tanımlanan yapıdan ele geçen örnekler kırmızı astarlı mal grubundan üretilmiştir[1058]**(Levha 34.4)**.

Şekil 69: Çömlek Tip 1c Örneği (Acemhöyük Arşivi)

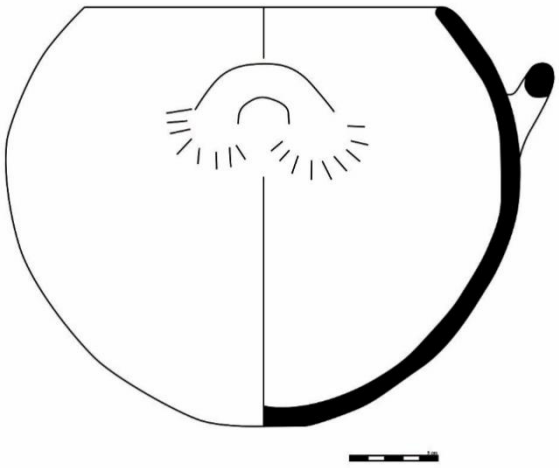
6.7.2. Çömlek Tip 2

Çömleklerin ikinci tipini oluşturan örneklerin birinci tipe göre ağız çapları gövde çapları arasındaki fark büyük olup ağız kısımları daha kapalıdır. Tip 2'yi oluşturan örnekler düz dipli, küresel gövdelidir. Omuza bağlanan yatay kulp yuvarlak kesitlidir. Bu çömleklerinin ağız çapları 20-30 cm, yükseklikleri 23-25 cm arasında değişmektedir. Ağız kenarları basit (2a), içe kalınlaştırılmış (2b) ve dışa kalınlaştırılmış (2c) ağız kenarlı olmak üzere üç farklı varyasyon göstermektedir.

Çömlek Tip 2a: Tip 2 çömleklerinin birinci alt tipini oluşturanları içe eğik ağızlı basit ağızlı kenarlıdır. Bu tipe giren basit ağızlı boyunsuz çömlekler Boğazköy, Kırşehir-Yassıhöyük, Acemhöyük ve Gordion yerleşimlerinde bulunmuştur. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan ele geçen iki adet örnek koyu yüzlü seramik grubuna aittir ve el yapımıdır[1059]. Örneklerden bir tanesi[1060] tam form verirken **(Levha 35.1)**, diğeri[1061] tama yakın olarak bulunmuştur **(Levha 35.2)**. Kırşehir-Yassıhöyük örnekleri II. tabakada ele geçmiştir. Bu çömlekler kırmızı

[1058] Ş. C. Şener, 2021, s. 181, taf. 8: 7-24.
[1059] Orthmann, 1963a, s. 28, taf. 6: 147 ve 148.
[1060] Orthmann, 1963a, s. 28, taf. 6: 147.
[1061] Orthmann, 1963a, s. 28, taf. 6: 148.

astarlı ve kaba seramik grupları içerisinde şekillendirilmiştir[1062] ve bir örneğin Boğazköy örneğinde olduğu gibi yatay bir kulpa sahip olduğu anlaşılmaktadır[1063] **(Levha 34.6)**. Gordion ve Acemhöyük'de bulunan çömlek örnekleri tam form vermemelerine rağmen içe eğik ağız kenarları, basit ağızları ve küresel dönüş yaptığı anlaşılan gövdeleri ile Tip 2a ile birlikte değerlendirilmişlerdir. Bunlardan Gordion'da PN3-7 açmasında ele geçen çömlek elde devetüyü renkli seramik grubundan[1064] **(Levha 35.3),** Acemhöyük'te VI. tabakada ele geçen çömlek kaba seramik grubundan yapılmıştır **(Levha 34.7)**.

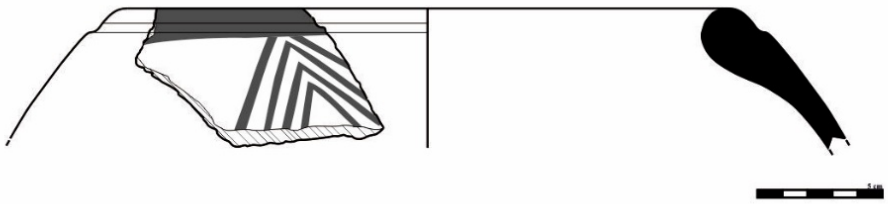
Şekil 70: Çömlek Tip 2a Örneği (Orthmann, 1963a, taf.6: 147'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 2a çömleklerinin erken örnekleri Alaca Höyük'te[1065] Bakır Devri olarak tanımlanan ve günümüz kronolojisinde Erken Tunç Çağı II sonu ve Erken Tunç Çağı III başına denk gelen tabakalarda açığa çıkartılmıştır. Bu çömleklerin tahıl depolamak için kullanıldığı ifade edilmiştir. Orta Anadolu dışında ise Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIb evresine tarihlenen VII ve VIb tabakalarında

[1062] Ş.C. Şener, 2021, s. 174, taf. 5: 4-19.
[1063] Ş.C. Şener, 2021, s. 174, taf. 5: 4.
[1064] Gunter, 1991, s. 21, fig. 4: 57.
[1065] Koşay, 1938, s. 91, lev. LXXIII: 162 ve 163.

benzer çömlekler yer almaktadır[1066]. Ayrıca bölgenin kuzeyinde yer alan İkiztepe'in Er-Hitit kültür katında benzer bir örnek açığa çıkartılmıştır[1067].

Çömlek Tip 2b: Bu alt tipe ait Tip 2 çömleklerinin ağız kenarı içe kalınlaştırılmıştır. Örnekler Acemhöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük'te bulunmuştur. Acemhöyük'te VII. tabakadan gelen ve çark yapımı olan çömleğin ağzı içe doğru kalınlaştırılmıştır. Konya-Aksaray yöresi seramik grubu içerisinde üretilen bu çömleğin ağız kenarında bant bezeme ve hemen altında boya bezeme ile yapılmış iç içe açı motifleri yer almaktadır **(Levha 35.5).** Ayrıca yine ağız kenarının hemen altında yatay bir yiv bezeme bulunmaktadır. Yassıhöyük örnekleri II. tabakaya ait büyük yapı içerisinde ele geçmiştir[1068]**(Levha 35.4)**. Kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde değerlendirilen çömleklerin ağız çapları 18 ve 20 cm olarak tespit edilmiştir.

Şekil 71: Çömlek Tip 2b Örneği (Acemhöyük Arşivi)

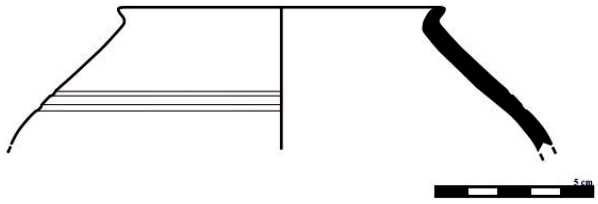
Tip 2b çömleğine benzer bir örneği Kilise Tepe'den Erken Tunç Çağı kültür katından gelmiştir.[1069] İkiztepe'de yapılan kazılarda ise Er-Hitit olarak tanımlanan bir örneği bulunmuştur[1070].

[1066] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 229, fig. P.60: 12.
[1067] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 29, lev. VI: 12.
[1068] Ş. C. Şener, 2021, s. 182, taf. 9: 1-2.
[1069] Symington, 2007b, s. 306, fig. 370: 277.
[1070] Alkım ve diğerleri, 1988, s. S. 29, pl. V: h1c.

6.7.3. Çömlek Tip 3

Tip 3 çömlekleri çok kısa boyunludur. Parça olarak ele geçen çömlekler korunan kısmı itibariyle; basık küresel gövdeli, çok kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Kulpsuz (3a) ve kulplu (3b) olmalarına göre Tip 3 çömlekleri iki alt tipe ayrılmaktadır.

Çömlek Tip 3a: Kulpsuz olan Tip 3a çömlekleri Acemhöyük, Camihöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük'te ele geçmiştir. Acemhöyük yerleşiminde VI. tabakadan gelen iki örneğin ağız çapları 10-12 cm civarındadır. Örneklerden birinin omuz kısmında iki sıra halinde yatay olarak oluşturulmuş oluk bezeme yer almaktadır **(Levha 36.2)**. Diğerinde ise ağız kenarının hemen altına tırnak baskı ve kazı bezeme motifleri yapılmıştır **(Levha 36.1)**. Bu çömlek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir. Benzer bir örnek ise Camihöyük Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen 2. mimari evreden bilinmektedir[1071]. Ağız çapı 16 cm olarak belirlenen çömlek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir. Kırşehir-Yassıhöyük'te II. tabakada yer alan yapıda bulunan Tip 5 çömleğinin ağız çapı 22 cm'dir[1072]. Bu çömleğin ağız kenarının hemen altında kazı bezeme tekniği ile yapılmış dikey çizgiler yer almaktadır.

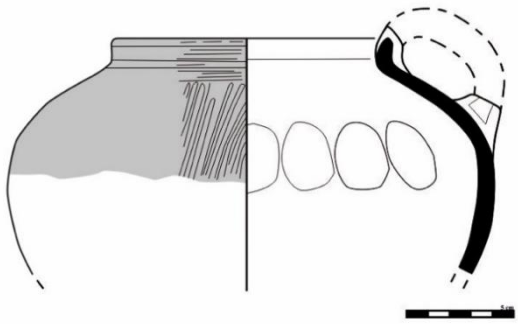

Şekil 72: Çömlek Tip 3a Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Çömlek Tip 3b: Tip 3 çömleklerinin ağız kenarından yükselerek karın kısmına bağlanan dikey kulplu örnekleri Tip 3b içerisinde değerlendirilmiştir. Kültepe

[1071] T. Emre, 2012, s. 181, lev. 354.
[1072] Ş.C. Şener, 2021, s. 182, taf. 9: 10.

Kuzey sektöründe yürütülen kazılar sırasında 1. tabakada açığa çıkarılan her iki örneğin gövdesinin üzerinde ise kazı bezeme tekniği ile oluşturulmuş oluk bezemeler yer almaktadır **(Levha 36.4 ve 36.5)**. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait örneklerin ağız çapları 12-15 cm arasında değişmektedir. Bu çömlekler pişirme kabı olarak tanımlanmıştır[1073].

Şekil 73: Çömlek Tip 3b Örneği (Kontani ve diğerleri, 2020, fig.2.13:4'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.7.4. Çömlek Tip 4

Çömleklerin dördüncü tipi düz dipli, basık küresel gövdeli, kısa silindirik boyunlu, düz ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Bu tip çömlekler Acemhöyük'ten bilinir. Bulunan örneğin yalnızca ağız ve boyun kısmı ele geçmiştir. Ağız çapları 10-20 cm arasında değişmektedir. Acemhöyük çömleği kırmızı astarlı seramik grubuna aittir **(Levha 36.6)**.

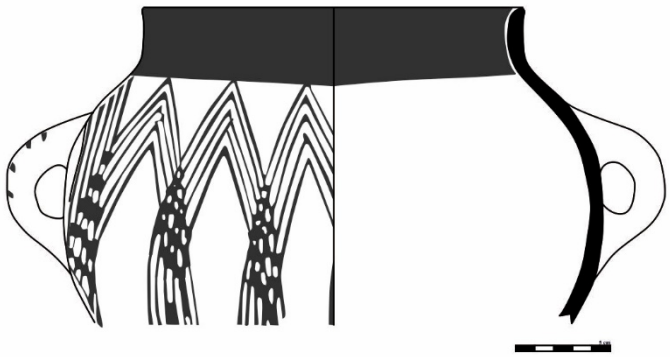
Şekil 74: Çömlek Tip 4 Örneği (Acemhöyük arşivi.)

[1073] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 21, fig. 2.13: 4-5.

Orta Anadolu dışında Troia'nın IV yerleşimde[1074] bulunan çömlekler form bakımından Tip 4 örnekleriyle en yakın benzerlerini oluşturmaktadır.

6.7.5. Çömlek Tip 5

Tip 5 çömlek başlığı altında değerlendirilen çömleklere ait tek bir örnek bulunmaktadır. Gordion'da bulunan bu örnek basık küresel gövdeli, kısa ve geniş boyunlu, dışa çok hafif eğik ağızlı, basit ağız kenarlıdır[1075]**(Levha 36.7)**. Omuzdan karına bağlanan karşılıklı olarak yerleştirilmiş çift dikey kulpludur. Ankara yöresi boyalı seramik grubuna ait olan bu çömleğin ağız çapı 20 cm'dir. Ağız kenarında içte ve dışta bant bezeme ve gövde üzerinde iç içe açı motifleri yer almaktadır.

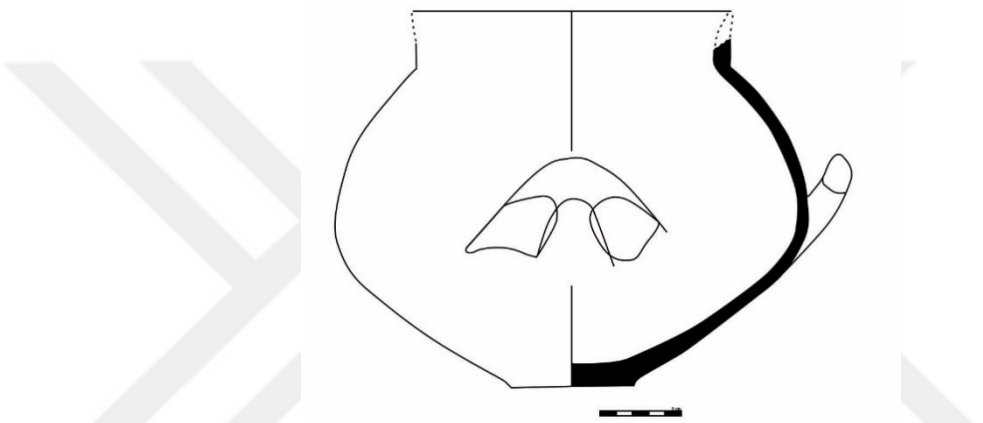
Şekil 75: Çömlek Tip 5 Örneği (Gunter, 1991, fig.4: 56'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tarsus-Gözlükule'nin Erken Tunç Çağı IIIb evresinde çıkarılan bir örnek Tip 5 çömleği ile karşılaştırılabilir[1076].

[1074] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 133, fig. 167: 37.1129.
[1075] Gunter, 1991, s. 20, fig.4: 56.
[1076] Goldman, 1956, s. 158, fig. 276: 660.

6.7.6. Çömlek Tip 6

Tip 6 olarak tanımlanan çömleklerin halka dipli gövdesinin alt kısmı konik, üst kısmı ise yarı küreseldir. Yatay kulp karın kısmına bağlanmıştır. Geniş ve kısa olduğu anlaşılan boyun kırıktır. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya ait bir örneğin[1077] korunan yüksekliği 22 cm, dip çapı ise yaklaşık 6 cm'dir[1078] **(Levha 37.1)**. Bu çömlek devetüyü renkli seramik grubuna aittir. Alişar Tip 6 çömleğinin[1079] de Boğazköy örneğinde olduğu gibi ağız kısmı korunmamıştır.

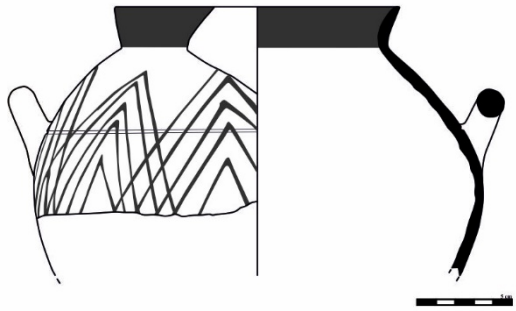
Şekil 76: Çömlek Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 2: 48'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.7. Çömlek Tip 7

Parça olarak ele geçen örneklerin Tip 7 çömlekleri küresel gövdeli, kısa ve geniş boyunlu, dışa eğik ağızlı ve içten inceltilmiş ağız kenarlıdır. Bu tip çömlekler Acemhöyük ve Kültepe'de ele geçmiştir. Acemhöyük örneği çark yapımıdır **(Levha 37.3)**. Ağız çapı 15 cm olarak belirlenen çömleklerden birinin ağız kenarına içten ve dıştan bant bezeme yapılmıştır **(Levha 37.3)**. Ayrıca dış yüzey üzeri iç içe geçmiş açı motifleri ile süslenmiştir[1080]. Kültepe 11. tabakadan bilinen

[1077] Orthmann, 1963a, s. 20, taf. 2: 48.
[1078] Orthmann, 1963a, s. 20
[1079] Schmidt,1932, s. 201, fig. 259; Orthmann, 1963b, s. 120, taf. 19: 2/158.
[1080] T. Şener, 2022, s. 494, şek. 14: 3.

örnek[1081] ise Intermediate boyalı seramik grubuna aittir. Bu çömleğinde ağız kenarında bant bezeme vardır. Gövdesinde ise kafes motifi yer almaktadır.

Şekil 77: Çömlek Tip 7 Örneği (T. Şener, 2022, şek. 14:3'den düzenlenerek çizilmiştir.)

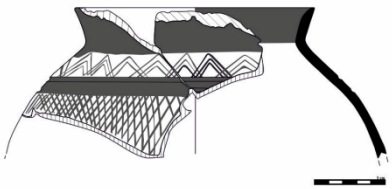
Üstte anlatılan daha iyi korunmuş ve büyük parça olarak ele geçen örneklerin dışında Acemhöyük'te bulunan bir çömlek parçası da bu tip ile birlikte değerlendirilebilir **(Levha 37.2)**. Bu örnek Konya-Aksaray boyalı seramik grubundan çarkta şekillendirilmiştir. Ele geçen çömleğin ağız çapı 18 cm olarak belirlenmiştir ve üzerinde boya ile yapılmış kafes motifi yer almaktadır.

Çömlek Tip 7 grubu altında değerlendirilen çömlekler Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen Alaca Höyük T Krali mezarında[1082] ve Maşat Höyük'te[1083] bulunmuştur. Bölgede erken örneğini oluşturan bu çömleklerden Alaca Höyük örneği koyu yüzlü seramik grubunda yer almaktadır. Bunun yanı sıra yatay kulplu Tip 7 çömleğinin Erken Tunç Çağı'na tarihlen diğer örnekleri Seyitömer[1084] ve Kilise Tepe'de[1085] bulunmuştur. Çağdaşı tek örneği ise Küllüoba'da "Geçiş Evresi" olarak adlandırılan tabakalarda ele geçmiştir[1086].

[1081] Öktü, 1978, s. 198, taf. 28: 1-H/02.
[1082] Arık, 1937b, s. 289, lev. CCLXXXVII: Al. 1074.
[1083] K. Emre, 1979, s. 47, şek. 49.
[1084] Bilgen ve Kapuci, 2020, s. 85, çizim grubu 11: 1.
[1085] Symington, 2007b, s. 307, fig. 371: 292.
[1086] Şahin, 2013, s. 84, lev. 60: 273.

6.7.8. Çömlek Tip 8

Çömleklerin sekizinci tipi düz dipli, basık küresel gövdeli, kısa ve geniş içbükey kenarlı boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Bu tipe ait çömlekler Acemhöyük, Çengel Tepe ve Çayyolu Höyük'te ele geçmiştir. Bu örneklerden Acemhöyük çömleği Konya-Aksaray boyalı seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir ve çark yapımdır. VII. tabakadan bilinen bu örneğin ağız çapı 16 cm civarındadır. Ağız kısmının içinde ve dışında boya ile oluşturulmuş bant bezeme görülmektedir. Omuz kısmında ise boya ile yapılmış iç içe geçmiş açı motifleri ile kafes motifi, bunların arasında bant bezeme ve iki sıra halinde oluk bezeme yer almaktadır[1087] **(Levha 38.1)**. Çengeltepe çömleği ise kırmızı astarlı seramik grubundan üretilmiştir. Bu çömlek 4. tabakada ele geçmiştir[1088]. Ankara Çayyolu Höyük'te II. evrede parça olarak bulunan örnek te bu tip ile birlikte değerlendirilebilir. Ankara Yöresi boyalı seramiği grubunda yer alan bu çömleğin üzeri iki renk boya ile kafes motifi ile süslüdür [1089].

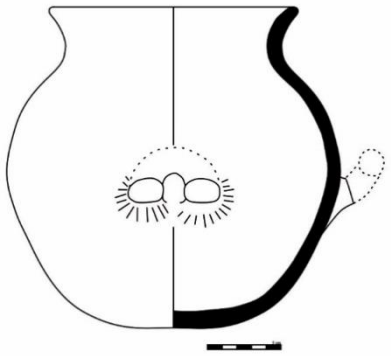
Şekil 78: Çömlek Tip 8 Örneği (Acemhöyük arşivi)

Alaca Höyük'ün 5. tabakasında yer alan T Krali mezarından[1090] ele geçen ve Maşat Höyük Erken Tunç Çağı'na ait bir örnek[1091] Tip 8 çömlekleri ile benzerdir. Alacahöyük çömleğinin omzu üzeri oluk bezemeli olması bakımından Acemhöyük örneği ile karşılaştırılabilinir.

[1087] T. Şener, 2022, s. 494, şek. 14: 1.
[1088] Ünal, 1996, s. 122, res. 39; şek. 10.
[1089] Aslan ve diğerleri, 2013, res. 6.2; Bertram ve İlgezdi-Bertram, 2020, pl.9 ve pl. 4: 1-2.
[1090] Arık, 1937b, s.lev. CCLXXXIX: Al. 1074; Orthmann, 1963b, taf.50: 11/110.
[1091] K. Emre, 1979, s. 47, şek. 55.

6.7.9. Çömlek Tip 9

Çömlek Tip 9 olarak belirlenen örnekler Boğazköy yerleşiminde Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada[1092] ve Resuloğlu'nda[1093] açığa çıkarılmıştır. Geniş düz dip, küresel gövdeli, kısa ve içbükey kenarlı geniş boyunlu, ağız dışa eğik, ağız kenarı ise basittir. Çömleklerin ağız çapları 15-20 cm, yükseklikleri ise 22-25 cm arasında değişmektedir. Boğazköy'de tam kap olarak ele geçen örneklerin karın kısmına yatay olarak tutturulmuş çift yatay kulp yer almaktadır **(Levha 38.2 ve 38.3)**. Tam forma veren bu çömleklerden iki tanesi kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde[1094], üç tanesi ise devetüyü renkli seramik grubu içerisinde[1095] üretilmiştir. Resuloğlu'nda mezar hediyesi olarak bırakılan Tip 9 çömleği MÖ 3. Binyılın sonuna tarihlenen mezarlarda bulunmuştur[1096].

Şekil 79: Çömlek Tip 9 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 4: 124'den düzenlenerek çizilmiştir.)

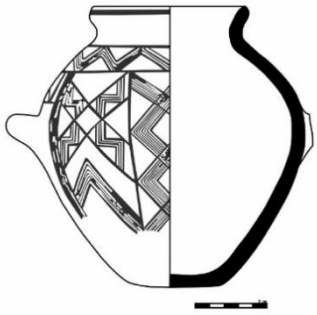
Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nda 9. tabakada yalnızca ağız kısmı korunan ve gövde kısmı kırık olan dört çömlek[1097] dışa eğik ağız kenarları ve omuzdan dışbükey kenar yaparak karın kısmına dönüş yaptıkları için bu tip içerisinde değerlendirilmiştir.

[1092] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 3: 122; taf. 4: 121, 123, 124.
[1093] Yıldırım ve Ediz, 2011, s. 349, res. 2.
[1094] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 4: 121,124.
[1095] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 3: 122 ve taf. 4: 123.
[1096] Yıldırım ve Ediz, 2011, s. 349.
[1097] Orthmann, 1963a, s. 28, taf. 14: 132, 137 ve 139; taf. 15: 140.

Tip 9 çömleği için karşılaştırma materyali olarak değerlendirilebilecek örnekler Beycesultan'da Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VII ve VIII. tabakalarda açığa çıkartılmıştır[1098].

6.7.10. Çömlek Tip 10

Tip 10 çömlekleri düz dipli, dipten üstte doğru dışbükey kenarlı koni yaparak yükselen gövde geniş bir omuz yaparak boyuna doğru daralmaktadır. Geniş ve içbükey kenarlı kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı, karın kısmına karşılıklı olarak bağlanmış yatay kulpludur. Bu çömlekler Alişar ve Balıbağ'dan bilinmektedir. Alişar'da, Alişar III boyalı seramik grubu içerisinde üretilen bu çömleklerinin ağız çapı 10-15 cm arasında değişmektedir **(Levha 39.1)**. Tam korunan iki örnek[1099] dışında kırık olarak ele geçen iki örnek[1100] daha mevcuttur. Tam form veren Tip 10 çömleklerinin birinin gövdesinin üzeri çizgilerle oluşturulmuş yatay, dikey ve eğik zikzak motifleriyle bezenmiştir[1101]. Tam olarak ele geçen bir diğer örneğin hamuru Alişar III seramik özellikleri göstermesine rağmen bezemeli değildir[1102]. Balıbağ Mezarlık alanından ele geçen örnek[1103] ise kırmızı astarlı seramik grubunda yer almaktadır.

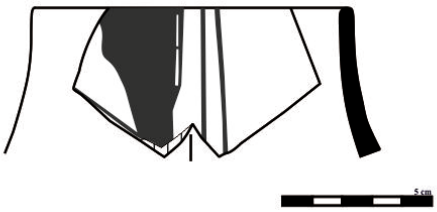

Şekil 80: Çömlek Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 17: 2/152'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1098] Lloyd ve Mellaart, 1962, s.231, fig. P.61: 14.
[1099] Schmidt,1932, s. 198, fig. 257; von der Osten, 1937, s. 247, pl.9: a 1072; Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 17: 2/152.
[1100] Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 18: 2/153-2/154.
[1101] von der Osten, 1937, pl.9: a 1072; Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 17: 2/152; von der Osten, 1937, s. 247, fig. 243: d 2978.
[1102] von der Osten, 1937, s. 247, fig. 243: d 2978.
[1103] Süel, 1992, s. 132, res. 9 ve 10.

6.7.11. Çömlek Tip 11

On birinci tipi oluşturan çömleklere ait sadece boyun parçaları ele geçmiştir. Kısa silindir biçimindeki boyunlu, düz ağızlı ve basit basit ağız kenarlıdır. Bu tip boyun parçaları Sivas Maltepe[1104] ve Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimlerinden bilinmektedir. MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen 1H tabakasında bulunan Maltepe örnekleri boyalı seramik grubunda yer almaktadır ve ağız çapları 10-12 cm arasında değişmektedir **(Levha 39.2 ve 39.3)**. Kırşehir-Yassıhöyük örnekleri II. tabakadaki büyük yapıdan ele geçmiştir[1105]**(Levha 39.4)**. Bu örnekler kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir. Bunların ağız çapları ise Maltepe örneklerine göre daha geniş olup 16-20 cm arasındadır.

Şekil 81: Çömlek Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 75: 23/26'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

İkiztepe'de Er-Hitit katında bulunan bir çömlek ile Tip 6 çömlekleri benzeşmektedir[1106].

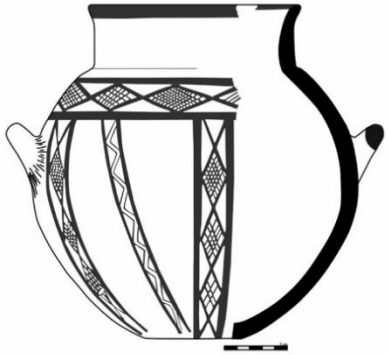
6.7.12. Çömlek Tip 12

Çömleklerin on ikinci tipini dar düz dipli, küresel gövdeli, geniş ve içbükey kenarlı uzun boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Omuz ile karın arasında kalan alana bağlanmış karşılıklı olarak yapılmış çift yatay kulpludur. Bu çömleklerin gövde çapları 27-36 cm arasında, yükseklikleri ise 30-43 cm arasında

[1104] Orthmann, 1963b, s. 159, taf. 75: 23/26, 23/27 ve 23/28.
[1105] Ş. C. Şener, 2021, s. 186, taf. 11: 6-16.
[1106] Alkım ve diğerleri, 2003, s. 16, lev. IV: 1.

değişmektedir. Kulp düzenlemelerine göre yatay kulplu (12a) ve dikey kulplu (12b) olmak üzere iki alt tip altında değerlendirilmiştir.

Çömlek Tip 12a: Yatay kulplu çömleklerin dahil olduğu bu gruba Kültepe'de ele geçen ve tam form veren iki örnek dahil edilmiştir. Bu çömleklerden Intermediate seramiği[1107] olarak değerlendirilen örnek 11. tabakada ele geçerken, Alişar III seramiği[1108] olarak değerlendirilen örnek satın alma eser olup Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir **(Levha 39.5)**.

Şekil 82: Çömlek Tip 12a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 84: 27/29'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Bu örnekler dışında yer alan iki adet kırık çömlek parçası ağız ve gövde profillerinin benzerliğinden ötürü Tip 12 olarak değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bunlardan Alişar çömleği[1109] Alişar III seramik grubu içerisinde **(Levha 40.1)**, Polatlı çömleği[1110] ise Ankara yöresi boyalı seramik grubu içerisinde üretilmiştir.

Çömlek Tip 12b: Dikey kulplu örnekler Tip 12b başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu çömlekler Kültepe, Boğazköy ve Yassıhöyük'den bilinmektedir. Kültepe'de

[1107] Öktü, 1978, s. 199, taf. 28: I-H/04.
[1108] Orthmann, 1963b, s. 166, taf. 84: 27/29.
[1109] Schmidt,1932, s.201, pl. 24: b 36.299a; Orthmann, 1963b, s. 119, taf. 18: 2/155.
[1110] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 51, fig. 13.2; Orthmann, 1963b, s.134, taf. 38: 8/72.

Karum III. katta mezar olarak kullanılan bu tip çömlek karın kısmına bağlanan dört dikey kulpludur. Alişar III seramik grubunda şekillendirildiği görülen bu çömleğin genişliği 36 cm, yüksekliği ise 43 cm'dir[1111]. Boğazköy çömleği de Kültepe örneğinde olduğu gibi dört dikey kulpludur. Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada bulunan çömleğin Alişar III seramik grubuna aittir[1112]**(Levha 40.2)**. Kırşehir-Yassıhöyük örneği iki dikey kulpu ile Kültepe ve Boğazköy çömleklerinden farklıdır[1113]. Kırmızı astarlı seramik grubundan elde şekillendirilen bu çömleğin gövde genişliği 40 cm, yüksekliği ise 37,1 cm'dir. Ağız ile boyun arasına yerleştirilmiş yuvarlak kabartma bezeme motifleri ile süslenmiştir.

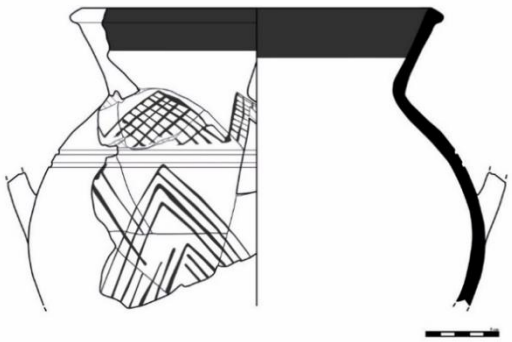
Şekil 83: Çömlek Tip 12b Örneği (K. Emre, 1989, pl. 29:4'den düzenlenmiştir.)

6.7.13. Çömlek Tip 13

Çömleklerin sonuncu tipini oluşturan örnekler düz diplidir. Düz dipli, dipten üstte doğru dışbükey kenarlı koni yaparak yükselen gövde geniş bir omuz yaparak boyuna doğru daralmaktadır. Geniş ve içbükey kenarlı uzun boyunlu, dışa eğik ağızlıdır. Kulp düzenlemelerine göre dikey kulplu (13a), yatay kulplu (13b) ve hem dikey hem yatay kulplu (13c) örnekler olmak üzere üç alt tip oluşturmaktadır.

[1111] K. Emre, 1989, s. 119, pl. 29:4.
[1112] Orthmann, 1963a, s. 22, taf. 5: 65.
[1113] M. Omura, 2016, s. 41, fig. 53; Ş. C. Şener, 2021, s. 196, taf. 16.

Çömlek Tip 13a: Dikey kulplu örnekler ile temsil edilen bu çömlekler Tip 13a başlığı altında değerlendirilmiştir. Acemhöyük, Kırşehir-Yassıhöyük ve Ovaören yerleşimlerinde dikey kulplu çömlekler ele geçmiştir. Acemhöyük'te tez kapsamında incelenen 4 adet örnekten bir tanesi devetüyü renkli ve bant bezemelidir **(Levha 41.3)**. Bu seramik N. Özgüç[1114] tarafından "Hareli Seramik" olarak adlandırılmıştır. Diğer üç tanesi ise Konya-Aksaray Yöresi boyalı seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir **(Levha 40.3; Levha 41.1 ve 41.2)**. Ağız çapları 24-32 cm arasında değişmektedir. Kırşehir-Yassıhöyük yerleşiminde ele geçen çömlek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir ve tam form vermektedir[1115] **(Levha 41.4)**. Acemhöyük örneklerinden farklı olarak dikey dört adet kulpu vardır. Ağız çapı 30 cm olarak belirlenmiştir. Nevşehir Ovaören çömleği N. Özgüç[1116] tarafından hareli seramik olarak tanımlanan seramik içerisinde yer almaktadır.

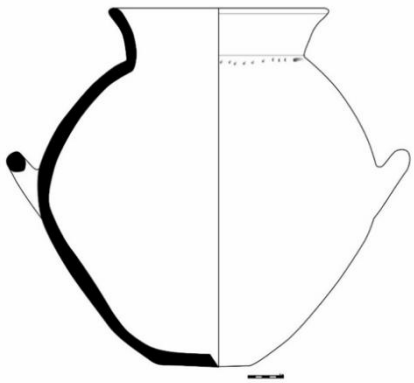
Şekil 84: Çömlek Tip 13a Örneği (T. Şener, 2022, şek.14: 5.)

Dikey kulplu Tip 13a çömleklerinin Orta Anadolu dışında en çok benzerine rastlanan tip olduğunu söylemek mümkündür. Erken bir örneği Kilise Tepe'de Erken Tunç Çağı tabakalarında bulunmuştur[1117]. Troia'nın IV yerleşiminde[1118],

[1114] N. Özgüç, 1990, s. 71.
[1115] Ş. C. Şener, 2021, s. 208, taf. 22.
[1116] Şenyurt ve diğerleri, 2014, s. 68, çiz. 4: 1-2.
[1117] Symington, 2007b, s. 307, fig. 371: 292.
[1118] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 132, p.166: 37.1125.

Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIb evresine tarihlenen VIb tabakasında[1119], Tarsus-Gözlükule'de Erken Tunç Çağı IIIb'de[1120] Tip 13b çömlekleri vardır.

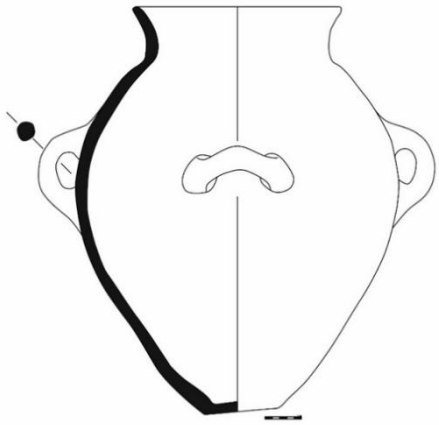
Çömlek Tip 13b: Yatay kulplu çömleklerle temsil edilen bu alt tipe ait örnekler Kırşehir-Yassıhöyük ve Boğazköy yerleşimlerinde ele geçmiştir. Tam form veren örnekler Yassıhöyük yerleşiminden bilinir. Kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde yer alan çömleğin boyun ile omuz kısmının birleştiği noktada sokma bezeme tekniği ile yapılmış nokta motifleri görülmektedir[1121]**(Levha 42.1)**. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya ait örnek devetüyü renkli seramik grubundan elde şekillendirilen örnek tam form vermez. Çömleğin ağız çağı 24 cm'dir[1122].

Şekil 85: Çömlek Tip 13b Örneği (Ş.C. Şener, 2021, taf. 19: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Çömlek Tip 13c: Bu tipi oluşturan tek örnek Kırşehir-Yassıhöyük'te ele geçmiştir. Bu çömleğin karın kısmına karşılıklı olarak yapılmış çift yatay ve çift dikey kulpu olmak üzere dört kulpu bulunmaktadır. Kırmızı astarlı seramik grubunda yer alan bu çömleğin ağız çapı 30 cm, yüksekliği ise 45 cm civarındadır[1123]**(Levha 42.2)**.

[1119] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 235, fig. P.63: 57.
[1120] Goldman, 1956, s. 150-151, fig. 275: 587 ve fig. 276: 589.
[1121] Ş. C. Şener, 2021, s. 202, taf. 19: 2.
[1122] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 14: 136.
[1123] Ş.C. Şener, 2021, s. 206, taf. 21.

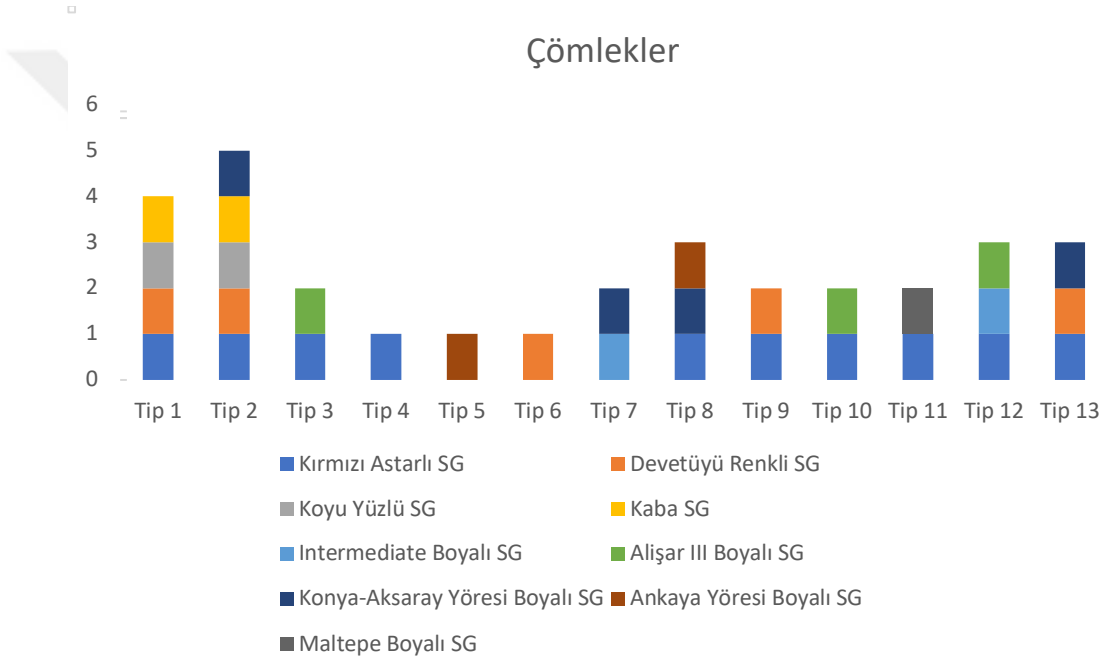

Şekil 86: Çömlek Tip 13c Örneği (Ş.C. Şener, 2021, taf. 21'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.7.14. Değerlendirme

Orta Anadolu'da MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen merkezlerde ortak kullanım gösterdiği anlaşılan on üç tip çömlek tespit edilmiştir **(Tablo 4)**. Ele geçen seramik formları arasında çanaklardan sonra en yoğun ikinci sırayı oluşturan çömlekler kullanım alanları, yapım teknikleri, bezeme özellikleri gibi pek çok yönden ayırt edici özelliği ile önemli veriler sağlamaktadır. Çömleklerin seramik grupları içerisindeki genel dağılımına bakıldığında Tip 1, Tip 2 ve Tip 7 ve Tip 12 çömleklerinin en çok seramik grubu içerisinde üretildiklerini söylemek mümkündür. En çok tercih edilen seramik grubu ise kırmızı astarlıdır **(Grafik 4)**. Devetüyü renkli seramik grubu içerisinde üretilen çömlekler ikinci yoğun grubu oluşturmaktadır. MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç aşamasına tarihlenen çömleklerin boyalı seramik gruplarının belirlenen tipler içerisindeki sayısal yoğunluğu az olmasına rağmen, beş farklı boyalı seramik grubuna ait çömlek tiplerinin varlığı tespit edilmiştir **(Grafik 4)**. Ancak yerleşim bazında değerlendirildiğinde Kültepe, Alişar yerleşimlerinde Alişar III çömlekleri yaygın görülürken; Acemhöyük yerleşiminde Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği, kırmızı astarlı ve devetüyü renkli çömlekler kadar yoğundur. Bu durum ortak bir üretim ortaya çıkmasına rağmen yerel geleneklerin ilgili dönemde baskın bir şekilde devam ettiğini gözler önüne sermektedir.

Çömlek tiplerinin yerleşimler üzerindeki dağılımına bakıldığında kuzeydeki yerleşimlerde bulunan çömleklerin benzer olduklarını söylemek mümkündür **(Harita 9)**. Eldeki veriler çömleklerin tahıl depolama, yemek pişirme ve gömü için kullanıldığını göstermektedir. Kültepe'den bilinen tip 3b çömlekleri pişirme kabı olarak kullanılırken, Karum III. katta bulunan Tip 12b çömleği ise gömü için kullanılmıştır. Tip 1, Tip 2 ve Tip 3 çömlekleri Orta Anadolu kültür bölgesinde "Bakır Çağı" olarak tanımlanan süre içerisinde görülmeye başlamış ve MÖ 3. binin sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Grafik 4: Çömleklerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen çömleklerin büyük bir bölümü elde şekillendirilmiş örneklerden oluşmaktadır. Bununla birlikte Acemhöyük yerleşiminde açığa çıkarılan ve Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubu içerisinde şekillendirilen Tip 13 çömlekleri çarkta yapılmıştır. Acemhöyük'te en erken örnekleri Erken Tunç Çağı III'ün başına tarihlenen 11. tabakada görülür[1124]. X. tabakadan itibaren sayıca artan bu çark yapımı çömleklerin yanına

[1124] Kamış, 2018, s. 66.

IX. tabakadan itibaren Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubu içerisinde üretilen çömlekler katılmıştır ve dönemin sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle Tip 14 çömlekleri değerlendirilecek olursa güncel veriler en erken çark yapımı örneklerin güneyde Acemhöyük yerleşiminde bulunduğunu ve buradan kuzeye doğru bir hat çizerek Nevşehir Ovaören[1125] ve Kırşehir-Yassıhöyük[1126] yerleşimlerine ulaştığını göstermektedir. Bezeme motifleri açısından benzerlik ortaya koyan Konya-Aksaray ve Ankara yöresi boyalı seramik gruplarının yerel bir karakter göstererek devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu iki seramik grubu arasındaki benzerlik ve farklılıklar en iyi çömlekler üzerinden izlenebilmektedir. Özellikle Konya-Aksaray yöresi seramik grubu içerisinde şekillendirilen formların çoğu çömleklerden oluşmaktadır[1127].

Boyalı seramik grupları içerisinde belirlenen çömlekler bezeme özellikleri açısından ele alındığında büyük bir bölümünün Alişar III ve Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik gruplarına ait olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Alişar III çömleklerinin yüzeyinin neredeyse tamamı geometrik motifler ile bezenirken, Konya-Aksaray yöresi boyalı çömlekleri ağız kısmına yapılan bant bezeme ve üst gövdeye yapılan iç içe açı motifleri ile karakterizedir. Alişar III çömleklerindeki motif çeşitliliği fincan, maşrapa, çanak ve testilerde olduğu gibi fazladır. Ayrıca Konya-Aksaray yöresi boyalı çömlekleri çarkta şekillendirildikleri için yapım tekniği açısından da farklıdır. Ankara Yöresi boyalı seramik grubuna ait Tip 5, Tip 8 ve Tip 12 çömlekleri üzerindeki bezemeler çeşitlilik göstermektedir. Gordion'dan gelen Tip 5 çömleği, Konya-Aksaray yöresi boyalı çömleği gibi iç içe geçmiş açı motifi ve ağız kenarında yer alan bant bezeme ile karakterizedir. Ancak Çayyolu Höyük çömleği motif ve bezeme özellikleri açısından çift renkli olmasıyla farklı özellik sergilemektedir. Her iki çömlek üzerindeki bezemeler karşılaştırıldığında Ankara yöresinde iki farklı boyalı seramik geleneğinin olduğunu söylemek mümkündür. Acemhöyük ve Konya Ovası yerleşimlerinde görülen Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği bölgenin yerel seramiği olarak

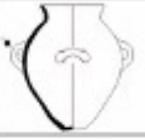
[1125] Şenyurt ve diğerleri, 2014, çiz. 4: 1-2.
[1126] Ş. C. Şener, 2021, taf. 56.
[1127] Kamış, 2012, s. 47.

tanımlanmış ve bu geleneğin kuzeye doğru kaydığı daha önce belirtilmişti[1128]. Ancak Çayyolu Höyük'te görülen çift renkli boya bezeme yerel özellikler gösteren ve asıl Ankara Yöresi boya bezeme geleneği olarak tanımlanması gereken grubu oluşturmaktadır.

[1128] Kamış, 2012, s. 48.

Harita 9: Çömlek Tiplerinin MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

Tablo 4: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çömlek

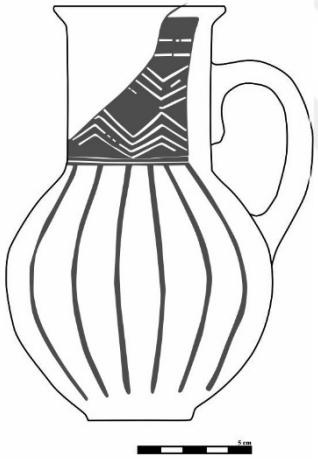
	a	b	c		a	b	c
Tip 1				Tip 8			
Tip 2				Tip 9			
Tip 3				Tip 10			
Tip 4				Tip 11			
Tip 5				Tip 12			
Tip 6				Tip 13			
Tip 7							

6.8. TESTİLER

Sıvı dökmek amacıyla kullanılan geniş gövdeli, dar boğazlı ve tek kulplu kap tipleri testi olarak tanımlanmıştır[1129]. MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen ve ortak kullanım gösteren on iki testi tipi tespit edilmiştir.

6.8.1. Testi Tip 1

Bu tip içerisinde değerlendirilen testiler halka dipli, küresel gövdeli, uzun silindir şeklinde boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Boyundan omuz kısmına bağlanan dikey kulpludur. Ağız çapları 8-12 cm arasında değişiklik gösterirken, yükseklikleri 22 cm'yi bulmaktadır. Tip 1 testi örnekleri Intermediate boya bezekli seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir.

Şekil 87: Testi Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.49: 11/98'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 1 testi örnekleri Kültepe ve Alaca Höyük yerleşimlerinde ele geçmiştir. Kültepe örneklerinin her ikisi de Intermediate boya bezekli seramik grubuna aittir[1130]. 11. tabakadan gelen örneklerden birinin[1131] tamamı **(Levha 43.2)**, diğerinin[1132] ise yarısı korunmuştur. Ayrıca bu örnek Alaca Höyük 4. tabakanın erken evresinde

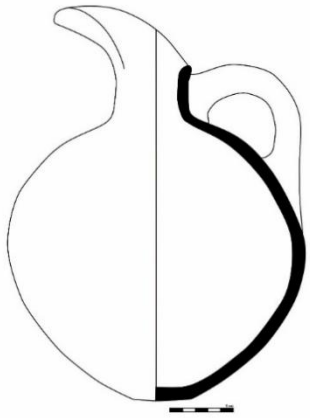
[1129] Ökse, 1993, s. 57.
[1130] Öktü, 1973, s. 192 ve 194, taf. 24: I-G/08 ve taf. 26: I-G/14.
[1131] Öktü, 1973, s. 194, taf. 26: I-G/14.
[1132] Öktü, 1973, s. 192, taf. 24: I-G/08; Orthmann, 1963b, s. 105, taf. 1: 1/15.

açığa çıkartılan Tip 1 testisi[1133] ile bezeme özellikleri açısından da benzerdir **(Levha 43.1)**. Benzer bir örnek Alişar yerleşiminde Bakır Çağı'na tarihlenen 7-6M tabakalarında bulunmuştur[1134].

Kültepe'nin Erken Tunç Çağı III evresinde mezarlık alanı olarak kullanıldığı düşünülen İnler Dağı mezarlık alanında bulunan benzer bir örnek[1135] bu tip testilerin erken örneğini oluşturmaktadır.

6.8.2. Testi Tip 2

Testilerin ikinci tipini düz dipli, küresel gövdeli, kısa ve dar boyunlu, dışbükey kenara sahip uzun gaga ağızlı bir örnek oluşturmaktadır. Dikey kulpu boyundan omuza bağlanmaktadır. Kültepe'de bulunan ve Louvre Müzesi'nde sergilenen bu örnek kırmızı astarlı olup dip çapı 4 cm, yüksekliği ise 30 cm ölçülerindedir[1136] **(Levha 43.3)**.

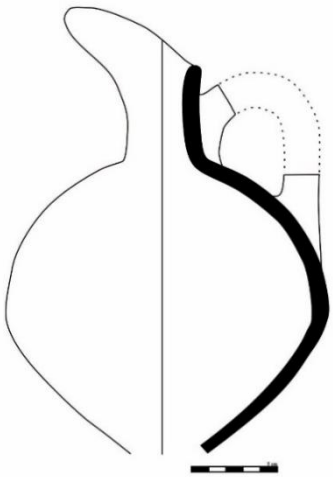
Şekil 88: Testi Tip 2 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.82: 27/23'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1133] Koşay, 1943, abb.8; Orthmann, 1963b, s. 38, taf. 49: 11/98; Öktü, 1978, s. 224, taf. 39: III-J/01.
[1134] Schmidth, 1932, s. 42, fig. 44; Orthmann, 1963b, s. 112, taf. 11: 2/71; Öktü, 1978, s. 216, taf. 37: II-F/01.
[1135] Öztürk ve Kulakoğlu, 2019, s. 706, fig. 10.
[1136] Orthmann, 1963b, s. 165, taf. 82: 27/23.

Bu testi tipinin benzer örneği kuzeyde İkiztepe yerleşiminin Er-Hitit Dönemi tabakasında[1137] açığa çıkartılmıştır. Alaca Höyük 5. tabakada yer alan S[1138] kral mezarında bulunan bakır ve B[1139] Kral Mezarı'nda bulunan altın gaga ağızlı testi örneği Tip 2 testilerin metalden yapılmış erken örneklerini oluşturur.

6.8.3. Testi Tip 3

Bu tip altında değerlendirilen testi tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakada çıkarılan bu örneğin[1140] dip kısmı kırıktır **(Levha 44.1)**. Dibe doğru daralan omurgalı bir gövdeye, uzun ve dar bir boyuna, dışbükey kenarlı ve hafif eğik gaga biçimli ağıza sahiptir. Dikey kulpu boynun alt kısmından omuza bağlanır. Boyun çapı 4,4 cm; korunan gövde yüksekliği ise 25,6 cm olarak tespit edilmiştir. Bu testi örneği koyu yüzlü seramik grubuna aittir[1141].

Şekil 89: Testi Tip 3 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.1: 40'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

[1137] Alkım ve diğerleri, 2003, s. 14, pl. III: i/76-221.
[1138] Koşay, 1951, pl. CCIV: res. 1; Gürsan-Salzmann, 1992, s. 92.
[1139] Arık, 1937b, pl. CLXXI: Al. 242; Gürsan-Salzmann, 1992, s. 95.
[1140] Orthmann,1963a, s. 19, taf. 1: 40.
[1141] Orthmann, 1963a, s. 19.

Tip 3 adı altında değerlendirilen testilerin Orta Anadolu dışında kalan yerleşimler arasında Küllüoba'da benzerleri görülmektedir[1142]. Bu testi tipine ait örnekler Küllüoba'da *Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na Geçiş* dönemi olarak tanımladıkları IIA-B tabakalarında ele geçmiştir.

6.8.4. Testi Tip 4

Testiler içindeki en büyük grubu dördüncü tip altında ele alınanlar oluşturmaktadır. Bu örnekler düz dibe, basık küresel gövdeye, dar ve uzun boyuna, düz kenarlı ve gaga biçimli ağıza sahiptir. Boynun alt kısmından omuz kısmına bağlanan tek bir dikey kulp ile karakterizedir. Ele geçen örneklerin dip çapları 4,5-6 cm arasında, yükseklikleri ise 21-26 cm arasında değişmektedir. Tip 4 testileri Alişar III boya bezekli, koyu yüzlü ve devetüyü renkli seramik grupları içerisinde değerlendirilmişlerdir.

Şekil 90: Testi Tip 4 Örneği (Orthmann, 1963b, taf.82: 27/24'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bu tip testilere ait örnekler Kültepe'den bilinmektedir. Kültepe'de 11. tabakada bulunan dört örnek Intermediate seramik grubuna aittir[1143] **(Levha 44.2 ve 45.1)**. Kültepe kökenli olan ve Berlin'de sergilenen aynı tip iki testi de Alişar III boya

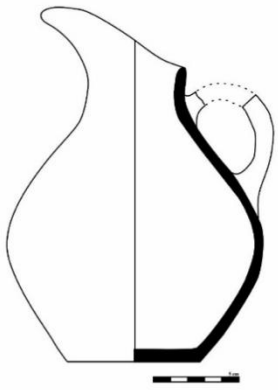
[1142] Şahin, 2013, s. 79, lev. 88:503.
[1143] Öktü, 1978, s. 186, taf. 19: 04; s. 187 ve 188, taf. 20: I-D/06 ve I-D/07, taf. 21: I-D-08.

bezekli seramik grubu içerisinde üretilmiştir[1144]. Yine Kültepe 11. tabakaya ait koyu yüzlü seramik grubundaki yer alan aynı tip testinin omuz kısmı baskı bezeme tekniği ile yapılmış nokta motifleri ve kazı bezeme tekniği ile yapılmış iç içe açı motifleri ile süslenmiştir[1145].

Tip 4 testilerin Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili merkezler içerisinde en çok görülen testi tiplerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Batıda Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen VIA tabakasında[1146], güneyde ise Tarsus yerleşiminde Erken Tunç Çağı III'de[1147] benzer örnekler ele geçmiştir.

6.8.5. Testi Tip 5

Testilerin beşinci tipini geniş düz dipli, basık küresel gövdeli, kısa ve geniş boyunlu, dışbükey kenara sahip gaga ağızlıdır. Dikey kulpu boynun alt kısmından gövdenin üst kısmına bağlanmaktadır. Boyun çapları 5-6 cm, yükseklikleri 20-25 cm arasında değişmektedir.

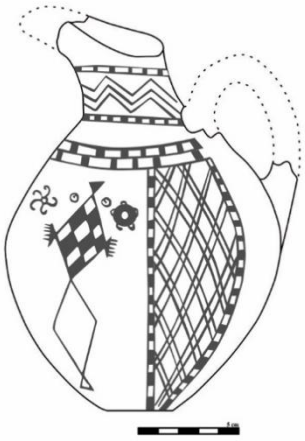
Şekil 91: Testi Tip 5 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 3: 115'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1144] Orthmann, 1963b, s. 165, taf. 82: 27/24 ve taf. 83: 27/25.
[1145] Öktü, 1978, s. 263, taf. 56: I-D-04.
[1146] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 245, fig. P.68: 2-4.
[1147] Goldman, 1956, s. 145, fig. 270.530.

Bu grup içerisinde değerlendirilen testiler Boğazköy ve Karaoğlan'da ele geçmiştir. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasında bulunan örnek el yapımı olup kırmızı astarlıdır[1148] **(Levha 45.2)**. Karaoğlan örneği ise omuz kısmındaki yer alan boyayla yapılmış iç içe geçmiş açı motifleri ile Ankara Yöresi boya bezekli seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir[1149]**(Levha 45.3)**.

6.8.6. Testi Tip 6

Altıncı tipte ele alınan testiler ikinci büyük grubunu oluşturmaktadır. Düz dipli, oval gövdeli, geniş ve uzun boyunlu olan örneklerin dışbükey kenarlı gaga ağızları kırıktır. Boynundan omuza bağlanan dikey kulpludur. Dip çapları 3-6 cm arasında değişirken, yükseklikleri 20- 23 cm arasında değişmektedir.

Şekil 92: Testi Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 80: 26/18'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 6'ya ait testi örneklerine Karaoğlan ve Kültepe'de rastlanmıştır. Kültepe'de ele geçtiği bilinen her iki örnek Alişar III boya bezekli seramik grubuna aittir[1150] **(Levha 46.1 ve 46.3)**. Karaoğlan örneğinin gövdesinin alt kısmı kırık olmakla birlikte bu tip testilerle aynı forma sahip olduğu düşünülmektedir. Koyu yüzlü

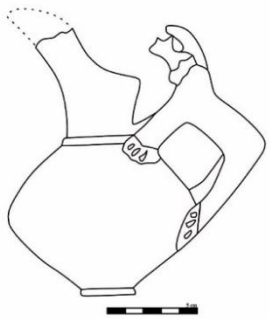
[1148] Orthmann, 1963a, s. 26, taf. 3: 115.
[1149] Arık, 1939, abb.8; Orthmann, 1963b, s. 121, taf. 20: 04/08. Orthmann (1963b, s. 24) Karaoğlan yerleşiminde ele geçen bu testilerin tabakasız olduğunu belirtilmiştir. Ancak Ankara boyalı seremik grubu içerisinde değerlendirilen bu örneğin MÖ 3. Binyılın sonuna tarihlendirilmesi gerekmektedir.
[1150] von der Osten ve diğerleri, 1933, s. 69, KT-1; T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, LIV: 507; Orthmann, 1963b, s. 163, taf. 80: 26/17 ve 18.

seramik grubu içerisinde yer alan bu testinin boynunun hemen altı kazıma tekniğinde yapılmış yatay çizgi ve noktalarla, omuz kısmı ise yine kazıma tekniğine yapılmış kafes motifiyle süslenmiştir[1151] **(Levha 46.2)**.

Bu tip testilerin benzer örnekleri Tarsus yerleşiminden bilinmektedir[1152]. Söz konusu örnekler Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen tabakalarda ele geçmiştir.

6.8.7. Testi Tip 7

Yedinci tipe ait testiler tek bir örnekle temsil edilmektedir. Kültepe'de Karum'un III. tabakasında açığa çıkarılan bu örnek halka dipli, omurgalı bir gövdeye sahip bu örnek uzun ve geniş boyunlu, düz kenara sahip dik gaga ağızlıdır. Gaga ağzının uç kısmı kırıktır. Aslan biçimli dikey kulpu boynun gövde ile birleştiği kısımdan karın kısmına bağlanmaktadır. Aslanın ayaklarındaki tırnak ve başında yer alan yele detaylı olarak tasvir edilmiştir. Testinin yüksekliği 16,4 cm, genişliği ise 10,3 cm'dir[1153] **(Levha 46.4)**.

Şekil 93: Testi Tip 7 Örneği (K. Emre, 1989, fig. A1: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.)

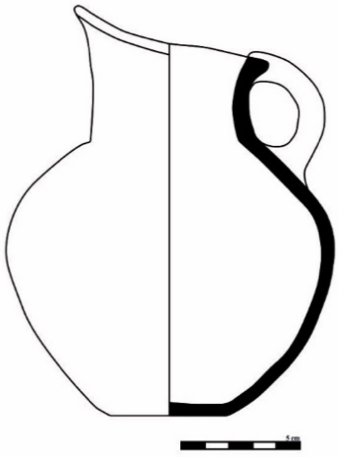
Tip 7 testinin kulpunun özellikli yapılmış olması bu testinin günlük kullanımın dışında, ritüel amaçlı kullanılmış olma ihtimalini akıllara getirmektedir. Aynı

[1151] Arık, 1939, abb.9; Orthmann, 1963b, s. 121, taf. 20: 04/07. Orthmann (1963b, s. 24) Karaoğlan yerleşiminde ele geçen bu testilerin tabakasız olduğunu belirtilmiştir. Ancak kazı bezemeli, koyu yüzlü seramik grubuna ait bu örnek diğer testi örneğinde olduğu gibi "Geçiş Çağı" özelliği göstermektedir.
[1152] Goldman, 1956, s. 145-146, fig. 270: 545 ve fig. 271: 532.
[1153] K. Emre, 1989, s. 116, fig. A1: 15, pl. 26.4.

özelikte yapılmış hayvan biçimli kulplar Kültepe'de Karum'un II. tabakasında da kullanılmaya devam edilmiştir[1154].

6.8.8. Testi Tip 8

Tip 8 testi örnekleri düz dipli, küresel gövdeli, kısa ve oldukça geniş boyunlu, çok kısa gaga ağızlıdır. Bu testilerin dip çapları 11 cm'ye kadar ulaşırken, yükseklikleri ise 25-30 cm arasında değişmektedir.

Şekil 94: Testi Tip 8 Örneği (Gunter, 1991, fig. 4: 59'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

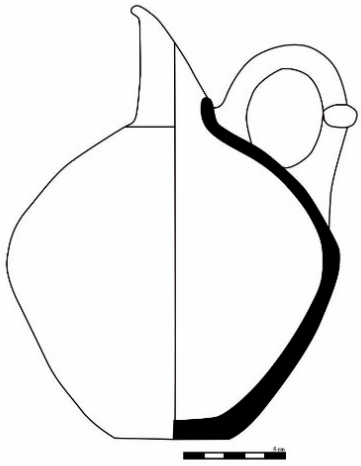
Bu tip testiler MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde Ahlatlıbel ve Gordion yerleşimlerinden bilinmektedir. Ahlatlıbel[1155] yerleşiminde dip kısmı kırık olarak ele geçen örnek ise el yapımı olup kırmızı astarlıdır **(Levha 47.2)**. Gordion'da[1156] MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen PN3-7 açmasında açığa çıkarılmıştır **(Levha 47.1)**. Kırmızımsı-kahvemsi tonlarda astara sahip olan bu testi kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde incelenmiştir.

[1154] K. Emre, 1989, s. 116.
[1155] Koşay, 1934, s. 27; Orthmann, 1963b, s.123, taf. 22: 5/21.
[1156] Gunter, 1991, s. 21, fig. 4: 59.

Orta Anadolu'da Bakır Çağı olarak adlandırılan tabakalarda Tip 8 testilerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir[1157]. Orta Anadolu'da erken evrelerden itibaren yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan Tip 8 testi örneklerinin en yakın benzeri Küllüoba'nın IIA tabakasından ele geçmiştir[1158].

6.8.9. Testi Tip 9

Testilerin dokuzuncu tipine ait tek örnek Polatlı'da bulunmuştur. Bu testi düz dipli, gövdenin alt kısmı konik, üst kısmı ise yarı küresel biçiminde olup belirgin bir karın kısmına sahiptir. Çok kısa ve dar boynundan yükselen düz kenarlı gaga ağzı diktir. Omuz ile gövdenin birleştiği kısımdan yükselen oval kesitli dikey kulpu gövdenin üst kısmına bağlanmıştır. Kırmızı astarlı olan örneğin dip çapı 5,7 cm, yüksekliği ise 22 cm'dir[1159] **(Levha 47.3)**.

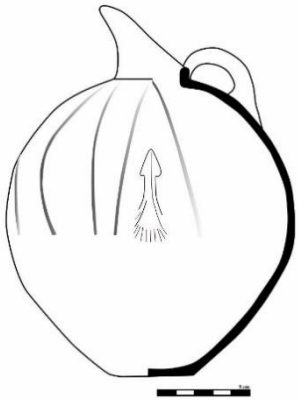
Şekil 95: Testi Tip 9a Örneği (Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 12: 1'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1157] Testi Tip 8 olarak belirlenen form Etiyokuşu'nda Bakır Çağı tabakalarında, Polatlı yerleşiminde ise yine Bakır Çağı'nın erken evrelerine tarihlenen 10. tabakada açığa çıkarılmıştır. Bknz. Kansu, 1940, EY.75; Orthmann, 1963b, taf. 29: 6/15; Lloyd ve Gökçe, 1951, fig. 11: 13; Orthmann, 1963b, taf. 36: 8/53.
[1158] Şahin, 2013, s. 79, lev. 87. 502.
[1159] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 50, fig. 12: 1, pl. 4: b.

Tip 9 testi örneğine benzer örnekler Orta Anadolu kültür bölgesi ile ilişkili yerleşimler arasında da görülmemektedir. Bu özelliği ile yerleşime özgü bir tip olduğu düşünülebilir.

6.8.10. Testi Tip 10

Testiler içinde en büyük boyutlu grubu tip 10 altında ele alınanlar oluşturmaktadır. Düz dipli, küresel gövdeli, çok kısa ve dar boyunlu, düz kenarlı kısa gaga ağızlıdır. Boyundan yükselen dikey kulp omuzu kısmına bağlanmaktadır. Gövdenin her iki yanında karın kısmına yerleştirilmiş iki adet dikey kulp yer almaktadır. Bu gruba ait testilerin yükseklikleri 30-60 cm arasında değişmektedir. Bu testilerin kırmızı astarlı, koyu yüzlü ve devetüyü renkli olmak üzere üç farklı seramik grubu içerisinde üretildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 96: Testi Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 5:43'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Boğazköy ve Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimlerinde bu tip testiler MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalarda açığa çıkarılmıştır. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasından bilinen testi koyu yüzlü seramik grubuna aittir ve el yapımıdır **(Levha 48.2)**. Testinin gövdesi üzerinde

kazı bezeme ile oluşturulmuş dikey çizgi motifleri yer almaktadır[1160]. Kırşehir-Yassıhöyük testisi ise kırmızı astarlı seramik grubuna aittir[1161] **(Levha 48.1)**.

Yukarıda anlatılan örneklerin dışında Alişar, Acemhöyük ve Çayyolu Höyük'te dip kısımları ve kulpları korunmamış, ancak kısa boyunları ve küresel olduğu anlaşılan testilerde korunan kısımları itibariyle Tip 10 örnekleriyle birlikte değerlendirilebilir. Alişar yerleşiminin Erken Tunç Çağı tabakalarında açığa çıkarılan örneğin gövdesinin bir kısmı ve gaga şeklindeki ağız kısmı korunmuştur. Alişar III boya bezekli seramik grubuna ait olan testinin oldukça iri boyutlu olduğu anlaşılmaktadır[1162]. Acemhöyük'te VII. tabakadan itibaren görülmeye başlayan benzer boyuna ve gaga ağza sahip testi parçaları kırmızı astarlı ve koyu yüzlü seramik gruplarına aittir. Koyu yüzlü seramik grubu içerisinde değerlendirilen parçaların boyun ve omuz kısımları kazı ve baskı bezeme tekniği ile bezemelerle süslenmiştir[1163]. Çayyolu Höyük yerleşiminde ele geçen testi parçasının ise gaga ağzı ve gövdenin bir kısmı korunmuştur. Ankara Yöresi boya bezekli seramik grubu içerisinde değerlendirilen testinin üzerinde siyah ve kırmızı boya ile yapılmış çizgiler yer almaktadır[1164] **(Levha 48.3)**.

Tip 10'nu oluşturan testilerinin benzer örneği Küllüoba'nın IIA tabakasında bulunmuştur ve İnegöl grisi olarak adlandırılan seramik grubu içerisindedir[1165]. Tek kulplu örnekler ise Beycesultan ve İkiztepe'de ele geçmiştir. Beycesultan'da VIa tabakasından gelen örnek Erken Tunç Çağı IIIb evresine[1166], İkiztepe örneği ise Er-Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir[1167]. Bu merkezlerin yanı sıra benzer örnekler Alaca Höyük 4. tabakanın geç evresinden ele geçmiştir. Devetüyü

[1160] Orthmann, 1963a, s. 20, taf. 5: 43.
[1161] M. Omura, 2016, s. 40, fig. 52; Ş. C. Şener, 2022, s. 166, taf. 1.
[1162] von der Osten, 1937, s. fig. 241: c 226; Orthmann, 1963b, taf. 19: 2/161.
[1163] Kamış, 2012, s. 114.
[1164] Aslan ve diğerleri, 2013, res. 10: 2a-d; Bertram ve İlgezdi- Bertram, 2020, pl. 5: 2a-d.
[1165] Şahin, 2013, lev. 87.
[1166] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P.68: 6.
[1167] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 29, pl. V: b.40-201; Alkım ve diğerleri, 2003, s. 14, pl. III: i76-392.

renginde olan bu testiler Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde formun devamlılığını göstermesi açısından önem taşımaktadır[1168].

6.8.11. Testi Tip 11

Testilerin on birinci tipini Alaca Höyük[1169] yerleşiminde açığa çıkarılan küçük boyutlu testi oluşturmaktadır **(Levha 49.1)**. Düz dibe sahip olan testi, basık küresel bir gövdeli, kısa ve geniş boyunlu, boyundan içbükey bir kenar yaparak yükselen uzun ve kesik gaga biçimli ağızdır. Büyük kısmı kırık olan dikey kulp boynun üst kısmından omuza bağlanmaktadır. Dip çapı 3 cm, yüksekliği ise 12 cm olarak tespit edilmiştir. Bu testi örneği Intermediate seramiğine aittir ve 5. tabakada ele geçmiştir[1170].

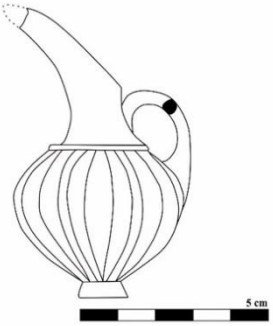

Şekil 97: Testi Tip 11 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/101' den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1168] Koşay ve Akok, 1973, lev. LXXV, pl. LXXV: Al.s 133 ve Al.t 130, Gürsan-Salzmann, 1992, con.10: n3 ve pl.
[1169] Koşay, 1951, lev.XCVI, pl. XCVI: res. 1-2; Orthmann, 1963b, s. 142, taf. 49: 11/101; Gürsan-Salzmann, 1992, s. cont.10: c538.
[1170] Bu testi Orthmann tarafından "Geçiş Çağı" malzemesi içerisinde değerlendirilmiştir. Bknz. Orthmann, 1963b, s. 38.

6.8.12. Testi Tip 12

Tip 12 olarak belirlenen testi Kültepe Karum III. tabakadan ele geçmiştir[1171] **(Levha 49.2)**. Kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde değerlendirilen bu küçük boyutlu testinin yüksekliği 7,5 cm olarak belirlenmiştir. Halka dip üzerinde yükselen küresel gövde, portakal dilimi şeklinde bezemelidir. Geniş ve uzun içbükey kenarlı dar boynundan ayrılan düz kenarlı gaga ağzı uzundur. Ağzın uç kısmı kırıktır. Boyunun orta kısmından omuza bağlanan dikey kulpu yuvarlak kesitlidir.

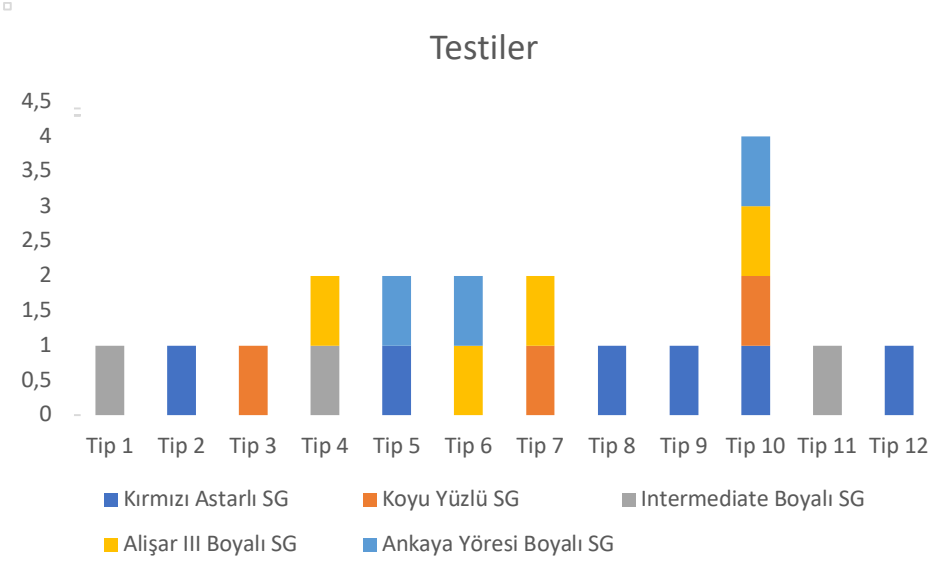

Şekil 98: Testi Tip 12 Örneği (K. Emre, 1989, fig. A1: 14'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.8.13. Değerlendirme

MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen Orta Anadolu kültür bölgesi yerleşimlerinde ortak olarak kullanım gören 12 farklı testi tipi kullanıldığı belirlenmiştir **(Tablo 5).** Tip 1 ve Tip 11 testiler yalnızca Intermediate boya bezekli seramik grubu içerisinde üretilirken; Tip 3 koyu yüzlü; Tip 2, 7, 8, 9 ve 12 ise kırmızı astarlı seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir. Tip 4, Tip 5, Tip 6 ve Tip 10 testilerin en çok seramik grubu içerisinde üretildiğini söylemek mümkündür **(Grafik 5)**.

[1171] K. Emre, 1989, s. 116, fig. A1: 14, pl. 26.3.

Grafik 5: Testilerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde görülen testilerin çoğunluğu gaga ağızlı formlardan oluşmaktadır. İlk kez Erken Tunç Çağı başlarında[1172] görülen gaga ağızlı testilerin gelişimini devam ettirerek MÖ 2. binin sonuna kadar yaygın bir tip olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Çalışma konusu içerisinde değerlendirilen dönemde ortaya çıkan gaga ağızlı testi tipleri 2. binde görülmeye başlayan tiplerin öncüleri olarak kabul edilebilir. Özellikle Kırmızı astarlı, Koyu Yüzlü ve Alişar III seramik grupları içerisinde yoğun olarak gaga ağızlı testilerin üretildiği anlaşılmaktadır. En yaygın görülen testi formlarının ise Tip 10 olduğu belirlenmiştir **(Harita 10)**. Dönem sonunda küçük boyutlu testilerin yanında oldukça iri boyutlu testilerinde kullanılmaya başladığını söylemek mümkündür.

Tip 4 testi örnekleri Kültepe yerleşiminden bilinmesine rağmen K. Emre[1173] tarafından "Hitit Seramiği" olarak adlandırılan seramik grupları içerisinde de görülmektedir. Bu durum formun devamlılığı açısından önem taşımaktadır. Tip 7 ve Tip 12 testiler Kültepe'ye özgü yerel formlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

[1172] Mellink, 1992, s. 172-173; Efe, Topbaş ve İlaslı, 1995, s. 376-377.
[1173] K. Emre, 1989.

Özellikle Tip 7'nin aslan şeklinde yapılmış kulpu ve Tip 12'nin portakal dilimlerine ayrılmış küresel gövdesi bu iki testinin gündelik yaşamdan ziyade bir sunu, ritüel sırasında kullanılmış olabileceği görüşünü akla getirmektedir. Yukarıda da belirttiği gibi bu tip testiler Karum II. tabakada kullanılmaya devam etmiştir[1174].

Tip 8 testilerin yani basit gaga ağızlı testilerin ilgili dönemde görüldüğü bölge Ankara Yöresi'dir. Bu testilerin Bakır Çağı olarak adlandırılan ve günümüzde Erken Tunç Çağı II'nin sonu ve Erken Tunç Çağı III'ün başı olduğu anlaşılan dönemde Ankara, Çankırı ve Çorum yerleşimlerinde[1175] yaygın olarak kullanıldığı ve tez kapsamında değerlendirilen dönemde Ankara yöresinde kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Ahlatlıbel'de açığa çıkan testi Koşay tarafından Eti Dönemi Kapları[1176] arasında değerlendirilmiş olmasına rağmen Orthmann[1177], aynı testiyi Etiyokuşu ve Polatlı yerleşiminde açığa çıktığı tabakalardan yola çıkarak erken evreye tarihlendirmiştir. Ancak benzer örneklerin Gordion'da MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen PN3-7 açmasında açığa çıkarılması dönemin sonuna kadar kullanılmış olabileceğini gözler önüne sermektedir. Bu sürecin sonunda gaga ağızlı testilerin gelişim tablosuna bakıldığında, basit gaga ağızlı testilerin yerini sivri ve kesik gaga ağızlı testilere bıraktığı anlaşılmaktadır.

Testiler boya bezeme, sokma bezeme ve kazı bezeme teknikleri ile süslenmiştir. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde görülen en yaygın bezeme türü fincan, maşrapa, çanak ve çömleklerde olduğu gibi boya bezemedir. Özellikle Alişar III seramiği içerisinde şekillendirilen testilerin üzerinde daha çok motif yer aldığı belirlenmiştir. Kaplarda boyutun büyümesi desen çeşitliliğini arttırmaktadır. Özellikle Kültepe'de açığa çıkarılan Alişar III testilerinde kabın tamamının boya bezeme ile kaplandığı ve güneş, swastika (gamalı haç) gibi farklı motiflerin repertuara girdiği dikkatleri çekmektedir. Alişar ve Intermediate seramiği dışında

[1174] K. Emre, 1989, s.116.
[1175] Koşay, 1934, s. 27; Orthmann, 1963b, s. 25.
[1176] Koşay, 1934, s. 27.
[1177] Orthmann, 1963b, s. 25.

Ankara Yöresi Boyalı seramik grubunda şekillendirilen bir testi ise boyama tekniği açısından yerel özellikler göstermektedir. Koyu yüzlü, kırmızı astarlı ve devetüyü renkli seramik gruplarından üretilen testilerde ise kazı ve sokma bezeme ile nokta ve çizgi motiflerinin daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen yerleşimlerin dışında Orta Anadolu kültür bölgesinin kuzeyinde kalan Balıbağ mezarlığında ele geçen ve hafiri tarafından *tipik Erken Tunç Çağı seramiği* olarak değerlendirilen testi örnekleri[1178], ilgili yayında karşılaştırma için yeterli veri sunulmaması nedeniyle çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

[1178] Süel, 1989, çiz. 3: 1-2 ve çiz.4: 4.

Harita 10: Testilerin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

Tablo 5: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Testi Tipleri

6.9. TEPSİLER

Servis yapmak için kullanılan ya da içinde yemek pişirilen geniş, düz ya da alçak kenarlı, oval veya yuvarlak kaplar tepsi olarak tanımlanmıştır[1179]. Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nda kullanılmaya başlayan tepsilerin[1180] MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalarda ortak kullanıma sahip 2 farklı tipi belirlenmiştir (Tablo . Çalışma kapsamında ele alınan tepsi tiplerinin hepsi yoğun taşçık ve bitki katkılı hamur yapısına sahip olmaları sebebi ile kaba seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir[1181].

6.9.1.Tepsi Tip 1

MÖ 3. binin sonunda ve 2. binin başında Orta Anadolu kültür bölgesi sınırları içerisinde ele geçen tepsiler düz dipli, dışa eğik gövdeli ve basit ağız kenarlıdır. Ağız çapları 25-45 cm, dip çapları 30-40 cm'ye kadar ulaşan bu tepsiler derinlikleri ise 3-6 cm arasında değişmektedir. Bu tepsi örnekleri dip şekillerine göre iki alt tip içerisinde değerlendirilmişlerdir.

Tip 1a: 1a alt tipi içerisinde ele alınan tepsilerin gövdeleri dibin birleşme yeri düzdür. Bu tip tepsilerin örnekleri Ahlatlıbel, Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinde ele geçmiştir. Ahlatlıbel yerleşiminde açığa çıkan iki örnek Orthmann[1182] tarafından MÖ 3. binin sonuna tarihlendirilmiştir **(Levha 50.3)**. Acemhöyük tepsi örneği ise VI. tabakaya aittir **(Levha 50.2)**. Yassıhöyük II. tabakaya ait yapı içerisinde ele geçen iki adet tepsi de bu tiptedir[1183] **(Levha 50.1)**.

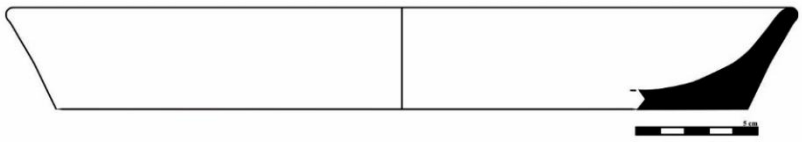
[1179] Ökse, 1993, s. 51.

[1180] Acemhöyük tepsi formları Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen XII. tabakadan itibaren kullanılmaya başlamış ve V. tabakaya kadar kullanımına devam edilmiştir (Kamış, 2012, s. 127). Polatlı örnekleri ise Erken Tunç Çağı III'ün erken evresine aittir. Bknz. Orthmann, 1963b, s. 29, taf. 34: 8/34. Alaca Höyük örnekleri yine Orthmann tarafından Erken Tunç Çağı II-III evresine tarihlendirilmiştir. Bknz. Orthmann, 1963b, s. 37, taf. 47. 11/89.

[1181] Tepsilerin kırmızı astarlı, siyah, gri ya da devetüyü renkli astarlı ve perdahlı örnekleri mevcuttur. Ancak hamur katkısı ve kaba şekillendirilmesine bağlı olarak çalışma kapsamında kaba seramik grubu içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

[1182] Orthmann, 1963b, s. 126 ve 127, taf. 27: 5/70 ve 71.

[1183] Ş. C. Şener, 2021, s. 260, taf. 51: 2 ve 4.

Şekil 99: Tepsi Tip 1a Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Orta Anadolu dışında Tarsus'da Erken Tunç Çağı III evresinde Tip 1a tepsi örneklerine rastlanmıştır[1184].

Tepsi Tip 1b: Tip 1 tepsilerinin bu alt tipte yer alan örneklerde gövde ile dibin birleştiği kısımda bir girinti yer almaktadır. Tip 1b örnekleri Gordion, Külhöyük, Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinden bilinir. Gordion örneği MÖ 3. binin sonuna tarihlenen PN3-7 tabakasında ele geçerken[1185] **(Levha 50.7)**, Külhöyük'ten[1186] bilinen örnek ise hafirleri tarafından *Alişar III seramiği* olarak tanımlanan seramik ile aynı tabakadan ele geçtikleri için *Orta Tunç Çağı'na Geçiş* dönemine tarihlendirilmiştir **(Levha 50.6)**. Acemhöyük 1b tepsisi VI. tabakada ele geçerken **(Levha 50.5)**, Yassıhöyük'te ele geçen iki örnek II. tabakaya aittir[1187] **(Levha 50.4)**.

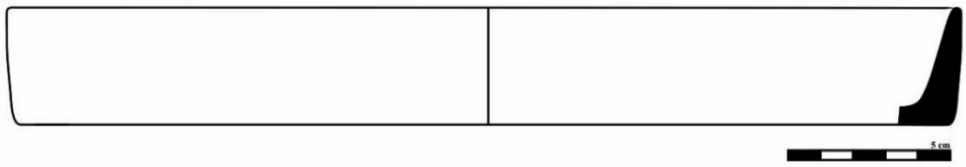
Şekil 100: Tepsi Tip 1b Örneği (Acemhöyük Arşivi)

[1184] Goldman, 1956, s. fig. 280: 666, 668.
[1185] Gunter, 1991, s. 19, fig. 4: 43.
[1186] Temizsoy ve diğerleri, 2002, s. 8, lev. XIV: çizim 1.
[1187] Ş. C. Şener, 2021, s. 260, taf. 51: 3 ve 5.

6.9.2. Tepsi Tip 2

Tepsilerin ikinci tipini düz dipli, dik kenarlı ve basit ağızlı örnekler oluşturmaktadır. Bu tepsilerin ağız çapı 30-40 cm, dip çapı 28-32 cm, derinlikleri 3-4 cm arasında değişmektedir. Bu gruba dahil edilen tepsiler ağız kenarı biçimlerine göre 3 alt tipte incelenmiştir.

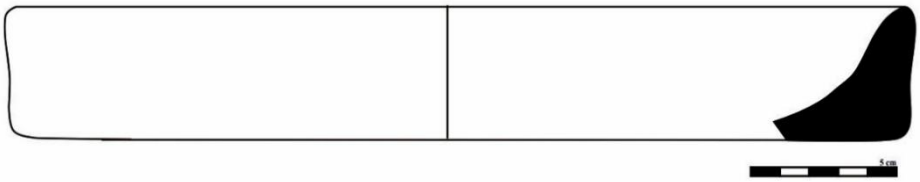
Tepsi Tip 2a: Düz dipli, dik, düz kenarlı ve basit ağızlı tepsiler Tip 2a örnekleri ile temsil edilmektedir. Bu alt tipe ait tek örnek Külhöyük[1188] yerleşiminde MÖ 3. Binyılın sonuna tarihlenen dönemden bilinmektedir **(Levha 51.1)**.

Şekil 101: Tepsi Tip 2a Örneği (Temizsoy vd., 2002, lev. 14: çizim 1'den düzenlenerek çizilmiştir.)

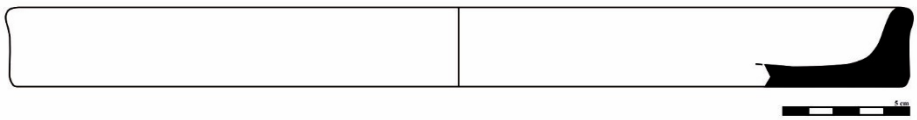
Tepsi Tip 2b: Tip 2 tepsilerinin ağız kenarı içten inceltilmiş örnekleri Tip 2b altında değerlendirilmiştir. Bu alt tipe ait örnekler Ankara'da Etiyokuşu[1189] **(Levha 51.2)** ve Gordion'da[1190] **(Levha 51.3)**, Kırşehir'de Yassıhöyük[1191] **(Levha 51.4)** yerleşiminin MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen tabakalarda görülmektedir.

[1188] Temizsoy ve diğerleri, 2002, s. 8, lev. XIV: çizim 1.
[1189] Orthmann, 1963b, s. 129, taf. 32: 6/40.
[1190] Gunter, 1991, s. 19, fig. 4: 44.
[1191] Ş. C. Şener, 2021, s. 260, taf. 51: 1.

Şekil 102: Tepsi Tip 2b Örneği (Gunter, 1991, fig. 4: 44'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Tepsi Tip 2c: Tip 2'nin diğer örneklerden farklı olarak yuvarlatılmış ağız kenarına sahip Tip 2c'ye ait örneklere Acemhöyük'te yapılan kazılarda ele geçmiştir **(Levha 51.5)**.

Şekil 103: Tepsi Tip 2c Örneği (Acemhöyük Arşivi)

Tip 2c tepsileri Troia I-II yerleşimlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Troia'nın III. yerleşiminde örneklerine rastlanmamasına rağmen IV. yerleşiminde tekrardan üretildiği yazılmıştır[1192].

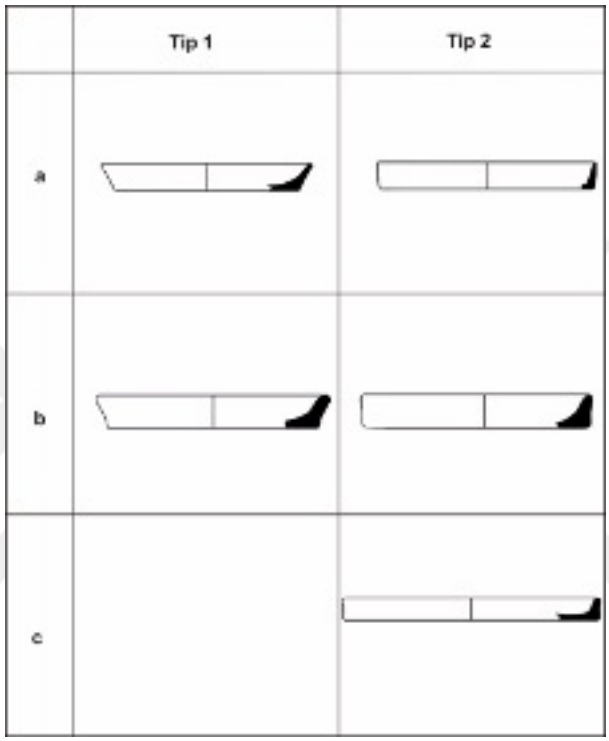
6.9.3. Değerlendirme

Erken örnekleri Kuruçay[1193] ve Beycesultan[1194] yerleşimlerinde Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen tepsiler Erken Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi boyunca standart bir form olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Üst yüzeylerinin perdahlanmış olduğu görülse de iyi arıtılmamış hamur karışımı içinde yer alan yoğun taşçık ve bitki katkısı nedeniyle kaba seramik grubu içerisinde değerlendirilmişlerdir. Beycesultan'da Geç Kalkolitik Dönem'e verilen XIIIc tabakasında bir fırın içinde *in situ* olarak bulunan tepsilerden yola çıkarak bu tip

[1192] Blegen ve diğerleri, 1950, s. 75, 240; Blegen ve diğerleri, 1951, s. 33.
[1193] Duru, 1996, lev. 57: 1-3.
[1194] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 90, fig. P7: 19.

kapların pişirme işlemleri sırasında kullanıldığı ileri sürülmüştür[1195]. Ancak boyutları açısından değerlendirildiğinde eldeki örneklerin derin olmayışı sulu yemekten ziyade ekmek pişirme için kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir.

Tablo 6: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Tepsi Tipleri

[1195] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 90.

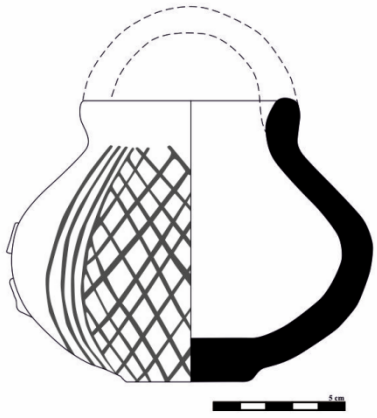
Harita 11: Tepsilerin MÖ 3. Binyılın Sonu-2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

6.10. ÇAYDANLIKLAR

İçinde çay ya da farklı bitkiler demlemek amacıyla kullanılan emzikli ve kulplu kaplar çaydanlık olarak tanımlanmaktadır[1196]. Erken Tunç Çağı'nda kullanılan çaydanlıkların[1197], MÖ 3. binin sonunda ve 2. binin başlangıç evresinde çeşitlendiği ve MÖ 2. binde yaygın olarak kullanılan bir form özelliği kazandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda ilgili döneme tarihlenen ve ortak kullanım gösteren çaydanlıklar kulp ve gövde biçimlerine göre yedi tipe ayrılmaktadır.

6.10.1. Çaydanlık Tip 1

Çaydanlıkların birinci tipini basık küresel gövdeli sepet kulplu örnekler oluşturmaktadır. Bu tipe ait örnek Alaca Höyük[1198] yerleşiminde ele geçmiştir. Bu örnek düz kaideli dibe, çok basık küresel bir gövdeye, iç bükey kenarlı kısa boyuna, dışa eğik ağıza ve basit ağız kenarına sahiptir **(Levha 52.1)**. Ağız kenarına bağlanan sepet kulpu kırıktır. Yine kırık olduğu anlaşılan emzik kısmı ise gövdenin karın bölgesine bağlanmıştır. Alaca Höyük' te 4. tabakanın erken evresinden bilinen çaydanlık Alişar III seramik grubuna ait olup gövdesi dikey paralel çizgi ve kafes motifleriyle süslenmiştir.

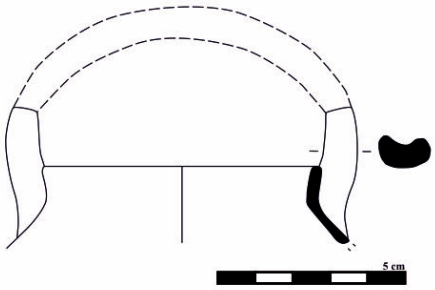

Şekil 104: Çaydanlık Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/100'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1196] Ökse, 1993, s. 59.
[1197] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48, fig. 11.1 ve 3; T. Özgüç ve Akok, 1958, fig. 6.
[1198] Koşay, 1951, lev. XCV, pl. XCV: res. 1-3; Orthmann, 1963b, s. 142, taf. 49: 11/100.

Yukarıda anlatılan örnek dışında Acemhöyük'te[1199] yapılan kazılarda V. tabakada parça olarak ele geçen çaydanlık parçaları da bu tip ile birlikte değerlendirilebilir **(Levha 52.2)**. Bu çaydanlıkların yalnızca sepet kulpları ve ağız kenarları korunmuştur. Gövde ve dip kısmının tamamı korunmayan ancak dışa eğik ağzı, iç bükey kenarlı kısa boynu ile Tip 1 formlarını anımsatmaktadır. Bu örnekler kırmızı astarlı seramik grubuna aittir.

Acemhöyük örneği dışında Orta Anadolu bölgesi dışında kalan yerleşimler arasında Beycesultan VII. tabakada sadece üst kısmı korunmuş bir örnek bilinmektedir[1200]. Bu örnek Erken Tunç Çağı IIIb evresine tarihlendirilmiştir.

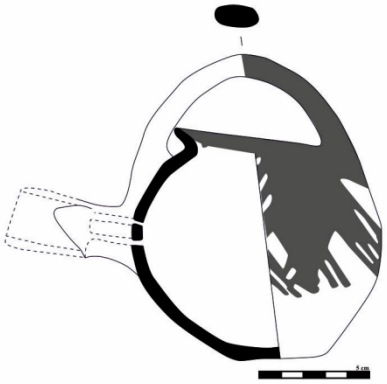
Şekil 105: Çaydanlık Tip 1 Örneği (Kamış, 2012, lev. 156: 636'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

6.10.2. Çaydanlık Tip 2

Düz dipli, küresel gövdeli, basit ağız kenarlı çaydanlık formları Tip 2 çaydanlıkları olarak belirlenmiştir. Boru biçimli emzik gövdenin tam ortasına bağlanmaktadır. Sepet kulp emzik üzerinden yükselerek yarım daire oluşturarak ağız kenarına bağlanır. Tip 2 çaydanlık örneği Asarcık Höyük'te *Orta Tunç Çağı'na Geçiş* tabakasına tarihlendirilmiştir[1201]. Kültepe'de ise 11. tabakada ele geçen örnek[1202]

[1199] Kamış, 2012, s. 101, lev. 156: 636 ve 637.
[1200] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 227, fig. P59: 23.
[1201] Orthmann, 1966, s. abb. 9: 14.
[1202] Öktü, 1978, s. 189, taf. 22: IE/01.

Intermediate seramik grubuna aittir **(Levha 52.3)**. 20,5 cm yüksekliğinde olan çaydanlığın üzerinde boya bezeme ile yapılmış motifler yer almaktadır.

Şekil 106: Çaydanlık Tip 2 Örneği (Öktü, 1978, taf. 22: IE/01' den düzenlenerek çizilmiştir.)

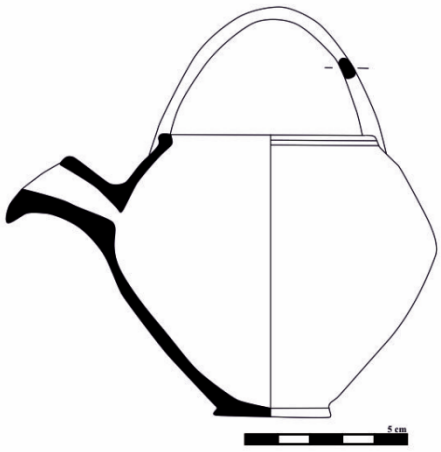
Çaydanlıkların ikinci tipini oluşturan örnekleri Polatlı yerleşiminde Erken Tunç Çağı'nda yaygın olarak görülen çaydanlık formudur[1203]. MÖ 3. binin sonunda ve 2. binin başlangıç evresinde görülen Tip 2 çaydanlıkları Polatlı örneklerinin devamı niteliğindedir.

6.10.3. Çaydanlık Tip 3

Tip 3 başlığı altında değerlendirilen çaydanlık örnekleri çift koni biçiminde gövdeli, geniş ağızlı, dışa eğik basit ağız kenarlıdır. Ağız kenarından yükselerek belirgin bir kavis yapan sepet kulp yine ağız kenarına bağlanmaktadır. Boru ya da oluk şeklindeki emzik ise çift konik gövdenin omuz kısmına tutturulmuştur. Bu çaydanlıkların yükseklikleri 12-15 cm arasında, gövde çapları ise 10-20 cm arasında değişmektedir. Örneklerin kırmızı astarlı, yalın ve devetüyü renkli seramik grubu içerisinde üretildikleri anlaşılmaktadır. Bu tip çaydanlıklar dip şekillerine göre halka dipli (3a), düz dipli (3b), sivri dipli (3c) olmak üzere üç alt tip oluşturmaktadır.

[1203] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48, fig. 11: group 30/1-3.

Çaydanlık Tip 3a: Halka dipli örneklerin yer aldığı bu gruba ait çaydanlıklar Kültepe'den Karum'dan III. kattan bilinmektedir. Kültepe örneklerden iki tanesi kırmızı astarlı[1204] **(Levha 52.4 ve 53.1)**, bir tanesi ise devetüyü renklidir[1205].

Şekil 107: Çaydanlık Tip 3a Örneği (K. Emre,1989, fig. AI: 12'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Kültepe'de yapılan kazılarda Karum'un II. katında[1206], Alaca Höyük'ün 4. tabakasın geç evresinde[1207] Tip 3a çaydanlıklarının benzer örnekleri ele geçmiştir. Bu örnekler üzerinden bu tip çaydanlıkların MÖ 2. Binin ilk çeyreğinde kullanılmaya devam edildiğini söylemek mümkündür.

Çaydanlık Tip 3b: Tip 3 çaydanlıkların düz dipli olanları bu grupta ele alınmıştır. Bu tip çaydanlıklar Acemhöyük yerleşiminden bilinir. Acemhöyük' te VI. tabakada ele geçen örnek[1208] devetüyü renkli seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir.

[1204] K. Emre, 1989, s. 114-115, fig. AI: 12 ve 13.
[1205] K. Emre, 1989, s. 114, pl. 25: 1.
[1206] K. Emre, 1989, s. 114-115, fig. AI: 12 ve 13, pl. 25: 1 ve 3.
[1207] Gürsan-Salzmann, 1992, s. 198, pl. 7.11: i312.
[1208] Kamış, 2012, s. 101-102, res. 24.

Şekil 108: Çaydanlık Tip 3a Örneği (Y. Kamış, 2012, res. 24'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Alaca Höyük'te 4. tabakanın geç evresine tarihlendirilen düz dipli çaydanlık örneği[1209] ise kırmızı astarlı seramik grubuna dahildir ve formun Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde devamlılığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Çaydanlık Tip 3c: Sivri dipli örneklerin temsil edildiği bu gruba ait çaydanlıklar Kültepe Karum III. katta ele geçmiştir. Devetüyü renkli seramik grubuna ait örnek kendinden astarlıdır[1210].

Şekil 109: Çaydanlık Tip 3c Örneği (K. Emre, 1989, pl.25: 2'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1209] Koşay, 1938, s. 30, lev. XXVIII: AL/a 152.
[1210] K. Emre, 1989, s. 115, pl. 25: 2.

6.10.5. Çaydanlık Tip 4

Dikey kulpu ile ilk üç tipten ayrılan Tip 4 çaydanlıkları düz dipli, basık küresel gövdeli, hafif dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Dikey kulp ağız kenarından ağız kenarından yükselerek omuz kısmına bağlanır. Boru şeklindeki emzik kısadır ve omuz ile karının birleştiği noktaya tutturulmuştur. Ağız çapı 11 cm, yüksekliği ise 11,7 cm olarak belirlenmiştir. Bu tip çaydanlık örneği Mercimek Tepe yerleşiminde ele geçmiştir. Çaydanlık[1211] Mercimek boyalı seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir ve omuz kısmında boya bezeme ile yapılmış çizgi motifleri yer almaktadır.

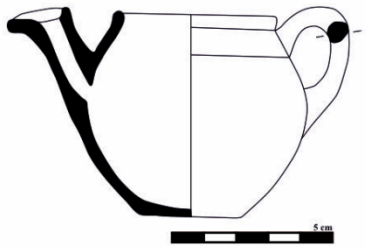

Şekil 110: Çaydanlık Tip 4 Örneği (L. Zoroğlu,1977, res. 10'dan düzenlenmiştir.)

6.10.5. Çaydanlık Tip 5

Tip 4 çaydanlığına benzeyen bu tip çaydanlıklar emzik kısmının farklı olmalarıyla farklıdırlar. Tip 5 çaydanlıkları düz dipli, küresel gövdeli, hafif dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Dikey kulp boyun kısmının hemen altından yükselerek karın kısmında gövdeye bağlanır. Boru biçimli emzik ise kulpun tam karşısına yine karın kısmına tutturulmuştur. Yükseklikleri 9-11 cm, gövde çapları ise 10-12 cm arasında değişmektedir. Bu tip çaydanlıklar Kültepe'de Karum'un III. katında ele geçmiştir. Bu örnekler yalın seramik grubunda yer almaktadır[1212] **(Levha 53.2)**.

[1211] Zoroğlu, s. 200, 1977, res. 10.
[1212] K. Emre, 1989, s. 114, fig. AI: 9 ve pl. 23: 7.

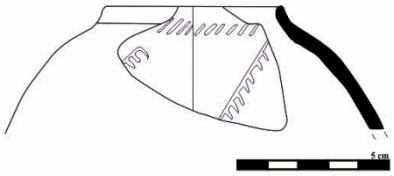

Şekil 111: Çaydanlık Tip 5 Örneği (K. Emre,1989, fig. AI: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Üstte anlatılan ve sağlam olarak bulunan örneklerin yanı sıra parça olarak ele geçen Acemhöyük, Boğazköy ve Yassıhöyük örnekleri de bu tip ile birlikte ele alınabilir. Erken örneği Polatlı[1213] yerleşiminden bilinen bu çaydanlıkların Acemhöyük'te VII. tabakadan itibaren izlenmeye başlayan bu çaydanlıklar kırmızı astarlı[1214], koyu yüzlü[1215] ve devetüyü renklidir[1216] **(Levha 52.3)**. Bu çaydanlıkların üzerinde kazı bezeme ile yapılmış çizgi motifleri ve sokma bezeme ile yapılmış nokta motifleri yer almaktadır. Boğazköy örnekleri Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya aittir **(Levha 53.4)**. Örneklerden iki tanesi[1217] devetüyü renkli, bir tanesi[1218] kırmızı astarlı, diğeri ise koyu yüzlü[1219] seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir. Acemhöyük örneklerinde görülen kazı ve sokma bezeme motifleri bu örneklerin yüzeylerinde de yer almaktadır. Yassıhöyük örnekleri ise II. tabakada açığa çıkartılmıştır ve üzerinde bezeme yoktur[1220] **(Levha 53.5)**.

Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nda yapılan kazılarda 8c-d tabakalarında bu tip çaydanlıkların yalın seramik grubuna ait daha geç örnekleri formun devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir[1221].

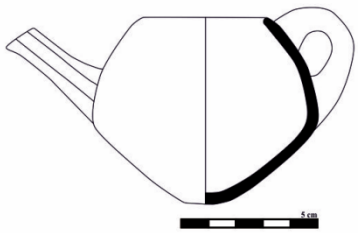
[1213] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 48, fig. 11: 13; Orthmann, 1963b, s. 133, taf. 36: 8/52.
[1214] Kamış, 2012, s. 101-102, lev. 118: 498.
[1215] Kamış, 2012, s. 101-102, lev. 118: 499.
[1216] Kamış, 2012, s. 101-102, lev. 118: 500.
[1217] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 9: 35, 37.
[1218] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 9: 36.
[1219] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 9: 34.
[1220] Ş. C. Şener, 2021, s. 172, taf. 4: 9, 10 ve 13.
[1221] Orthmnann, 1963a, s. 31, taf. 20, 173-175.

Şekil 112: Çaydanlık Tip 5 Örneği (Kamış, 2012, lev.118: 498' den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.10.6. Çaydanlık Tip 6

Çaydanlıkların dar düz dipli, gövdenin alt kısmı konik, üst kısmı ise yarı küresel biçimli olan keskin bir karınlı ve ağız kenarından karına bağlanan dikey kulplu olanları Tip 6 örneklerini oluşturmaktadır. Bu çaydanlıkların ağız kenarı hafif dışa eğik veya düzdür. Boru şeklindeki emzikleri ise kulpun hemen karşısına eklenmiştir. Bu çaydanlıkların yükseklikleri 9-14 cm arasında değişirken, gövde çapları ise 10 cm'den 12 cm'ye kadar ulaşmaktadır. Ele geçen örnekler devetüyü renkli, koyu yüzlü ve yalın seramik grubuna aittir.

Şekil 113: Çaydanlık Tip 6 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.1: 30' dan düzenlenerek çizilmiştir.)

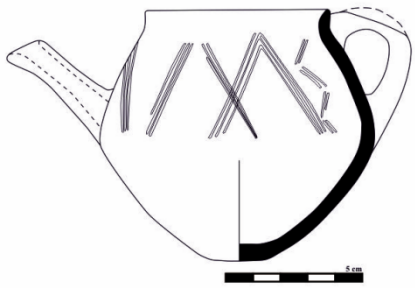
Tip 6 çaydanlık örnekleri Boğazköy ve Etiyokuşu yerleşimlerinde yapılan çalışmalarda ele geçmiştir. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya ait olan örnekler[1222] devetüyü renkli seramik grubu içerisinde değerlendirilmiştir.

[1222] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 1: 30, taf. 9: 31.

Yüzeyleri astarlı ve perdahlı olan bu çaydanlıkların yalnızca biri[1223] tam form vermektedir **(Levha 54.1)**. Koyu yüzlü seramik grubunda değerlendirilen Etiyokuşu örneğinin ağız kenarının hemen altında, yatay bir hat boyunca, sokma bezeme tekniği ile yapılmış nokta motifleri yer almaktadır. Bu çaydanlığın dip kısmı korunmamıştır[1224] **(Levha 54.2)**.

6.10.7. Çaydanlık Tip 7

Tip 7 çaydanlıkları düz ve dar dipli, çift konik gövdeli, belirgin karınlı, hafif dışa eğik ya da düz ağızlı, basit ağız kenarlı, ağız kenarının hemen altından karın kısmına bağlanan dikey kulpludur. Boru biçimli emzikleri ise kulpun tam karşısına, karın kısmına eklenmiştir. Tip 7 çaydanlıkları koyu yüzlü ve kırmızı astarlı seramik grupları içerisinde üretilmişlerdir. Yükseklikleri 15-17 cm, gövde çapları ise 9-15 cm arasında değişmektedir.

Şekil 114: Çaydanlık Tip 7 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/105' den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bu tip çaydanlıklar Alaca Höyük ve Boğazköy yerleşimlerinde ele geçmiştir. Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan bilinen örnek kırmızı astarlı seramik grubuna aittir ve çaydanlığın omuz kısmında kazı bezeme tekniği ile oluşturulmuş

[1223] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 1: 30.
[1224] Orthmann, 1963b, s.130, taf. 32: 6/42.

çizgi bezeme motifleri yer almaktadır[1225] **(Levha 54.4)**. Alaca Höyük örneği 4. tabakanın erken evresinde[1226] bulunmuştur **(Levha 54.3)**. Koyu yüzlü seramik grubu içerisinde değerlendirilen çaydanlığın omuz kısmına kazı bezeme tekniği ile yapılan çizgi motifleri[1227] Boğazköy örneğine benzerdir.

Tip 7 çaydanlık örneklerinin benzerleri Küllüoba'nın *Orta Tunç Çağı'na Geçiş* olarak tanımlanan IIA-C tabakalarından bilinmektedir. Söz konusu çaydanlıkların bu tabaklarda yoğun olarak ele geçtiği yazılmıştır [1228].

6.10.8. Çaydanlık Tip 8

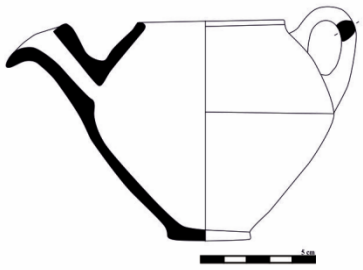
Sepet kulplu Tip 3 çaydanlık formları ile benzer olan Tip 8 çaydanlıkları kulplarının ağız kenarının hemen altından omuz kısmına dikey bağlanan kulpu ile farklılık göstermektedir. Halka dipli, alt kısmı konik, üst kısmı ise yarı küresel gövdeli, belirgin karınlı, hafif dışa eğik ağızlı ve dışa kıvrık ağız kenarlı ve dikey kulpun karşısında omuz kısmına tutturulmuş emziklidir. Boru biçimindeki emziğin ağız kısmı kuş gagası şeklindedir. Yükseklikleri 10-18 cm arasında, ağız çapları ise 9-20 cm arasında değişen farklı boyutlardaki örnekleri mevcuttur. Tip 8 çaydanlıkların kırmızı astarlı, devetüyü renkli ya da yalın seramik grubuna ait örnekleri olduğu anlaşılmaktadır.

[1225] Orthmann, 1963a, s. 18, taf. 1: 33.

[1226] İlk kez 1947 yılında yayınlanan çaydanlık Koşay ve Akok (1947, s. 154) tarafından Bakır Çağı'na tarihlendirilmiştir. Orthmann, bir çocuk mezarından ele geçen çaydanlığın hamur özellikleri, çağdaşları ve üzerindeki bezemelerden yola çıkarak Alaca Höyük 4. tabakanın erken evresine yani MÖ 3. binin sonuna 2. binin başlangıç evresine ait olması gerektiğini belirtmiştir. Bknz. Orthmann, 1963b, s. 37.

[1227] Koşay ve Akok, 1947, lev. 35: c; Koşay ve Akok, 1966, lev. 35: f.35; Orthmann, 1963b, taf. 49: 11/105.

[1228] Şahin, 2013, lev. 53: 234-236.

Şekil 115: Çaydanlık Tip 8 Örneği (K. Emre, 1989, fig. AI:10'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Tip 8 çaydanlık formlarına ait örnekler[1229] Kültepe Karum III ve IV. katlarda yoğun olarak temsil edilmektedir. Kültepe'de mezar hediyesi olarak tercih edildiği anlaşılan bu çaydanlıkların çoğunluğunun kırmızı astarlı ve yalın seramik grubuna ait olduğu tek bir örneğin ise devetüyü renkli seramik grubundan üretildiği görülmektedir **(Levha 55.1)**. Kırşehir-Yassıhöyük'te tek bir örnek ile temsil edilen Tip 8 çaydanlığı yalındır[1230] **(Levha 55.2)**.

Bu tipin daha geç örnekleri ise Alaca Höyük'te 4. tabakanın geç evresinde ele geçmiştir[1231]. Tip 8 çaydanlıklarının benzerleri Orta Anadolu dışından da bilinmektedir. Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIb evresine tarihlenen VII. tabakasında[1232] bulunan çaydanlıklar Tip 8 çaydanlık örnekleri ile karşılaştırılabilir.

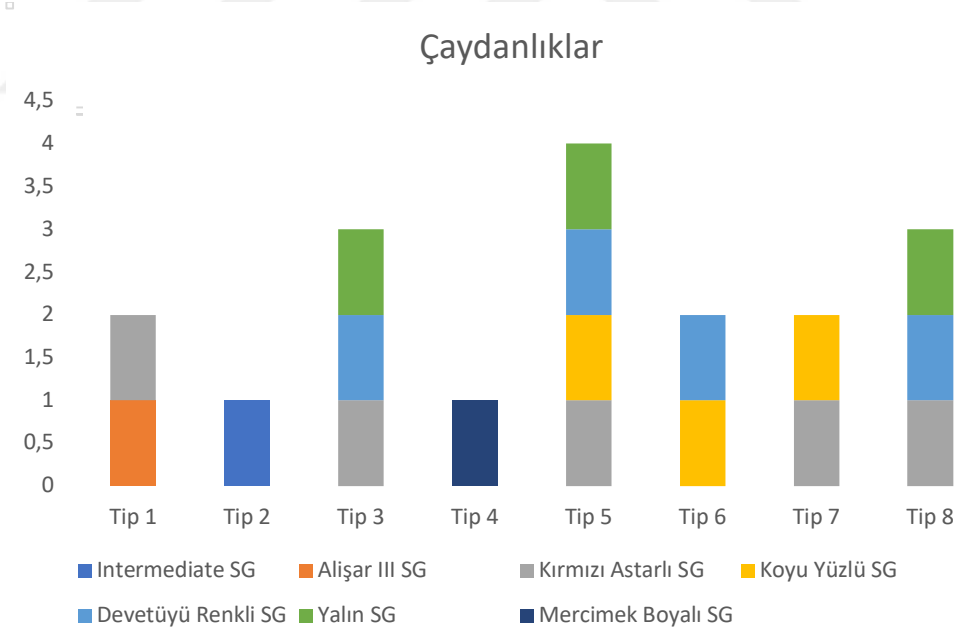
6.10.9. Genel Değerlendirme

MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen ve ortak kullanım gösteren çaydanlık örnekleri sekiz tip başlığı altında değerlendirilmiştir **(Tablo 7)**. Bu çaydanlıkların sadece üç tipinin (Tip 1, Tip 2 ve Tip 4) boyalı seramik geleneği içerisinde şekillendirildikleri anlaşılmaktadır. Hemen hemen her tipin (Tip 1, Tip

[1229] K. Emre, 1989, fig. AI: 10-11; pl. 23: 5,6,8; pl. 24: 1-3; pl. 26: 1-2.
[1230] Ş. C. Şener, 2021, taf. 4: 2.
[1231] Koşay ve Akok, 1973; lev. XXVI, pl. XXVI: al. 12 ve 13, lev. XXVII, pl. XXVII: p 14 ve 15; Gürsan- Salzmann, 1992, pl. 7.11: p135.
[1232] Lloyd ve Mellaart, 1962, fig. P59: 29.

3, Tip 5, Tip 7 ve Tip 8) kırmızı astarlı seramik grubunda üretildiği belirlenmiştir. İlgili dönemde çaydanlıkların yalın seramik grubu içerisinde de (Tip 3, Tip 5, Tip 8) yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. En çok seramik grubu içerisinde üretilen çaydanlık formunun Tip 5 olduğu tespit edilmiştir **(Grafik 6)**.

Çaydanlıkların gelişim tablosuna bakıldığında ise, MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başına tarihlenen çaydanlık formlarının daha çok omurgalı ve çift konik bir gövdeye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Erken örneklerde sepet kulpun daha yaygın olarak tercih edildiği görülürken, dönem sonunda dikey kulplu çaydanlıkların kap repertuvarına eklendiği tespit edilmiştir. MÖ 3. binin sonunda yaygın olarak üretilmeye başlayan belirgin karınlı çaydanlık formları MÖ 2. binde de kullanılmaya devam edilmiştir[1233].

Grafik 6: Çaydanlıkların Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

[1233] Kültepe Karum II. kat ve Boğazköy Kuzey Batı Yamacı 8c-d tabakalarında belirgin karınlı çaydanlık formlarına ait örnekler vardır. Bknz. Orthmann, 1963a, s. 33, taf. 22: 204 ve K. Emre, 1989, s. 89, fig. 10: kt.c/k 49.

Çaydanlıklar üzerinde uygulanan bezeme özelliklerine bakıldığında boya bezemeden ziyade kazı ve sokma bezeme tekniği ile yapılan motiflerin daha yaygın olduğu söylenebilir. Bu motifler çizgi ve noktadan oluşan basit motifleri içermektedir. Çapraz çizgi sıraları ve zigzag en yaygın olarak kullanılan kazı bezeme motifleridir. Yine kabın ağız kısmının hemen altına sokma bezeme tekniği ile yapılan nokta motiflerinin ilgili dönemde çok kullanıldığı fincan, çanak, çömlek ve çaydanlık gibi formların üzerinde sıklıkla yer almasından anlaşılmaktadır. Boya bezemeli çaydanlıkların her biri kendine özgü özellikler göstermektedir. Intermediate seramik grubu içinde şekillendirilen Tip 2 çaydanlıkları hem bezeme hem de form açısından erken bir evreyi yansıtırken, Alişar III ve Mercimek Boyalısı Tip 1 ve Tip 4 çaydanlıkları bezeme açısından benzerdir. Ancak Mercimek boya bezekli seramik grubuna ait Tip 4 çaydanlığın yüzeyi parlak perdahlıdır. Bu yönü ile Alişar III boyalı seramiğinden ayrılır.

Erken Tunç Çağı'nda görülen küçük boyutlu çaydanlıklar, dönem sonunda boyut açısında da farklılık göstermeye başlamıştır. Yükseklikleri 20 cm'ye kadar ulaşan çaydanlık örnekleri açığa çıkartılmıştır. İri boyutlu çaydanlıkların ortaya çıkışı, artan nüfusa göre çaydanlık kullanımının geliştiğini ve daha büyük boyutlu kaplara ihtiyaç duyulduğunu gösterebilir.

Harita 12: Çaydanlıkların MÖ 3.Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

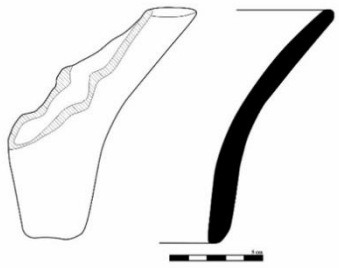
Tablo 7: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Çaydanlık Tipleri

6.11. HUNİLER

Bir sıvıyı ağzı dar bir kaba aktarmak için kullanılan, üst kısmı geniş, alt kısmı ise uzun ve dar olarak yapılan araçlar "huni" ya da "ağızlık" olarak tanımlanmıştır[1234]. MÖ 3. binin sonunda ve 2. binin başlangıç evresinde kullanıldığı belirlenen huniler gövdelerinin şekillerine göre iki tip altında değerlendirilmiştir[1235].

6.11.1. Huni Tip 1

Tip 1 içerisinde ele alınan huni düz kenarlı konik bir gövdeye sahip olup üst ağız dışa eğik ve basit ağız kenarına, alt ağız dik ve basit ağız kenarına sahiptir. Huninin üst ağız çapı 15 cm, alt ağız çapı 3,2 cm ve yüksekliği 13 cm'dir. Çayyolu Höyük'ten bilinen örnek koyu yüzlü seramik grubuna aittir ve MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen II. evresinde açığa çıkartılmıştır[1236] **(Levha 55.3)**.

Şekil 116: Huni Tip 1 Örneği (Aslan ve diğerleri, 2013, res. 9: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Benzer bir örnek Küllüoba'nın *Orta Tunç Çağı'na Geçiş* olarak adlandırdıkları IIA evresinde[1237], bir diğer örnek ise Kilise Tepe'nin Orta Tunç Çağı tabakalarında görülmektedir[1238].

[1234] Ökse, 1993, s. 60.
[1235] Yozgat Çengeltepe yerleşiminde ilgili döneme ait olduğu anlaşılan ve huni olarak tanımlanan bir kap açığa çıkartılmıştır. Ancak huni olarak tanımlanan hiçbir kap formuna benzemediği ve çağdaş bir örnek yer almadığı için çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Bknz. Ünal, 1996, s. 123, res. 41, şek. 8.
[1236] Aslan ve diğerleri, 2013, s. 149-150, res. 9: 5.
[1237] Şahin, 2013, s. 76, lev. 85: 497.
[1238] Symington, 2007, s.323, fig. 382: 495.

6.11.2. Huni Tip 2

İkinci tip altında ele alınan huniler yarı küresel gövdeli olup alt kısımlarının boyut farkı ile birbirinden ayrılmaktadır. Alt kısmı kısa olan huni (2a), uzun olan huni ise (2b) alt başlığı altında değerlendirilmiştir.

Huni Tip 2a: Alt kısmı kısa olan Tip 2a hunilerine ait bir örnek Kırşehir-Yassıhöyük[1239] yerleşiminden bilinmektedir. Bu huninin üst ağız kenarına bağlandığı anlaşılan kulpu kırıktır. Kırmızı astarlı seramik grubuna ait olan huni perdahlanmıştır. Ağız çapı 22 cm, gövde genişliği ise 23,3 cm olarak tespit edilmiştir **(Levha 56.1)**.

Şekil 117: Huni Tip 2a Örneği (M. Omura, 2016, fig. 56'dan düzenlenmiştir.)

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen ve Alaca Höyük yerleşiminde ele geçtiği belirtilen huni Tip 2a huni formuna benzemektedir[1240].

Huni Tip 2b: Tip 2 hunilerinin gövdenin alt kısmı uzun olan örnekleri Tip 2b olarak ele alınmıştır. Basit ağız kenarına sahip örneğin ağız kenarından çok az yükselerek gövdeye bağlanan dikey kulpludur. Kırmızı astarlı seramik grubunda yer alan huni perdahlanmıştır. Huninin yüksekliği 18,5 cm, gövde genişliği ise 18 cm'dir. Bu tip hunilere ait örnek Kültepe'de Karum'un III. tabakasında[1241].

[1239] M. Omura, 2016, s. 41, fig. 56; Ş. C. Şener, 2021, s. 262, taf. 52:1.
[1240] Alaca Höyük hunisi hakkında detaylı bir yayın yoktur. Kültepe ve Polatlı'da ele geçen hunileri karşılaştırma materyali olarak kullanabilmek için ilgili yayınlarda eserin bahsi geçmektedir. Bknz. T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, s. 53; Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 50, fig. 12.
[1241] T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, s. 53, lev. XXIX: 173.

Polatlı'nın 20. tabakasında[1242] bulunmuştur. Polatlı örneğinin sadece uzun silindir biçimli akıtacak kısmı korunmuştur.

Şekil 118: Huni Tip 2b Örneği (T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, s. 53, lev. XXIX: 173'den düzenlenmiştir.)

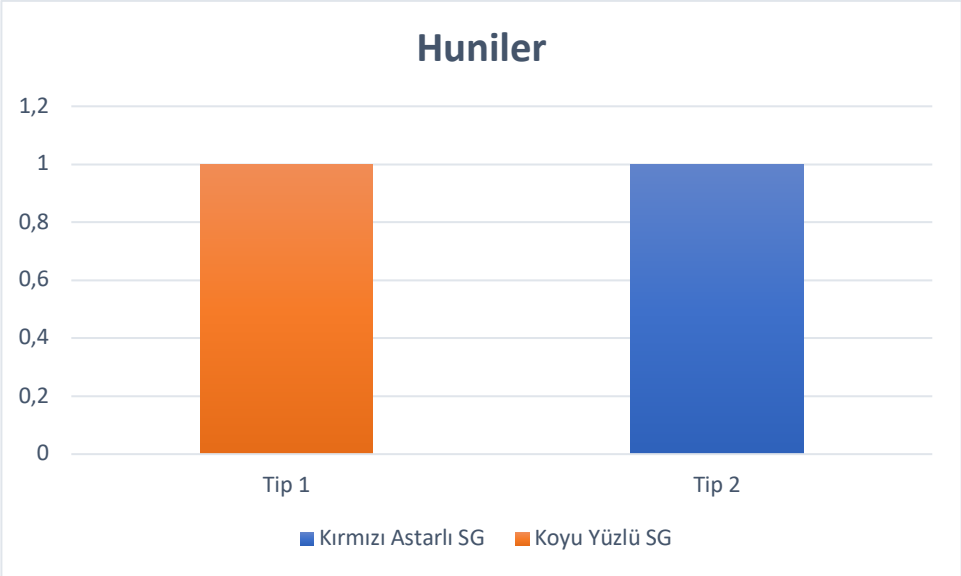
Orta Anadolu kültür bölgesi dışında kalan yerleşimler arasında Küllüoba'nın IIA tabakasında bilinen iki örnek Tip 2b hunileri ile karşılaştırılabilir[1243]. Kültepe'de Karum'un Ib tabakasından gelen örnekleri de geç örneklerinin oluşturmaktadır[1244]

6.11.3. Değerlendirme

MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde farklı iki tipi olduğu tespit edilen hunilerin sayıca çok az olduğu görülmektedir. Orta Anadolu'da yalnızca dört yerleşimde bilinen **(Harita 13)** hunilerin kullanımın ilgili dönemde başladığı anlaşılmaktadır. Tip 2 hunilerinin Orta Tunç Çağı'nda Kültepe ve Kilise Tepe gibi yerleşimlerde kullanılmaya devam eden bir form olduğu ele geçen örnekler vasıtasıyla bilinmektedir.

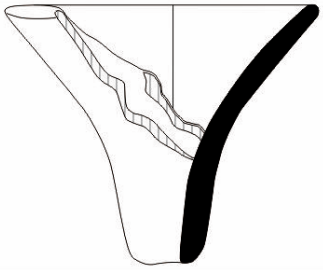
Hunilerin seramik grupları içerisinde dağılımlarına bakıldığında ise yalnızca kırmızı astarlı ve koyu yüzlü seramik grupları içerisinde üretildikleri belirlenmiştir **(Grafik 7)**.

[1242] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 50, fig. 12: 7.
[1243] Şahin, 2013, s. 76, lev. 85: 496, 498; lev. 134b.
[1244] T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, s. 53, lev. XXVII: 137.

Grafik 7: Hunilerin Seramik Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 8: MÖ 3. Binyılın sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Huni Tipleri

	a	b
Tip 1		
Tip 2		

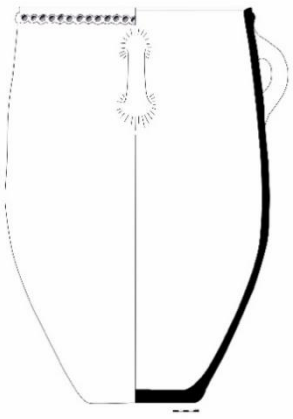
Harita 13: Hunilerin MÖ 3.Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

6.12. KÜPLER

Sıvı ya da erzak depolamak dışında mezar olarak da kullanılan küpler kaba hamurlu, büyük boyutlu, geniş ağızlı kaplar olarak tanımlanmıştır[1245]. Yüksekliği, gövde çapının en iki katı olan küplerin MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde, Orta Anadolu kültür bölgesinde hem depolama amaçlı hem de mezar olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Küplerin tamamı bitki katkılı, iyi arıtılmamış kaba hamurdan yapılmış olup astarlı ve perdahlıdırlar. Tez kapsamında değerlendirilen dönemde ortak kullanım gösteren 15 farklı tipte küp tespit edilmiştir.

6.12.1. Küp Tip 1

Küplerin birinci tipini Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakadan ele geçen bir örnek oluşturmaktadır[1246] **(Levha 56.2)**. Dar, düz dipli, dipten yukarıya doğru düz kenar yaparak yükselen belirgin bir karın yaparak ağza doğru çok hafif daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı içten inceltilmiştir. Ağız kenarının altına karşılıklı olarak bağlanmış çift dikey kulpludur. Ağız kenarının altını çevreleyen yatay kabartma bant üzerinde baskı bezeme tekniği ile yapılmış noktalar yer almaktadır. Kaba hamurdan yapılan küpün dış yüzeyi kahverengi kil ile astarlanmıştır. Küpün ağız çapı 45 cm, yüksekliği ise 77 cm olarak tespit edilmiştir[1247].

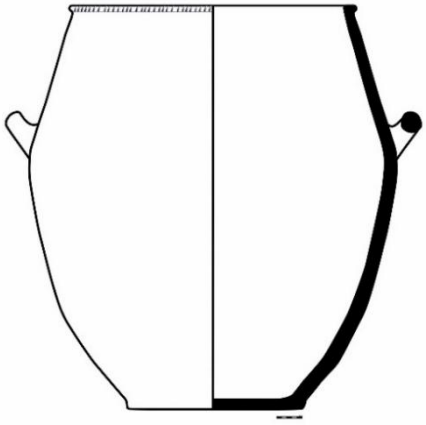
Şekil 119: Küp Tip 1 Örneği (Orthmann, 1963a, taf.7: 160'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

[1245] Ökse, 1993, s. 55.
[1246] Orthmann, 1963a, s. 29, taf. 7: 160.
[1247] Orthmann, 1963a, s. 29.

Tip 1 küp örneğine en yakın benzer örnek, Orta Anadolu dışında Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen bir örneği Beycesultan'da bulunmuştur[1248].

6.12.2. Küp Tip 2

Tip 2 başlığı altında değerlendirilen küp Salur Mezarlığı'nda açığa çıkartılmıştır[1249]. Mezar olarak kullanılan küp düz diplidir. Dipten dışbükey kenar yaparak yükselen gövde belirgin bir karın yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise dışa kalınlaştırılmıştır. Çift yatay kulpları karın kısmına karşılıklı olarak bağlanmıştır. Ağız kenarı baskı bezeme tekniği ile yapılmış, verev çizgi motifleri ile süslenmiştir[1250]. Ağız çapı 55 cm olan küpün yüksekliği ise 80 cm'dir. Kaba taşçık ve kum katkılı hamurdan üretilen küpün dışı kırmızı astarlıdır **(Levha 57.1)**.

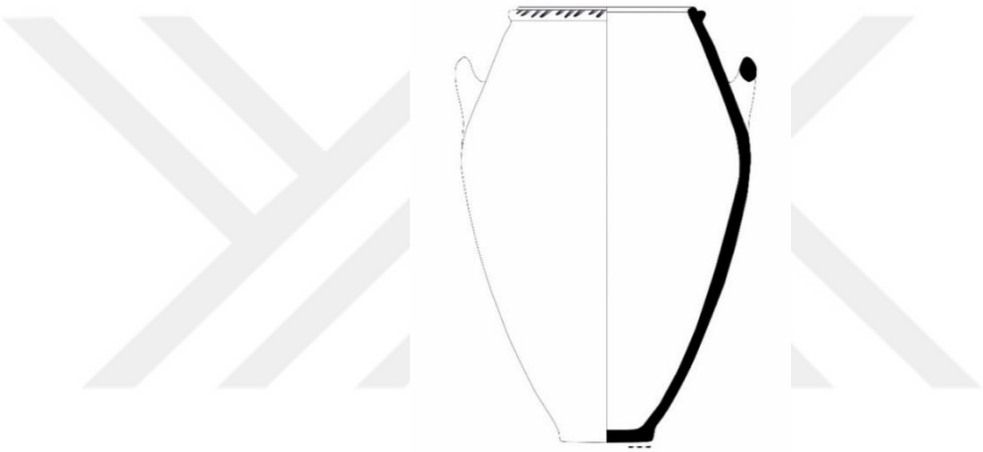
Şekil 120: Küp Tip 2 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 2: 15'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Mezar küpü olarak kullanılan bu küp Troia'nın IV. yerleşiminde ele geçen ve MÖ 2200-2000'e tarihlenen küplere benzeşmektedir.

[1248] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 233, fig. P62: 5
[1249] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 26, çiz. 2: 15.
[1250] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 26.

6.12.3. Küp Tip 3

Salur Mezarlığı'nda mezar küpü olarak kullanılan bir örnek Tip 3 atında değerlendirilmiştir **(Levha 58.1)**. Kenarları yuvarlatılmış düz dipli, dipten yukarı doğru dışbükey kenar yaparak genişleyen gövde geniş bir açı yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise basittir. Omuz üzerinde yer alan yatay kulplar karşılıklı olarak bağlanmıştır. Ağız kenarının altını çevreleyen yatay kabartma banttın üzeri verev çentik bezemelidir. Ağız çapı 40 cm olan küpün, yüksekliği 90 cm'dir. Küpün dış yüzeyi kırmızı astarlıdır[1251].

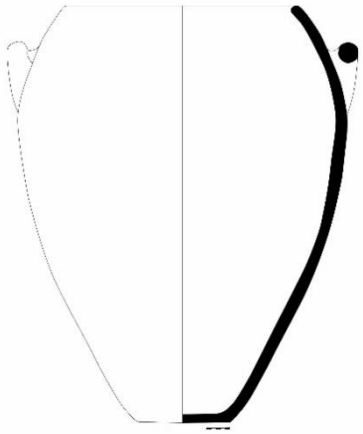
Şekil 121: Küp Tip 3 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 2: 13'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.4. Küp Tip 4

Küplerin dördüncü tipini oluşturan örnekler dar, düz dipli olup dipten yukarıya doğru dışbükey kenar yaparak yükselen gövdesi üstte geniş açılı bir omuz yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise basittir. Omuz üzerinde karşılıklı olarak yapılmış yatay kulpları yer almaktadır. Bu tipe ait örnekler Salur ve Balıbağ mezarlıkları ile Kırşehir-Yassıhöyük'ten bilinmektedir. Salur'da mezar küpü olarak kullanılan üç örnek kaba taşçık, saman katkılı hamurdan elde yapılmış olup, devetüyü renkli ve kendinden kırmızı astarlıdır. Küplerin ağız çapı standart olarak 50 cm'yken yükseklikleri 70-120 cm arasında değişmektedir[1252] **(Levha 59.1)**. Balıbağ Mezarlığı'nda bulunan Tip 2 küpü ise

[1251] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 26, çiz. 2: 13.
[1252] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 26-27, çiz. 1: 1-4, çiz. 1: 8 ve çiz. 2: 12.

52,7 cm yüksekliğindedir[1253]. Kırşehir-Yassıhöyük'te II. tabakada ele geçen tam form vermeyen, ağız çapları 36-55 cm arasında değişen ve kırmızı astarlı küplerde bu tip küplerle birlikte değerlendirilebilir[1254].

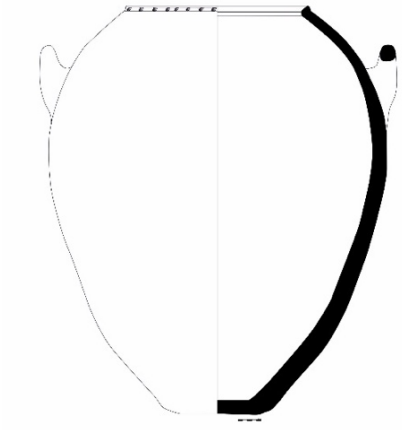
Şekil 122: Küp Tip 4 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 1: 3'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Resuloğlu'nun MÖ 3. binin ikinci yarısına tarihlenen mezarlığında açığa çıkartılan küpler[1255] ile Kusura B'de çıkarılan ve Erken Tunç Çağı'nın ikinci yarısına tarihlenen mezar küpü Tip 4 küplerinin erken örneklerini oluşturmaktadır[1256].

6.12.5. Küp Tip 5

Tip 5 küpleri gövde biçimleri itibariyle Tip 4 küpleri ile benzemekle birlikte, dışa eğik basit ağız kenarlı olmasıyla ayrılmaktadır. Bu küpler geniş omuza bağlanmış karşılıklı çift yatay kulpludur. Salur Mezarlığı'nda ele geçen üç adet mezar küpü Tip 5 içerisinde değerlendirilmiştir[1257] **(Levha 60.1)**. Bu küplerin ağız çapları sırasıyla 40, 50 ve 50 cm, yükseklikleri ise 75, 100 ve 105 cm'dir. El yapımı bu küplerin ağız kenarında verev baskı[1258] ve verev çentik bezeme yer almaktadır. Kaba hamurdan yapılan küplerin hamur renginde astarlı oldukları belirtilmiştir[1259].

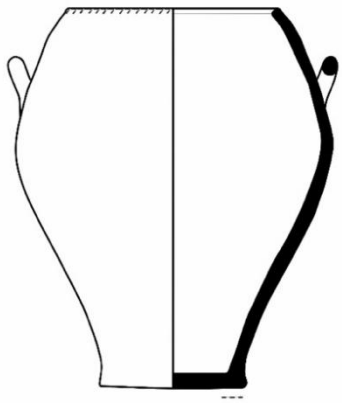
[1253] Süel, 1992, s. 132, res. 7.
[1254] Ş.C. Şener, 2021, s. 228, taf. 35: 1-7.
[1255] Yıldırım ve İpek, 2010, s. 26, res. 9; Kısa, 2014, lev.III: 9.
[1256] Lamb, 1937, s. 26, fig. 8: 5.
[1257] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 25-26, çiz. 1: 6, 7 ve 10.
[1258] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 25-27, çiz. 1: 6 ve 10.
[1259] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 25, çiz. 1: 7.

Şekil 123: Küp Tip 5 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 1: 6'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.6. Küp Tip 6

Salur Mezarlığı'nda mezar küpü olarak ele geçen tek bir örnek Tip 6 küp olarak değerlendirilmiştir **(Levha 61.1)**. İçbükey kenarlı düz dipli, içbükey kenarlı yükselen gövde belirgin bir karın yaparak dışbükey kenar yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe eğik, ağız kenarı ise düzleştirilmiştir. Karın kısmının üzerine karşılıklı olarak bağlanmış yatay kulpludur. Ağız kenarı altındaki verev baskı bezeme ağız kenarını çevrelemektedir. Kaba taşçık, saman ve kum katkılı hamur devetüyü rengindedir. Ağız çapı 50 cm, yüksekliği ise 90 cm olarak belirlenmiştir[1260].

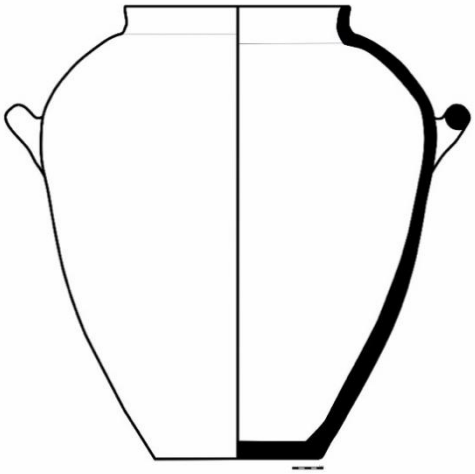

Şekil 124: Küp Tip 6 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 1: 5'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1260] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 25-26, çiz. 1: 5.

6.12.7. Küp Tip 7

Küp Tip 7 başlığı altında değerlendirilen örneklerin dipleri düzdür. Dipten üstte doğru dışbükey kenar yaparak yükselen gövde belirgin bir omuz yaparak boyuna doğru daralmaktadır **(Levha 62.1)**. Oldukça kısa ve geniş olan boyunlu, çok hafif dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Yatay kulplar omuz kısmının hemen altında karşılıklı gelecek şekilde bağlanmıştır. Salur Mezarlığı'ndan bilinen bu tipe ait iki küpün[1261] ağız çapları 36 cm ve 55 cm, yükseklikleri ise 75 cm ve 100 cm olarak tespit edilmiştir. Küplerden birinin[1262] ağız kenarında kabartma bant üzerine verev baskı bezeme motifleri yer aldığı görülmektedir. Bu yerleşime ait tip 7 küp örnekler kırmızı astarlıdır.

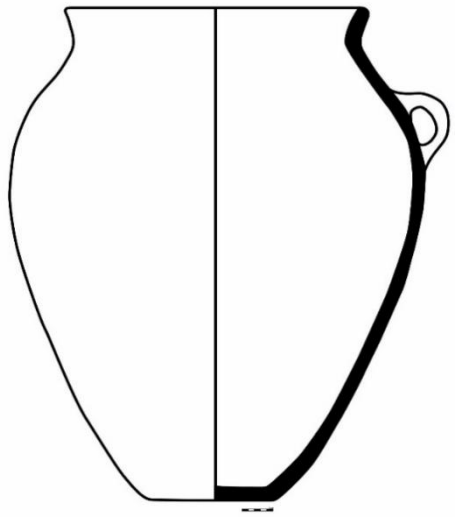
Şekil 125: Küp Tip 7 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 2: 17'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Bu tip küpler benzerlerini Resuloğlu yerleşiminin mezarlığında açığa çıkartılan ve Erken Tunç Çağı III evresine tarihlenen mezar küpü[1263] ve Beycesultan'ın VII. tabakasında ele geçen ve Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen bir örnek[1264] oluşturmaktadır.

[1261] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 25-26, çiz. 2: 14 ve 17.
[1262] İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 2: 14.
[1263] Yıldırım ve Ediz, 2007, s. 214, res. 3; Kısa, 2014, lev. V: 17.
[1264] Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 233, fig. P.62: 2.

6.12.8. Küp Tip 8

Sekizinci tipi oluşturan küpler düz diplidir. Dipten omuza doğru dışbükey kenar yaparak yükselen gövdeleri üstte geniş açılı bir omuz yaparak boyuna doğru daralmaktadır. Geniş ve kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı, basit ağız kenarlı küplerin omuz kısımlarında iki adet dikey kup bulunmaktadır. Bu tip küp Eskiyapar'ın 2. tabakasında bulunan, 80 cm yüksekliğinde ve 48 cm ağız çapına sahip tek bir örnekle **(Levha 63.1)** ve Maşat Höyük'te ele geçen mezar küpü ile temsil edilmektedir[1265].

Şekil 126: Küp Tip 8 Örneği (Orthmann, 1962, abb. 8'den düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.9. Küp Tip 9

Küplerin dokuzuncu tipini oluşturan örnekler düz dipli olup dipten yukarı doğru dışbükey kenar yaparak genişleyen gövdeleri üstte geniş açılı omuz yaparak boyuna doğru daralmaktadır. Geniş kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı küpler kulp biçimlerine göre iki alt tip oluşturmaktadır.

[1265] Orthmann, 1962, s. 10, abb. 8 ve K. Emre, 1979, s. 47, şek. 59.

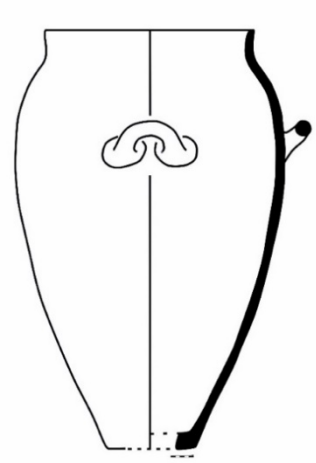
Küp Tip 9a: Tip 9 küplerinin Alişar'da bulunmuş tek bir örneğinden oluşan bu alt tipi omuza bağlanan dikey kulpludur. Alişar'da 5M tabakada açığa çıkartılan bu küp mezar olarak kullanılmıştır[1266].

Şekil 127: Küp Tip 9a Örneği (von der Osten, 1937, fig. 245: c 2262'den düzenlenmiştir.)

Küp Tip 9b: Bu alt tipe ait örnekler omuz kısmının altına bağlanan yatay kulpu ile Tip 9a'dan ayrılmaktadır **(Levha 64.1)**. Boğazköy ve Kırşehir-Yassıhöyük yerleşimlerinden tanınan bu küplerden Boğazköy örneği Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasında bulunmuştur. Ağız çapı 46 cm, yüksekliği ise 92 cm olan bu küp, bitki katkılı kaba hamurdan yapılmış olup dış yüzeyi devetüyü renklidir[1267]. Kırşehir-Yassıhöyük tip 9b küplerine gövdenin alt kısmına kadar kırmızı astar uygulanmıştır[1268] **(Levha 65.1)**. Kaba hamurdan üretilen bu küplerin ağız çapları 55-60 cm arasında değişmektedir. Küplerden bir tanesinin[1269] ağız kısmının altına yatay olarak düzensiz bir hat boyunca çentik bezeme ile motifler yapılmıştır.

[1266] von der Osten, 1937, s. 257, fig. 245: c 2262.
[1267] Orthmann, 1963a, s. 28, taf. 7: 142.
[1268] Ş. C. Şener, 2021, s. 220-224, taf. 28-32.
[1269] Ş. C. Şener, 2021, s. 224, taf. 32.

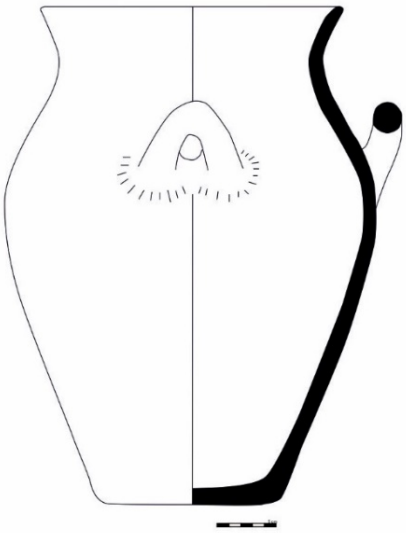
Şekil 128: Küp Tip 9b Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 7: 142'den düzenlenerek çizilmiştir.)

Kusura B'de açığa çıkarılan ve Erken Tunç Çağı'nın ikinci yarısına tarihlenen bir mezar küpü[1270]; Seyitömer'de Erken Tunç Çağı III tarihlenen küp[1271] Tip 9b küplerinin yakın benzerlerini oluşturur.

6.12.10. Küp Tip 10

Küplerin onuncu tipi Boğazköy açığa çıkarılan bir örnek ile temsil edilmektedir[1272] **(Levha 66.1)**. Bu tip küp geniş düz diplidir. Dipten koni biçiminde yükselen gövde geniş açılı bir omuz yaparak, geniş ve uzun olan boyuna doğru daralmaktadır. Ağız dışa eğik, ağız kenarı ise basittir. Bu tip küplere ait bir örnek Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasında bulunmuştur. Bu örnek kırmızı astarlıdır. Ağız çapı 26,5 cm, yüksekliği ise 42 cm olan küpün omuz kısmında bir tane yatay kulp yer almaktadır[1273].

[1270] Lamb, 1937, s. 10, fig. 8: 4.
[1271] Bilgen ve Kapuci, 2020, s. 47, çizim grubu 1: 3.
[1272] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 5: 129.
[1273] Orthmann, 1963a, s. 27.

Şekil 129: Küp Tip 10 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 84: 27/30'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

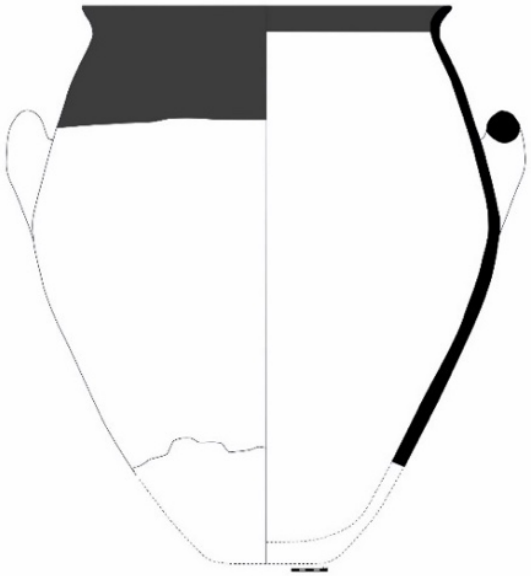
Tip 10 küplerinin benzerleri Alaca Höyük'te Erken Tunç Çağı'na ait tabakada açığa çıkartılmıştır[1274]. Orta Anadolu dışında ise Troia'nın MÖ 2200-2000'e tarihlenen IV yerleşimi[1275], Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı IIIb'ye tarihlenen VIII. tabakası[1276] ile İkiztepe'nin Er-Hitit[1277] tabakasında bulunmuştur.

6.12.11. Küp Tip 11

Bu tipi oluşturan küpler düz dipli, alt gövdesi yüksek çift koni gövdeli, keskin karınlı, geniş ve çok kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Tip 11 küplerine ait örnekler Salur ve Balıbağ mezarlık alanlarında ele geçmiştir. Her iki yerleşimde de bu küplerin mezar küpü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Salur'dan ele geçen küpün ağız çapı 52 cm, yüksekliği ise 88 cm'dir. İçte ve dışta ağız kenarının kulpa kadar kırmızı astar ile kaplandığı görülmektedir[1278] **(Levha 66.2)**. Balıbağ Mezarlığı'nda yer alan küp ise 89 cm yüksekliğinde olup, devetüyü, kırmızı ve kahverengi renklerden oluşan alacalı bir yüzeye sahiptir[1279]. Resuloğlu

[1274] Koşay ve Akok, 1966, lev. 140.
[1275] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 165, 32.106.
[1276] Lloyd ve Mellaart, 1962, s.233, fig. 62: 1.
[1277] Alkım ve diğerleri, 1988, s. 31, pl. VII: 2.
[1278] İbiş ve Durmuş, 2010, s. 27, çiz. 2: 19.
[1279] Süel, 1992, s. 133, res. 8.

mezar küpü ise kırmızı astarlı seramik grubuna aittir[1280] ve bu küp mezarlığın MÖ 2. Binin başlangıç evresine kadar kullanım gösterdiğine işaret etmektedir[1281].

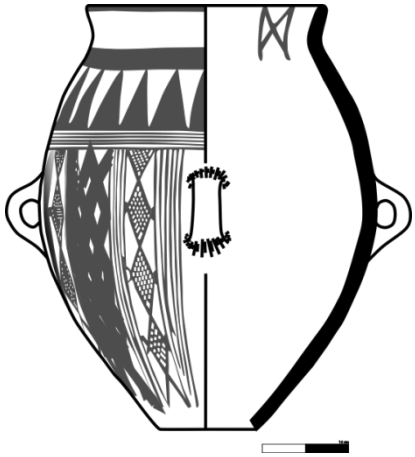

Şekil 130: Küp Tip 11 Örneği (İbiş ve Durmuş, 2010, çiz. 2: 19'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.12. Küp Tip 12

Küp Tip 12'yi oluşturan tek örnek düz dipli; şişkin oval gövdeli, geniş ve kısa boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı, karın kısmına karşılıklı gelecek şekilde bağlanmış dört dikey kulpludur. Kültepe'de ele geçtiği bilinen, ancak Berlin Müzesi'nde sergilenen bu örneğin ağız çapı 27 cm, yüksekliği 48 cm olarak belirlenmiştir. Alişar III boyalı seramik grubu içerisinde şekillendirilen bu küpün dış yüzeyi boya bezeme ile yapılmış kafes motifleri, üçgen motifleri, çizgi motifleri ile süslenmiştir. Ağız kenarının dışında ince bir bant bezeme, iç tarafta ise kelebek motifi bulunmaktadır[1282] **(Levha 67.1)**.

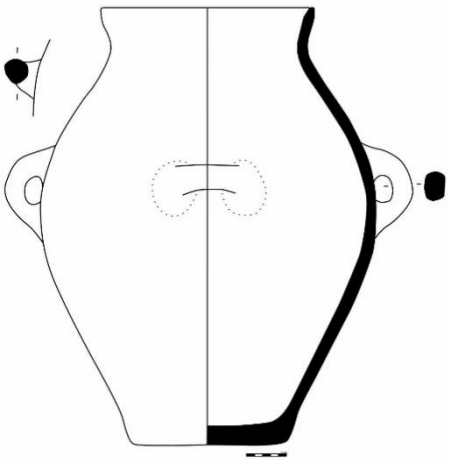
[1280] Yıldırım ve İpek, 2011, res. 3; Kısa, 2014, s. 210, lev. III: 11.
[1281] Yıldırım ve İpek, 2011, s. 349, res. 3.
[1282] Orthmann, 1963b, s. 166, taf. 84: 27/30.

Şekil 131: Küp Tip 12 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 84: 27/30'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.13. Küp Tip 13

Tipolojik bakımdan Tip 12 küpüne benzeyen Tip 13 küpleri, diplerini daha geniş olması, diplerin içbükey kenar yaparak gövdeye bağlanması ve karın kısmında karşılıklı olarak bağlanan çift dikey ve çift yatay kulplu olması bakımından farklıdır. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabakasında bulunan tek örneğin ağız çapı 25,5 cm, yüksekliği 53,5 cm olup dış yüzeyi siyah astarlıdır[1283] **(Levha 67.2)**.

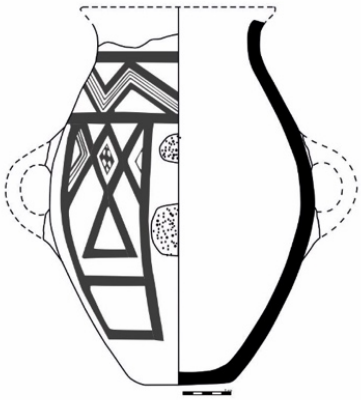
Şekil 132: Küp Tip 13 Örneği (Orthmann, 1963a, taf. 6: 131'den düzenlenerek çizilmiştir.)

[1283] Orthmann, 1963a, s. 27, taf. 6: 131.

6.12.14. Küp Tip 14

Küplerin 14. tipini Alişar ve Kültepe'de görülen iki adet küp oluşturmaktadır. Geniş düz dipli, şişkin oval gövdeli, geniş ve uzun içbükey kenarlı boyunlu, dışa eğik ağızlı ve basit ağız kenarlı bu küpler kulplarına göre iki alt tip altında ele alınmıştır.

Küp Tip 14a: Bu alt tipe ait tek örnekte geniş karın kısmına karşılıklı olarak bağlana dikey kulpları yer almaktadır. Alişar'da bulunan bu küp Alişar III seramiği içerisinde şekillendirilmiştir. Kulpları ve ağız kısmı kırık olan küpün boyun kısmından dip kısmına kadar boya bezeme ile süslenmiştir[1284] **(Levha 68.1)**.

Şekil 133: Küp Tip 14a Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 19: 2/159'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

Küp Tip 14b: Geniş karın kısmına karşılıklı olarak bağlanmış yatay kulpları olan bu alt tipe ait küp Kültepe'de Karum'un IV. tabakasında açığa çıkarılmıştır. Mezar küpü olarak kullanılan bu küpün genişliği 37 cm, yüksekliği 55 cm'dir. Alişar III seramik grubu içerisinde üretilen küpün üzeri siyah ve kırmızı boya ile yapılmış geometrik bezemelidir[1285].

[1284] von der Osten, 1937, s. 258, fig. 242: d 2494; Orthmann, 1963b, s. 120, taf. 19: 2/159.
[1285] K. Emre, 1989, s. 118, pl. 29: 1.

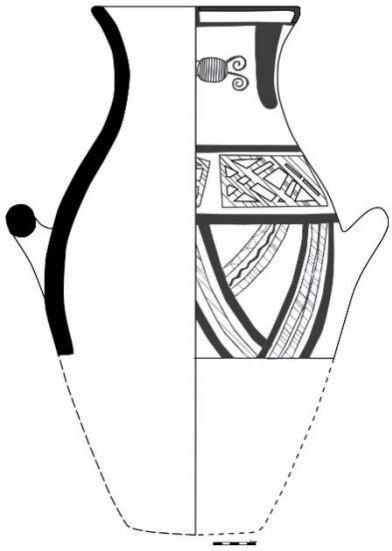
Şekil 134: Küp Tip 14b Örneği (K. Emre, 1989, pl. 29: 1'den düzenlenmiştir.)

Bu küp ile benzer form veren örnekler Troia'nın MÖ 2200-2000'e tarihlenen IV. yerleşiminde ele geçmiştir[1286].

6.12.15. Küp Tip 15

Küplerin son tipinin gövdesinin alt kısmı korunmamıştır. Korunan kısmına göre alttan yukarı doğru çok hafif genişleyen gövde üstte geniş açılı bir omuz yaparak geniş ve uzun boyuna doğru daralmaktadır. Ağız dışa eğik, ağız kenarı ise basittir. Omuz üzerine karşılıklı gelecek şekilde yapılmış kulpları yataydır. MÖ 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde Orta Anadolu'da Alişar ve Kültepe yerleşimlerinde bu tip küpler açığa çıkartılmıştır. Bu örneklerden Alişar örneği Alişar III boyalı seramik grubu içerisinde üretilmiş olup ağız çapı 24 cm'dir. Üzerinde boya ile oluşturulmuş çizgi bezemeler vardır[1287] **(Levha 68.2)**. Kültepe örneği Karum III. katta bulunmuştur. Yüksekliği 49 cm, gövde genişliği ise 29,5 cm olan küp Alişar III boyalı seramik grubuna aittir[1288].

[1286] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 165, 33.173 ve s. 166, 37.966.
[1287] von der Osten, 1937,s. 258, fig. 244: d 2993; Orthmann, 1963b, s. 120, taf. 19: 2/160.
[1288] T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953, res. 486; K. Emre, 1989, pl. 29: 3.

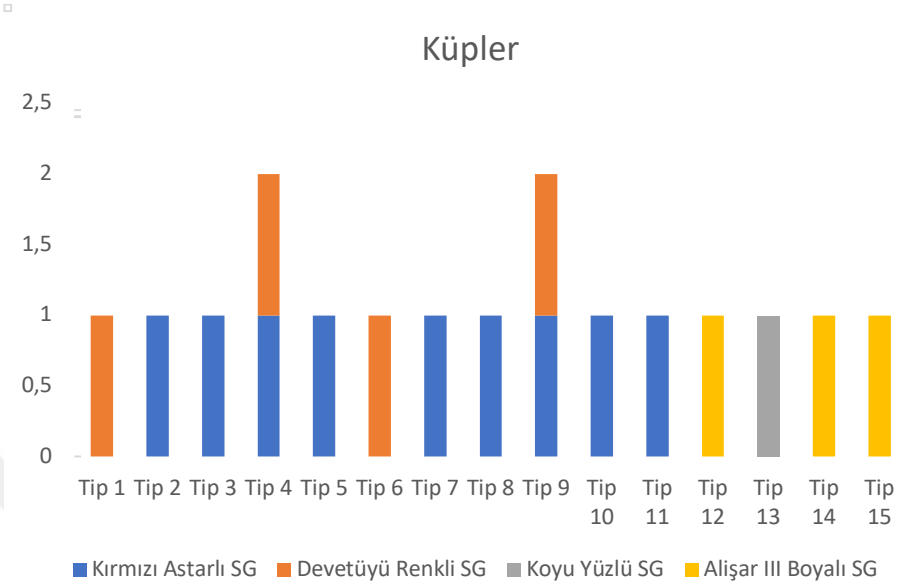
Şekil 135: Küp Tip 15 Örneği (Orthmann, 1963b, taf. 19: 2/160'dan düzenlenerek çizilmiştir.)

6.12.16. Değerlendirme

MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen Orta Anadolu merkezlerine ait ortak kullanım gösteren 15 tip küp tespit edilmiştir **(Tablo 9)**. Dış yüzeyi astarlı ve perdahlı örnekler çoğunlukta olmasına rağmen bu küplerin büyük bir kısmı yoğun bitki ve taşçık katkılı, kaba hamurdan elde şekillendirilmiştir. Küplerin büyük bir kısmı kırmızı hamurdan, kendinden astarlıdır. Devetüyü renkli küpler ise ikinci sırada gelmektedir. Koyu yüzlü seramik grubuna ait tek örnek Tip 13 iken, boya bezekli küplerin Tip 12, Tip 14 ve Tip 15'de şekillendirildiği belirlenmiştir **(Grafik 8)**.

İlgili döneme ait küpler özellikle Orta Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Salur ve Balıbağ mezarlık alanlarında açığa çıkartılmıştır. Mezar olarak kullanılan bu küplerin oldukça iri boyutlu olduğu görülmektedir. Yine birbirine yakın merkezler olan bu iki mezarlık alanında kullanılan mezar küpleri çoğunlukla aynı tipler içerisinde değerlendirilmiştir **(Harita 14)**. Bu iki mezarlık alanı ile aynı bölgede yer alan Resuloğlu Mezarlığı'na ait benzer mezar küpleri, Erken Tunç Çağı III'ün başından itibaren bu küplerin kullanıldığına işaret etmektedir. Özelikle mezar küpü olarak kullanılan tiplerin boyunsuz ya da kısa, geniş boyunlu ve geniş ağızlı

oldukları dikkatleri çekmektedir. Depolama amaçlı kullanılan küplerin ağız kısımları daha dardır.

Grafik 8: Küplerin Seramik Grupları İçerisindeki Dağılımı

Boyalı seramik grupları açısından ele alındığında MÖ 3. binin sonuna ve 2. binin başlangıç evresine tarihlenen küplerin yalnızca Alişar III boyalı seramik grubuna ait oldukları anlaşılmaktadır. Bu küpler ise Alişar III seramiğinin görüldüğü Alişar ve Kültepe yerleşimlerinde yoğunlaşmaktadır **(Harita 14)**. Bezemeler küpün dış yüzeyini kaplarken en çok kullanılan motiflerin çizgilerle oluşturulmuş zig zag, iç içe geçmiş açı, sarmal motifleri olduğu dikkat çekmektedir. Bezeme motifleri açısından çok zengin olmayan küplere boya bezeme dışında kabartma, baskı ve çentik bezeme teknikleri kullanılmıştır. Bu bezeme unsurları küplerin ağız kenarında yer almaktadır.

Harita 14: Küplerin MÖ 3.Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Dağılımı

Tablo 9: Tablo 4: MÖ 3. Binyılın Sonu- 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Küp Tipleri

7. BÖLÜM
GENEL DEĞERLENDİRME

MÖ 3. ve 2. binyıllar Anadolu toplumlarının siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapılarının önemli ölçüde değiştiği bir süreci temsil eder. Anadolu'da ilk kent devletlerinin ortaya çıktığı bu zaman diliminde gözlenen gelişmeler pek çok etkene bağlı olarak şekillenmiştir. Orta Anadolu Bölgesi konumu itibariyle bu gelişmelerin temellerinin atıldığı bölgelerden biri olma özelliği taşımaktadır. Birinci bölümde değinildiği üzere doğal sınırların belirlediği Orta Anadolu Bölgesi, Erken Tunç Çağı'nda kültürel birlikteliğin oluşturduğu farklı sınırlara sahiptir. Bu sınırlar, Erken Tunç Çağı'nın büyük bir bölümünde yerel özellikler gösteren daha dar alt bölgeleri içeriyor olsa da MÖ 3. binyılın sonlarına doğru söz konusu bölgelerin kültürel açıdan kaynaşmaya ve ortak toplumsal özellikler sergilemeye başladığı anlaşılmaktadır. "Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresi Seramiği" adlı tez çalışması, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni hazırlayan yenilik ve değişimleri bu dönemin seramik buluntuları üzerinden tanımlayabilmek amacı ile hazırlanmıştır. Orta Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve arkeolojik kazı yürütülen yerleşimlerin 92 tanesinde[1289] Erken Tunç Çağı'nın farklı dönemlerine tarihlenen tabakalar veya malzemeler tespit edilmiştir. Ancak Erken Tunç Çağı sonlarına tarihlenen buluntuların ele geçtiği 32 yerleşim tez kapsamında ele alınmıştır.

Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nın sonunu temsil eden zaman aralığı, arkeolojik açıdan iyi tanımlanmış bir süreci ifade etmemektedir. Bunun temel nedeni Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde yürütülen kazı çalışmalarının büyük bir bölümünün 20. yüzyılın erken zamanlarında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Arkeolojik terminolojinin ve çalışma yöntemlerinin yeni yeni oluşmaya başladığı bu dönemde yürütülen araştırmalardan elde edilen verilerin karşılaştırma materyallerinin eksikliği, bilgi birikiminin azlığı gibi nedenlerle tam anlamıyla değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Bu durum, kronoloji açısından bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci bölümde ana hatlarıyla

[1289] Bertram ve İlgezgi−Bertram, 2020, s. 100.

değinildiği üzere Orta Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisi günümüzde de tartışmaya açık bir konudur. Bu durum, yeni kazıların sayısının artmasına bağlı olarak günden güne değişmekte ve yeni bilgiler ışığında daha belirgin bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı güncel veriler, bugüne kadar kabul gören görüşlerin değişmesi gerektiği yönünde güçlü ipuçları sunmaktadır. Özellikle MÖ 3. binyılın son evresine tarihlenen yerleşimlerden elde edilen yeni veriler, bu zaman aralığının yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Öncelikle bu farklılıkların oluşmasına zemin hazırlayan faktörler tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde genel hatlarıyla değinilen MÖ 3. binyılın ikinci yarısında meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler, Anadolu toplumlarının pek çok yönden gelişmesine olanak sağlamıştır. Erken Tunç Çağı'nın ortalarında kentleşme yolunda atılan ilk adımlar, MÖ 3. binyılın ikinci yarısından itibaren hızlanmış ve MÖ 2. binyılın başlarında Orta Anadolu Bölgesi'nde kent devletlerinin ortaya çıkışıyla sonuçlanmıştır. Ancak günümüzde elde edilen yeni veriler, bu dönüşüm sürecinin Orta Anadolu'nun her yerinde eş zamanlı yaşanmadığını göstermektedir. Bu dönemde madencilik, hayvancılık, tekstil üretimi gibi ekonomik faaliyetlerin gelişmesi bölgelerarası ticaretin hızlanmasına olanak sağlamıştır. Ekonomik açıdan gelişim gösteren toplumlarda sınıfsal farklılıklar belirginleşmeye başlamış ve kent devletlerinin temelleri bu dönemde atılmıştır. Ancak Anadolu'nun her yerinde bu süreç aynı sonuçları üretmemiştir. Batı Anadolu'da Erken Tunç Çağı II sonunda yerleşim sayısında ciddi bir azalma yaşanmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, yerleşim sayısında görülen azalma bazı bilim insanları tarafından paleoiklimsel[1290] (4.2 ka iklim olayı), merkezileşme[1291], göç[1292] gibi sebepler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak Orta Anadolu Bölgesi'nde Erken Tunç Çağı III yerleşimlerinin sayısında bir azalma yaşansa da kültürel açıdan herhangi bir kesinti olmadığı hatta Kültepe ve Acemhöyük gibi yerleşimlerin Erken Tunç Çağı III'te küçük merkezleri etrafında toplayan büyük boyutlu yerleşimlere dönüştükleri anlaşılmıştır. Özellikle Acemhöyük'te son yıllarda Erken Tunç Çağı tabakalarında yürütülen kazılar, XI.

[1290] Massa ve Şahoğlu, 2015.
[1291] Allcock and Roberts, 2014; Matthews ve Glatz, 2009; Arıkan ve Yıldırım, 2018; Baird, 2001; Matessi vd., 2018; Kontani ve diğerleri, 2014; Ökse, 1998.
[1292] Mellaart, 1963, s. 236.

tabakanın sonunda yaşanan yıkımın ardından kentin radyal planda yeniden yapılandığını ve bu yapılanmanın V. tabakanın sonuna kadar bazı küçük değişikliklerle devam ettiği görülmüştür[1293].

Benzer bir durum Kültepe'de de gözlenmiştir. 13 ve 12. tabakalara ait anıtsal yapıların[1294] ardından 11b tabakasında yeni bir anıtsal yapının inşa edildiği tespit edilmiştir[1295]. Alişar III seramiğinin ortaya çıktığı 11a tabakasında büyük anıtsal yapıların yerini daha küçük boyutlu evler almıştır. Ancak yerleşimde herhangi bir kesinti söz konusu değildir.

Boğazköy Büyükkale Vc tabakasında anıtsal bir yapı açığa çıkarılmıştır[1296]. Bu yapının ait olduğu tabakaya C^{14} sonuçları %95,4 olasılıkla MÖ 2140-1750 tarih aralığını vermektedir[1297]. Bu tarih aralığı Vc tabakasının Erken Tunç Çağı-Asur Ticaret Kolonileri Dönemi devamlılığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yerleşimin karakteri ve buluntular göz önüne alındığında Erken Tunç Çağı III evresinde herhangi bir kesinti yaşamadığını söylemek mümkündür. Son yıllarda Kırşehir-Yassıhöyük'te yürütülen çalışmalar sonucunda ise ortaya çıkarılan bir anıtsal yapı MÖ 3. binin son çeyreğine tarihlenmiştir[1298]. Bu yerleşimde daha erken tabaklara ilişkin veriler henüz netleşmediği için kültürel kesintiden veya devamlılıktan şimdilik söz etmek mümkün değildir. Ancak saray olarak yorumlanan anıtsal yapı, Yassıhöyük'ün bu dönemde merkezi bir yerleşime dönüşmeye başladığını işaret eden güçlü bir göstergedir.

Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. binyılın sonunda gözlenen kültürel devamlılık, arkeolojik tabakalar ve mimari buluntuların yanı sıra söz konusu kontekstlerden ele geçen seramik gibi farklı materyaller üzerinden de takip edilebilmektedir. Dinamik bir kültürel ve sosyo-ekonomik tablonun ortaya çıktığı MÖ 3. binin ikinci yarısında seramik üretiminde çömlekçi çarkının kullanılması önemli bir aşama

[1293] Kamış ve Öztan, 2020, s. 148−149; T. Şener, 2022, s. 490.
[1294] T. Özgüç, 1963, s. 24; Özgüç, 1986, s. 34.
[1295] Kulakoğlu ve diğerleri, 2022, s. 212−213.
[1296] Schachner, 2012, s. 85.
[1297] Schoop ve Seeher, 2006, s. 57, abb. 1.
[1298] M. Omura, 2016, s. 20 ve Ş. C. Şener, 2021, s. 21−25.

olarak kabul edilmektedir. Orta Anadolu Bölgesi'nde Neolitik Çağ'dan itibaren elde şekillendirilen seramiğin yanına, MÖ 3. binin ikinci yarısından itibaren çark yapımı seramik eklenmiştir. MÖ 3. binyılın sonunda ise çark yapımı seramik oransal anlamda ciddi bir artış göstermiştir. Tüm bu sürecin sonunda, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde el yapımı seramik sayısında ciddi bir azalma yaşanırken seramiğin çarkta standart olarak üretildiği ve Hitit Dönemi'nde ise bu standartlaşmanın zirve noktasına ulaştığı anlaşılmaktadır.

Orta Anadolu'da MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine ilişkin seramik verileri, genellikle eski dönem kazılarından elde edilmiştir. Bu nedenle yukarıda kısaca değinilen sorunlar seramik açısından da geçerlidir. Eski kazılardan elde edilen bilgi birikimine eklenen güncel veriler, bu sorunların yeniden ele alınabileceği bir noktaya ulaşılmasını sağlamıştır. Bu noktada cevaplanması gereken en önemli sorulardan birisi Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. binyılın sonunda ne olduğu sorusudur. Çok sayıda bilim insanı Orta Anadolu Bölgesi "Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na Geçiş Evresi" olarak adlandırılan evre için MÖ 2100-2000 tarih aralığını önermektedir[1299]. Ancak Kültepe, Kırşehir-Yassıhöyük ve Acemhöyük gibi yerleşimlerden gelen yeni veriler bu tarih aralığının biraz daha erkene çekilmesi gerektiğini göstermektedir. Eski veriler, Orta Anadolu'da çark yapımı seramiğin ilk kez dibi iple kesilmiş bardak ve çanak formları gibi nispeten dar bir form skalasıyla ortaya çıktığı sonucunu ortaya koymaktadır[1300]. Bu formlar Kültepe'de 13. tabakada, Acemhöyük VIII. tabakada, Kırşehir-Yassıhöyük'te ise II. kültür katında bulunmuştur. Her üç yerleşime ait tabakaların C^{14} sonuçları daha önce de belirtildiği üzere kabaca MÖ 2250-2100 tarih aralığını işaret etmektedir. Standart üretime ait bir form olan dibi iple kesilmiş bardaklar Anadolu'nun pek çok yerleşiminde açığa çıkartılmıştır **(Harita 3)**. Bunun dışında, özellikle Acemhöyük'e bakıldığında çark yapımı çanak çömleklerin söz konusu formlarla sınırlı olmadığı ve geniş bir yelpazeye yayıldığı ortaya çıkmaktadır.

[1299] Orthmann, 1963b, s. 94; Mellink, 1992, s. 173; Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 264.
[1300] Mellink, 1992, s. 219.

Yukarıda bahsi geçen değerlendirmeler tezin konusunu oluşturan seramik grupları ve formları üzerinden yapıldığında, bugüne kadar kabul gören görüşlerden ayrışan bazı noktaların ortaya çıktığı görülmektedir. Öncelikle boyalı seramik grupları üzerinden tartışmak gerekirse Delice seramiğine ilişkin herhangi bir kap örneğine, tez kapsamında değerlendirilen 32 adet merkezin MÖ 3. binyılın sonu ve MÖ 2. binyılın başlangıç evresine ait tabakalarında rastlanmamıştır. Eldeki veriler kronolojik açıdan Erken Tunç Çağı II'nin sonuna tarihlenen[1301] bu seramik grubunun Erken Tunç Çağı III'ün sonuna kadar devam etmediğini göstermektedir.

MÖ 3. binyılın sonunda görülen bir diğer boyalı seramik grubu Çıradere boyalı seramiğidir. Kronolojisi tartışmalı olan bu boyalı seramik grubu R. Hachmann[1302] tarafından Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. Ancak Alaca Höyük 4. tabakanın erken evresinde ele geçen Çıradare boyalı seramik grubuna ait Tip 1 fincanı ve D mezarından[1303] ele geçen Tip 15d çanakları Orthmann[1304] tarafından "Übergangsperiode" yani geçiş çağına tarihlendirilmiştir. Tarihlendirilmesi konusunda net bir fikir birliğine varılmadığı görülen Çıradere boyalı seramiğinin "S" profilli çanakları[1305] "Hitit Seramiği" adı altında değerlendirilen "S" profilli çanakları ile benzerlik göstermektedir. Alaca Höyük verileri (Tip 1 fincan ve Tip 15d çanak) Çıradere seramiğinin MÖ 3. binyılın sonunda ve 2. binyılın başında da kullanıldığına işaret etmektedir.

Maltepe ve Mercimek boyalı seramik gruplarına ait örnekler çok sınırlı kalmıştır. Maltepe boyalı seramik grubuna ilişkin eski veriler, T. Özgüç tarafından Maltepe'de yürütülen kazılara dayanmaktadır[1306]. Ancak J. Yakar-A. Gürsan-

[1301] S. Omura, 1991b, s. 287.
[1302] Hachmann, 1957, s. 66.
[1303] Bu mezarlar J. Yakar, J.L. Hout ve W. Orthmann tarafından Erken Tunç Çağı'nın son evresine yerleştirilmiştir. Yakar, 1985, s. 39; Hout, 1982, s. 56−58 ve Orthmann, 1963b, s. 33−34.
[1304] Orthmann, 1963b, s. 33−34.
[1305] Orthmann, 1963b, taf. 92: 33/13.
[1306] T. Özgüç, 1947, s. 641−655.

Salzmann[1307] ve Ökse'nin[1308] bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ile bu boyalı seramiğin Sivas'ta tespit edilen başka Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışma kapsamında incelenen formlar arasında yalnızca Tip 11 çömlekleri bu gruba aittir. Mercimek boyalı seramiği ise sadece Mercimek Tepe yerleşiminde Tip 5b fincanı ve Tip 4 çaydanlığı ile temsil edilmektedir. Her iki boyalı seramik grubuna ait veriler bu grupların yalnızca yöreye özgü seramik grupları olduğunu ve bu yerleşimlerin kültürel bağlantılar açısından zayıf olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında Ankara yöresi boyalı seramik grubunun adı altında değerlendirilen grubun yukarıda değinilen boya bezekli seramik gruplarına göre biraz daha ön plana çıktığı görülmektedir. Gordion, Polatlı, Karaoğlan, Külhöyük ve Çayyolu yerleşimlerinden bilinen bu boyalı seramik grubuna ait çanak (Tip 3 ve Tip 4), çömlek (Tip 5, Tip 8 ve Tip 12) ve testi (Tip 5 ve Tip 10) formlarında şekillendirilen örnekleri açığa çıkartılmıştır. Başlangıçta Intermediate seramiğinin yerel bir varyasyonu[1309] olarak tanımlanmış, daha sonra Alişar III seramiği[1310] ile bağdaştırılmıştır. Ancak Çayyolu Höyük'ten gelen yeni veriler farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Çayyolu Höyük'te boyalı seramiğin ilk grubunu oluşturan açık zemin üzerine koyu renk bezemeli grubu[1311], Polatlı[1312] ve Gordion[1313] boya bezemeli seramik ile çok benzerdir. Bu seramiğin en yakın benzerleri Acemhöyük'ten[1314] bilinmektedir. Kamış[1315] Acemhöyük'te ele geçen çark yapımı benzer örnekleri Konya Ovası boyalı seramiği şeklinde tanımlamış ve Erken Tunç Çağı IIIA'da ortaya çıkan bu seramiğin kuzeye doğru yayılarak Ankara yöresine kadar ulaşmış olabileceğine değinmiştir. Bu görüş, Jan Bertram ve Gülçin İlgezdi−Bertram tarafından da kabul edilmektedir[1316]. Karaoğlan, Külhöyük, Polatlı, Gordion ve Çayyolu Höyük'te görülen tek renk boyalı seramiğin

[1307] Yakar ve Gürsan− Salzmann, 1979, s. 47.
[1308] Ökse, 1993, şek. 11; Ökse, 1998, s. 314; Ökse, 2019, s. 216.
[1309] Gunter, 1991, s. 12.
[1310] Temizsoy ve diğerleri, 2002, res.14; Denizli ve diğerleri, 2003, res. 25; Denizli ve diğerleri, 2006, res. 19.
[1311] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 64.
[1312] Lloyd ve Gökçe, 1956, s. 48−49.
[1313] Gunter, 1991, s.12.
[1314] Kamış, 2018, res. 8.
[1315] Kamış, 2012, s. 48.
[1316] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.

Intermediate seramiği ile bağlantılı lokal bir varyasyon olması gerektiğini belirtirler. Tip 10 testi Çayyolu Höyük örneği ise el yapımı çift renkli ikinci boyalı seramik grubunu oluşturur. Çift renkli boyalı kapların çağdaşlığına ilişkin net bir yorum henüz yoktur. Bununla birlikte çift renkli bezenen Alişar III seramiğinin lokal bir varyasyonu olabileceği yorumu getirilmiştir[1317]. Çalışma sonucunda elde edilen veriler gerek form açısından (özellikle Tip 5, Tip 8 ve Tip 12 çömlek formları) gerekse iç içe geçmiş açı motifleri açısından Gordion ve Polatlı boyalı seramiğinin Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubuyla yakından bağlantılı olması gerektiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte çift renkli boyalı seramik örnekleri ise yerel özellik göstermesi açısından Ankara yöresi boyalı seramik grubu içerisinde yer almalıdır.

MÖ 3. binyılın sonunda görülen Alişar III seramiği değinilmesi gereken önemli boyalı seramik gruplarından bir tanesidir. Alişar III seramiğinin ortaya çıkışı ve kökeni ile ilgili verilere 5. bölümde ayrıntılı olarak değinilmesine karşın bazı sorular gün ışığına çıkmaktadır. Orta Anadolu Bölgesi boyalı seramik gelenekleri içerisinde yer alan ve Erken Tunç Çağı IIIA'da ortaya çıkan Intermediate seramiğinin, Erken Tunç Çağı IIIB'de Alişar III seramiğine evrildiğine ilişkin bazı görüşler bulunmaktadır[1318]. Alişar III seramiğinden kronolojik olarak daha erken bir tarihte ortaya çıkan Intermediate seramiği, Kültepe 11a ve Alişar 5M tabakasında Alişar III seramiği ile bir arada görülür. Bu nedenle tez kapsamında değerlendirilmiştir.

Alişar'da Bakır Çağı ve Erken Tunç Çağı ayrımının temel noktası olarak görülen Intermediate ve Alişar III seramiği teknik özellikleri ile birbirinden ayrılmaktadır. Her ikisi de elde şekillendirilerek yapılan boyalı seramik gruplarından Intermediate seramiğinin hamuru daha iyi arıtılmıştır. Formların cidarı daha incedir ve boya bezemeler ince çizgilerle oluşturulmuş basit çizgisel motifleri içermektedir. Daha kaba bir hamurdan, elde şekillendirilen kalın cidarlı Alişar III seramiği bezeme repertuarı ise son derece gelişmiştir. Çizgisel ve geometrik

[1317] Bertram ve İlgezdi−Bertram, 2020, s. 68.
[1318] T. Özgüç, 1963, s. 34; Öktü, 1978, s. 90; S. Omura, 1992, s. 166.

motifler ile sınırsız kombinasyonları içeren boya bezemeler Intermediate seramiğine göre daha kaba bir şekilde yapılmıştır. Ancak özellikle Tip 5a fincanları, Tip 6 maşrapaları ve Tip 14, 15, 16 çanaklarının "Intermediate" ve Alişar III seramiği içerisinde şekillendirilen örneklerinin olması farklı geleneklerde şekillendirilen aynı formların devamlılığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte "Intermediate" gibi daha kaliteli bir seramikten, Alişar III gibi daha kaba yapılı bir seramik grubuna evrilip evrilmediği tartışmaya açıktır.

Bu aşamada dikkati çeken bir diğer konu ise Alişar III seramiğine ait bazı formların "Hitit Seramiği"nden geliştiği hakkında görüşlerdir. K. Emre[1319] Alişar III seramiğine ait bazı formların Hitit karakteri kazandığını belirtmiştir. "Hitit seramiği" adı verilen seramik grupları içerisinde yer alan formların Alişar III seramik grubu içerisinde üretilmesi form bazında standartlaşmanın başladığına işaret etmektedir. Ancak Intermediate seramiğinden köken aldığı düşünülen Alişar III seramiğine ait formlar eski ve yeni tipleri bir arada bulundurmaktadır. Alişar III seramik geleneği içerisinde Hitit seramiği olarak adlandırılan formların da yer alması, "Alişar III seramik formları bir sonraki dönemin standart formlarına öncülük etmiş olabilir mi?" sorusunu akla getirmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde görülen Dalgalı hat seramiğinin Alişar III seramiğinden köken aldığı ve geliştiği yönündeki görüşler "Hitit Seramiği" formlarının gelişimine de katkı sağlamış olabilir[1320]. Ayrıca K. Emre[1321] Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde görülen boya bezemelerin Alişar III seramiğinden esinlenilerek yapıldığını belirtmiştir. Kültepe'de höyüğün 11. tabakasında ortaya çıkan Alişar III seramiği aynı tabakada koyu yüzlü seramik grubu içerisinde değerlendirilen ve MÖ 3. binin sonunda ortaya çıkan formlar arasında yer alan Tip 4 testi örneği "Hitit Seramiği" ve Alişar III seramiğinin Kültepe'de hemen hemen aynı süreçte kullanılmaya başladığını hatta Alişar III seramiğinin biraz daha önce ortaya çıktığını göstermektedir.

[1319] K. Emre, 1963, s. 93.
[1320] Bossert, 1942, s. 41−42; Fischer, 1963, s. 32.
[1321] K. Emre, 1963, s. 91.

Alişar'da ise Erken Tunç Çağı olarak adlandırılan tabakalarda (6-5M-12T) ele geçen Alişar III seramiği günümüzde MÖ 3. binyılın sonuna tarihlenen formlar ile paralellik göstermektedir. Boğazköy yerleşiminde de benzer bir tablo karşımıza çıkar. MÖ 3. binyılın sonuna ait verilerin en iyi belgelendiği alan olan Kuzeybatı Yamacı 9. tabaka seramiği Alişar III ve Hitit Seramik formlarının bir arada yer aldığı sonucunu ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler birleştirildiğinde Alişar III seramiğinin kronolojik olarak MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenmesi gerektiği netlik kazanmaktadır.

Orta Anadolu'nun güneyini kapsayan bölgedeki yerleşimlerde Konya-Aksaray Yöresi boyalı seramik grubunun yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İlk kez James Mellaart[1322] tarafından Konya Ovası yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen bu boyalı seramik grubu Kapadokya seramiği ile ilişkilendirilmiştir. Konya-Karahöyük ve Acemhöyük'te yoğun olarak görülen bu seramik grubuna ait formların büyük çoğunluğu çarkta şekillendirilmiştir[1323]. Acemhöyük'te IX. tabakada ortaya çıkan bu seramik grubu yerleşimde oldukça yoğun olarak V. tabakanın sonuna kadar kullanımda kalmıştır. Bununla birlikte Acemhöyük yerleşiminde XI. tabakadan itibaren çarkta şekillendirilen yerel seramik formları da görülmektedir[1324]. İlk kez N. Özgüç[1325] tarafından yayınlanan ve bilim dünyasına "Hareli seramik" olarak tanıtılan çarkta üretilen bu seramik formları yerel formlar olarak değerlendirilmiştir[1326]. Acemhöyük'te XI. tabakadan itibaren görülen Tip 10, Tip 11 ve Tip 12 çanakları V. tabakanın sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir. Bu çanakların hem elde hem de çarkta şekillendirilen örnekleri bir arada bulunmaktadır. Tek dikey kulplu Tip 11b çanağının el yapımı örnekleri XI. tabakada yaygın olarak kullanım görmüştür. Acemhöyük yerel formları arasında yer alan bu çanakların en yakın benzerleri Kırşehir-Yassıhöyük MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen II. tabakadan bilinmektedir. Her iki yerleşimden bilinen formlar arasında benzerlik son derece dikkat çekicidir.

[1322] Mellaart, 1958, s. 323; T. Şener, 2022, s. 491.
[1323] Kamış, 2017, s. 169.
[1324] Kamış, 2018, s. 66.
[1325] N. Özgüç, 1990, s. 71.
[1326] Kamış, 2018, s. 66; T. Şener, 2022, s. 491.

Değerlendirilmesi gereken bir diğer konu Acemhöyük yatay kulplu Tip 12 çanağında görülen haç motifidir. XI. tabakada el yapımı birkaç örnekle temsil edilen Tip 12 çanağı, X. tabakadan itibaren yaygınlaşmış ve çark yapımı örnekleri sayıca artmıştır. Ayrıca haç motifli bu çanaklar yerel kap formlarında haç motifinin uygulandığının en büyük kanıtıdır. Acemhöyük özelinde bakılmaya devam edildiğinde Hareli seramik formlarına ait Tip 13 çömleklerin aynı zamanda Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubu içerinde de üretildiği görülmektedir. Bu çömleklerin monokrom örnekleri Kırşehir-Yassıhöyük'te ve boya bezemeli örnekleri Ovaören yerleşimlerinde vardır.

Boyalı seramik grupları içerisinde değerlendirilen ancak ayrıca ele alınması gereken bir diğer önemli konu ise kırmızı haçlı çanaklardır. Haç motifinin Anadolu'da uzun bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Çalışma kapsamında Tip 3a, Tip 4a, Tip 7, Tip 8, Tip 11, Tip 12 ve Tip 15a çanaklarının haç motifi ile bezendiği anlaşılmaktadır. Bu çanakların her biri erken Tunç Çağı geleneğini yansıtan formlardır ve haç motifi Erken Tunç Çağı boya bezeme geleneklerini yansıtmaktadır. Çok kollu bir yıldızı andıran Polatlı 3a çanakları yerel özellik gösterir[1327]. Kültepe'den bilinen Tip 15a çanağı içinde yer alan haç motifi Alişar III seramik grubuna aittir. Acemhöyük yerleşime özgü formlar olan Tip 8 ve Tip 12 çanakları üzerine uygulanan haç motifi Konya-Aksaray yöresi boyalı seramik grubuna ait özellikler taşıması açısından son derece önemlidir. Haçlı çanakların kronolojik gelişimi açısından önemli rol oynayan Troia'da bu çanaklar ilk kez MÖ 2200-2000 arasına tarihlenen Troia IV yerleşiminde ortaya çıkmış [1328] ve Troia V yerleşiminde sayılarında ciddi bir artış yaşandığı belirtilmiştir[1329]. Ancak yukarıda bahsi geçen veriler haç motifinin Orta Anadolu'da yerel geleneklere bağlı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Troia V yerleşiminde sayıları artan haçlı çanaklar ise benzer tipoloji gösteren standart üretim çanakları olarak değerlendirilmelidir.

[1327] Lloyd ve Gökçe, 1951, s. 46, fig. 13: 13−14.
[1328] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 138.
[1329] Blegen ve diğerleri, 1951, s. 250; Korfmann, 1983, s. 292.

Monokrom seramik grupları özelinde baktığımızda günümüze kadar yapılan çalışmalarda genellikle Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. binyılın sonunda ve 2. binyılın başlangıç evresinde "Hitit Seramiği" olarak adlandırılan grubun gelişiminden söz edilmektedir. K. Emre[1330] tarafından kullanılan "Hitit Seramiği" ifadesi çarkta kaliteli hamurdan şekillendirilmiş, koyu kırmızı astarlı seramikler için kullanılmıştır. Ancak "Hitit Seramiği" olarak tanımlanan seramik grubu içinde yalın, kırmızı astarlı ve devetüyü renkli seramik gruplarının birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle, söz konusu ifadenin farklı seramik gruplarını da içerdiği anlaşılmaktadır. T. Özgüç[1331] ve K. Bittel[1332] MÖ 3. binyılın sonunda ortaya çıkan "Hitit Seramiğinin" Erken Tunç Çağı monokrom seramiğinden geliştiğini belirtmişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta seramik gruplarından ziyade seramik formları olmalıdır. Erken Tunç Çağı'nda yaygın olarak görülen Tip 5 fincanı Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaygın olarak kullanılmıştır. Erken Tunç Çağı'nda baskın olarak kullanılan sepet kulplu çaydanlıkların Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde devam ettiği görülürken (Tip 1, Tip 2); bu formların yanına, iri boyutlu, emzikli ve tek dikey kulplu Tip 7 ve Tip 8 çaydanlıkları eklenmiştir. Yine Tip 14a, Tip 15a, Tip 16a çanakları Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde devam eden formlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tip 14e, Tip 17b ve Tip 17c olarak tanımlanan ve literatüre "bead rim" olarak geçen çanaklar ilk kez MÖ 3. binyılın sonunda ortaya çıkmış ve devam eden süreçte baskın olarak kullanılmıştır. Bu durum Erken Tunç Çağı'ndan gelen formlar ile yeni ortaya çıkan formların harmanlanarak farklı seramik grupları içerisinde kullanıldığının bir göstergesidir.

Kültepe, Boğazköy, Alaca Höyük, Acemhöyük gibi "Hitit Seramiği"nin görüldüğü merkezlerde aynı zamanda kaliteli hamurdan çarkta şekillendirilmiş koyu yüzlü seramik grubuna ait seramik formları da yer almaktadır. Parlak astarlı ve perdahlı koyu yüzlü seramiğin en karakteristik özelliklerinden birisi kabın omuz veya boyun bölümüne çentik bezeme, sokma bezeme tekniği ile yapılmış nokta motifi ve kazı bezeme tekniği ile yapılmış çizgi motifleridir. Bu motifler kırmızı astarlı ve

[1330] K. Emre, 1963, s. 87; K. Emre, 1989, s. 112.
[1331] N. Özgüç ve T. Özgüç, 1953, s. 79.
[1332] Bittel, 1950, s. 50.

devetüyü renkli seramik gruplarında da görülmektedir. Acemhöyük, Kültepe, Boğazköy ve Eskiyapar'da yaygın olarak görülen koyu yüzlü seramik grubunda daha çok çanak (Tip 1b, Tip 2a, Tip 4c, Tip 6, Tip 14b, Tip 15a ve 15c, Tip 16a ve Tip 19), çaydanlık (Tip 5 ve Tip 7) ve testi (Tip 4 ve Tip 10) formları yaygındır. Koyu yüzlü seramik grubu "Hitit Seramiği" adı altında değinilen seramik grupları ile birlikte ortaya çıkmış ve bu seramik gruplarının görüldüğü merkezlerde yaygın olarak kullanım görmüştür. Kültürel bağların tanımlanması açısından ön plana çıkan seramik grupları arasında yer almaktadır.

Orta Anadolu'nun güneyi, kuzey bölümlerden farklı olarak MÖ 3. binin sonunda seramik üretiminde kendi yerel özelliklerini uygulamaya devam etmesinin yanı sıra bölge genelindeki standartlaşmanın göstergesi olan "Hitit Seramiği" formlarını da kullanmaya başlamıştır. Mevcut veriler, Acemhöyük'te yerel seramik formlarının "Hitit Seramiği" formlarından daha önceki bir zaman aralığında çarkta üretildiğini göstermektedir. Bu sürecin Kültepe ile çağdaş bir zaman aralığına denk gelmesi gerektiği düşünülmektedir. Son yıllarda Acemhöyük, Yassıhöyük ve Kültepe kuzeyden gelen C^{14} sonuçları seramik karşılaştırmalarından gelen sonuçları destekler niteliktedir. Farklı teknik ve hamur özelliklerine sahip olan, farklı bölgelerde görülen seramik geleneklerini içeren tabakalara ait bu sonuçlar hemen hemen aynı zaman aralığını işaret etmektedir.

Kültepe kazılarından gelen eski veriler, MÖ 3. binyılın sonuna tarihlenen ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne zemin hazırlayan yeniliklerin Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinden daha geç ortaya çıktığını göstermektedir. Kültepe'de bu verilere göre höyükte 10-9., Karum'da ise IV. ve III. tabakları MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. Binyılın başlangıç evresine tarihlendirilmektedir[1333]. Ancak höyükte 11a tabakasında Intermediate seramiği ile birlikte Alişar III seramiğinin de kullanılmaya başladığı, bunun yanı sıra koyu yüzlü seramik örneklerinin de açığa çıkarıldığı bilinmektedir[1334]. Bu durum MÖ 3. binin ikinci yarısından itibaren Kuzey Mezopotamya ve Suriye ile sıkı ilişkiler içinde olduğu

[1333] T. Özgüç, 2003, s. 8−12.
[1334] Öktü, 1978, s. 263, taf. 56: I−d/04.

bilinen yerleşimin kronolojisinin yeniden ele alınması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bununla birlikte Kültepe kuzeyden elde edilen yeni veriler, Alişar III seramiğinin C¹⁴ sonuçlarına göre MÖ 2197−2168 tarih aralığına denk gelen I. tabakada üretilmeye başlandığını göstermiştir[1335]. Bu duruma göre höyükte 11a tabakasında ortaya çıkan, Karum'da ise IV. tabakada yaygın görülen Alişar III seramiği, Kültepe'nin yeni verilere göre daha erken bir zaman aralığında üretilmeye başlanmıştır. Yerleşimde 13. tabakadan itibaren görülen dibi iple kesilmiş bardaklar, 11. tabakada görülen koyu yüzlü gaga ağızlı testiler MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen 10. ve 9. tabakalara 11a tabakasının da dahil edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Acemhöyük'te yerel seramiğin çarkta şekillendirilen ilk örnekleri XI. tabakada bir iki örnekle temsil edilmektedir. Erken Tunç Çağı IIIA seramiğinin X. tabakadan itibaren çarkta şekillendirilen örnekleri sayıca artmakta ve bu seramiğin yanına yerel karakter gösteren çark yapımı boyalı seramik formları katılmaktadır. Acemhöyük yerleşimin IX-V. tabakalarını kapsayan bu evrenin ana hatlarıyla MÖ 2250-2000 yıllarına tarihlendirilmesi mümkün görünmektedir. Söz konusu zaman aralığının farklı tabakalardan elde edilen C¹⁴ tarihleriyle desteklendiği görülmektedir[1336]. Benzer bir sonuç ise Yassıhöyük anıtsal yapısına aittir[1337]. Bu veriler bize çark yapımı yerel seramik örneklerinin MÖ 2250'de kullanılmaya ortaya koymaktadır. T. Özgüç'ün[1338] de Kültepe buluntularından yola çıkarak belirttiği gibi çömlekçi çarkının Orta Anadolu'da Troia ile hemen hemen aynı zaman aralığında kullanılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yeni kazılardan elde edilen C¹⁴ sonuçları T. Özgüç'ün malzeme üzerinden yaptığı bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

MÖ 3. binyılın sonunda ortaya çıkan ve "Hitit Seramiği" adı altında değerlendirilen dışa kalınlaştırılmış dudaklı çanaklar Acemhöyük yerleşiminde de görülmektedir. Acemhöyük Tip 17b çanağı **(Levha 33.2)** Hitit seramiği formlarının yerel seramik

[1335] Kulakoğlu ve diğerleri, 2020, s. 10−14, fig. 2:10.
[1336] Kamış, 2020, s. 13, fig. 14.
[1337] M. Omura, 2016, s. 20 ve Ş. C. Şener, 2021, s. 21−25.
[1338] Özgüç, 1963, s. 33.

formları ile birlikte yerleşimde yer aldığını göstermektedir. Yerleşimde görülen bir diğer “Hitit Seramiği” formu ise kazı bezemeli iri boyutlu Tip 10 testilerinin açığa çıkarılmasıdır. Bu testi aynı zamanda Boğazköy, Alaca Höyük, Çayyolu gibi Orta Anadolu’nun kuzeyinde yer alan yerleşimlerde de görülmektedir. Dikkat çekici bir diğer nokta, bu yerleşimde Intermediate ve Alişar III seramiğinin sayısının oldukça sınırlı olmasıdır. Elde şekillendirilen bu seramik gruplarının yerine Acemhöyük yerleşiminde çark yapımı Konya-Aksaray yöresi boyalı seramiği kullanılmıştır. Yukarıdaki veriler sonucunda, Intermediate ve Alişar III seramiğinin ortaya çıktığı ve yoğun olarak kullanım gördüğü Alişar ve Kültepe gibi yerleşimlerden ilgili seramik formlarının Acemhöyük’e geldiği söylenebilir.

Tüm bu veriler birleştirildiğinde standart üretimin ilk izlerinin MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresinde görüldüğü bu süreçte Orta Anadolu’nun güneyini ve kuzeyini kapsayan iki farklı boyalı seramik grubu gelişimi karşımıza çıkmaktadır. Her iki bölgede de bu farklı boyalı seramik gruplarının yanında literatüre “Hitit Seramiği” adı altında geçen monokrom seramik grupları yer almaktadır. Çark yapımı monokrom seramik grubunda üretilen “bead rim” çanaklar, yalın seramik grubunda üretilen dibi iple kesilmiş konik bardaklar, kazı ve sokma bezeme teknikleri ile bezenmiş koyu yüzlü testiler, çaydanlıklar ve çanaklar yalnızca Orta Anadolu’da değil, Anadolu’da pek çok yerleşiminde görülmeye başlar. Çark yapımı monokrom bu seramik örnekleri Kültepe, Boğazköy, Acemhöyük, Polatlı, Gordion, Alaca Höyük gibi Orta Anadolu’nun önemli merkezleri dışında Beycesultan, Küllüoba, İkiztepe, Kilise Tepe gibi Anadolu’nun batısı, güneyi ve kuzeyine de yayılmıştır.

SONUÇ

Coğrafi açıdan Anadolu yarımadasının merkezinde yer alan ve bu nedenle de çağlar boyunca kuzeyden güneye, doğudan batıya veya tersi yönlerindeki kültürel ve ticari ilişkilerin bağlantı noktasında yer alan Orta Anadolu Bölgesi, Erken Tunç Çağı araştırmaları açısından zengin veriler sunan bir bölgedir. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen çok sayıda yerleşimin bulunduğu bölgede, günümüze kadar çok sayıda kazı çalışması yürütülmüş ve bunların 92 tanesinde MÖ 3. binyıl kültürlerine ilişkin arkeolojik verilere ulaşılmıştır. Bu çağa ilişkin farklı düzeylerde arkeolojik veri sunan kazıların önemli bir bölümü 1970'li yıllar öncesinde yürütülmüş olup Boğazköy, Kültepe, Acemhöyük gibi az sayıda merkezde kazıların süreklilik gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle de MÖ 3. binyıl kültürlerine ilişkin veri birikiminin eski tarihli ve kısıtlı olduğu ifade edilebilir. Ancak son yıllarda, yeni kazılar, devam eden kazılar veya yüzey araştırmalarından elde edilen veriler sayesinde Erken Tunç Çağı'nın bölgedeki gelişimine ilişkin bilgilerimiz oldukça zenginleşmiştir.

Anadolu kültürleri açısından bir dönüşüm sürecine işaret eden MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresi aynı zamanda seramik üretiminde büyük bir değişimin yaşanmaya başladığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Söz konusu değişimin bir ifadesi olarak seramik üretiminde standartlaşmaya ilişkin ilk izlerin bu dönemde şekillenmeye başlaması vurgulanabilir. "Yeni Veriler Işığında Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresine Seramiği" başlığını taşıyan bu tez çalışmasında Orta Anadolu Bölgesi'nde ilgili döneme ait seramik buluntuları üzerinden genel bir tablo ortaya koyulması amaçlanmıştır. Tez çalışması sonucunda Orta Anadolu'da MÖ 3. binyılın sonu ve 2. binyılın başlangıç evresinde ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınan seramik gelişiminden yola çıkılarak beş farklı kültür bölgesi tespit edilmiştir **(Harita 15)**. Söz konusu bölgelerin tanımı yapılırken,

Harita 15: Orta Anadolu MÖ 3. Binyılın Sonu ve 2. Binyılın Başlangıç Evresinde Görülen Kültür Bölgeleri

- İlgili döneme dair veri sunan 32 yerleşimden ele geçen seramik tipleri ve bunların yerleşimlerdeki dağılımına,
- MÖ. 3. binin sonu ve 2. binin başlangıç evresinde görülen seramik gruplarının dağılımına,
- Formlara ait tiplerin Erken Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki devamlılığına,
- Yerel formların genel durumuna,
- İlgili döneme ait seramik formlarının stratigrafik gelişimine,
- Son olarak yeni radyokarbon sonuçlarının karşılaştırılmasına bakılarak yapılmıştır.

Yukarıda değinilen maddeler çerçevesinde belirlenen kültür bölgeleri coğrafi kapsamları itibariyle aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

- Birinci Bölge: Orta Anadolu'nun güney bölümü (Konya–Aksaray),
- İkinci Bölge: Kayseri, Yozgat, Çorum ve Tokat illerini kapsayan bölge,
- Üçüncü Bölge: Ankara çevresi,
- Dördüncü Bölge: Kırşehir ve Nevşehir çevresi
- Beşinci Bölge: Sivas çevresi

Birinci bölge, Orta Anadolu'nun güneyinde oldukça geniş bir alana yayılan Konya ve Aksaray illerindeki yerleşimleri içine almaktadır **(Harita 15)**. Kazı çalışmalarının oldukça kısıtlı olduğu bu bölgenin MÖ 3. binyıl kültürleri açısından anahtar yerleşimleri olarak Acemhöyük ve Konya–Karahöyük tanımlanabilir. Her iki yerleşimin MÖ 3. binyılın ilk yarısından itibaren benzer bir gelişim tablosu ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Ancak Konya–Karahöyük verilerinin detaylı bir şekilde yayınlanmaması nedeniyle Acemhöyük'ün ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür. Son yıllarda Acemhöyük Erken Tunç Çağı tabakalarından elde edilen veriler ve radyokarbon tarihleri, Orta Anadolu MÖ 3. binyılın sonuna – 2. binyılın başlangıç evresine ilişkin olarak, genel kabullerden farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bölge genelinde yaygın olarak görülen ve bu bölgenin karakteristik seramik grubu olarak tanımlanabilecek örnekler, Konya–Aksaray yöresi boyalı seramiği şeklinde tanımladığımız seramik grubudur. Çoğunlukla çark yapımı olan

boyalı seramik örnekleri Acemhöyük Erken Tunç Çağı III başlarından itibaren görülen yerel formlardan oluşmaktadır. Yerleşimde sınırlı sayıda ele geçen Intermediate ve Alişar III seramiği yerleşim sakinlerinin kendi geleneklerine bağlı kaldıklarını göstermektedir. Bununla birlikte standartlaşmanın göstergesi olan yalın konik bardaklar, kırmızı astarlı ve devetüyü renkli "bead rim" çanaklar, koyu yüzlü kazı bezemeli testilerin Acemhöyük ilgili tabakalarında ele geçmesi kültürel bağlantıların bir simgesi olarak görülmektedir. Yerleşime ait radyokarbon sonuçları ve IX. tabaka (%95,4 olasılıkla MÖ 2339–2139)[1339] itibariyle görülen çark yapımı yerel seramik formları standart seramik üretimine geçişin başladığına işaret etmektedir. IX. tabakada çarkta üretilen seramiğin yaygınlaşmasıyla başlayan bu kırılma MÖ 2200'ler civarında artmaya başlar. Acemhöyük'te çarkta şekillendirilen seramiklerin çoğunlukla yerel formlardan (özellikle boyalı seramik formları) oluşması Orta Anadolu Bölgesi için kabul edilen "Geçiş Çağı"nda Hitit ve Alişar III seramiğinin yaygın olarak kullanıldığı görüşünden ayrışmaktadır. Acemhöyük'te IV. tabakadan gelen son C^{14} tarihi (%95,4 olasılıkla) MÖ 2139–1960 tarih aralığını vermektedir. Bu sonuç MÖ 3. binyılın sonuna tarihlenen VIII–V. tabakalara ait kültürün Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başlarına kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır.

İkinci kültür bölgesi Kayseri, Yozgat, Çorum ve Tokat illerinde yer alan yerleşimleri kapsamaktadır. Orta Anadolu'nun kuzeydoğusu ile güneydoğusu arasında bir hat boyunca uzanan bu bölgede, "Hitit Seramiği" ve Alişar III seramiğinin yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı yerel boyalı seramik gruplarının yanı sıra "Hitit Seramiği" olarak adlandırılan çark yapımı yeni formların bir arada görüldüğü bu süreç eş zamanlı olmalıdır. Alişar III seramiği Kültepe sitadelde ilk kez 11a tabakasında görülür[1340], 10. ve 9. tabakalarda sayıca artar ve 8. tabakada sayısal oranı az olsa da yapılmaya devam eder[1341]. Karum'da ise ilk kez IV. katta görülen Alişar III seramiğinin sayısal oranı S. Omura tarafından %70 olarak belirtilirken Karum III. katta bu oran

[1339] Kamış, 2020, s. 13, fig. 14.
[1340] S. Omura, 1991, s. 10.
[1341] T. Özgüç, 1963, s. 24; K. Emre, 1989, s. 119; Ezer, 2014, s. 15.

%30 civarına düşmektedir[1342]. II. kata ait örnekler ise oldukça sınırlıdır[1343]. Kültepe Erken Tunç Çağı III sonuna tarihlenen 11a tabakasında "Hitit seramiği" özelliği gösteren testinin (Testi Tip 4) ve Alişar III seramiğinin bir arada bulunması 11a ve 10. tabakaları birbirine bağlamaktadır. Son yıllarda Kültepe'nin kuzey sektöründe yürütülen çalışmalar ve elde edilen radyokarbon tarihleri bu sürecin önerilen tarih aralığından biraz daha erken başlamış olduğuna işaret etmektedir. En azından 11a tabakasının da bu sürecin başlangıcına dahil edilmesi gerektiği önerilebilir.

Boğazköy Kuzeybatı Yamacı 9. tabakaya ait veriler Kültepe'de höyüğün 10–9 ve Karum'un IV–III. tabakaları ile benzer bir gelişim tablosu ortaya koymaktadır. 9. Tabaka itibariyle Alişar III seramiği ve "Hitit Seramiği" Boğazköy'de ortaya çıkar. Çark ve el yapımı seramiğin bir arada görüldüğü bu tabakadan sonra 8d–c tabakalarında çark yapımı monokrom seramiğin sayısında ciddi bir artış yaşanırken, Alişar III seramiğinin bir ya da iki örnekle temsil edildiği görülür[1344]. Alaca Höyük'te "Hitit Seramiği" yanında Çıradere boyalı seramiğinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı'nda Boğazköy yakınındaki Çıradere yerleşiminde tanımlanan bu seramik Alaca Höyük'te MÖ 3. binyılın sonuna ve 2. binyılın başlangıç evresine tarihlenen mezarlarda açığa çıkartılmıştır. Özellikle D mezarından ele geçen çalışma kapsamında 15d çanakları olarak değerlendirilen çanak tipi "S" profilli gövdesi ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı ile "Hitit Seramiği" özelliği göstermektedir.

Üçüncü kültür bölgesi Ankara ili ve çevresinde yer alan merkezleri kapsamaktadır. Ankara yöresi yerleşimlerinde MÖ 3. binin sonuna tarihlenen seramiklerin büyük çoğunluğu tabakasızdır. Stratigrafik bilgiler sunan Polatlı, Gordion ve Çayyolu Höyük verileri karşılaştırma açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Polatlı, Külhöyük ve Gordion'da görülen tek renkli boya bezeme ile yapılmış çömlek örnekleri Acemhöyük ve Konya–Karahöyük'te görülen boya bezeme ile yakın benzerlik göstermektedir. Acemhöyük verileri ile

[1342] S. Omura, 1991, s. 31.
[1343] K. Emre, 1989, s. 119.
[1344] Orthmann, 1963a, s. 46.

%95,4 olasılıkla MÖ 2339–2139[1345] tarihleri arasında görülmeye başlayan ve IX. tabakada çark yapımı yerel seramikle birlikte yaygın şekilde görülen bu boyalı seramik grubu Ankara yerleşimlerine kadar ulaşmış olmalıdır. Gordion ve Polatlı'da açığa çıkarılan boyalı seramik örnekleri ise "Hitit Seramiği" formlarının yanında ele geçmiştir. Ahlatlıbel, Karaoğlan, Etiyokuşu gibi yerleşimlerde ne yazık ki tabakalarla ilgili veriler çok açık değildir. Bu yerleşimlerde ele geçen ilgili döneme ait seramik formları göreli karşılaştırma yöntemi ile tespit edilmiştir. Sınırlı sayıdaki bu örnekler ile stratigrafik veriler sunan merkezler arasında paralellik kurmaya çalışılmıştır. Karşılaştırmalı kronoloji ve C^{14} sonuçlarından yola çıkarak Acemhöyük, Kültepe gibi yerleşimlerde standart üretime ait izlerin MÖ 2250'lerde başladığına daha önce de değinilmişti. Ankara yerleşimlerine ait herhangi bir tarihlendirme sonucu olmayışı ve seramik karşılaştırmalarından (özellikle monokrom boyalı seramik grubu örnekleri) yola çıkarak standart üretime MÖ 2250'den biraz daha geç entegre olduklarını söylemek mümkündür.

Konya–Aksaray Yöresi ile Kayseri, Yozgat, Tokat ve Çorum Yöresi kültürleri arasında kalan Kırşehir ve Nevşehir illeri ve çevresi dördüncü kültür bölgesini oluşturmaktadır **(Harita 15)**. Birinci ve ikinci kültür bölgeleri için tanımlanan seramik özellikleri Kırşehir–Yassıhöyük ve Ovaören yerleşimlerinde bir arada görülmektedir. Özellikle Kırşehir–Yassıhöyük'te MÖ 3. binin sonuna tarihlenen seramik formları Acemhöyük ile son derece benzerdir. Ayrıca Yassıhöyük'ten gelen radyokarbon verileri Acemhöyük ile benzer bir tarih aralığını ortaya koymaktadır. Bu iki merkez arasında görülen tek fark boyalı seramiğin Yassıhöyük'te çok fazla tercih edilmemesidir. Sınırlı sayıda yayınlanan boyalı seramik örnekleri ise yine Konya–Aksaray yöresi boyalı seramiklerine benzerlik göstermektedir[1346]. Yine standart üretimin belirteçlerinden biri olan dibi iple kesilmiş konik bardaklar, çentik, baskı ve çizi bezeme gibi "Hitit Seramiği"ne ait özellikler Yassıhöyük yerleşiminde de bilinmektedir. Nevşehir–Ovaören'de ise Alişar III ve Konya–Aksaray yöresi boyalı seramiği bir arada görülmektedir[1347].

[1345] Kamış, 2020, s. 13, fig. 14.
[1346] Ş. C. Şener, 2021, s. 284, taf. 64.
[1347] Şenyurt ve diğerleri, 2014, s. 68–69.

Son kültür bölgesi Sivas ili ile sınırlı kalmıştır. Bu dönemde özellikle değerlendirme kapsamında ele alınan Maltepe'den yola çıkarak, yerleşimin kendi yerel seramik özelliklerini sürdürmeye devam ettiği ve Maltepe boyalı seramiğinin yerel bir grup olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Yerleşimden adını alan Maltepe boyalı seramiğinin Maltepe dışında çevrede yer alan merkezlerde örneklerine rastlanmıştır. Bu bağlamda beşinci kültür bölgesinin kendi sınırları içerisinde yerel özelliklerine bağlı kalarak, kültürel ilişkiler açısından daha izole kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Belirlediğimiz bu kültür bölgelerinin birbiri ile olan ilişkilerine bakıldığında kültürel birlikteliğin en yoğun olarak yaşandığı bölge ikinci kültür bölgesidir **(Harita 15)**. Kültepe, Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük gibi merkezlerde ortaya çıkan çark yapımı formlar "Hitit seramiği" olarak ortak bir isim altında toplanmıştır. Bu seramiğin yanında görülen ve "Hitit Seramiği"nden biraz daha önce ortaya çıkan Alişar III boyalı seramiği Orta Anadolu'da bu kültür bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Birinci kültür bölgesi içerisinde yer alan Acemhöyük ve Konya–Karahöyük kendi bölgesel gelişim tablosunu ortaya koymaktadır. Ancak bu yerleşimlerde yerel seramiğin boyalı seramiğin yanında görülen çark yapımı standart üretim formlar her iki bölge arasındaki kültürel bağlantıları ortaya koyması açısından önemlidir. Üçüncü bölgeye ait boyalı seramik materyali üzerinden yapılan karşılaştırmalı veriler standart üretime biraz daha geç entegre olduklarını göstermekle birlikte, kültürel ilişkilerin MÖ 2200'lerde kurulduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü bölgede yer alan Kırşehir–Yassıhöyük ile birinci bölgede yer alan Acemhöyük seramik repertuarının benzerliği ve radyokarbon tarihlerinin hemen hemen aynı olması ile Alişar III ve Konya–Aksaray boyalı seramiği içeren tabakalara sahip Ovaören, bu bölgenin birinci ve ikinci kültür bölgeleri ile bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Beşinci kültür bölgesi ise kendi yerel özeliklerini devam ettirmesi açısından izole kalmıştır.

Kültepe kuzeyde Alişar III seramiğin görüldüğü 1. tabakada C^{14} tarihleri (MÖ 2197−2168) ile seramik gelişimi göz önüne alındığında sitadelde 11. tabaka itibariyle görülen Alişar III seramiği eş zamanlı olmalıdır. Kültepe'de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne zemin hazırlayan yeniliklerin Acemhöyük ve Yassıhöyük yerleşimlerinden daha geç olamayacağının bir kez daha altı çizilmelidir. Bu veriler

doğrultusunda sitadelde yer alan 11. tabakanın bu sürecin başlangıcına dahil edilmesi gerektiği önerilebilir.

Yukarıda değinilen güncel tarihlerden ve yeni verilerden yola çıkarak standart üretimin ilk izleri kabaca MÖ 2250'e denk gelmektedir. Seramik üzerinden yapılan değerlendirmenin C^{14} tarihleri ile uyumu sonucunda bu sürecin Acemhöyük, Kültepe ve Kırşehir–Yassıhöyük yerleşimlerinde atılmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır **(Tablo 10).** Dibi iple kesilmiş konik bardaklar**,** koyu yüzlü testiler ve çanaklar bu yerleşimlerdeki ortak kap tipleridir. Ancak bu yerleşimleri erkene çeken seramik grupları Alişar III ve Konya–Aksaray yöresi boyalı seramik gruplarının ortaya çıkışı ve yalın seramik grubuna ait dibi iple kesilmiş bardak ile koyu yüzlü seramik tipleri ile bir arada kullanılmasıdır. Bu bağlamda Acemhöyük VIII. tabaka ile Kültepe 11b tabakası çağdaştır. Kültepe'de MÖ 2250'lerde başlayan standart üretime ait formlar Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 9. tabaka seramiği ile paralellik göstermektedir. Ancak Kültepe özelinde olduğu gibi Alişar III seramiğinin baskın olarak çıktığı bir tabakası bulunmamaktadır. Boğazköy verileri 9. tabakada Alişar III seramiği yanında "Hitit Seramiği"nin de baskın olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu nedenle standartlaşma sürecine biraz daha geç dahil olduğu düşünülmektedir **(Tablo 1)**. Polatlı ve Gordion açısından bakıldığında her iki merkezde de görülen Konya–Aksaray boyalı seramiği benzeri kaplar Acemhöyük ile bağlantıyı güçlendirmektedir. Ancak Acemhöyük'te IX. ve VIII. tabakalarda yerel seramik ile birlikte baskın olan bu çark yapımı boyalı seramik grubu, Polatlı ve Gordion'da "Hitit seramiği" formları ile birlikte az sayıda çıkmaktadır. Konya–Aksaray yöresi boyalı seramiğinin ortaya çıkış tarihi düşünüldüğünde bu iki yerleşimin MÖ 2200'lerde standart üretime dahil olmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır **(Tablo 10)**. Çayyolu Höyük'ten gelen veriler de bu görüşü desteklemektedir.

Tezin ana amacını oluşturan "MÖ 3. Binyılın sonu ve 2. Binyılın başlangıç evresinde seramik materyali üzerinden Orta Anadolu Bölgesi'nde ortak bir gelişim söz konusu mu?" sorusunun cevabı aşağıda sıralanmıştır.

- Orta Anadolu Bölgesi MÖ 3. Binyılın sonu ve 2. Binyılın başlangıç evresinde seramik üzerinden değerlendirildiğinde yukarıda detaylı anlatılan beş farklı bölgeden söz etmek mümkündür.
- Kızılırmak'ın kuzeyi ve güneyinde kalan 1. ve 2. kültür bölgeleri arasında Kızılırmak nehrinin doğal bir sınır olduğu anlaşılmaktadır.
- 1. ve 2. Kültür bölgeleri arasında kalan Nevşehir ve Kırşehir bölgesi Kızılırmak'ın kuzeyinde ve güneyinde kalan bölgelerin her ikisinden de etkilenmiş ve her iki bölgeye ait seramik gruplarını kullanmıştır.
- Ankara'da yer alan yerleşimlerin bu standartlaşmaya daha geç katıldığı anlaşılmaktadır.
- Daha kuzeydoğuda kalan 5. Bölge ise izole kalmış ve bu dönemde kendi yerel özelliklerini korumuştur.

Bir diğer amacımız olan "Orta Anadolu Bölgesi'nde MÖ 3. Binyılın sonu ev 2. Binyılın Başlangıç evresinde standartlaşmaya ait ortak bir tablo koyabilecek miyiz? sorusunun cevabı ise şu şekilde sıralanabilir;

- Kültepe Kuzey, Acemhöyük ve Yassıhöyük'ten gelen veriler Orta Anadolu Bölgesi'nde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne dönüşüm gösteren sürecin kabul edilen görüşten farklı olarak MÖ 2250'lerde başladığını göstermektedir.
- Standartlaşmanın erken izleri yine Acemhöyük, Kültepe ve Yassıhöyük'te yerel seramik grupları ile görülmektedir.
- Bölge genelinde kültürlerin ortaklaştığı ve sınırların kaynaştığı süreç ise MÖ 2200 ve sonrasına denk gelmektedir **(Tablo 10)**. Yeni kazılar ve yeni veriler eklendikçe bu süreç içerisinde var olan boşlukların dolacağı kesindir.

Tablo 10: Kronoloji Tablosu

KAYNAKLAR

Abay, E. (2012). Beycesultan. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Ed.). *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* (s. 39-64). İzmir: Arkadaş Matbaacılık.

Abay, E., Dedeoğlu, F. (2012). Beycesultan 2007-2010 Yılları Kazı Çalışmaları Raporu. H. Dönmez, Ö. Ötkün (Haz.). *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt 4: 23-28 Mayıs 2011-Malatya (s. 303-330). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Akurgal, E. (1950). Bayraklı Kazısı Önrapor. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(VIII), 1-51.

Allcock, L., Roberts, N. (2014). Changes in Regional Settlement Patterns in Cappadocia (central Turkey) since the Neolithic: a Combined Site Survey Perspective. *Anatolian Studies*, 64, 33-57.

Alkım, U.B., Alkım, H., Bilgi, Ö. (1988). *İkiztepe I Birinci ve İkinci Dönem Kazıları (1974-1975.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alkım, U.B., Alkım, H., Bilgi, Ö. (2003). *İkiztepe II Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alp, S. (1961). Karahöyük Kazısı. *Belleten* XXV(97-100), 523-524.

Alp, S. (1964). Karahöyük Kazısı. *Belleten XXVIII(109-112),* 562-563.

Alp, S. (1965). Karahöyük Kazısı. *Belleten XXIX(113-116),* 550-551.

Alp, S. (1972). *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alp, S. (1973). Konya-Karahöyük Kazıları. Belleten XXXVII(145-148), 434-435.

Anderson, J.G.C. (1903). *A Journey of Exploration in Pontus*, Studia Pontica I, Bruxells.

Anlağan, Ç., Bakır, G. (1980). Klazomenai Kurtarma Kazıları. *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*: 11-15 Şubat 1980 (s.87-90). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arbuckle, B.S. (2015). Inequality and the Origins of Wool Productions of Central Anatoli. B.S. Arbuckle, S.A. McCarty (Eds.), *Animals and Inequality in the Ancient World* (s.209-229). Colarado: University Press İn Colarado.

Arbuckle, B.S. (2014). The Rise of Cattle Cultures in Bronze Age Anatolia, *Journal of Eastern Mediteranean Archaeology and Heritage Studies*, 2(4), 277.293.

Arık, R.O. (1933). Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Harfiyatı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* 1, 22-64.

Arık, R.O. (1937a). Alaca Höyük Harfiyatının İlk Neticeleri. *Belleten* I(1), 210-234.

Arık, R.O. (1937b). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1935'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arık, R.O. (1939). Anadolu'nun En Garp Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü. *Belleten* III(9), 27-60.

Arık, R.O. (1948). Karaoğlan Höyüğü Bakır Çağı Mimarlığındaki Özellikler. H. A. Yücel (Ed.). *III.Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Tebliğler.* IX(3): Ankara 15 – 20 Kasım 1943(s. 47-59). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arık, R.O. (1956). *Ankara-Konya-Eskişehir-Yazılıkaya Gezileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.

Arıkan, B., Yıldırım, T. (2018). Paleoclimate, Geology, Geomorphology and Middle Holocene Settlement systems in the Delice Valley of North-Central Anatolia. *Journal of Field Archaeology*, 43(8),570-590.

Aslan, M., Bertram, G.İ., Bertram I. (2013). Ankara'da Bir Geç Kalkolitik- İlk Tunç Çağı Yerleşmesi. *Anadolu/Anatolia* 39, 139-164.

Asouti, E. (2009). The Realitionship Between Early Holocene Climate Change and Neolithic Settlement in Central Anatolia, Turkey: Current Issues and Prospects for Future Research. *Documenta Praehistorica* XXXVI, 1-5.

Atalay, İ, Mortan, K. (1997). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Aydın, N. (1991). Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989, *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: Ankara 19-20Nisan 1990 (s. 191-204). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Aykurt, A. (2020). Liman Tepe I: Orta Tunç Çağı Seramiği ve Küçük Buluntuları.Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Bachhuber, C. (2015). *Citadel and Cemetery in Early Bronze Age Anatolia*. United Kingdom: Equinox Publishing Ltd.

Baird, D. (2001). Settlement and Landscape in the Konya Plain, South Central Turkey, from the Epipaleolithic to the Medieval Period, H.Karpuz, A. Baş, R. Duran (Haz.), *I. Uluslararası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi*: Çumra 15-16 Eylül 2000 (s. 269-276). Çumra: Çumra Belediyesi.

Balkan, K. (1957). *Mama Kralı Anum-hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Balkan, K., Sümer, O. (1968). 1967 Yılı Hacıbektaş (Suluca Karahöyük) Kazısı Önraporu, *Türk Arkeoloji Dergisi* 2(XVI), 15-39.

Barjamovic, G. (2011). *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period.* Copenhagen: CNI Publications.

Barjamovic, G., Hertel, T., Larsen, M.T. (2012). *Ups and Downs at Kenesh Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*. Leiden: Nederlands Instituutvoorhet Nabije Oosten.

Beckman, G. (2001). Sargon and Naram-sin in Hatti: Reflections of Mesopotamian Antiquity among the Hittites, *Die Gegenwart des Alternus*, 85-91.

Bertram, J.K. (2008). Ahlatlobel, Etiyokuşu, Koçumbeli-Zur Neubewertung Der Ankara Gruppe, *TÜBA-AR* XI, 73-84.

Bertram, J.K.; İlgezgi-Bertram, G. (2020a). Alişar 7M-11M/Ahlatlıbel/Çayyolu III-Horizon in Central Anatolia: A Reminiscence to H.H. von der Osten's "Copper Age". H.G. Yalçın ve O. Stegemeier (Eds.). *Mettalurgica Anatolica Festschrift für Ünsal Yalçın anlässlich seines 65. Geburstags* (s.99-110). İstanbul: Ege Yayınları.

Bertram, J.K.; İlgezgi-Bertram, G. (2020). Painted Pottery West of the Kızılırmak: Notes on Chronology and Supra-Regional Contacts at the turn of the 3rd to the 2nd Millenium BC. TÜBA-AR (27), 61-79.

Bilgen, N. (2015). Giriş, N. Bilgen (ed.). *Seyitömer Höyük I* (s. 7-8). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bilgen, N., Bilgen, Z., Çırakoğlu, Z. (2015). Erken Tunç Çağı Yerleşimi (V. Tabaka), N. Bilgen (Ed.). *Seyitömer Höyük I* (s. 119-186). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bilgen, N. ve Kapuci, A. (2019). *Seyitömer II Erken Tunç Çağı Seramiği*.İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bittel, K. (1950). *Zur Chronologie der Anatolischen Frühkulturen*. Mainz: Reinecke-Festschrift.

Bittel, K. (1970). *Hattusha The Capital of the Hittites*. New York: Oxford University Press.

Blegen, C.W. (1932). Excavations at Troy 1932. *American Journal of Archaeology* 36/4, 431-451.

Blegen, C. W. (1937). Excavations at Troy 1937. *American Journal of Archaeology* 41/4, 553-597.

Blegen, C.W., Caskey, J.L., Rawson, M., Sperling, J. (1950). *Troy General Introductions the First and Second Settlements*. New Jersey: Princeton University Press.

Blegen, C.W., Caskey, J.L., Rawson, M. (1951). *Troy: The Third, Fourth, and Fifth Settlements II*. New Jersey: Princeton University Press.

Blegen, C.W. (1963). *Troy and the Trojans*: *Ancient People and Places*. London: Virjinia University.

Blum, S.W.E. (2016). The Final Stages of the Early Bronze Age at Troy: Cultural Development, Chronology and Interregional Contacts. E. Pernicka, S. Ünlüsoy ve S.E.W. Blum (Eds.). Early Bronze Age Troy: Chronology, Cultural Development and Interrregional Contacts Studia Troica 8 (s. 89-119). Bonn: Verlag.

Bossert, H. (1942). *Altanatolien*. Berlin: E. Washmuth.

Burney, C.A. (1956). Northern Anatolia Before Classical Times, *Anatolian Studies: Special Number in Honour and in Memory of Professor John Garstang* 6, 179-203.

Chantre, E. (1898). *Mission en Cappadoce*. Paris: Ernst Leroux Editeur.

Çevik, Ö. (2007). The *Emergence* Of Different Social Systems In Early Bronze Age Anatolia: Urbanisation Versus Centralisation. *Anatolian Studies* 57, 131-140.

Çınaroğlu, A., Genç, E. (2005). 2003 Yılı Kastamonu Kınık Kazısı, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 1: 24-28 Mayıs 2004* (s. 265-276). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Çınaroğlu, A., Çelik, D. (2011). 2009 Yılı Alaca Höyük Kazıları. A.N. Toy, H. Dönmez, Ö. Ötgün (Haz.). *32. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 4:24-28 Mayıs 2010-İstanbul* (s. 183-193). Ankara: Allame Tanıtım ve Matbaacılık Hizmetleri.

D'anderea, M ve Vacca, A. (2019). Alike but Different. Drinking Vessels in the Eastern Mediterranean around 2500-2000 BC. S. Valentini and G. Guarducci (Eds.). *Between Syria and the Highlands. Studies in Honour of Giorgio Buccellati and Marilyn Kelly- Buccellati* (s.122-138). Roma: Arbor Sapientiae Editore.

de Jesus, P., Dardeniz, G. (2015). Antik Madencilik Hakkında Arkeolojik ve Jeolojik Görüşler, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi* 151*,* 235-250.

de Jesus, P. S., (1976). Eski Çağlarda Anadolu'da Yapılmış Olan Metalurjik Faaliyetler, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi* 87, 59-69.

Denizli, H., Kaya, V., Çetin, N. (2003). 2002 Yılı Külhöyük Kazı Çalışmaları. *Anadolu Medeniyetler Müzesi 2002 Yıllığı* XVII, 5-27.

Denizli, H., Kaya, V., Çetin, N. (2006). 2005 Yılı Külhöyük Kazıları. *Anadolu Medeniyetler Müzesi 2005 Yıllığı* XIX, 9-34.

Dercksen, J.G. (2008). The Assyrian Colony at Kanesh, *Hattuşa-Boğazköy: Das Hethiterreich İm Spannungsfeld des Alten Orients, 6. Internationales*

Colloquium der Deutschen Orient- Gesellschaft: 22-24 Marz 2006(109-124) Würzburg.

Dinçer, N. (1943). Anadolu Damga Mühürleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2(1), 73-81.

Dörpfeld, W. (1902). *Troja und Ilion Ergebnisse der Ausgrabungen in den Vorhistorischen und Historischen Schichten von Ilion*, Athen.

Duru, R. (1996). *Kuruçay Höyük II: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurunu Yayınları.

Düring, B. (2011). *The Prehistory of Asia Minor*. Cambridge: Cambridge Unicersity Press.

Easton, D.F. (1976). Towards a Chronology for the Anatolian Early Bronze Age. *Anatolian Studies* 26, 145-173.

Efe, T. (1995). 1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. İ. Eroğlu*,* F. Bayran, H. Eren, N. Ülgen, F. Kaymaz ve A.H. Ergürer (Haz.). *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı: 30 Mayıs-3 Haziran 1994- Ankara* (s. 245-266). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Efe, T. (1997). 1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları*.* İ. Eroğlu*,* F. Bayran, H. Eren, N. Ülgen, F. Kaymaz ve A.H. Ergürer (Haz.). *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: *27-31 Mayıs 1996- Ankara* (s. 215-232). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Efe, T. (2007). The Theories of the “Great Caravan Route” between Cilicia and Troy: The Early Bronze Age III Period in inland Western Anatolia, *Anatolian Studies* 57, 47-64.

Efe, T. Ve Ay-Efe, D.Ş.M. (2001). Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da Bir îlk Tunç Çağı Kenti 1996-2000 Yılları arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi, *TÜBA-AR* 4, 43-78.

Efe, T. ve Türkteki, M. (2005). The Stratigraphy and Pottery of the Period Transitional into the Middle Bronze Age at Külloba (Seyitgazi, Eskişehir). *Anatalia Antiqua (XIII)*, 119-144.

Efe, T., İlaslı, A., Topbaş, A. (1995). Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 1: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to Early Bronze Age. *Studia Troica 5*, (s.351-399).

Ekmen, G. (2011). MÖ II. Binde Anadolu Terazi Kefeleri Hakkında Gözlemler, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4(2), 35-44.

Emre, K. (1963). The Pottery of the Assyrian Colony Period According to the Building Levels of the Kaniş Karum. *Anadolu/Anatolia (VIII)*, 87-99.

Emre, K. (1979). Maşathöyük'te Eski Tunç Çağı. *Belleten (XLIII/169)*, 1-48.

Emre, K. (1989). Pottery of Levels III and IV at the Karum of Kanesh. K. Emre, M. Mellink, B. Hrouda, N. Özgüç (Eds.) *Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç* (s.111-128). Ankara: Anadolu Medeniyetleri Araştırma ve Tanıt.

Emre, K. (1996). The Early Bronze Age at Maşat Höyük Seasons 1980-1984. T. Mikasa (Ed.). *Essays on Ancient Anatolia and Syria in the Second and Third Millenium B.C.* (s. 1-66). Wiesbaden: Harraowitz Verlag.

Emre, K. (2011). Kaniş'in Keşfinin Hikayesi, F. Kulakoğlu, S. Kangal (Ed.), *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu: Asurlular İstanbul'da* (s. 64-70). İstanbul: Seçil Ofset.

Emre, T. (2012). *Camihöyük Alişar III Seramiği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Ercan, A., Temizöz, İ. (1998). 10x10 Metrelik Birim Kazı Peteğinde, Jeolojinin Arkeolojik Kazıya Klavuzluğu: Hitit İmparatorluğu Dönemi, Külhöyük-Ankara, *Jeofizik* 12, 35-51.

Erkanal, H., Hüryılmaz, H. (1994). 1992 Liman Tepe Kazıları, H. Eren, N. Ülgen, F. Bayram, F. Kaymaz ve A.H. Ergürer (Haz.). *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 1: 24-28 Mayıs 1993-Ankara* (s. 361-373). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Erkanal, H. Aykurt, A., Böyükulusoy, K., Tuğcu, İ., Kouka, O., Reinfeld, M., Boyce, J.I., Riddick, N., Şahoğlu, V. (2019). Liman Tepe 2018 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. A. Özme (Haz.). *41. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt 2:17-21 Haziran 2019-Diyarbakır (s.417-440). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ertem, H. (1995). Külhöyük'ün Asur Ticaret Kolonileri ve Hititlere ait Çivi Yazılı Belgelerindeki Adı Hakkında Bir Deneme, *Archivum Anatolicum* 1(1), 73-87.

Esin, U., Gülçur, S., Kurar, H. (1998). Aksaray, Nevşehir ve Niğde İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması. K. Olşen, H. Çakmak, F. Bayram, F. Kaymaz, N. Tarlan, A. Özme, H. Dönmez, N.N. Kaya, M. Demir ve M. Uyanıker (Haz.). *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı* cilt 2: Ankara1998 (s.233-246). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Ezer, S. (2014a). Kültepe-Kanesh in Early Bronze Age. *Current Research at Kültepe-Kanesh, an Interdisciplinary and Integrative Approch to the Trade Networks, Internationalism and Identity*. L. Atıcı, Gojko Barjamovic, Andrew Fairbairn, Fikri Kulakoglu (Ed.). *The Journal of Cuneiform Studies Supplemental Series 4* (s. 5-23). Belgium: Brepols Publishers.

Ezer, S. (2014b). Kültepe Eski Tunç Çağı Tabakalarında Bulunmuş Olan *Depas* Türü Kaplar. Arkeoloji Dergisi (XIX), 137-157.

Fidan, E. (2016). Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu'da Kullanılmış Olan Maden Yatakları, *Yer Altı Kaynakları Dergisi / Journal of Underground Resources* 9*,* 49-59.

Finkelstein, J.J. (1957). Old Babylonian Kutha Legend, *Journal of Cuneiform Studies* 11(4), 83-88.

Fischer, F. (1963). *Die Hethitische Keramik von Boğazköy*. Berlin: Verlag, Gebr.Mann.

Frangipane, M. (2019). Arslantepe. Siyasi Merkezin Yükselişi ve Düşüşü: Tapınaktan Saraya Saraydan Surla Çevrili Bir Kente. N. Durak, M. Frangipane (Ed.). *Arslantepe 1. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri: 4-6 Ekim 2018-Malatya* (s.71-104). Malatya: İnönü Üniversitesi.

French, D. (1965). Prehistoric Sites in The Göksu Valley, *Anatolian Studies* 15, 177-201.

Glatz, C. (2009). Empire as Network: Spheres of Material Interaction in Late Bronze Age Anatolia, *Journal of Anthropological Archaeology* 28, 127-141.

Glatz, C. (2015). Introduction: Plain or Simple? Another Look at Plain Pottery Traditions in Early Societies. C. Glatz (Ed.). *Plain Pottery Traditions of the Eastern Mediterranean and Near East: Production, Use and Social Significance* (s. 13-37). London and New York: Routledge.

Gelb, I.J., (1939). *Hittite Hierogylphic Monuments*. Chicago: Oriental Institute Press.

Genç E. (2008). Kastamonu Kınık Kazıları ve Yerleşimin Çevre Kültür Bölgeleri İle İlişkileri. E. Genç ve D. Çelik (Ed.). *Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu'na Armağan*

Kitabı/ Studies in Honour of Dr. Aykut Çinaroğlu (s.105-133). Ankara: Form Ofset.

Genouillac, H. (1926). *Ceramique Cappadocienne Inventorièe et Dècrite Avec Une Introduction*. Paris: Lİbrairie Orientaliste Paul Geutthner.

Gerber, C. (2003). Die Keramikgruppen von Tavium / Büyüknefes. *Anatolia Antiqua (11)*: 223–251.

Gerber, C. (2008). New Insights into the Settlement History of the Tavium Region (NW Part of the Yozgat Province). K. Strobel (Ed.) *New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millenium B.C.*, (pp.189–234). Firenze: LoGisma Editore.

Goldman, H. (1956). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, From the Neolithic through teh Bronze Age Volume II*. New Jersey: Princeton University Press.

Gorny, R.L. (1990). *Alişar Höyük in the Second Millenium BC.* PHd Thesis. Chicago: The University of Chicago.

Gorny, R.L. (1994). The 1993 Season at Alishar Hüyük in Central Turkey, *Anatolica* XX,191-202.

Gorny, R.L., McMahon, G., Paley, S., Kealhofer, L. (1995). The Alishar Regional Project, *Anatolica* XXI, 65-84.

Gorny, R.L. (2005). *Excavations at Çadır Höyük*, *Project Reports: Alişar Regional Project*, *The Oriental Institute 2003-2004 Annual Report*. Chicago.

Grothe, H. (1911). *Meine Vorderasien Expedition 1906 & 1907, 1: Die fachwissenschaftlichen Ergebnisse*. Leipzig: K. W. Hiersemann.

Gunter, A.C. (1991). *Gordion Excavations Final Reports III, The Bronze Age.* Philadelphia: The University of Museum of Archaeology and Anthropology University of Pennsylvania.

Günbattı, C. (2014). *Harşamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Günbattı, C. (2017). *Kültepe/Kaniş, Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler.* Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları,

Gürkan, G. ve Seeher, J. (1991). Die Frühbronzezeitliche nekropole von Küçükhöyük bei Bozüyük. *Istanbuler Mitteilungen* 41,

Gürsan- Salzmann, A., (1992). *Alaca Höyük: A reassessment of the excavation and sequence of the Early Bronze Age Settlement*, Doktora Tezi, Pennslyvania: University of Pennslyvania.

Güterbock, H.G. (1978). Zile Yakınında Maşattan Gelme Bir Eti Mektubu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* (2/3), 381-405.

Hachmann, R. (1957). Prahistorische Funce von Çıradere. K. Bittel, R. Naumann, T. Beran, R. Hachmann und G. Kurth (Eds). *Boğazköy III* Funde aus den Grabungen 1952-1955 (p. 62-67). Berlin: Verlag.

Hauptmann, H. (1976). Norşuntepe Kazıları, 1972. *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları (*I-5), 41-60.

Huot, J. L. (1982). *Les Céramiques Monochromes Lisées en Anatolie a l'Époque du Bronze Ancien*. 2. Paris.

İbiş, R., Durmuş, S. (2010). Çankırı Salur: Anadolu'nun Kuzeyinde Bir Eski Tunç Çağı Mezarlığı. *Anadolu/Anatolia* 36, 13-43.

İlaslı, A. (1996). Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı. İ.Eroğlu,N. Ülgen, H. Eren, F. Bayram, A.H. Ergürer, N. Tarlan, Y. Morkaya (Haz.). *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: *24-26 Nisan1995-Didim* (s.1-20). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

İlgezdi-Bertram, G., Bertram, J.K., (2010). İlk Tunç Çağı Ankara Bölgesi Araştırmaları (ODTÜ Yüzey Araştırması 2008 ve Ahlatlıbel Buluntuları). K. Olşen, H. Dönmez, A: Özme (Haz.). *27. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 3: 30 Mayıs-3 Haziran 2009-Antalya* (s.385-396). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi.

İlgezdi-Bertram, G., Bertram, J.K., (2012). Ankara Bölgesi'nde İlk Tunç Çağı Yerleşimleri. A. A. Akyol, K. Özdemir (Ed.). *Türkiye'de Arkeometrinin Ulu Çınarları: Prof. Dr. Ay Melek Özer ve Prof. Dr. Şahinde Demirci'ye Armağan* (s.117-124).

Kamış, Y. (2012). *Acemhöyük Erken Tunç Çağı Seramiği.* Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Kamış, Y. (2018). Acemhöyük Buluntuları Işığında Erken Tunç Çağı Orta Anadolu'nun Güneyinde Çark Yapımı Seramiğin Ortaya Çıkışı. *Adalya 2,* 63-84.

Kamış, Y. (2020). Acemhöyük'ten Bir Grup Erken Tunç Çağı Seramiği. B. Gür ve S. Dalkılıç (Ed). *Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar'a Armağan* (s. 285-310). Ankara: bilgin Kültür Sanat Yayınevi.

Kamış, Y. (2022). Acemhöyük'ten Bir "Suriye Şişesi". *Anadolu Araştırmaları* 26, 41-63.

Kamış, Y., Öztan, A. (2020). 2018 Yılı Acemhöyük Kazıları. A. Özme (Haz.) *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*: *17-21 Haziran 2019-Diyarbakır* (s.147-161). Ankara: Başak Kitap.

Kansu, Ş.A. (1940). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu (1937).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karg, N. (1999). Tarsusu and Anatolian Chronology Retrospect. *OLBA* II, 283-302.

Keskin, L. (2012). Maltepe (1946). O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkıran (Ed.). *Anadolu/Anatolia Anı Armağan Serisi*, Ek Dizi III.2, 231-234.

Kısa, A. (2014). *Resuloğlu Eski Tunç Çağı Seramiği*.Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kontani, R. (1995). Relations between Kültepe and Northern Syria during the Third Millenium BC. *BAOM* XVI, 109-142.

Kontani, R., Sudo, H., Yamaguchi, Y., Hayakawa, Y.S, Odaka, T. (2014). An Archaeological Survey in the Vicinity of Kültepe, Kayseri Provience, Turkey. *Current Research at Kültepe-Kanesh, an Interdisciplinary and Integrative Approch to the Trade Networks, Internationalism and Identity*. L. Atıcı, Gojko Barjamovic, Andrew Fairbairn, Fikri Kulakoglu (Ed.). *The Journal of Cuneiform Studies Supplemental Series 4* (s. 107-122). Belgium: Brepols Publishers.

Korfmann, M. (1983). Red Cross Bowl Angeblicher Leittyp für Troya V. *Beiträge zum Alterstumkunde Kleinasiens Festschrift Für Kurt Bittel* (s.291-297). Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.

Korfmann, M. (1994). Troia 1992 Yılı Kazı Çalışmaları. H. Eren, N. Ülgen, F. Bayram, F. Kaymaz ve A.h. Ergürer (Ed.). *15. Kazı Sonuçları Toplantısı: 24-28 Mayıs 1993-Ankara* (s.325-360). Ankara: Ankara üniversitesi Basımevi.

Korfmann, M. (2004). *Troia in Light of New Research,* Deutchland: Universitat Trier.

Koşay, H.Z, (1934). Ahlatlıbel Hafriyatı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi 2,* 3-101.

Koşay, H.Z. (1938). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1936'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Koşay, H.Z. (1951). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1937-1939''daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Koşay, H.Z. ve Akok, M. (1947). The Pottery of Alaca Höyük. *American Journal of Archaeology* 51(2), 152-157.

Koşay, H.Z. ve Akok, M. (1966). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1940-1948''deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kökten, K. (1945). Kuzey-Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* 3/5, 465-486.

Kökten, K. (1947).1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarihöncesi Araştırmalar. *Belleten*t XI/43, 431-472.

Körpe, R. (2016). 2014 Troia Kazı Çalışmaları. A. Özme (Haz.). *37. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 3: 11-15 Mayıs Erzurum* (s. 1-14). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık.

Körte, A. (1897). Kleinasiatische Studien II: Gordion und der Zug des Manlius gegen die Galater, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 22, 1-51.

Körte, G.; Körte, A. (1904). *Gordion: Ergebnisse der Ausgrabung im Jahre 1900*, (Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Ergänzungsheft 5) Berlin.

Kulakoğlu, F. (2018). Kaniş Karumu: Eski Assur Ticaretinin Anadolu'daki Başkenti. K. Köroğlu, S.F. Adalı (Ed.), *Assurlular Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı* (s.56-83). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kulakoğlu, F., Öztürk, G. (2015). New evidence for international trade in Bronze Age central Anatolia: recently discovered bullae at Kültepe-Kanesh. *Antiquity Journal* 89/342-343.

Kulakoğlu, F. Kontani, R. Ustugi, A., Yamaguchi, Y, Shimogama, Semmoto, M. (2020). Preliminary Report of Excavations in The Northern Sector of Kültepe 2015-2017. *Integratıve Approaches to the Archaeology and History of Kültepe-Kaneš: Kültepe International Meetings 3-KIM 3: 4-7 August 2017-Kültepe* (s.9-88). Belgium: Brepols Publishers.

Lamb, W. (1937). Excavations at Kusura near Afyon Karahisar. *Archaeologia LXXXVI*, 1-64.

Lamb, W. (1938). Excavations at Kusura near Afyon Karahisar. *Archaeologia LXXXVII*, 217-273.

Larsen, M.T. (2011). Koloni Sisteminin Yönetimi. F. Kulakoğlu, S. Kangal (Ed.), *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu: Asurlular İstanbul'da* (s.64-70). İstanbul: Seçil Ofset.

Lassen, A.W. (2010). The Trade in Wool in Old Assyrian Anatolia, *Jaarbericht Ex Oriente Lux* 42, 159-179.

Lloyd, S. ve Gökçe, N. (1951). Excavations at Polatlı: A New İnvestigations of Second and Third Millenium Stratigraphy in Anatolia. *Anatolian Studies* 1*,* 21-75.

Lloyd, S., Mellaart, J. (1962). *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels* I. London: The British İnstitute of the Archaeology 16 Bryanston Street.

Loon, V.M. (1968). First Results of the 1967 Excavations at Tell Selenkahiye. *AAS (*18.1-2), 21-36.

Mallegni, C., Vacca, A. (2013). Connections between Syria and Anatolia in the Second Half of the 3rd MillenniumBC: the Tarsus Sequence.L. Bombardieri, A. D'Agostino, G. Guarducci, V. Orsi ve S. Valentini (Eds.). *SOMA 2012 Identity and Connectivity:1-3 March 2012-Florence* (s. 209-217). England: Oxford OX2.

Massa, M., Şahoğlu, V. (2015). The 4.2 ka BP Climatic event in West and Central Anatolia: Combining Paleo-climatic Proxies and Archaeological Data. H. Meller, H.W.Arz, R. Jung and R. Risch (Ed.). *2200 BC- A climatic Breakdown as a Cause For the Collapse of the Old World: 23-26 October 2014-Halle* (s.61-78). Germany: Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, Landesmuseum für Vorgeschichte.

Matessi, A., Dalkılıç, E., D'alfonso, L. (2018). Settlement patterns, ancient routes and environmental change in South Cappadocia (Turkey), during the Holocene, *Ömer Halis Demir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* 7/3, 1107-1112.

Matsumuro, K. (2011). Büklükale Kazısı 2009. N. Toy, H. Dönmez, Ö. Ötgün (Haz.). *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt 4: *24-28 Mayıs 2010-İstanbul* (s. 411-420). Ankara: Allame Tanıtım ve Matbaacılık Hizmetleri.

Matsumuro, K. (2014). Büklükale Kazısı 2012. H. Dönmez (Haz.). *35. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt 3: 27-31 Mayıs 2013-Muğla* (s. 428-436). Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Basımevi.

Matsumuro, K. (2016). Büklükale Kazıları 2009-2014, *Kırşehir Arkeolojik ve Paleoantropolojik Çalışmalar*, 55-84. Kırşehir

Matthews, R., (2001). Project Paphlagonia Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces 1999. K. Olşen, F. Bayram, K. Dönmez, H. Ataş, N. Güder, N. Toy (Haz.). *18.Araştırma Sonuçları Toplantısı cilt 2: 22-26 Mayıs 2000-İzmir* (s. 249-256). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Matthews, R., (2004). Salur North: An Early Bronze Agre Cemetery in North-Central Anatolia, A. Sagona (Ed.), *A View from the Highlands Archaeological Studies in Honour of Charles Burney* (s. 55-66).

Matthews, R., Glatz, C. (2009). People and Place in Paphlagonia: Trends and Patterns in Settlement through time, R. Matthews, C. Glatz (Ed.), *At Empires' Age Project Paphlagonia: Regional Survey in North Central Turkey* (s. 239-249).

McMahon, G. (2012). *Çadır Höyük*, The Oriental Institute 2011-2012 Annual Report. Chicago.

Mellaart, J. (1954). Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies* 4, 175-240.

Mellaart, J. (1957). Anatolian Chronology in the Early and Middle Bronze Age. *Anatolian Studies* 7, 55-88.

Mellaart, J. (1958). Second Millenium Pottery from Konya Plain and Neighbourhood, *Belleten* XXII/87, 311-345.

Mellaart, J. (1962). *Cambridge Ancient History: Chapter XVIII Anatolia c. 4000-2300 BC*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mellaart, J. (1963). Early cultures of the south Anatolian plateau, II. *Anatolian Studies* 13,199-236.

Mellaart, J. (1966). *The Chalcolithic and Early Bronze Age in the Near East and Anatolia*. Beirut.

Mellaart, J. (1970). The Second Millennium Chronology of Beycesultan, *Anatolian Studies* 20, 55-68.

Mellink, M. J. (1971). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 55/2, 161-181.

Mellink, M. J. (1972). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 56/2, 165-188.

Mellink, M. J. (1973). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 57/2, 169-193.

Mellink, M. J. (1974). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 58/2, 105-130.

Mellink, M. J. (1975). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 79/3, 201-222.

Mellink, M. J. (1976). Archaeology in Asia Minor. *American Journal Archaeology* 80/3, 261-289.

Mellink. M.J. (1986). The Early Bronze Age in West Anatolia. G. Cadogan (Ed.), *The End of the Early Bronze Age in the Aegean* VI, 139-187.

Mellink. M.J. (1992). Anatolia. R.W. Ehrich (Ed.), *Chronologies in Old World Archaeology* I-*II* (s.207-226/171-185). Chicago: The University of Chicago Press.

Mellink. M.J. (1993). The Anatolian Coast in the Early Bronze Age: the Cilician Perspective. H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthiae, M.J. Mellink (Ed.).

Between the Rivers and Over the Mountains Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicata (s.495-508).

Mercan, A. (1992). Hacıbektaş Suluca Karahöyük 1991 Yılı Kurtarma Kazısı. *Sanat Tarihi ve Arkeoloji Dergisi* 11, 69-70.

Michel, C. (2011). Asur ve Kaniş'in Kadınları. F. Kulakoğlu, S. Kangal (Ed.), *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu: Asurlular İstanbul'da* (s.124-133). İstanbul: Seçil Ofset.

Mikami, T., Omura, S. (1986). 1985 Kaman-Kalehöyük Yüzey Araştırmaları. *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: *26-30 Mayıs 1986- Ankara* (s. 227-238).

Mikami, T., Omura, S. (1987). 1986 Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı: 6-10 Nisan 1987-Ankara* (s. 123-156).

Neve, P. (1982). *Hattaşa-Stadt der Götter und Tempel: Neue Ausgrabungen in der Hauptstadt der Hethiter*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.

Newton, M.W., Kuniholm, P.I. (2004). A Dendrochronological Framework for the Assyrian Colony Period in Asia Minor. *TÜBA-AR VII*, 165-176.

Oates, D., Oates, J. McDonald, H. (2001). *Excavations at Tell Brak Vol. 2: Nagar in the Third Millenium BC.* United Kingdom: Oxbow Books.

Omura, S. (1991a). *Anadolu'da III. Alişar Seramiği*. Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi.

Omura, S. (1991b). Painted Pottery Collected from the Basin of the Delice River in Central Anatolia. M. Mori, H. Ogawa, M. Yoshikawa (Eds). *Near Eastern Studies. Dedicated to H.I.H. Prince Takahito Mikasa on the Occasion of His Seventy-Fifth Birthday. Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan V* (s. 279-292). Wiesbaden.

Omura, S. (1992). 1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. *10. Araştırma Sonuçları Toplantısı: 25-29 Mayıs 1992-Ankara* (s.365-386). Ankara: Ankara üniversitesi Basımevi.

Omura, S. (1998). 1996 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları.K. Olşen, H. çakmak, F. Bayram, F. Kaymaz, N. tarlan, A. Özme, H. Dönmez, N.N. Kaya, M. demir ve M. Uyanıker (Haz.). *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2* (s.41-50). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Omura, S. (2000). 1998 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları. K. Olşen, F. Bayram, A. Özme, K. Ataş, Y. Kepenek, H. Dönemz ve C. Süvari (Haz.). *21. Kazı Souçları Toplantısı 1:21-24 Mayıs 1999-Ankara* (s.217-228). Ankara: T.C: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Omura, S. (2001). Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia (2000). *Anatolian Archaeological Studies* X, 37-86.

Omura, S. (2002). Preliminary Report on the 16th Excavation at Kaman-Kalehöyük (2001). *Anatolian Archaeological Studies (XI)*, 1-43.

Omura, S. (2003a). 2001 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları. K. Olşen, H. Dönemz ve A. Özme (Haz.). *24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*: *26-31 Mayıs 2002-Ankara* (s. 11-16). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Omura, S. (2003b). Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia (2002). *Anatolian Archaeological Studies* XII, 37-88.

Omura, S. (2007). Preliminary Report on the 21st Excavation Season at Kaman-Kalehöyük (2006). *Anatolian Archaeological Studies* 16*,* 1-43.

Omura, M. (2016). Yassıhöyük Excavations First Five Seasons 2009-2013. *Anatolian Archaeological Studies* XIX*,* 11-72.

Orthmann, W. (1962). Beobachtungen an dem Hüyük in Eskiyapar, *Istanbuler Mitteilungen* 12, 1-10.

Orthmann, W. (1963a). *Frühe Keramik von Boğazköy*. Berlin: VerlagGebr. Mann.

Orthmann, W. (1963b). *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolian*. Berlin: VerlagGebr. Mann.

Orthmann, W. (1966). Untersuchungenauf dem Asarcık Hüyük bei Ilıca. *İstanbulerMitteleilungen* 16, 27-88.

Orthmann, W. (1969). *Die Bebauung am Unteren Büyükkale-Northwesthang in Boğazköy.* Berlin: Gebr. Mann Verlag.

Ökse, T. (1993). *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ökse, T. (1998). Yukarı Kızılırmak Havzası Tunç Çağları ve Demir Çağı Yerleşim Tarihi. *Belleten* LXII/234, 299-335.

Ökse, T. (2005). Kızılırmak ve Fırat Havzalarını Birbirine Bağlayan Kervan Yolları. *Bilig* 34, 15-32.

Ökse, T. (2019). Erken Tunç Çağı'nda Yukarı Kızılırmak Havzası'nın Kültürel ilişkileri. T. Demir, M. Ekici, M.Ş. Dinç ve Ç.M. Tarhan (Ed.). Rıfat Ergeç Armağanı *(s.213-234)*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Öktü, A. (1978). *Die Intermediate-Keramik in Kleinasien*. München.

Özcan, M. (1992). Yozgat Mercimektepe Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı, *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: *27-30 Nisan 1992-Efes* (s. 377-388). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Özgüç, T. (1947a). Typical Pottery of the Middle Anatolian “Copper” and “Bronze” Ages. *Artibus Asiae* 10/4, 312-323.

Özgüç, T. (1947b). Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Maltepe (Sivas Yanında) Kazısı. *Belleten* XI/44, 641-655.

Özgüç, T. (1948). *Ön Tarih'te Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. (1950). *Kültepe Kazısı Raporu 1948*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. (1963). Kültepe'de 1950 Yı lı nda Yapı lan Kazı lar Hakkı nda Ön Rapor/Grabung von 1950 in Kültepe. *Belleten* XVII (65), 101-122.

Özgüç, T. (1963). Yeni Araştırmalar Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi. *Anadolu/Anatolia 7,* 23-42.

Özgüç, T. (1978). *Maşathöyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özgüç, T. (1986). New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millenium BC. J.V. Canby, E. Porada, B.S. Riddgway, T. Stech (Ed.). *Ancient Anatolia Aspects of Changes and Cultural Development, Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, Wisconsin (s.31-47).

Özgüç, T. (1993). Alabaster Idols and Statuettes from Kültepe. M. Frangipane, H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthia, M. Mellink (Eds.). *Between the Rivers and over the Mountains Archaeologica Anatolica at Mesopotamica Alba Palmieri Dedicata* (s. 509-516). Roma: La Sapienza.

Özgüç, T. (1999). *Kültepe-Kaniš/Neša Sarayları ve Mabetleri*. Ankara: Türk tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. (2003). *Kültepe Kanesh/Neşa, The Earliest International Trade Center and the Oldest Capital City of the Hittites*. İstanbul: MAS Matbaacılık.

Özgüç, T., Özgüç, N. (1949). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947. Ausgrabungen in Karahöyük, Bericht über die im Auftrage der Türkischen Geschichts-Komission im 1947 durchgeführten Ausgrabungen*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. ve Özgüç, N. (1953). *Kültepe Kazısı Raporu 1949.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. ve Temizer, R. (1993). The Eskiyapar Treassure. M. Mellink, E. Porada, T. Özgüç (Ed.). *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors* (s.613-628).

Özgüç, N. (1968). Acemhöyük Kazıları. *Anadolu X,* 1-28.

Özgüç, N. (1990). An Early Bronze Age Jar from Acemhöyük, *Eretz-Israel. Archaeological, Historical and Geographical Studies 21,* 70-73.

Özsait, M. (1997). 1995 yılı Harmanören mezarlık kazısı. *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, 29 Mayıs-2 Haziran 1995-Ankara, (s.457-474). Ankara.

Özsait, M. (1999). 1997 yılı Harmanören mezarlık kazısı. K. OLşen, H. Çakmak, F. Bayram, F. Kaymaz, N. Tarlan, A. Özme, K. Ataş ve H. Dönmez (Haz.). *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, 25-29 Mayıs 1998-Tarsus, (s.467-483). Ankara: Kültür Bakanlığı Millli Kütüphane Basımevi.

Öztan, A. (1989). A Group of Early Bronze Age Pottery from the Konya and Niğde Region. K. Emre, M. Mellink, B. Hrouda ve N. Özgüç (Ed.). *Anatolia and the Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç* (s. 407-418). Ankara.

Öztan. A. (1991). 1989 Yılı Acemhöyük Kazıları. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1:28 Mayıs-1 Haziran 1990-Ankara* (s. 247-258). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Öztan, A. (1993). 1991 Yılı Acemhöyük Kazıları. *14. Kazı Sonuçları Toplantısı 1: 25-29 Mayıs 1992-Ankara* (s. 281-300). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Öztürk, G. (2019). Post-Akkadian and Ur III Featıres on Cylinder Seals from Kültepe-Kanesh: An Iconographic and Stylistic Analysis. *Adalya* 22, 45-67.

Öztürk, G., Kulakoğlu, F. (2019). Kızılırmak Kavsinin Güneyinde Yeni Bir Ölü Gömme Geleneği: Kültepe İnler Dağı Extramural Mezarlığı. *Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* 59(1),693-716.

Özyar, A. (2017). Pass the Wine: Drinking Cups at Early Bronze III Tarsus. Ç. Maner, M.T. Horowitz and A.S. Gilbert (Eds.). *Overturning Certainties in Near Eastern Archaeology: Festschrift in Honour K. Aslıhan Yener* (s. 521-542). Boston: Leiden.

Özyar, A., Danışman, G., Kuruçayırlı, Ünlü, E. (2009). Tarsus-Gözlükule 2007 Yılı Kazısı. H. Dönmez, A. Özme (Haz.). *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 26-30 Mayıs 2008-Ankara* (s. 47-60). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Özyar, A., Ünlü, E., Yalçın, S., Verardi, V., Yurttaş, T. (2019). Report of the Tarsus-Gözlükule Excavations 2017 season in Cilicia, Turkey. A. Özme (Haz.). *40. Kazı Sonuçları Toplantısı 1: 7-11 Mayıs 2018- Çanakkale* (s. 201-216). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Palmisano, A., Altaweel, M. (2013). Simulating Past Human Landscapes: Models of Settlement Hierarchy in Central Anatolia during the Old Assyrian Colony Period, L. Atıcı, G. Barjamovic, F. Kulakoğlu, J. Lehner, C. Michel (Ed.), *SUBARTU Kültepe International Meetings 1* (KIM 1) XXXV (s.131-146).

Palmisano, A. (2017). Confronting scales of settlement hierarchy in state-level societies: Upper Mesopotamia and Central Anatolia in the Middle Bronze Age *Journal of Archaeological Science: Reports* 14, 220-240.

Pernicka, E. (2016). Preface, Early Bronze Age Troy, Chronology, Cultural Development and Interregional Contacts*. Studia Troica Monographien 8*, 9-10.

Postgate, N. (2007). Introduction to the Project and the Publication. N. Postgate, D. Thomas (Ed.). *Excavations at Kilise Tepe 1994-98 From Bronze Age to Byzantine in western Cilicia* I-II (s.3-8). Ankara: BIAA.

Podzuweit, C. (1979). *Trojanische Gefäßformen der frühbronzezeit in Anatolien, der Ägäis und angrenzenden Gebieten*. *Ein Beitrag zur Vergleicenden Stratigraphie.* Verlag Philipp von Zabern: Mainz am Rhein.

Rahmstorf, L. (2006). In search of The Earliest Balance Weights, Scales and Weighing Systems from the East Mediterranean, The Near and Middle East, *Weight in Context*, 9-46. Rome.

Rahmstorf, L. (2009). Early Bronze Age Balance Weights from Tarsus, Alişar Höyük and Other Sites. F. Bayram, A. Özme (Haz.). *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2: 26-30 Mayıs 2008-Ankara* (s. 201-210). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Rahmstorf, L. (2011). Re-integrating 'Diffusion': the Spread of Innovations among the Neolithic and Bronze Age Societies of Europe and the Near East. T. Wilkinson, S. Sherratt & J. Bennet (Ed.). *Interweaving worlds: Systemic interactions in Eurasia 7th to 1st millennia BC: International Conference, 1st–4th April 2008, Sheffield* (s. 100-119). Oxford: Oxbow.

Renfrew, C.; Bahn, P. (2013). *Arkeoloji Anahtar Kavramlar* (S. Somuncuoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Roberts, N, Eastwood, W.J., Kuzucuoğlu, C., Fiorentino, G., Caracuta, V. (2011). Climatic, Vegetation and Cultural Change in the Eastern Mediterranean During the Mid-Holocene Environmental Transition. *Holocene* 21/1, 147-162.

Rose, C.B. (2017). Fieldwork at Phyrgian Gordion 2013-2015. *American Journal of Archaeology* 121/1, 135-178.

Sagona, A., Zimansky, P. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000-550.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sağır, E., İlgezdi-Bertram, G., Talaakar, A., Durmuş, S., Bertram, J.K., Şirin, A. (2015). Çayyolu Höyük 2011-2013 Yılı Kazıları. H. Dönmez (Haz.). *36. Kazı Sonuçları Toplantısı 3: 2-6 Haziran 2014- Gaziantep* (s. 9-112). Ankara: İsmail Ergül Ofset Matbaacılık.

Sams, K. (1994). *The Gordion Excavations 150-1973 Final Reports, The Early Phrygian Pottery* IV. Pennslyvania: University of Pennsylvania Museum Press.

Savaş, S.Ö. (1998). "HATTUŠA" Adı Üzerine. *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*: *16-22 Eylül-1996 Çorum*.

Schachner, A. (2012). Hititler Öncesi Boğazköy. Ö. İpek (Haz.). *2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu* Mayıs 2012-Çorum, (s. 83-102).

Schliemann, H. (1874). *Trojanische Alterthümer Bericht über in Ausgrabungen in Troja*. Germany: Leipzig.

Schliemann, H. (1881). *Ilions Stadt und Land Der Trojaner, Forschungen und Entdeckungen in der Troas und Besonders auf der Baustelle von Troja*. Germany: Leipzig.

Schliemann, H., Sayce, A. H. (1884). *Troja Ergebnisse Meiner Neuesten Ausgrabungen*. Germany: Leipzig.

Schliemann, H., Schliemann, S., Dörpfeld, W. (1891). *Bericht über die Ausgrabungen in Troja im Jahre 1890.* Germany: Leipzig.

Schmidth, E. (1932). *The Alishar HüyükSeasons of 1928 and 1929*. Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications, OIP 19.

Schoop, U-D. (2009). Indications of structural change in the Hittite pottery inventory at Bogazkoy-Hattusa. G. T. C. C. Franca Pecchioli Daddi (Ed.). *Central-North Anatolia in the Hittite Period: New Perspectives in Light of Recent Research Acts of the International Conference held at the University of Florence (7-9 February 2007)* (pp. 145-167). (Studia Asiana; No. SA 5). Herder: Rome.

Schoop, U-D. (2013). Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesneleri: Hitit Çanak Çömleği. M. D. Alparslan, M. Alparslan (Ed.). *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu* (s. 356-375). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Schoop, U.D., Seeher, J. (2006). Absolute Chronologie Boğazköy-Hattusa: Das Potential der Radiokarbondaten. *BYZAS* 4, 53-75.

Seeher, J. (1987). *Demircihüyük 3: Die Keramik 1/A: Neolithische & Chalkolithische Keramik B: Frühbronzezeitliche Keramik der Älteren Phasen.* G. Mainz.

Seeher, J. (1993). Demircihöyük nekropol kazısı: 1991 yılı sonuçları. *XIV.Kazı Sonuçları Toplantısı I,* 25-29 Mayıs 1992- Ankara, (s. 365-379). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Seeher, J. (2000). Hattuşa/Boğazköy'ün yerleşim Tarihine Yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bir Bakış. *TÜBA-AR* III, 15-34.

Sherratt, A. (1981). Plough and Pastoralism: Aspects of the Secondary Products Revolution, H. Hammond, I. Hodder, G. Isaac (Ed.). *Pattern of the Past: Studies in Honour of David Clarke*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sipahi, T., Yıldırım, T. (2000). 1998 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırması. K. Olşen, F. Bayram. A. Özme, K. Ataş, Y. Kepenek, H. Dönmez ve C. Süvari (Haz.). *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2: 24-28 Mayıs 1999-Ankara* (s. 31-40). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Sipahi, T. (2011). Eskiyapar Kazıları. *1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*: *2 Ekim 2010-Çorum* (s. 5-18). Çorum: T.C. Çorum Valiliği. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Sipahi, T. (2012). 2011 Yılı Eskiyapar Kazıları. *2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*: Mayıs 2012-Çorum (s. 45-62). Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Sipahi, T. (2013). Hitit Çağı'nda Boyalı Höyük ve Eskiyapar. *Çorum Kültür Sanat* 4, 4-22.

Spanos, P.Z. (1972). *Untersuchungen über den bei Homer "depas amphikypellon„ genannten Gefästypus.* Istanbuler Mitteilungen: Beiheft 6.

Steadmann, S., Ross, J.C., McMahon, G., Gorny, R.L. (2008). Excavations on the North-central Plateau: The Chalcolithic and Early Bronze Age Occupation at Çadır Höyük. *Anatolian Studies* 58, 47-86.

Steadmann, S. (2011). Take me to Your Leader: The Power of Place in Prehistoric Anatolian Settlements. *BASOR* 363, 1-24.

Süel, M. (1989). Balıbağı/1988 Kurtarma Kazısı. *TAD* XXVIII*,* 145-164.

Süel, M. (1991). Balıbağı/1989 Kurtarma Kazısı. *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri: 19-20 Nisan 1990*-Ankara (s. 205-214). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Süel, M. (1992). Balıbağı/1990 Kurtarma Kazısı. *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri: 29-30 Nisan 1991*- Ankara (s.129-147). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Symington, D. (2007). The Early Bronze Age Pottery. N. Postgate, ve D. Thomas (Ed.). *Excavations at Kilis* Arık, R.O. (1937b). *e Tepe 1994-98 From Bronze Age to Byzantine in western Cilicia* I-II, (s. 295-318). Ankara: BIAA.

Şahin, F. (2013). *Küllüoba Höyüğü Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi (Übergangsperiode): Mimari ve Çanak Çömlek*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Şahin, F. (2015). Küllüoba'da Erken Tunç Çağı III Döneminde Kalınlaştırılmış Dudaklı (Bead-rim) Kaselerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Colloqium Anatolicum* 14, 100-119.

Şahoğlu, V. (2002). *Liman Tepe Erken Tunç Çağı Seramiğinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Şahoğlu, V. (2005). Interregional Contacts Around the Aegean During the Early Bronze Age: New Evidence from the Izmir Region. Anadolu*/ Anatolia* 27, 97-120.

Şahoğlu, V. (2014). The Depas and Tankard Vessels. M. Lebeau (Ed.). Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean vol.1 Ceramics (pp. 289-311). Brepols.

Şahoğlu, V. (2019). The Early Bronze Age Anatolian Trade Network and Its Role on the Transformation of the Anatolian and Aegean Communities. *Anatolia/Anadolu Kültürlerin Bağlantısı: Başlangıcından Rom Dönemi*

Sonuna Kadar Eski Yakındoğu'da Ticaret ve Bölgeler arası İlişkiler. Ek Dizi 1.4., 115-131.

Şener, T. (2014). *Ovaören/Topakhöyük Teras Yerleşimi Erken Tunç Çağı Mezarlarının Arkeolojik ve Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tez, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Şener, T. (2022). Acemhöyük Erken Tunç Çağı III Boya Bezekli Seramik Grupları Üzerine Bir Değerlendirme, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 12(1)*, 488-502.

Şener, Ş. C. (2021). *Die spät-Brozezeitlieche Keramik von Yassıhöyük bei Kırşehir.* Münster: Zaphon.

Şenyurt, S.Y. (1999). Nevşehir İli 1997 Yılı Yüzey Araştırması. K. Oşen, H. Çakmak, F. Bayram, F. Kaymaz, N. Tarlan, A. Özme, K. Ataş ve H. Dönemz (Haz.). *16. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1: 25-29 Mayıs 1998-Tarsus* (s. 451-457). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şenyurt, S.Y. (2010). Ovaören-Göstesin Geç Hitit/Luwi Hiyeroglif Yazıtı*, Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar* (s. 261-268). İzmir: Ege Yayınları.

Şenyurt, S.Y., Kamış, Y., Akçay, A. (2013). 2012 Yılı Kazıları. H. Dönmez (Haz.).*35. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 27-31 Mayıs 2012-Muğla* (s.62-80). Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Basımevi.

Şenyurt, S.Y., Akçay, A., Kamış, Y. (2014). Ovaören 2013 Yılı Kazıları. H. Dönmez (Haz.). *36. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 2-6 Haziran 2014-Gaziantep* (s. 101-120). Ankara: İsmail Ergül Ofset Matbaacılık.

Şenyurt, Y., Akçay, A., Kamış, Y. (2015). Ovaören 2014 Yılı Kazıları. A. Özme (Haz.). *37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 11-15 Mayıs Erzurum* (s. 111-128). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık.

Şerifoğlu, T.E. (2012). Kilise Tepe Erken Tunç Çağı Çalışmaları. H. Dönmez, Ö. Ötkün (Haz.). *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt 1: 23-28 Mayıs 2011-Malatya (s. 375-388). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Taracha, P. (2009). *Religions of Second Millenium Anatolia*, *Dresdner Beiträge zur Hethitilogie 27*. Harrassowitz: Verlag.

Tekin, H. (2015). *Eski Anadolu'da Madencilik*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Tekin, H. (2017). *Tarihöncesinde Mezopotamya.* Ankara: Bilgin, Kültür, Sanat Yayınları.

Temizer, R. (1949). Kalınkaya Tümülüsü Kazıları. *Belleten XIII*, 795-806.

Temizsoy, İ.,Kaya, V., Çetin, N. (2002). 2001 Yılı Külhöyük Kazı Çalışmaları. *Anadolu Medeniyetler Müzesi 2002Yıllığı* XVI, s. 5-28.

Tezcan, B. (1958). Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler. *Belleten* XXII/88, 517-528.

Topaçoğlu, O. (2011). Anitta Metni. F. Kulakoğlu, S. Kangal (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu: Asurlular İstanbul'da* (s.24-29). İstanbul: Seçil Ofset

Topbaş, A. (1992). Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı. *27-30 Nisan 1992-Efes* (s. 11-34). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Turri, L. (2018). Çivilerden Kelimeler, Piktogramlardan Alfabeye. U. Eco (Ed.). *Antik Yakındoğu* (s. 372-378). İstanbul: Melisa Matbaacılık.

Türker, A. (2018). Suluca Karahöyük: A Commercial Context in Central Cappadocia in Light of Depas Amphikypellon Findings and a Foot-Shaped Stamp Seal. *TÜBA-AR* 23, 53-65.

Türkteki, M. (2013). The First Use of Wheel-Made Pottery and its Distribution in Western and Central Anatolia. L.Bombardieri, A. D'Agostino, G. Guarducci, V. Orsi, S. Valentini (Ed..). Soma 2012 Identity and Connectivity, Proceedings of the 16th Symposium on Mediterranean Archaeology, Italy, 1-3 March 2012, *BAR International Series* 2581/I, 193-200.

Uhri, A. (2010). Anadolu'da Öümün Tarihöncesi. İstanbul: Ege Yayınları.

Uysal, B., Çiftçi, A. (2017). Elbistan Karahöyük Kazısı 2015. A. Özme (Haz.). *38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 23-27 Mayıs 2016-Edirne* (s. 35-46). Ankara: İsmail Aygün Ofset Matbaacılık.

Ünal, A. (1968). 1966 Çengeltepe (Yozgat) Sondajı Önraporu. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 15/1, 119-142.

Ünal, A. (2016). *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Ünlü, E. (2016). The Handle Wagging the Cup. Formal Aspects of Alcohol Consumption in the Transfer of Ideology: Anatolia and the Aegean towards the End of the Third Millenium BC. Oxford Journal of Archaeology (35/4), 345-358.

Ünlüsoy, S. (2018). *İlk Tunç Çağları Boyunca Batı Anadolu'da Toplumsal Değişim*, *CEDRUS* VI, 105-124.

Veenhof, K.R., Eidem, J. (2008). *Mesopotamia The Old Assyrian Period.* Göttingen: Academic Press Fribourg.

Veenhof, K.R. (2011). Eski Asur Ticaretinin Yapısı. F. Kulakoğlu, S. Kangal (Ed.), *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu: Asurlular İstanbul'da* (s.56-64). İstanbul: Seçil Ofset.

Van de Mieroop, M. (2000). Sargon of Agade his successors in Anatolia. *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* XLII,133-159.

Von der Osten, H.H. (1928). *Exploration İn Hittite Asia Minor 1927-1929*. Chicago: The University of Chicago Press Chicago, OIC 6.

Von der Osten, H.H. (1930). *Exploration İn Hittite Asia Minor 1929*. Chicago: The University of Chicago Press Chicago, OIC 8.

Von Der Osten, H.H., Schmidth, E. (1930). *The Alishar Hüyük Seasons of 1927 Part I.* Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications, OIP 6.

Von Der Osten, H.H., Bittel, K., Mc. Ewan, C.W. (1933). Ankara Müzesi Kayseri Civarında Kültepe'den Getirilen Eserler. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* 1, 64-94.

Von Der Osten, H.H. (1937). *The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32 Part I.* Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications, OIP 28.

Wagner, G.A., Öztunalı, Ö. (2000). Prehistoric Copper Sources in Turkey, *Anatolian Metals I*, 31-67.

Westenholz, J.G. (1983). Heroes of Akkad. *Journal of American Oriental Society* 103/1, 327-336.

Weninger, B., Easton, D. (2014). The Early Bronze Age Chronology of Troy (Periods I–III): Pottery Seriation, Radiocarbon Dating and the Gap. B. Horejs, M. Mehofer (Eds.). *Western Anatolia before Troy Proto-Urbanisation*

in the 4th Millennium BC? 21-24 November 2012-Vienna (s.157-199). Vienna: Avustrian Academy of Sciences Press.

Westenholz, J.G. (1998). Relations between Mesapotamia and Anatolia in the Age of the Sargonic Kings. *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi: 6-10 Ağustos 1987-İstanbul* (s. 5-22). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yakar, J. (1979). Troy and Anatolian Bronze Age Chronology. *Anatolian Studies* 29, 51-67.

Yakar, J. (1985). *Later Prehistory of Anatolia: The Late Chalcolithic and The Early Bronze Age*, Part I-II, BAR International Series.

Yakar, J., Gürsan-Salzman, A. (1979). Archaeological Survey in the Malatya and Sivas Provinces. *Tel Aviv Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University* 6/1-2, 34-53.

Yalçın, Ü. (2016). Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış. *Yer Altı Kaynakları Dergisi (Journal of Underground Resources)* 9, 3-13.

Yalçın, Ü., Maass, A. (2013). Prähistorische Kupfergewinnung in Derekutuğun, Anatolien. *Anatolian Metal VI*, 153-194.

Yalçın, Ü, İpek, Ö. (2011). Derekutuğun tarihöncesi Maden Galerileri. . *1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*: *2 Ekim 2010-Çorum* (s. 65-78). Çorum: T.C. Çorum Valiliği. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Yalçın, Ü., İpek, Ö. (2012). Derekutuğun Tarihöncesi Maden İşletmeleri. *2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*: Mayıs 2012-Çorum (s. 11-31). Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Yalçın, Ü., Yalçın, H.G., Maass, A., İpek, Ö. (2015). Prähistorischer Kupferbergbau in Derekutuğun/Derekutuğun Tarihöncesi Bakır İşletmeleri. *Der Anschnitt* 27, 147-184.

Yalçın, Ü., İpek, Ö., Yalçın, G. ve Ekmen, H. (2019). Derekutuğun 2017 Kazı Çalışmaları. A. Özme (Haz.). *40. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt 3: 07-11 Mayıs 2018- Çanakkkale (s. 557-574). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yazıcı, H. (2002). *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Yener, A. (2009). Yakın Doğu'nun İlk Çağ'larında Stratejik Üretim Kolları ve Kalay: Anadolu Verilerinin Güncellenmesi. *TÜBA-AR* 12, 143-154.

Yener, A., Özbal, H., Kaptan, E., Pehlivan, N., Goodway, M. (1989). Kestel: An Early Bronze Age Source of Tin Ore in the Taurus Mountains, Turkey. *Science* 244/4901, 200-203.

Yener, A., Kulakoğlu, F., Yazgan, E., Kontoni, R., Hayakawa, Y.S., Lehner, J.W., Dardeniz, G., Öztürk, G., Johnson, M., Kaptan, E., Hacar, A. (2015). New Tin Mines and Production Sites Near Kultepe in Turkey: A Third-Millennium BC Highland Production Model. *Antiquity* 89/345, 596-612.

Yıldırım, T. (2006). An Early Bronze Age cemetery at Resuloğlu, near Uludağ Çorum, A Preliminary Report of the Archaeological Work Carried out Between Years 2003-2005. *Anatolia Antiqua* XIV, 1-14.

Yıldırım, T. (2011a). Resuloğlu Mezarlığında Ele Geçen Bir Grup Sap Delikli Balta. A. Öztan, Ş. Dönmez (Eds). *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar* (s.457-470). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yıldırım, T. (2011b). Resuloğlu Kazısı ve Anadolu Arkeolojisi'ne Katkıları. *1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*: *2 Ekim 2010-Çorum* (s. 11-28). Çorum: T.C. Çorum Valiliği. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Yıldırım, T.; Ediz, İ. (2007). 2005 Yılı Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlık Kazısı. B. Koral ve H. Dönmez (Haz.). *28. Kazı Sonuçları Toplantısı 2,* 29 Mayıs-2

Haziran 2006-Çanakkale, (s. 211-222). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi.

Yıldırım, T.; İpek, Ö. (2010). 2008 Yılı Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlık Kazısı. N. Çeliktaş (Haz.). *31. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, 25-29 Mayıs 2009-Denizli, (s.21-36). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık.

Yıldırım, T.; İpek, Ö. (2011). 2009 Yılı Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlık Kazısı. N. Toy, H. Dönmez ve Ö. Ötgün (Haz.)32. KST, C. 3 24- 28 Mayıs 2010-İstanbul, (s. 348-358). Ankara: Allame Matbaacılık.

Yıldırım, T., Sipahi, T. (1999). 1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları. K. Oşen, H. Çakmak, F. Bayram, F. Kaymaz, N. Tarlan, A. Özme, K. Ataş ve H. Dönemz (Haz.). *16. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1: 25-29 Mayıs 1998-Tarsus* (s. 433-450). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

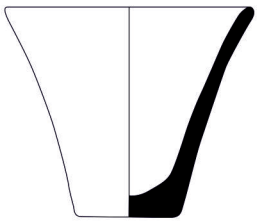
Zimmermann, T. (2006). Kalınkaya A Chalcolithic-Early Bronze Age Settlement and Cemetery in Northern Central Anatolia First Preliminary Report: The Burial Evidence. *Anadolu Medeniyetler Müzesi 2005 Yıllığı XIX* , 221-270.

Zimmermann, T. (2007). Hatti'den Yeni Haberler: Kalınkaya'nın Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı Mezar Buluntuları Hakkında İlk Gözlemler. F. Bayram, B. Koral (Haz.).*24. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2: 29 Mayıs-2 Haziran 2006-Çanakkale (s. 35-42). Ankara: T.C: Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi.

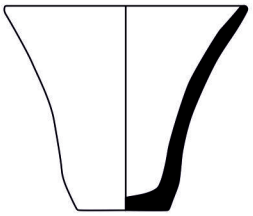
Zoroğlu, L. (1977). Yozgat Mercimektepe Höyüğü Sondajı. *Türk Arkeoloji Dergisi* XXIV/1, 195-212.

Levha 1

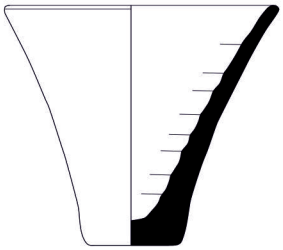
BARDAKLAR

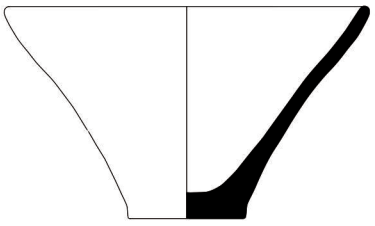
1

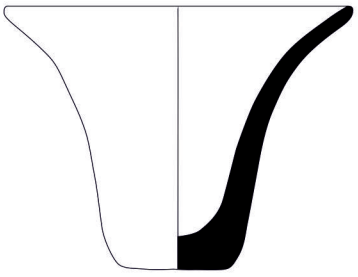
2

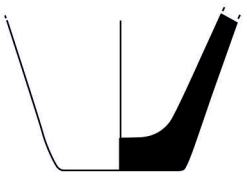
3

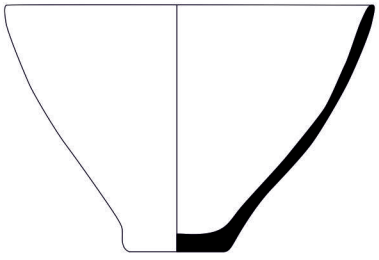
4

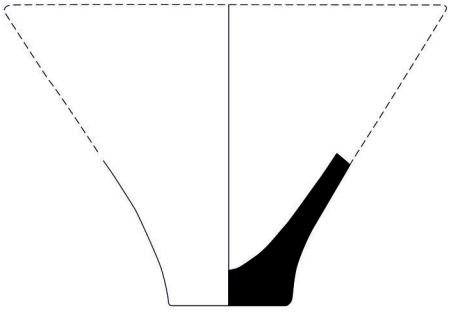
5

6

7

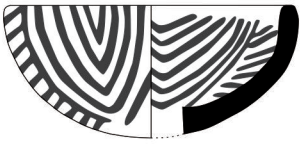
8

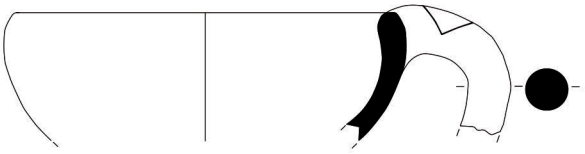
Levha 2

FİNCANLAR

Tip 1

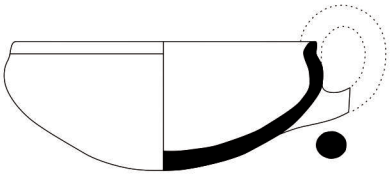

1

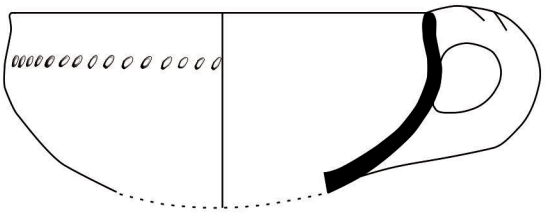

2

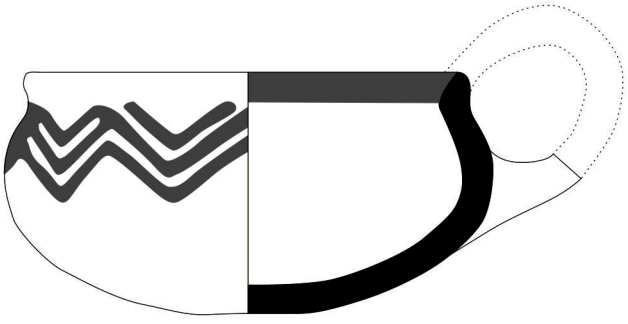
Tip 2

3

4

5

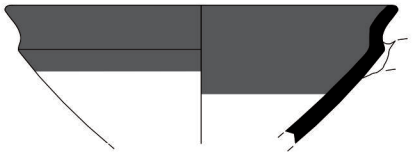

Levha 3

Tip 3

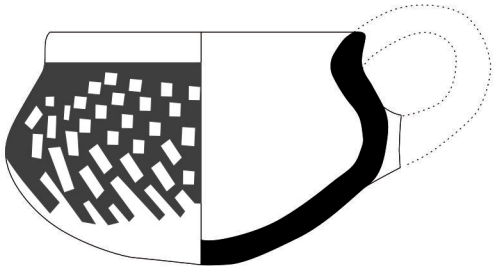

1

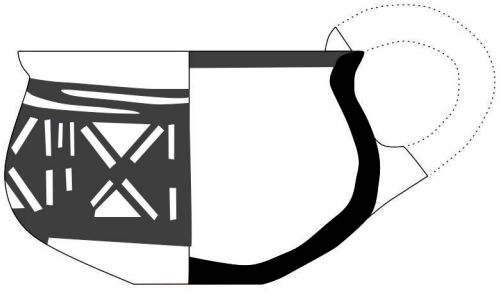
2

Tip 4a

3

Tip 4b

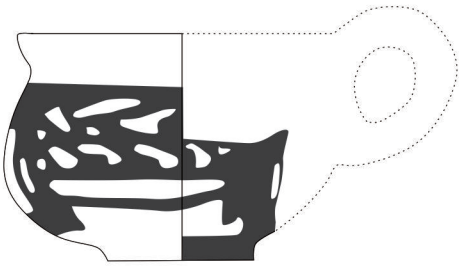

4

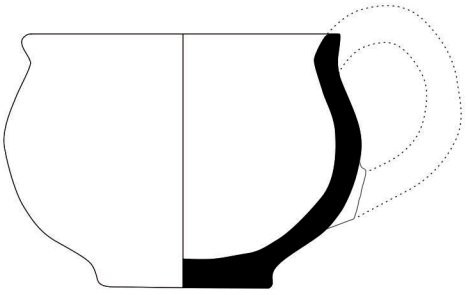

Levha 4

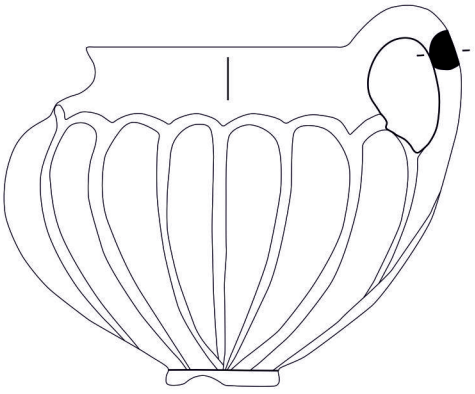
Tip 4c

1

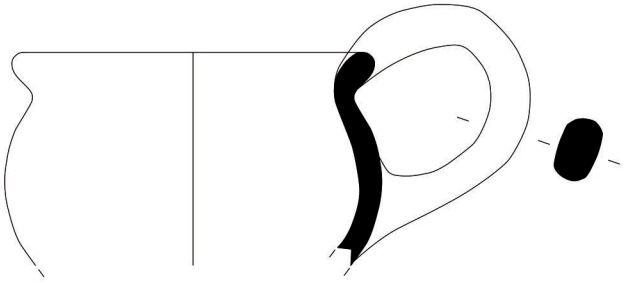

2

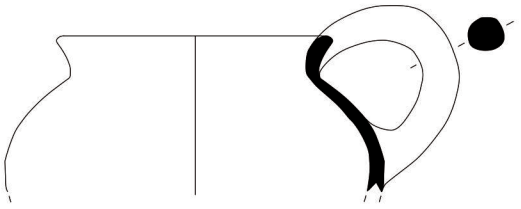
3

Tip 4x

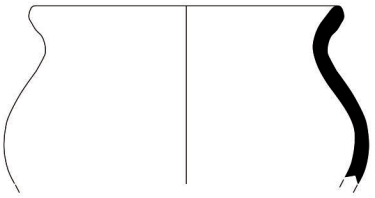

4

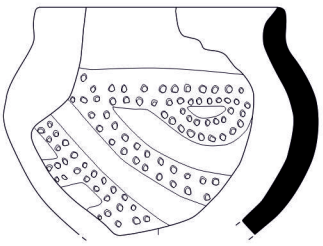
5 cm

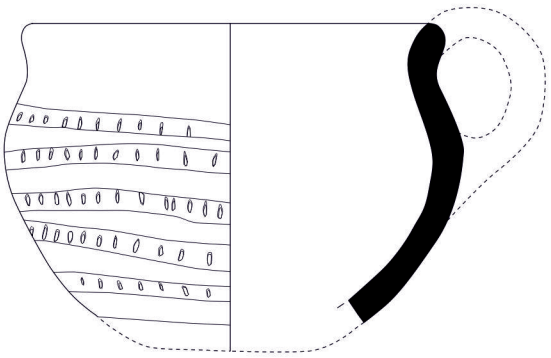
1

2

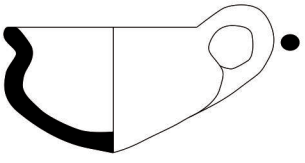

3

4

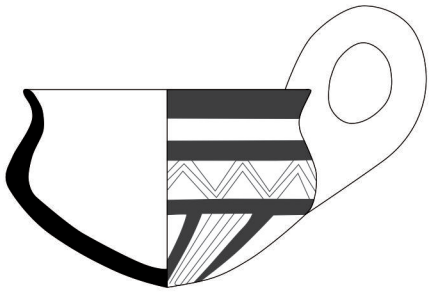
Tip 5a

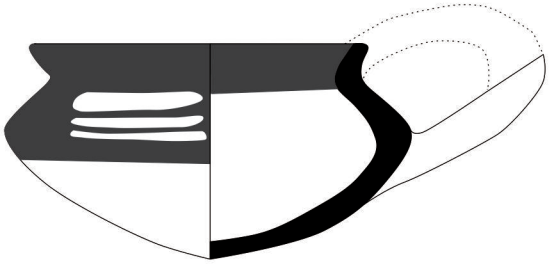
5

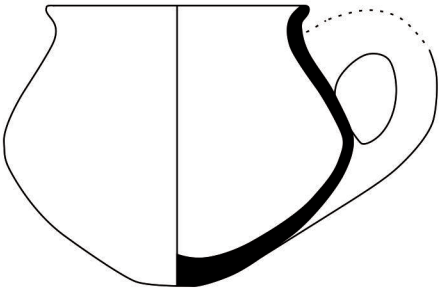
Levha 6

1

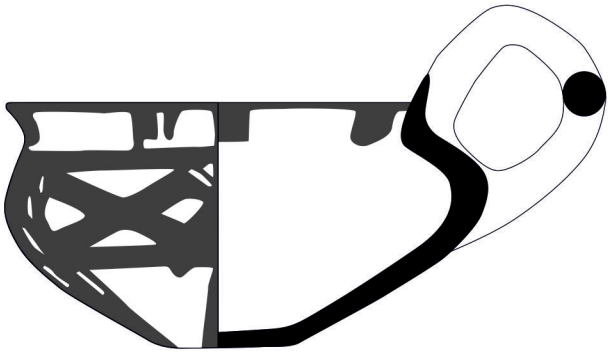

2

3

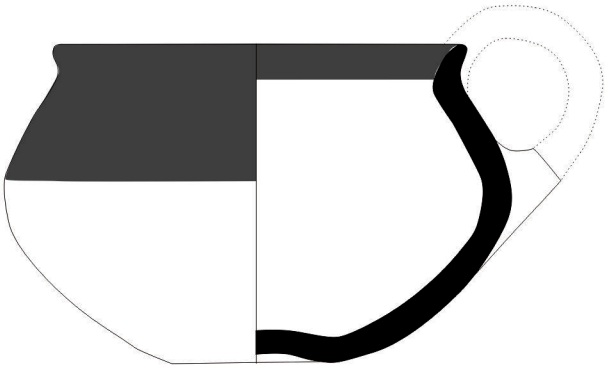
Tip 5b

4

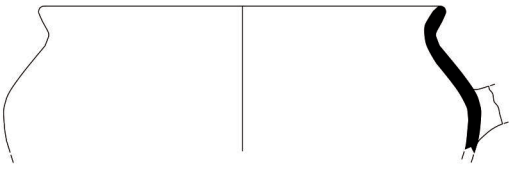
5 cm

Levha 7

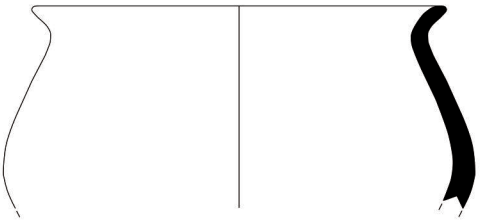

1

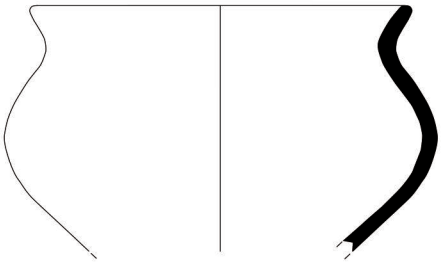
Tip 5x

2

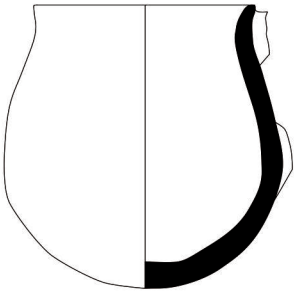
3

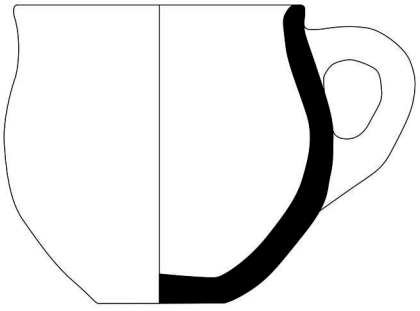
4

5 cm

Tip 6

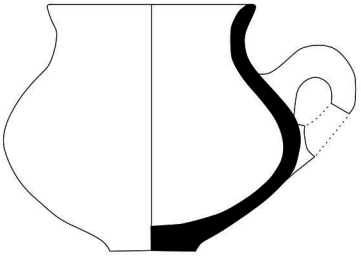

1

2

Tip 7

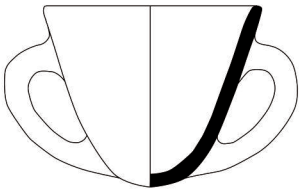

3

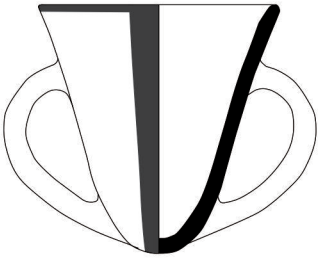
5 cm

Levha 9

ÇİFT KULPLU BARDAKLAR

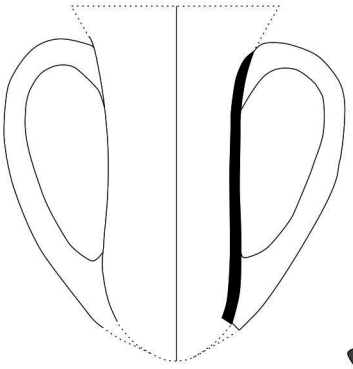

1

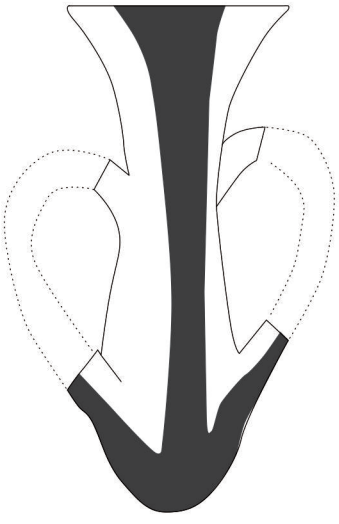

2

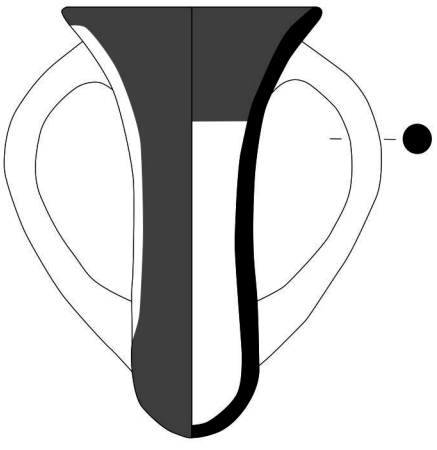
DEPASLAR

3

4

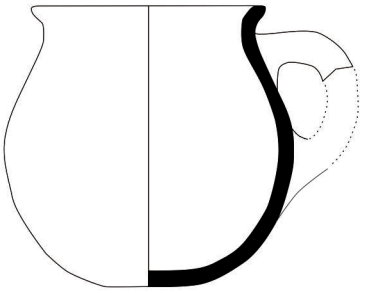
5

Levha 10

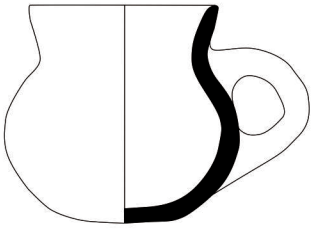
MAŞRAPALAR

Tip 1

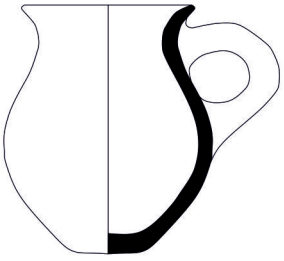
1

Tip 2

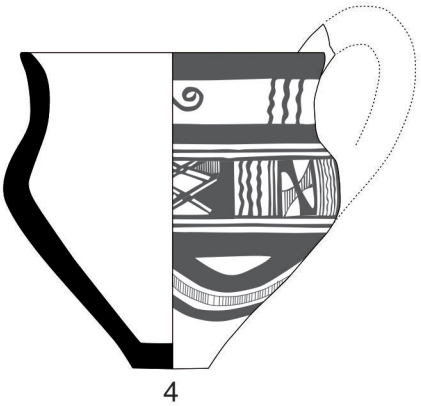
2

Tip 3

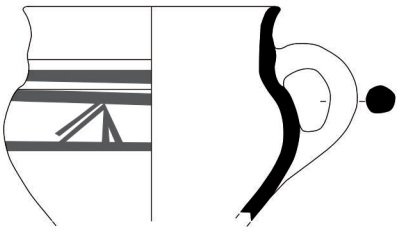
3

Tip 4a

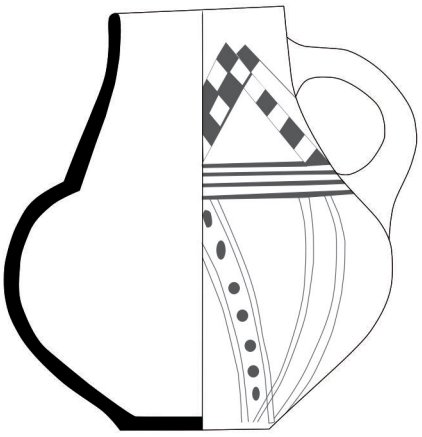
4

Tip 4c

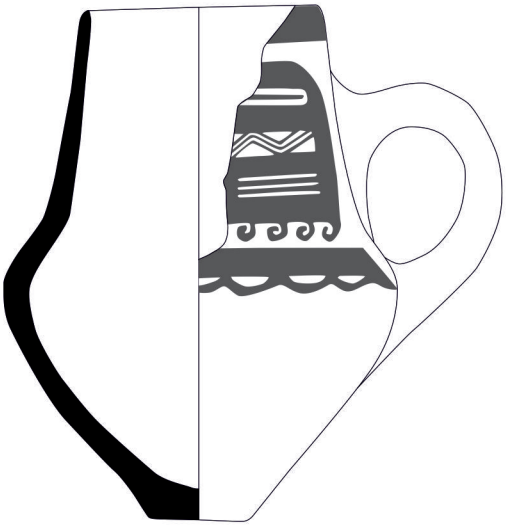

1

Tip 5

2

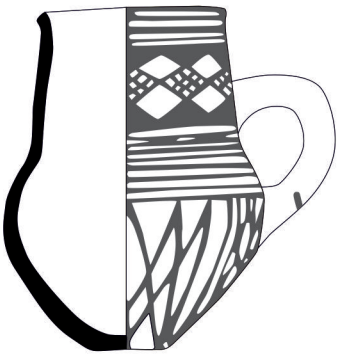

3

Levha 12

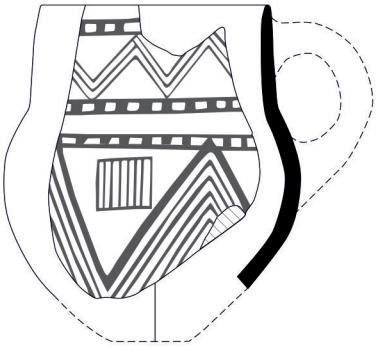
Tip 6

1

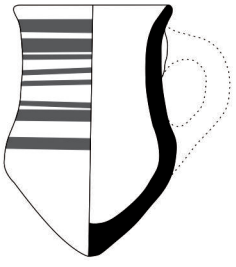

2

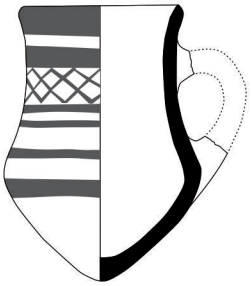
3

Tip 7

4

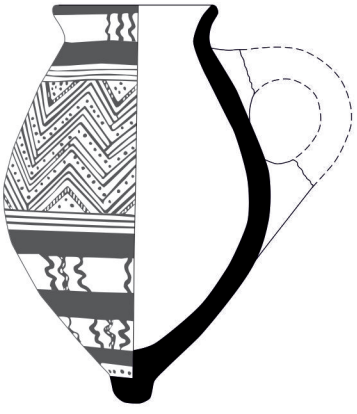
1

Tip 8

2

Tip 9

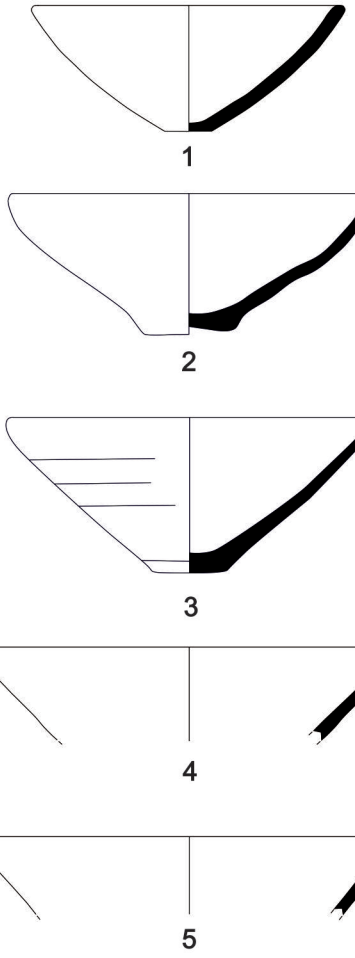

3

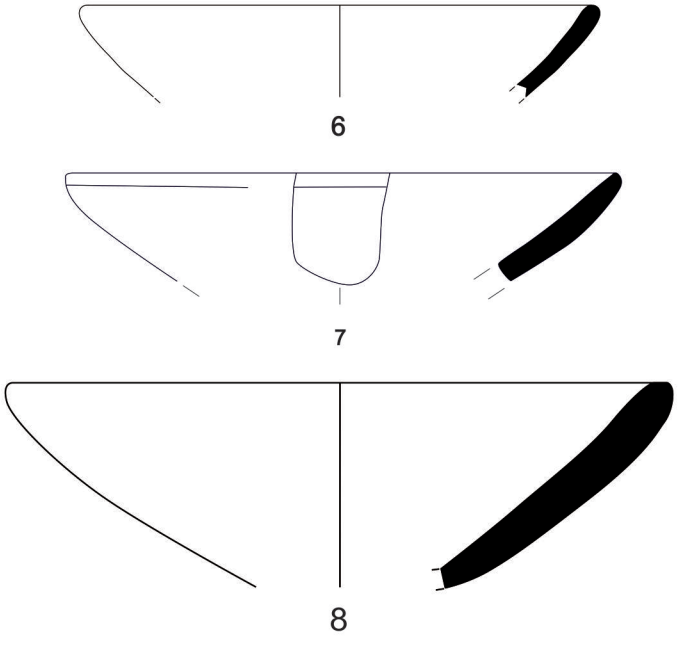
Levha 14

ÇANAKLAR

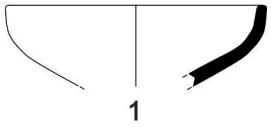
Tip 1a

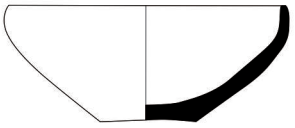
Tip 1b

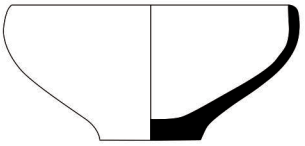
Tip 2a

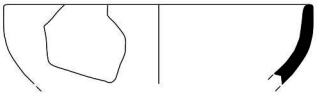
1

2

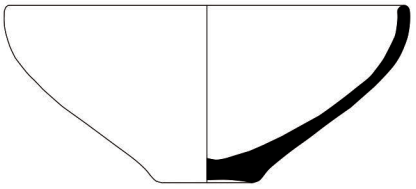
3

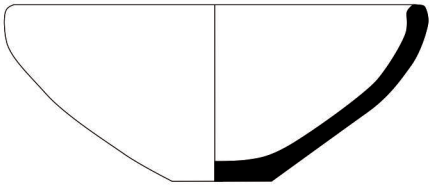
4

5

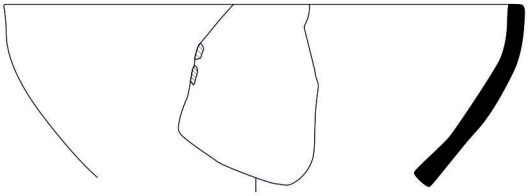

6

7

Tip 2b

8

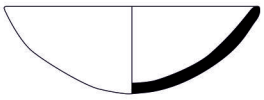
Levha 16

Tip 3a

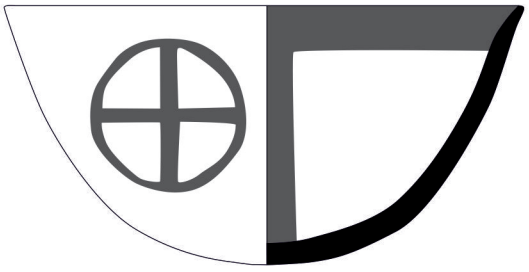
1

Tip 3b

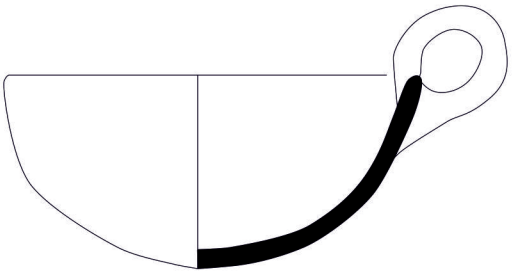
2

Tip 4a

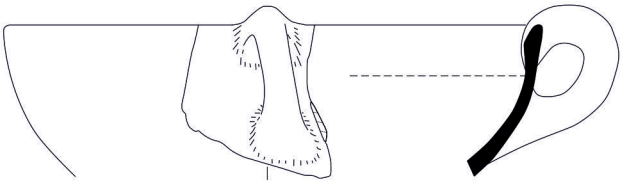
3

Tip 4b

4

Tip 4c

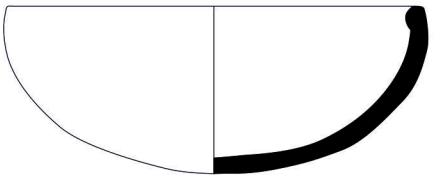

5

5 cm

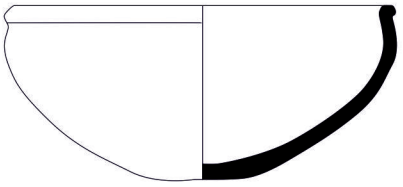
Levha 17

Tip 5a

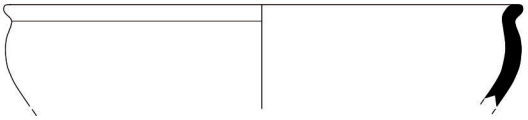

1

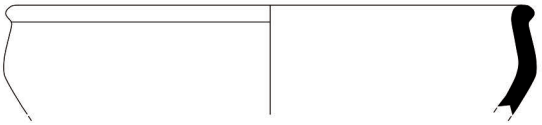
Tip 5b

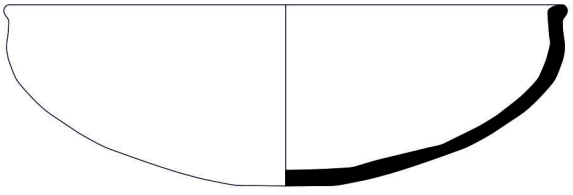
2

3

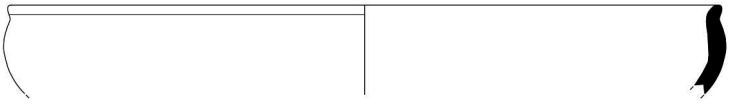

4

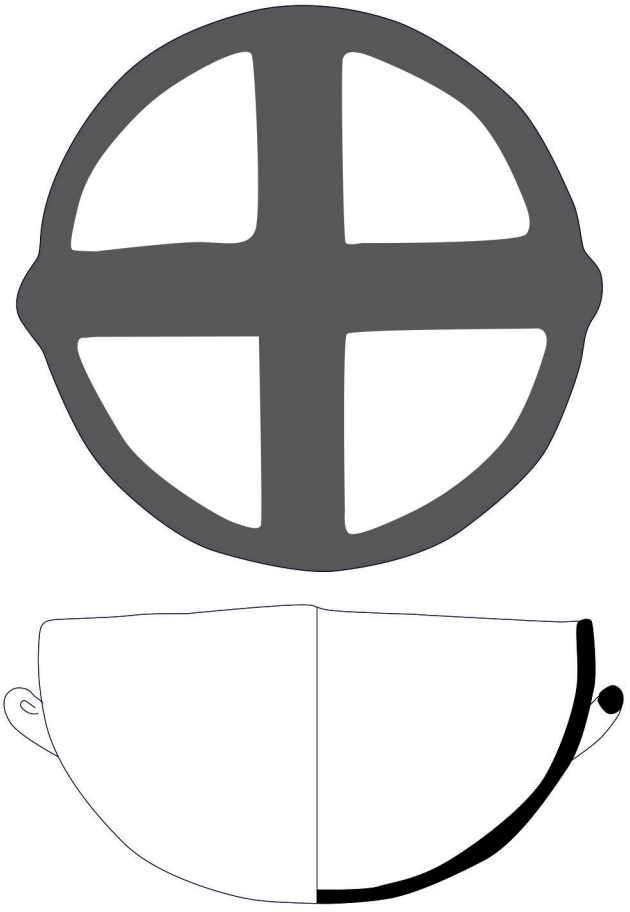
5

Tip 6

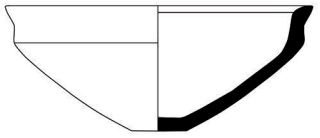
6

Tip 7

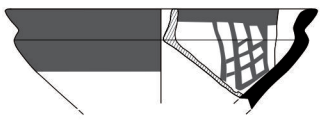

1

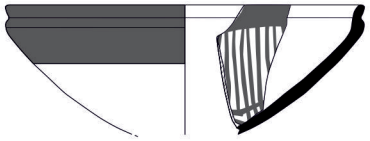
Tip 8a

2

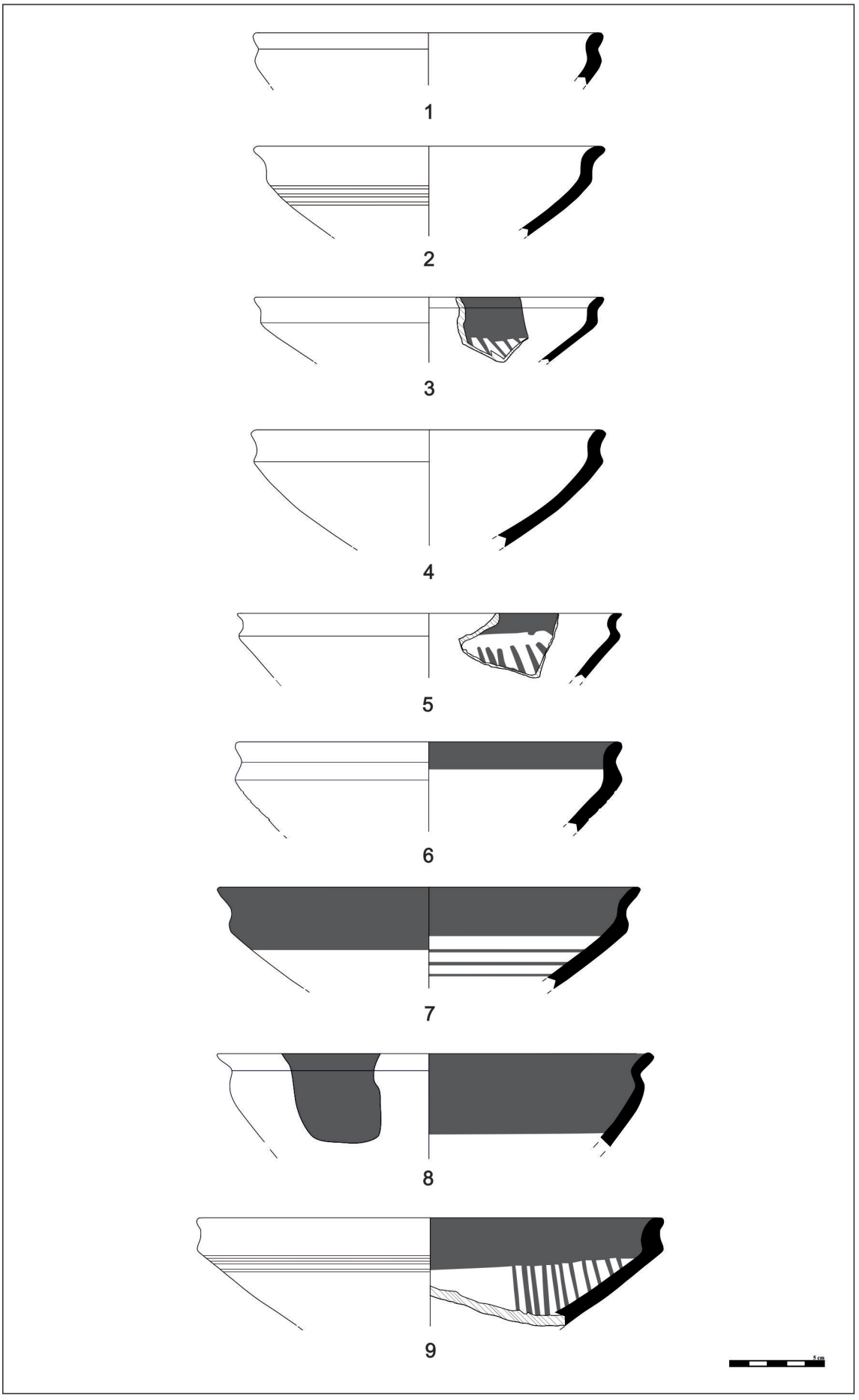

3

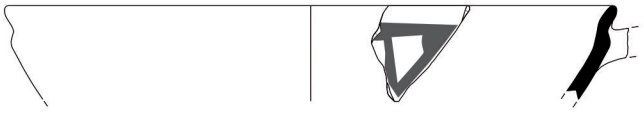
4

Levha 19

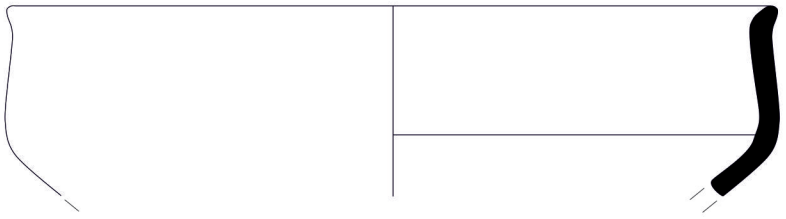
Levha 20

Tip 8b

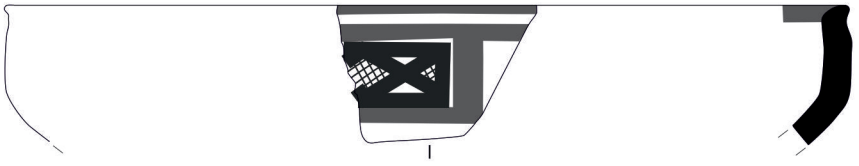

1

Tip 9a

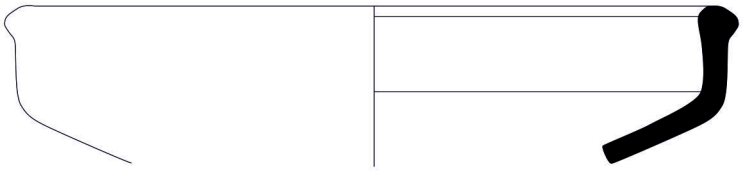

2

3

Tip 9b

4

Tip 10

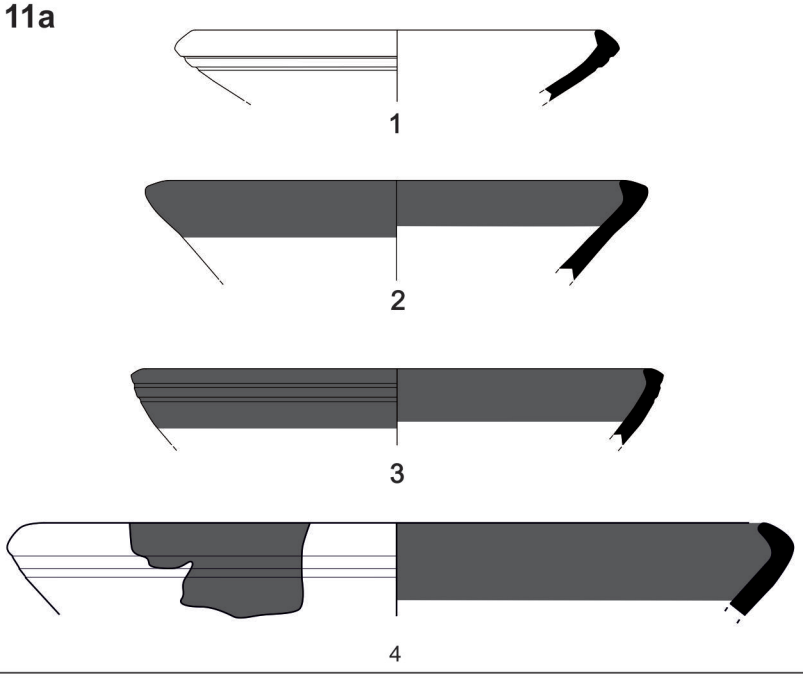
5

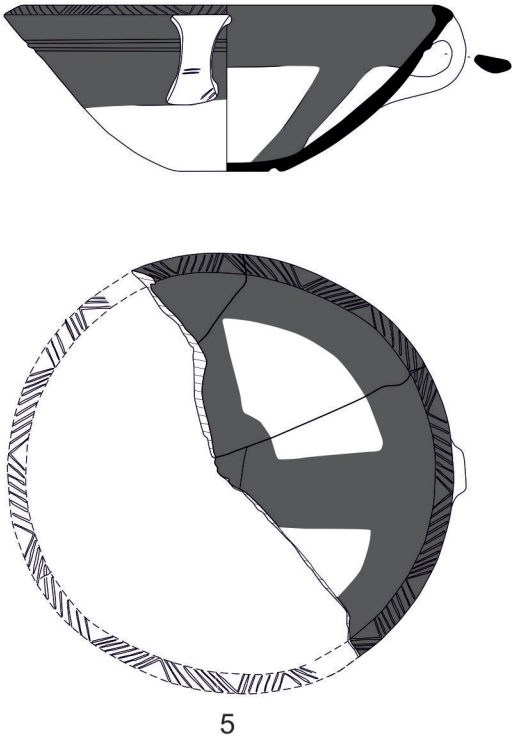
6

Levha 21

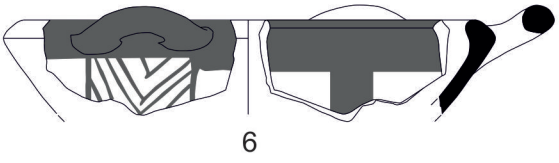
Tip 11a

Tip 11b

Tip 11c

Tip 12

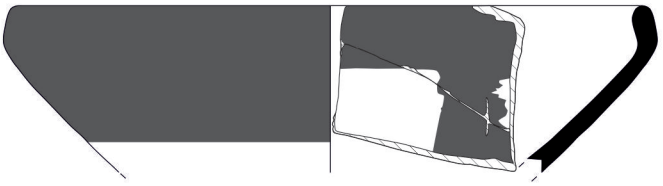
1

2

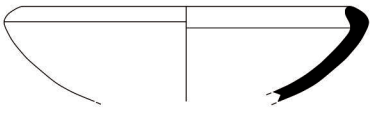

3

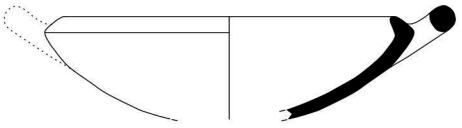

4

Tip 13

5

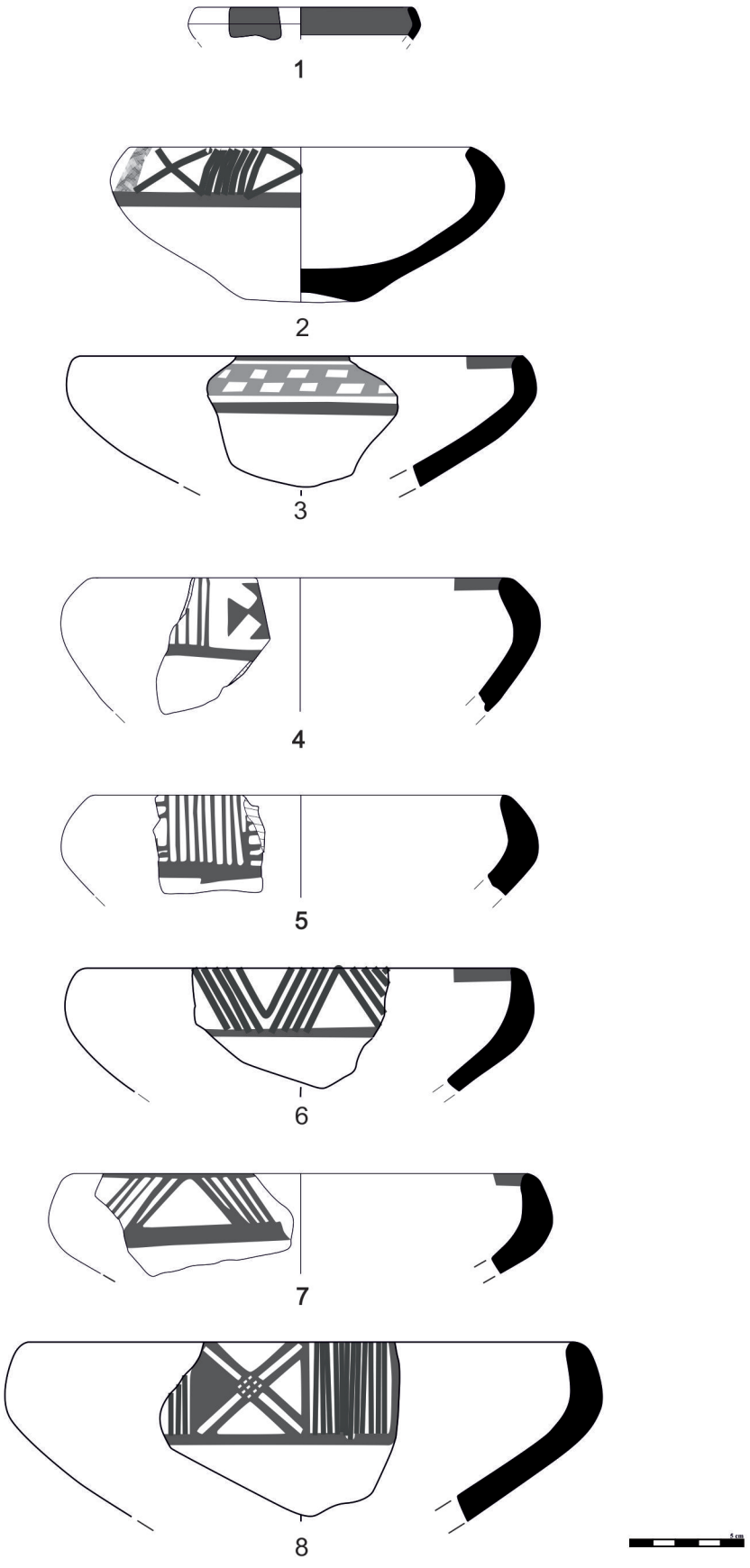
6

7

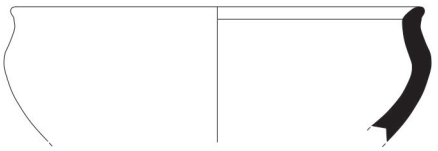

Tip 14a

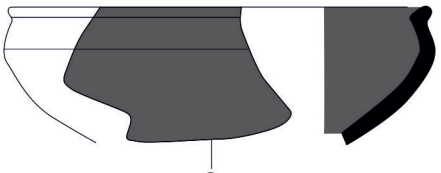

Levha 24

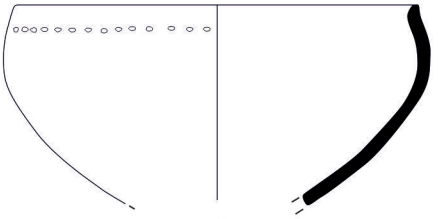
Tip 14b

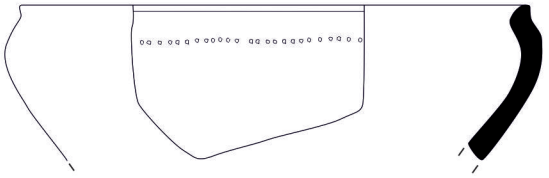
1

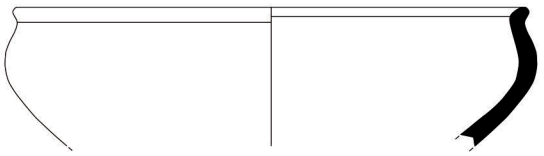
2

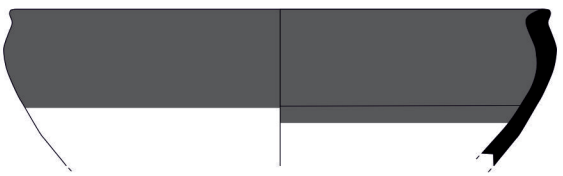
3

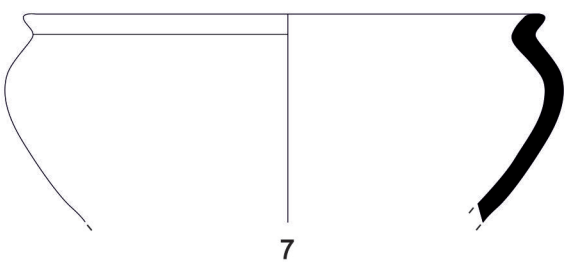
4

5

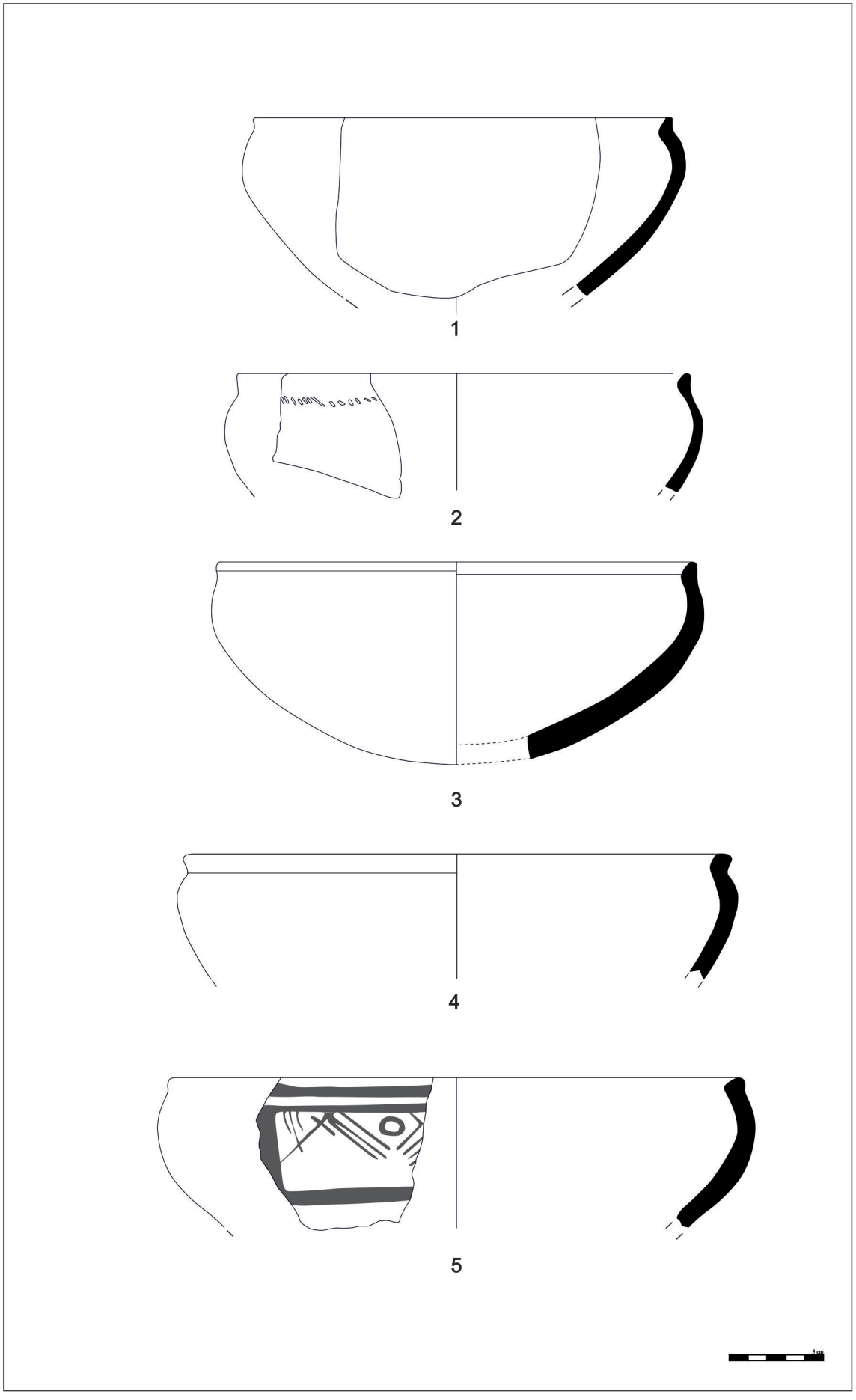

6

7

Levha 25

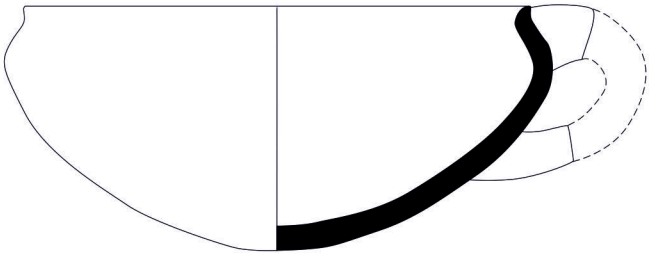

Tip 14c

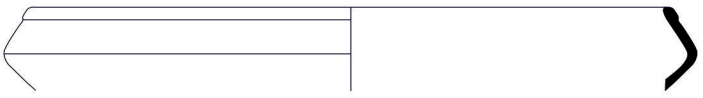
1

Tip 14d

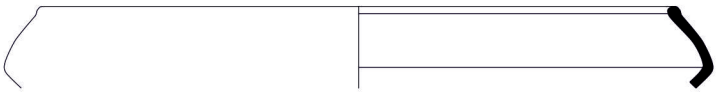

2

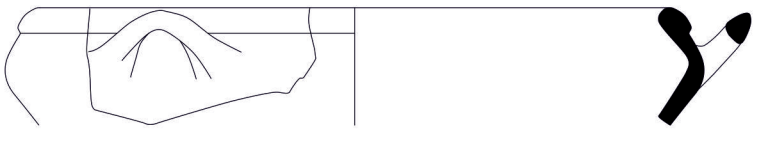
Tip 14e

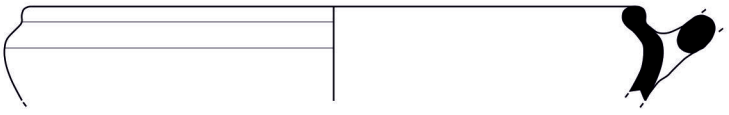
4

5

6

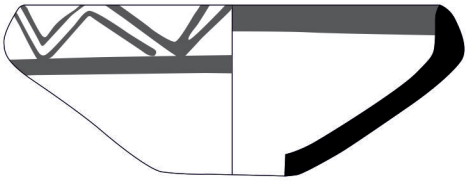
7

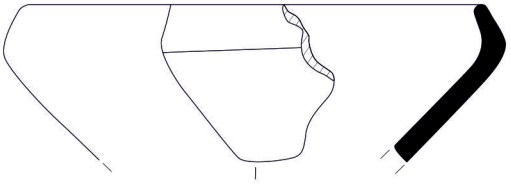
Tip 15a

1

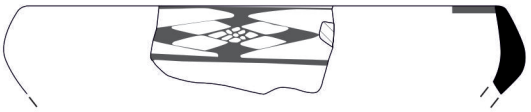
2

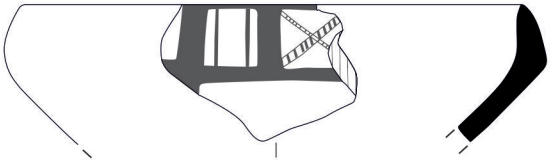
3

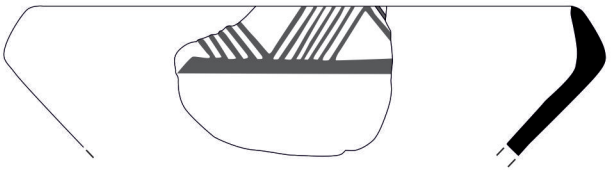
4

5

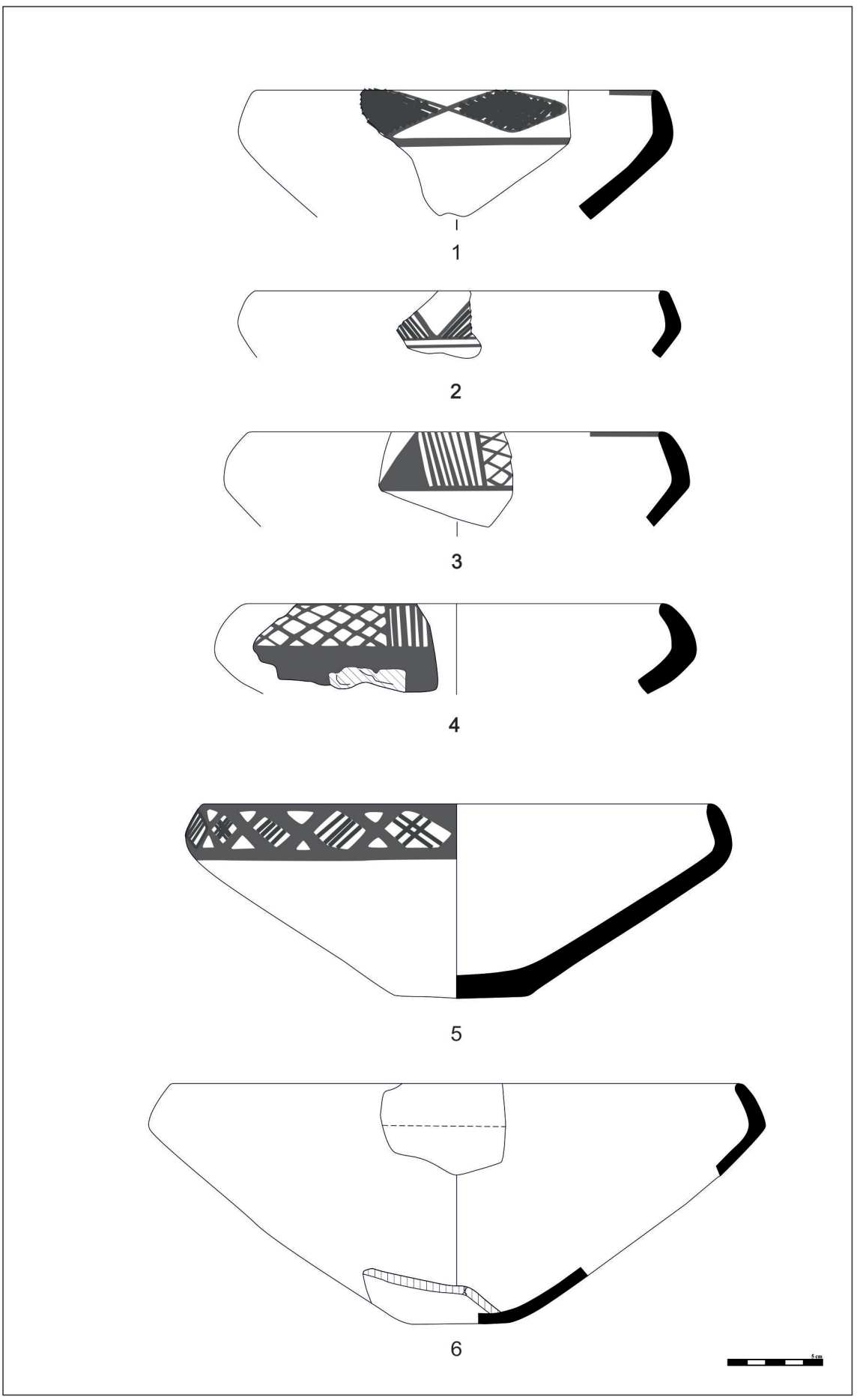
6

7

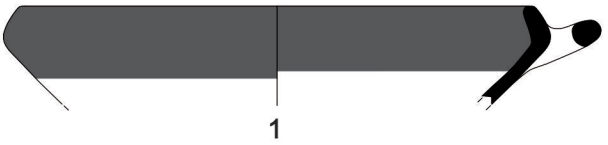

Levha 28

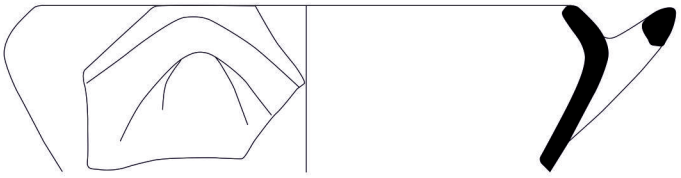

Levha 29

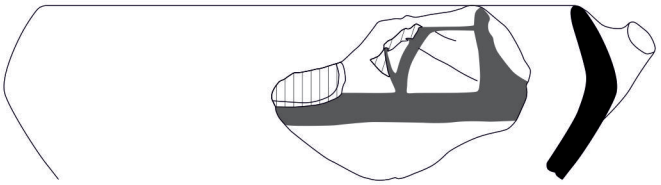
Tip 15b

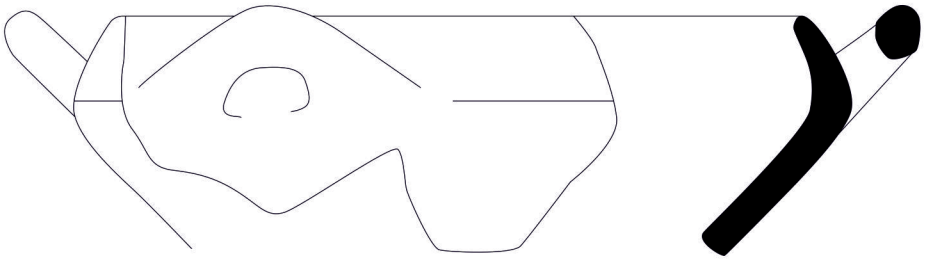
1

2

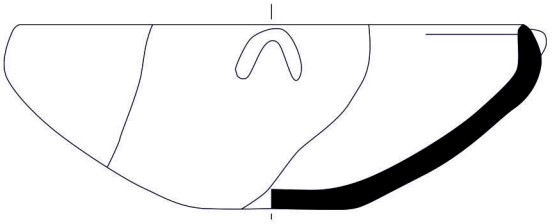

3

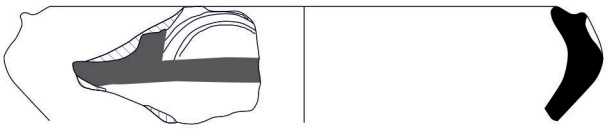

4

Tip 15c

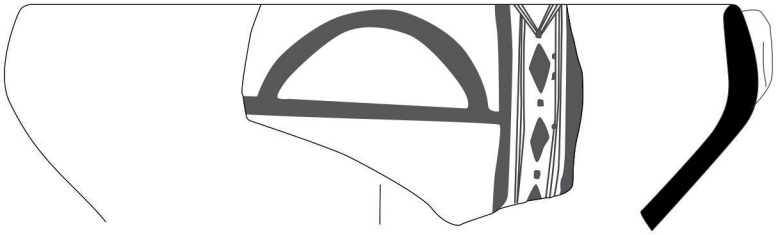

5

6

Levha 30

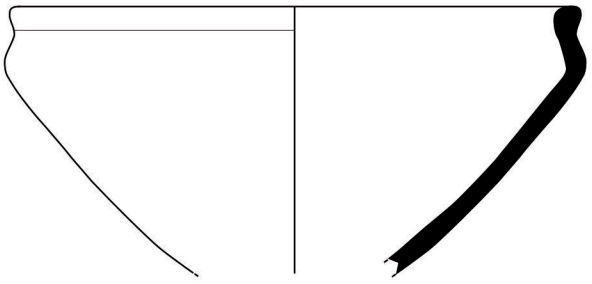

1

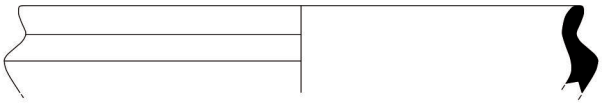
Tip 15d

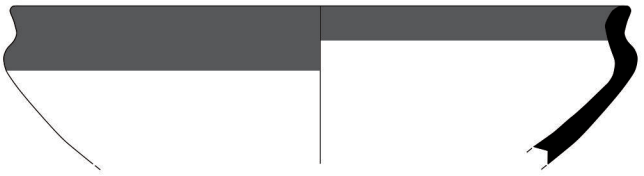
2

3

4

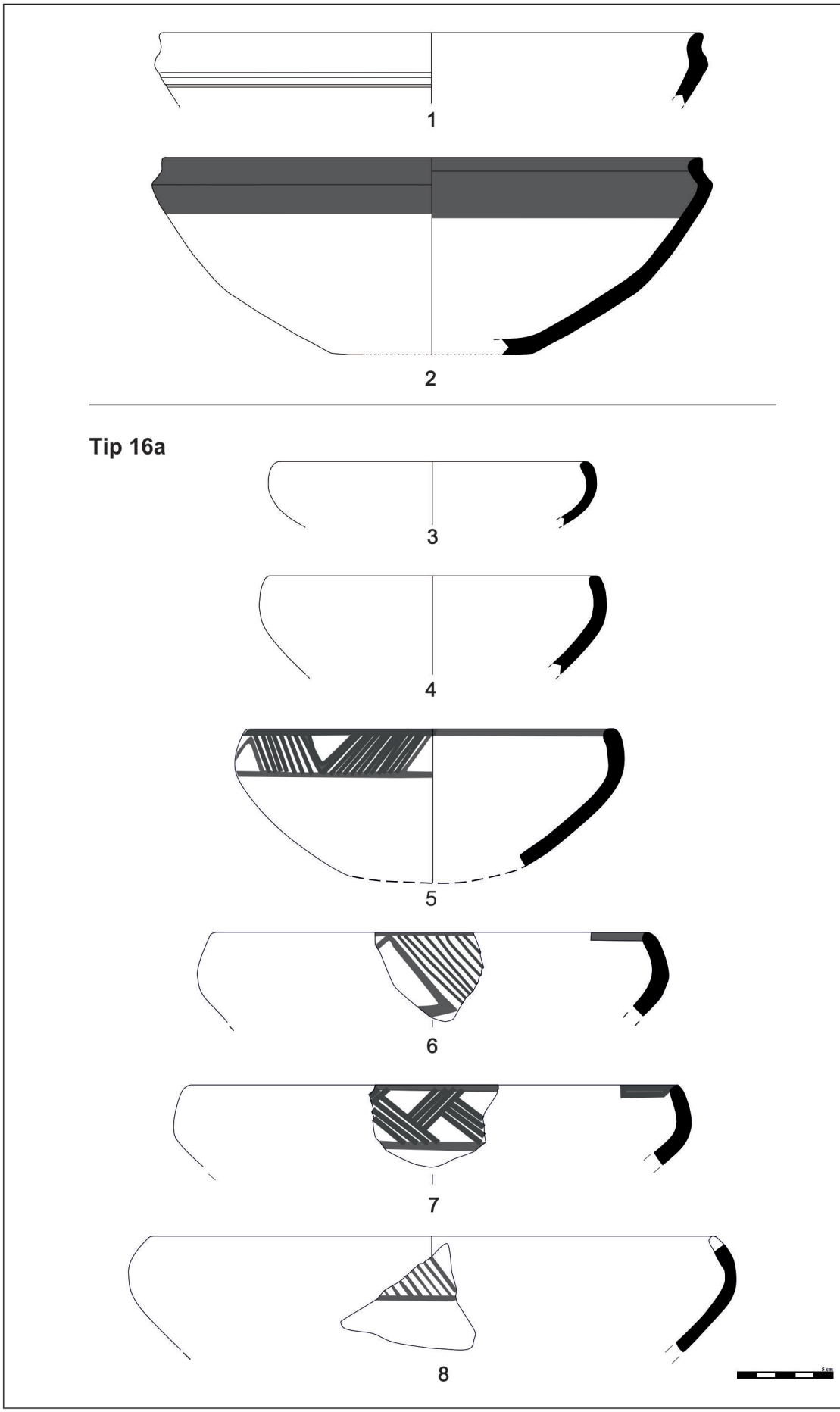

5

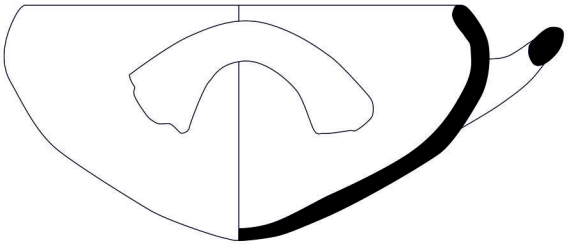
6

Levha 31

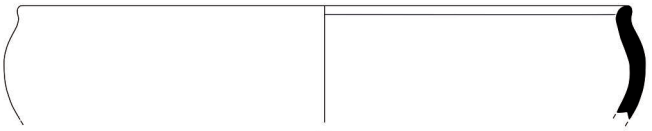
Levha 32

Tip 16b

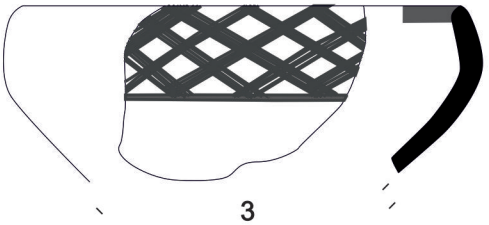
1

Tip 16c

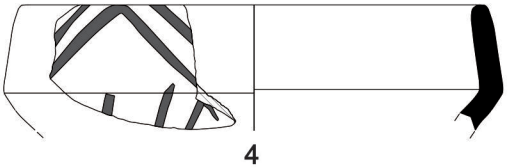

2

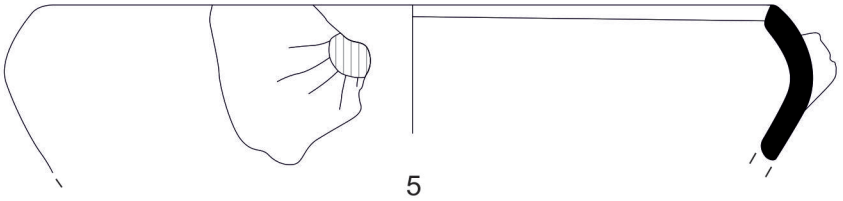
Tip 17a

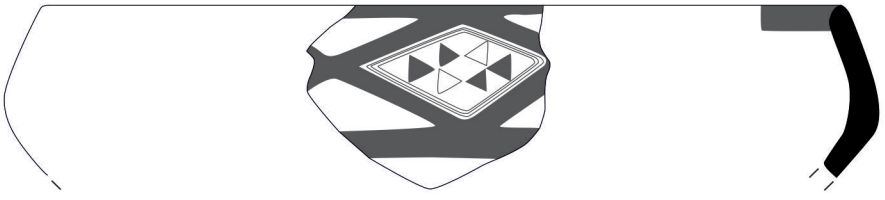
3

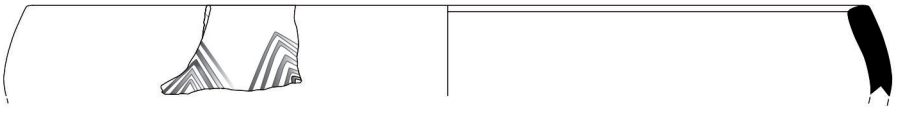
4

5

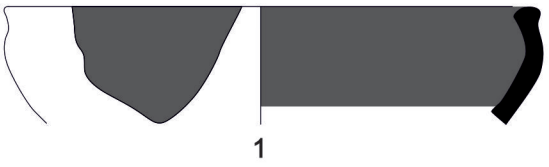
6

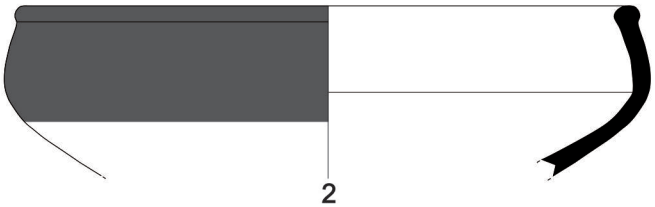
7

Levha 33

Tip 17b

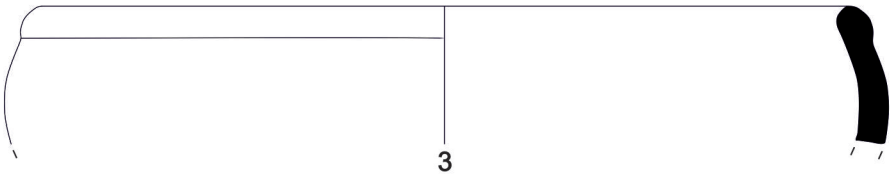

1

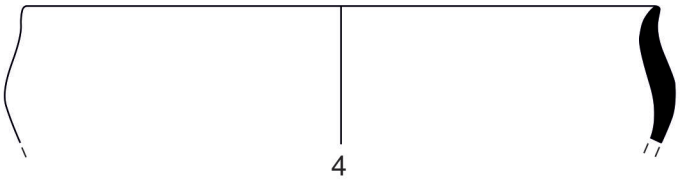
2

Tip 17c

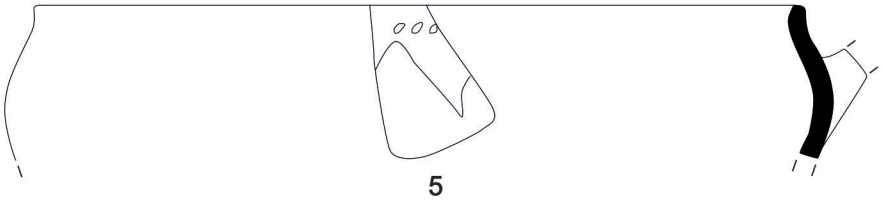

3

Tip 18

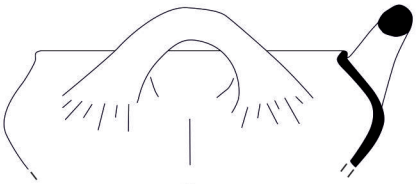

4

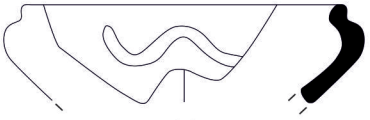

5

Tip 19

6

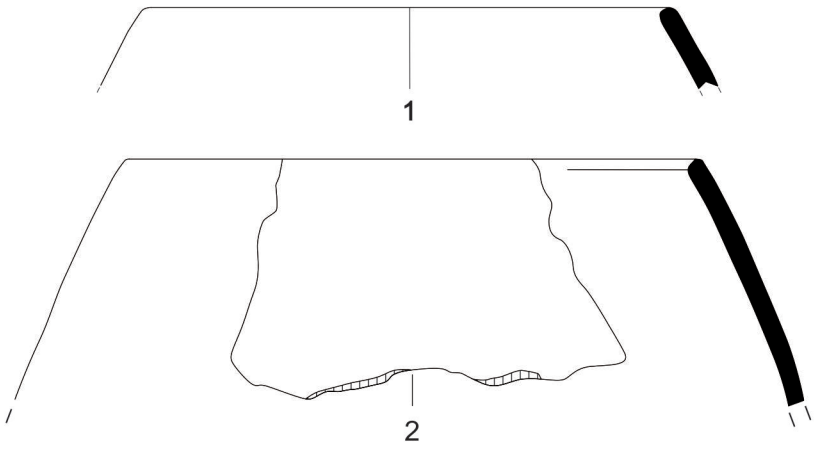

7
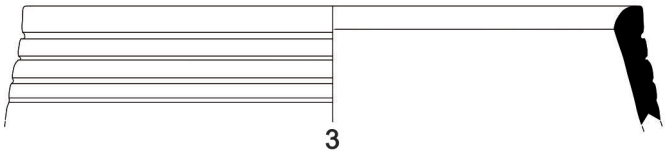
Levha 34

ÇÖMLEKLER

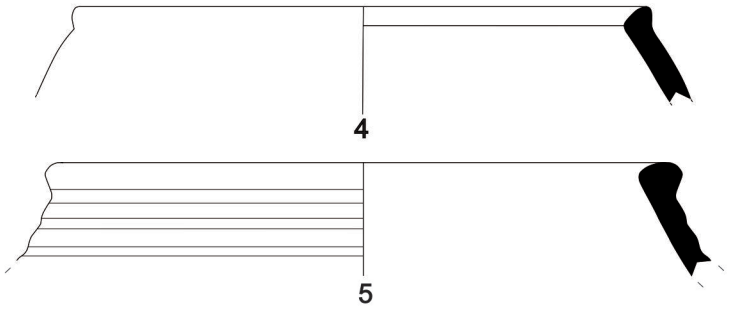
Tip 1a

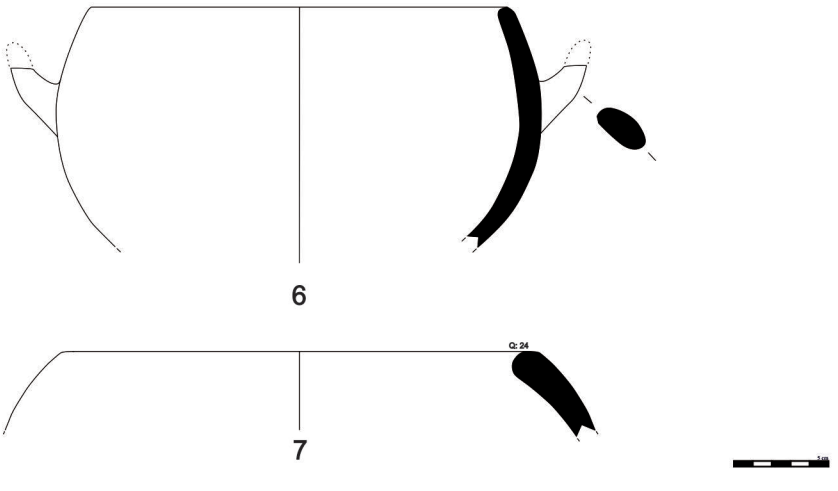
Tip 1b

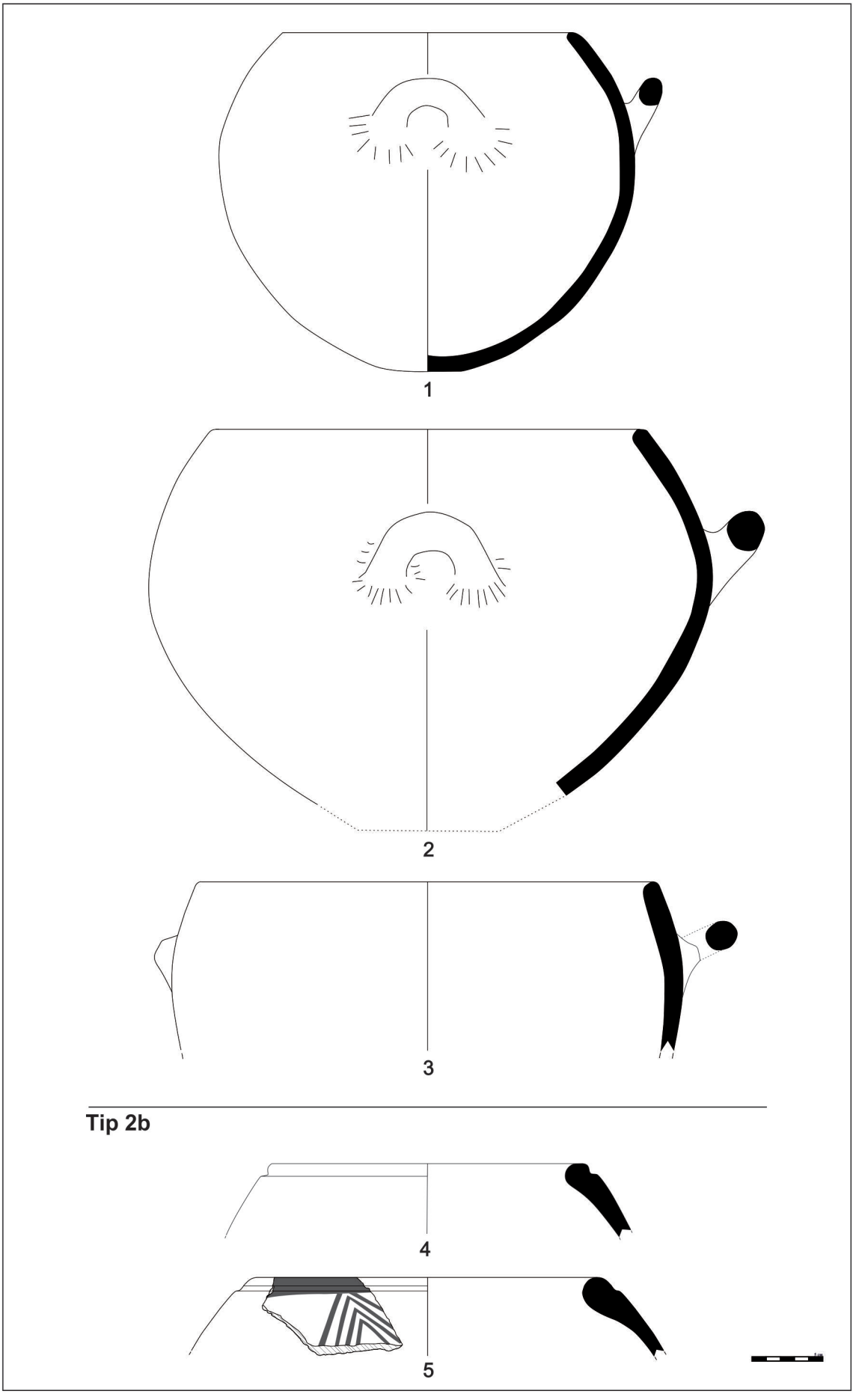
Tip 1c

Tip 2a

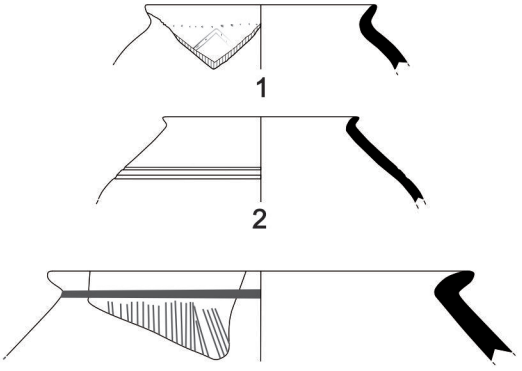

Levha 35

Levha 36

Tip 3a

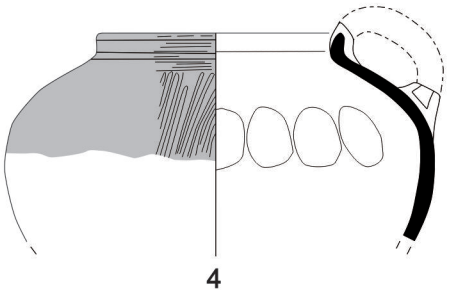

1

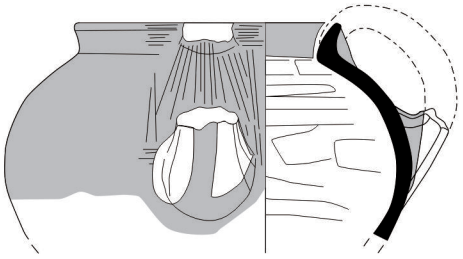
2

3

Tip 3b

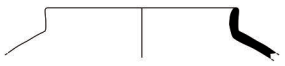

4

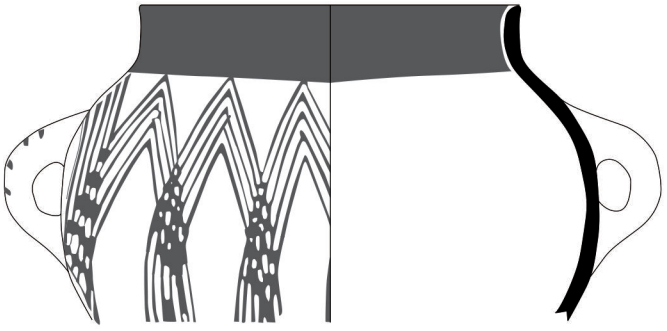
5

Tip 4

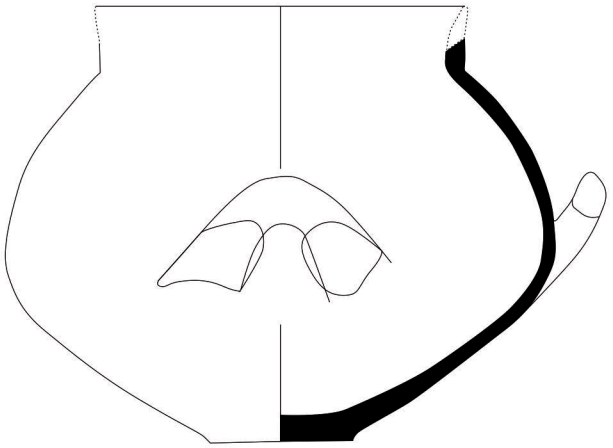
6

Tip 5

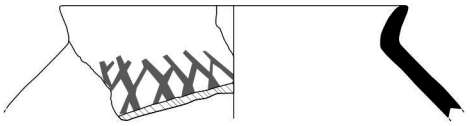
7

Tip 6

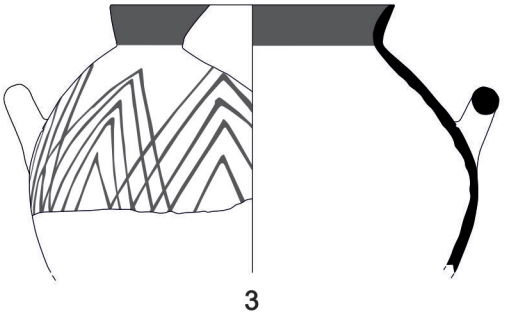

1

Tip 7

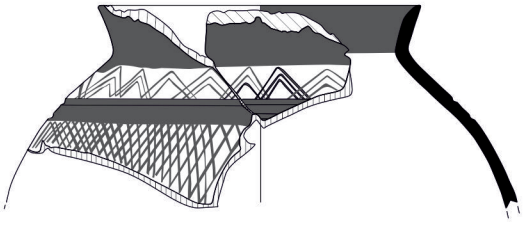

2

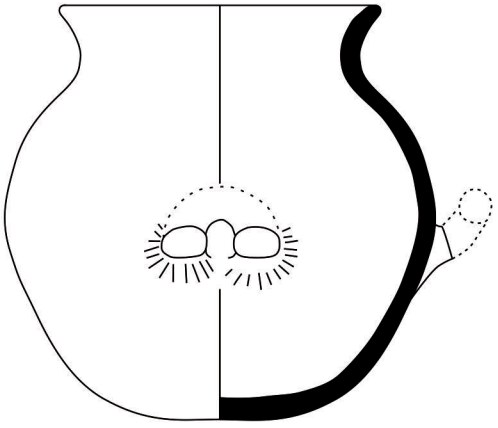
3

Tip 8

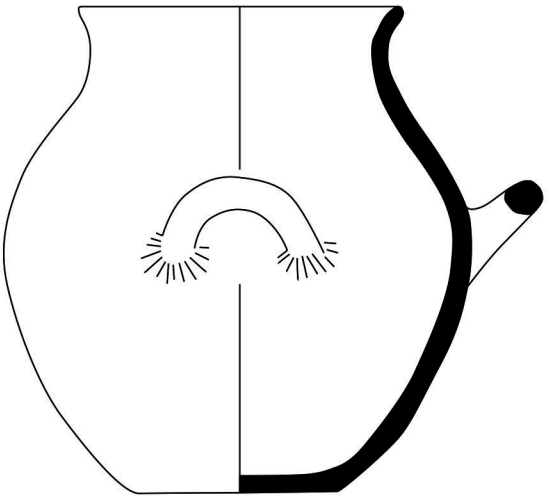

1

Tip 9

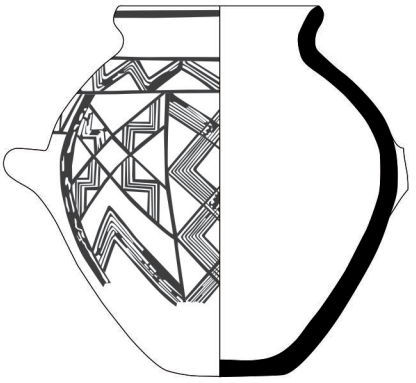
2

3

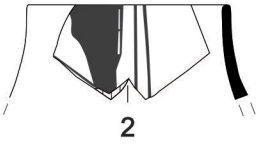
Levha 39

Tip 10

1

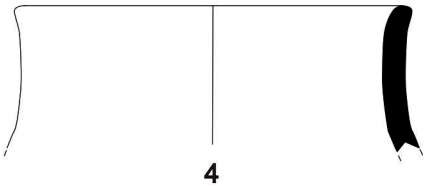
Tip 11

2

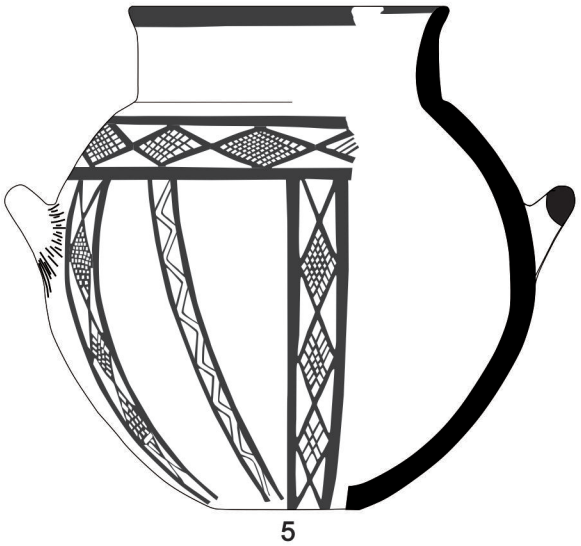

3

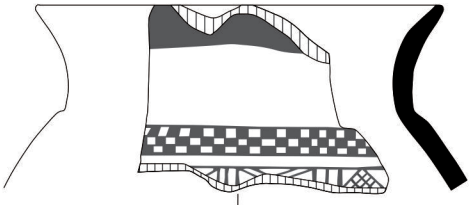
4

Tip 12a

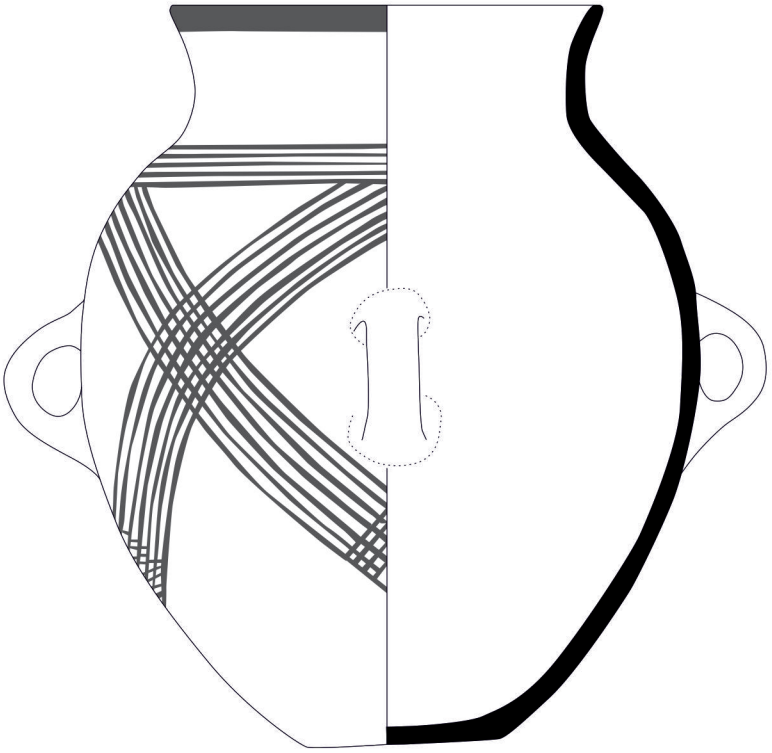
5

Levha 40

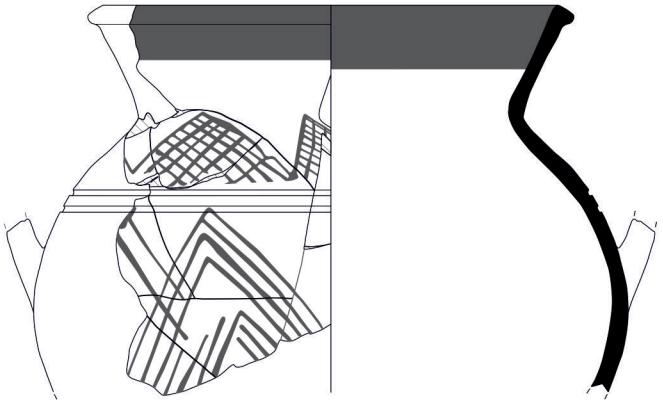
1

Tip 12b

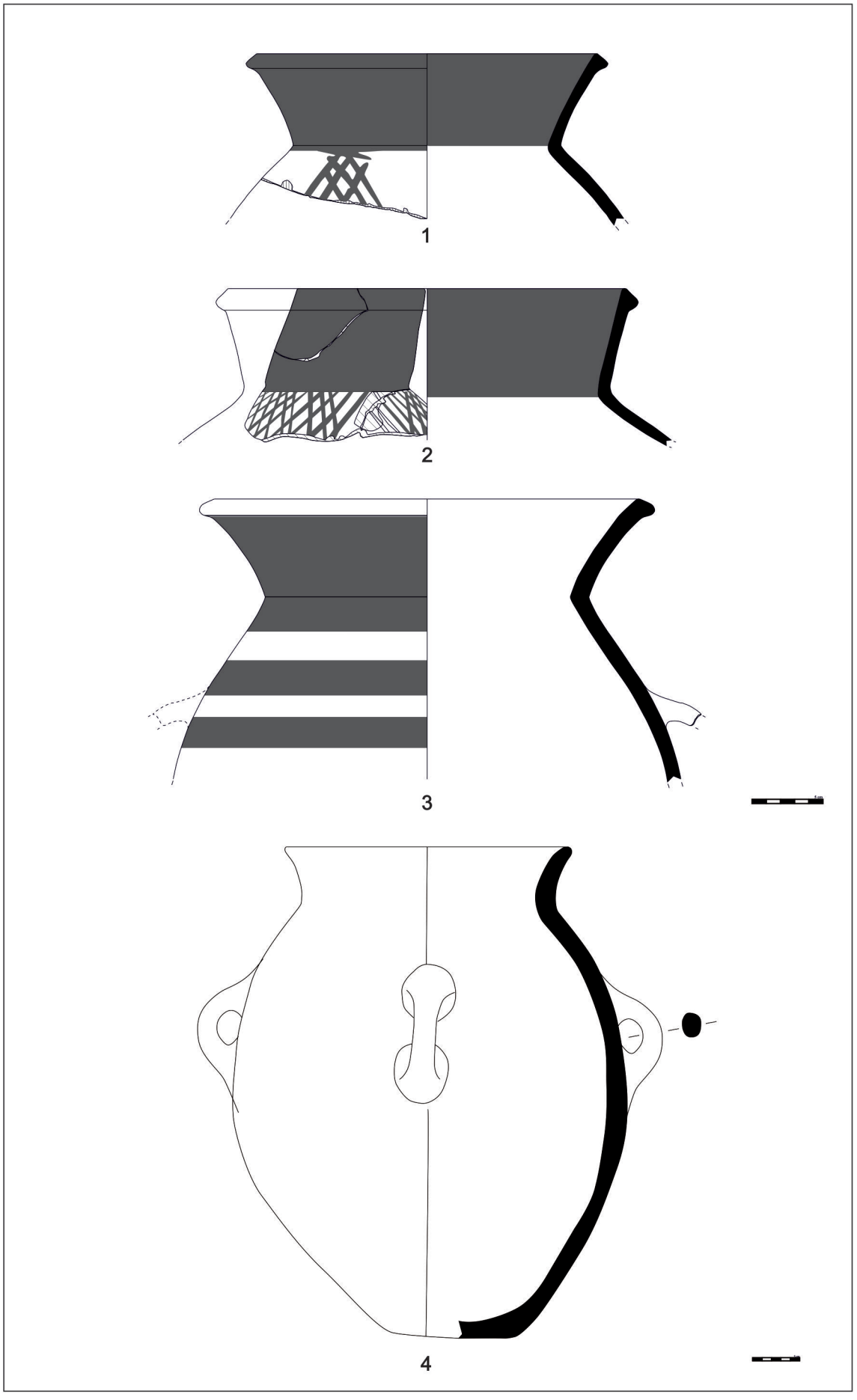
2

Tip 13a

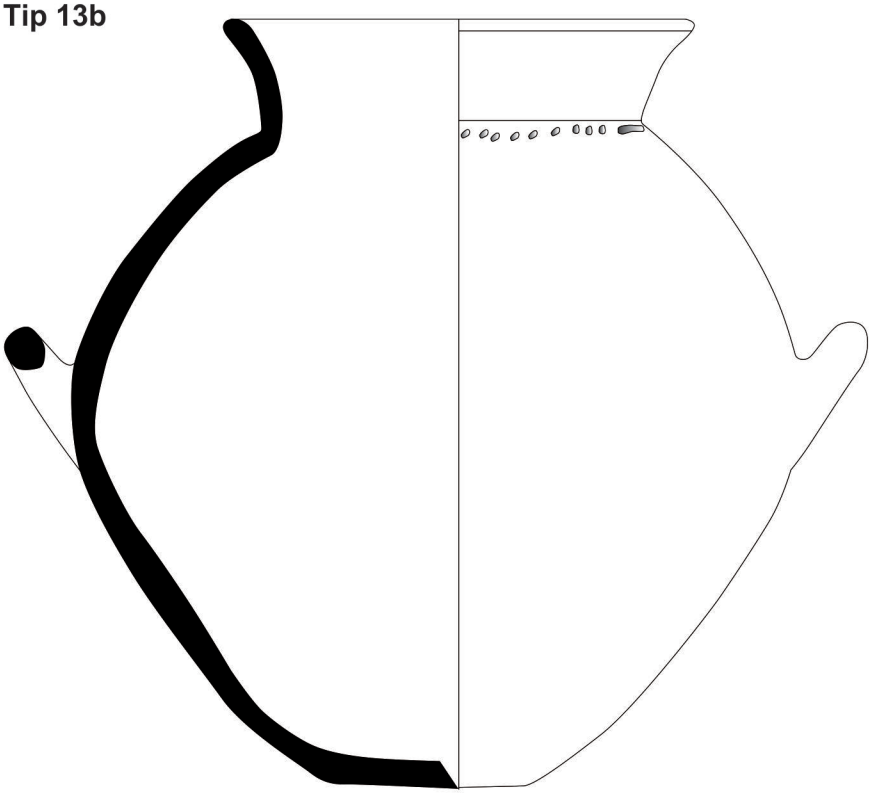
3

Levha 41

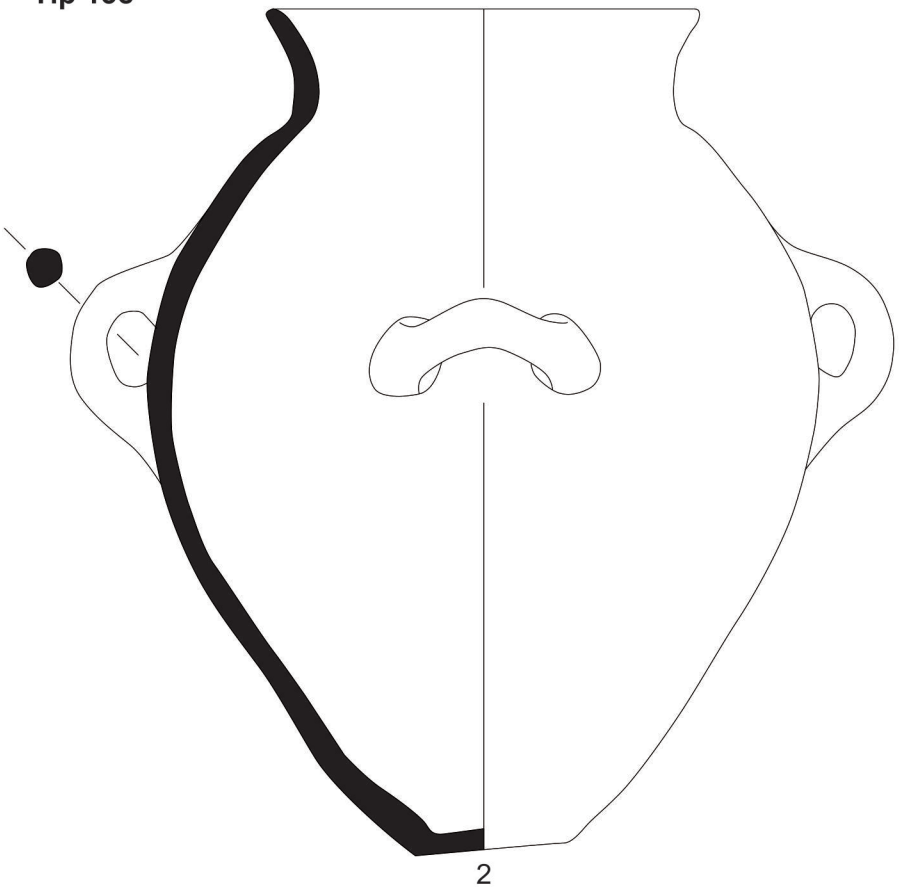
Levha 42

Tip 13b

1

Tip 13c

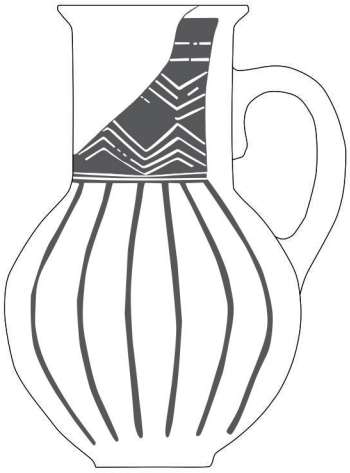

2

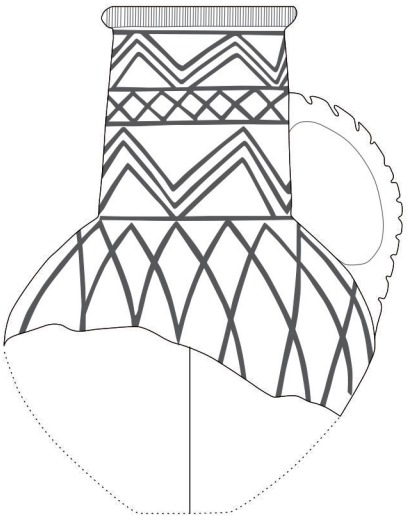
Levha 43

TESTİLER

Tip 1

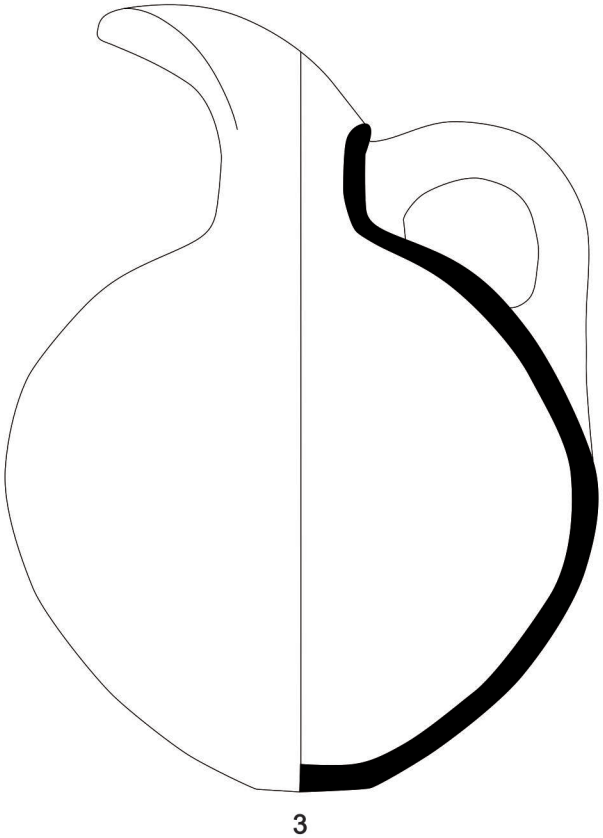

1

2

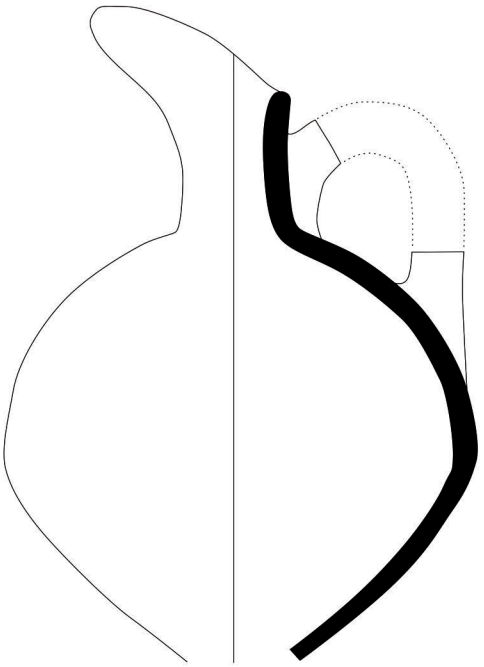
Tip 2

3

Levha 44

Tip 3

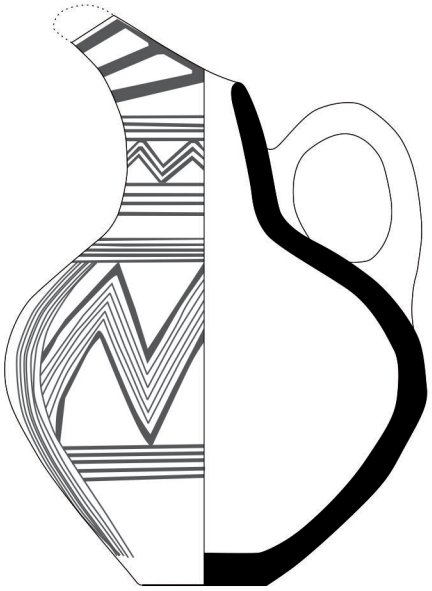
1

Tip 4

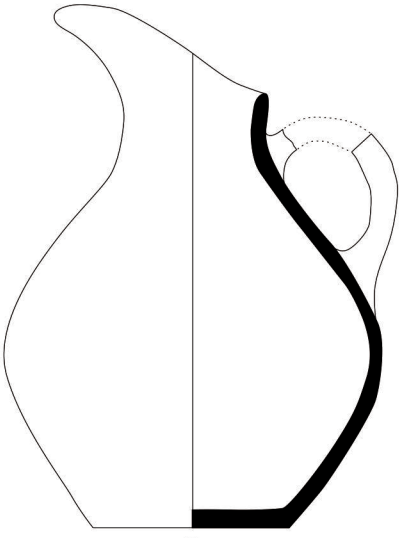
2

Levha 45

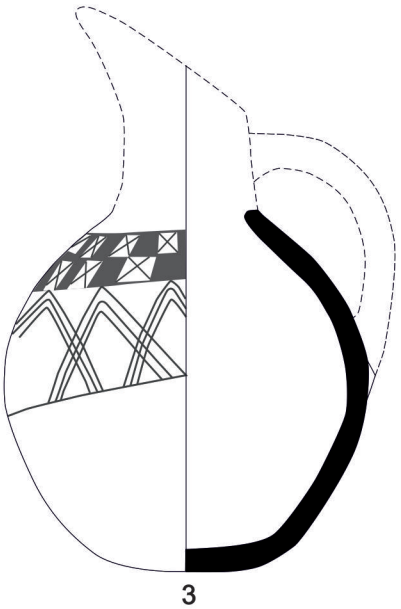

1

Tip 5

2

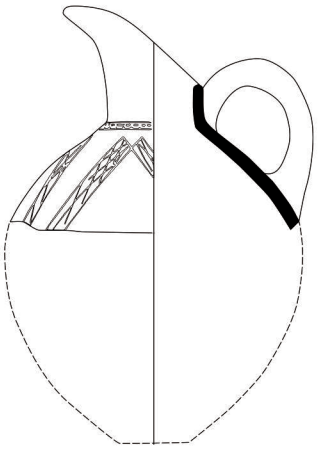

3

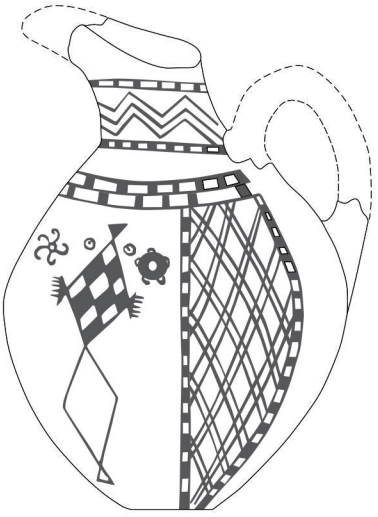
Tip 6

1

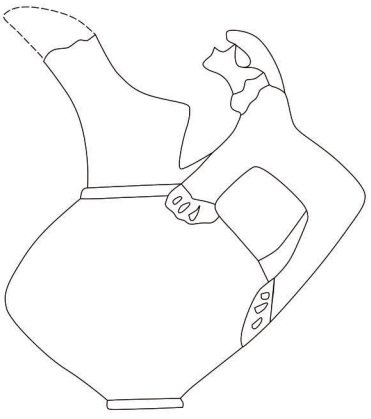

2

3

Tip 7

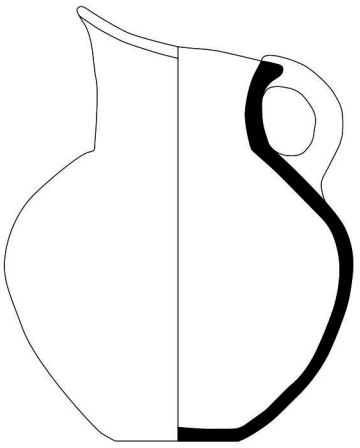

4

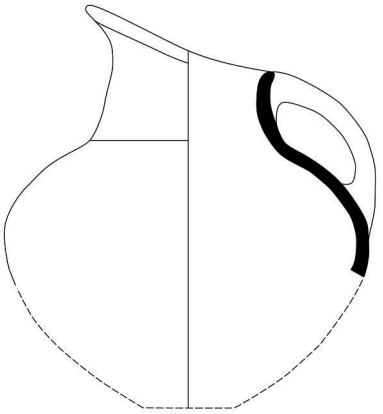

Levha 47

Tip 8

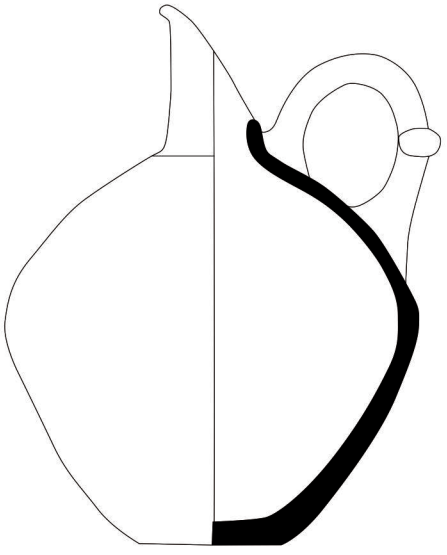

1

2

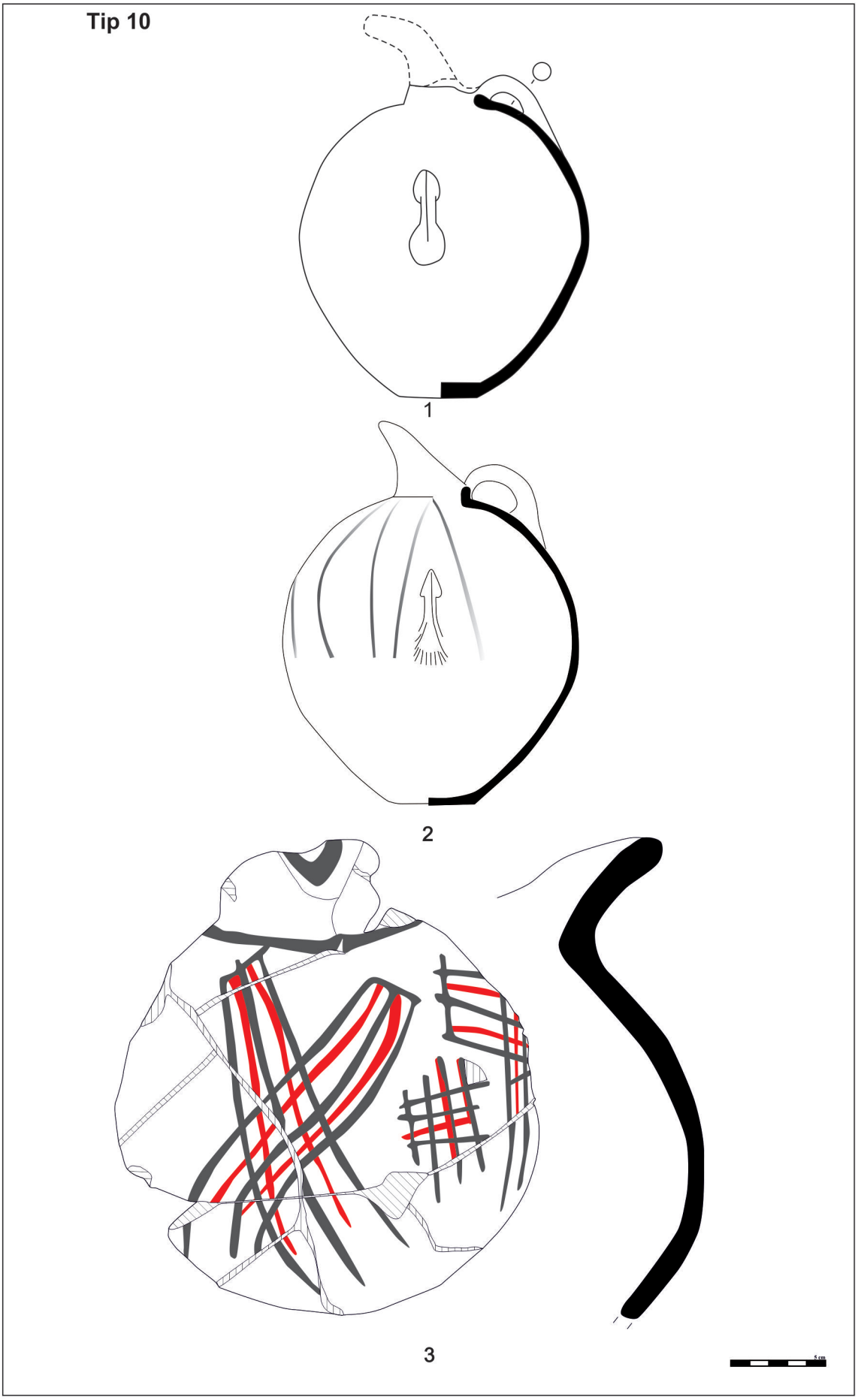
Tip 9

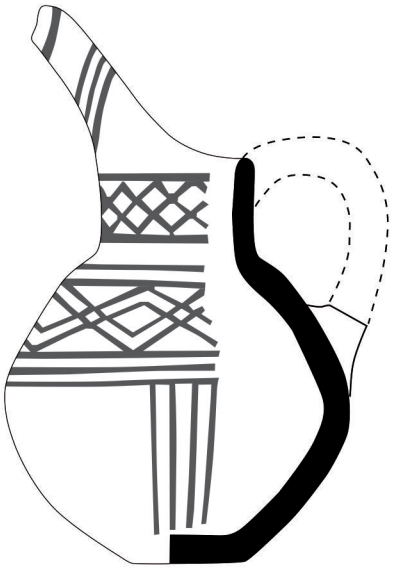
3

Levha 48

Tip 10

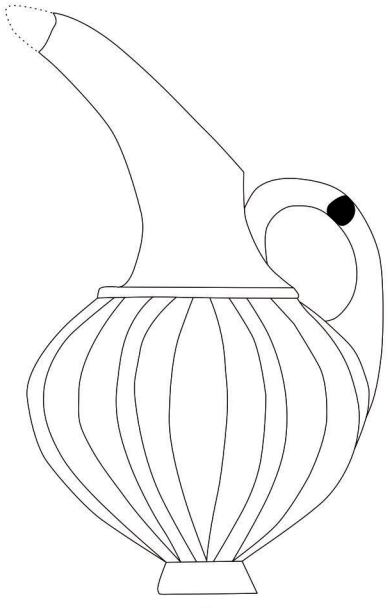
Tip 11

1

5 cm

Tip 12

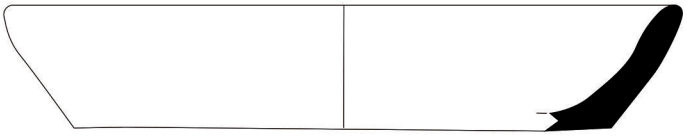
2

5 cm

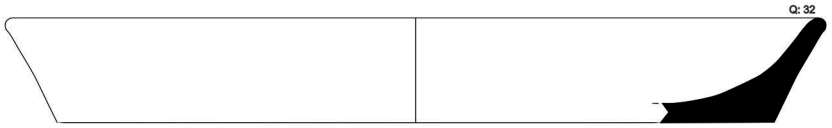
Levha 50

TEPSİLER

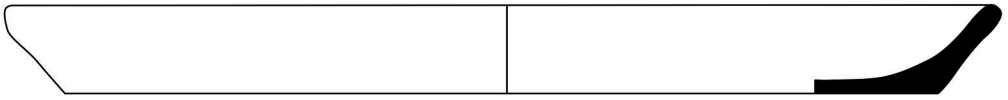
Tip 1a

1

2

3

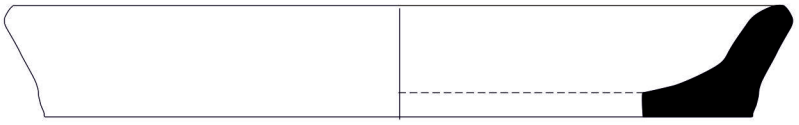
Tip 1b

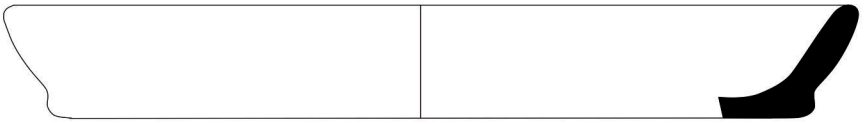
4

5

6

7

Levha 51

Tip 2a

1

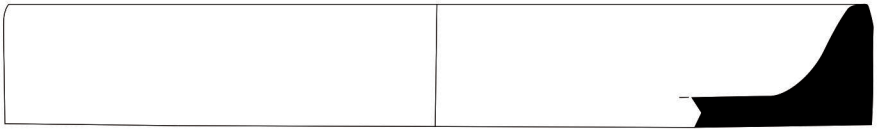
Tip 2b

2

3

4

Tip 2c

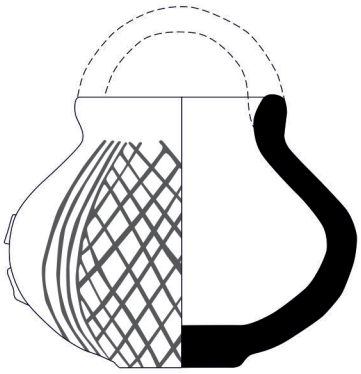
5

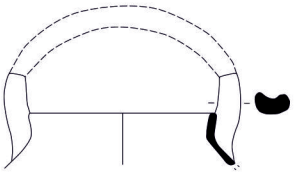
Levha 52

ÇAYDANLIKLAR

Tip 1

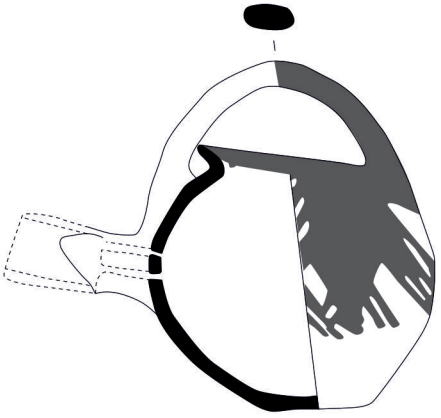

1

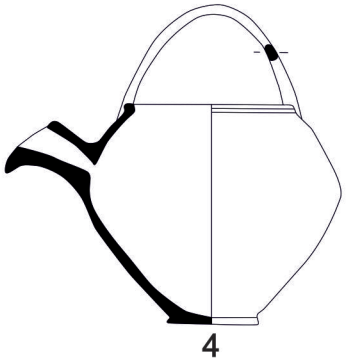
2

Tip 2

3

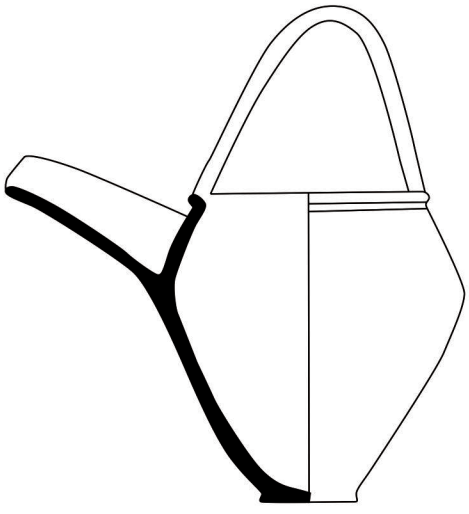
Tip 3a

4

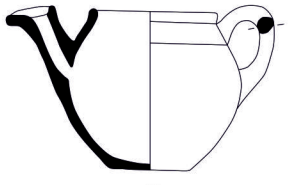

Levha 53

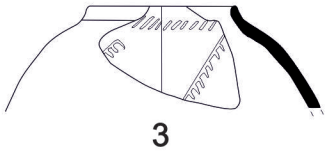

1

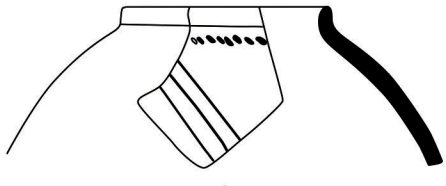
Tip 5

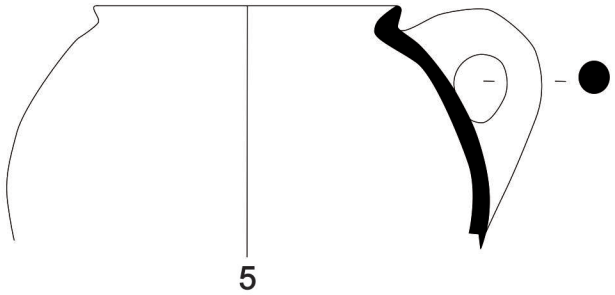
2

3

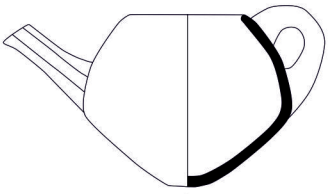
4

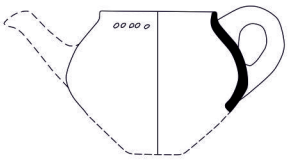
5

Tip 6

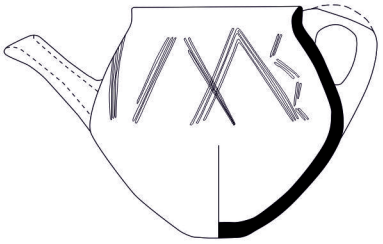

1

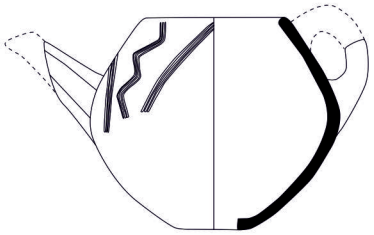

2

Tip 7

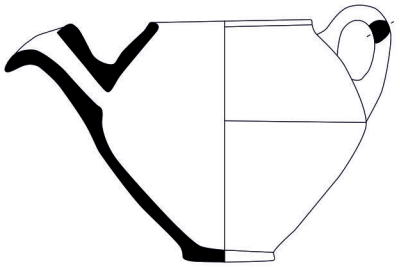
3

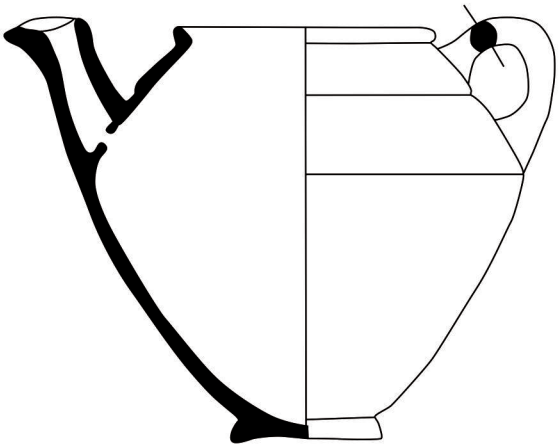
4

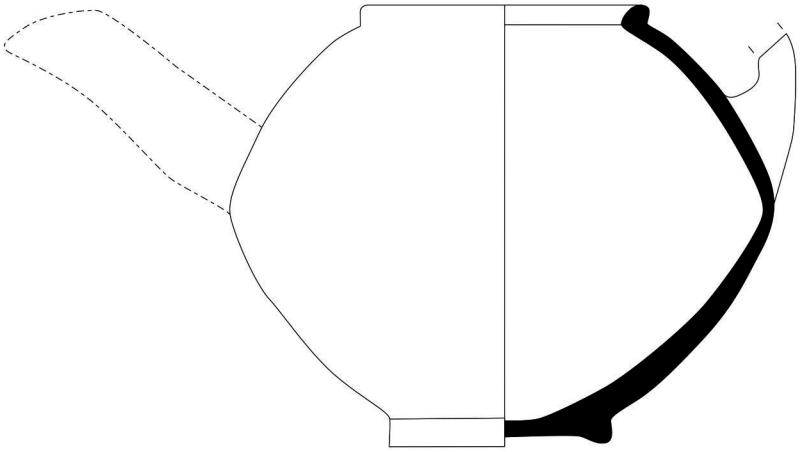
Tip 8

1

2

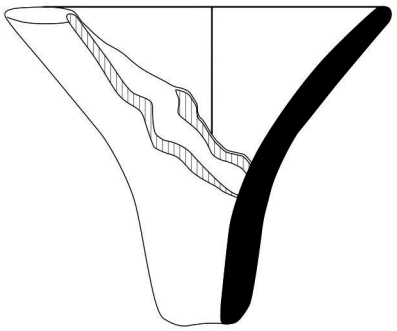
3

Levha 56

HUNİLER

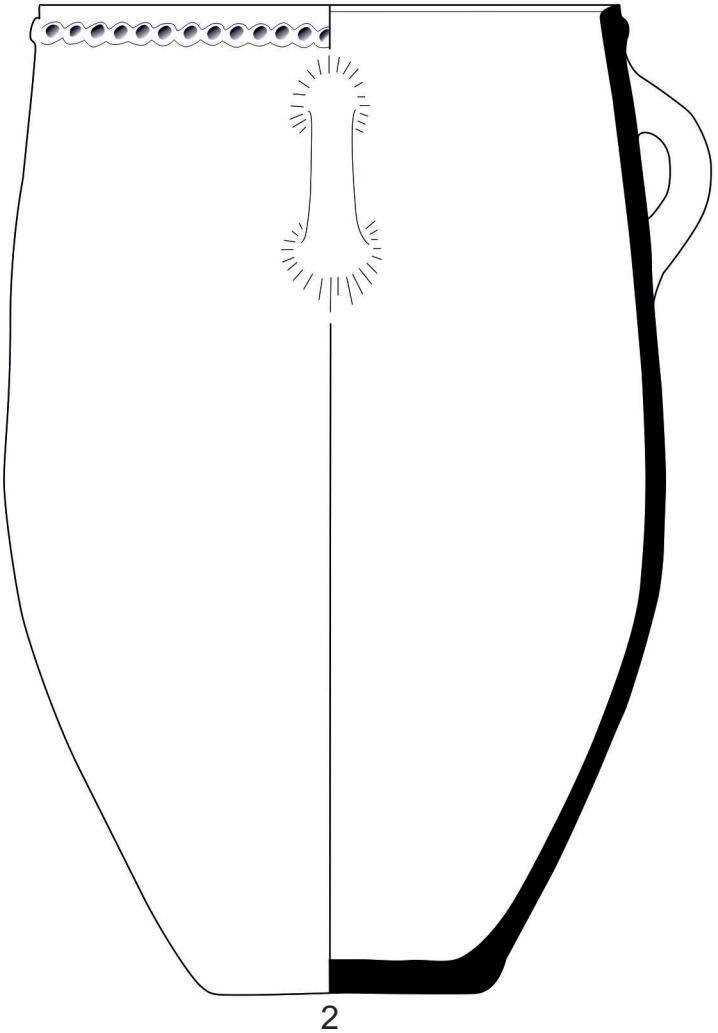
Tip 1

1

KÜPLER

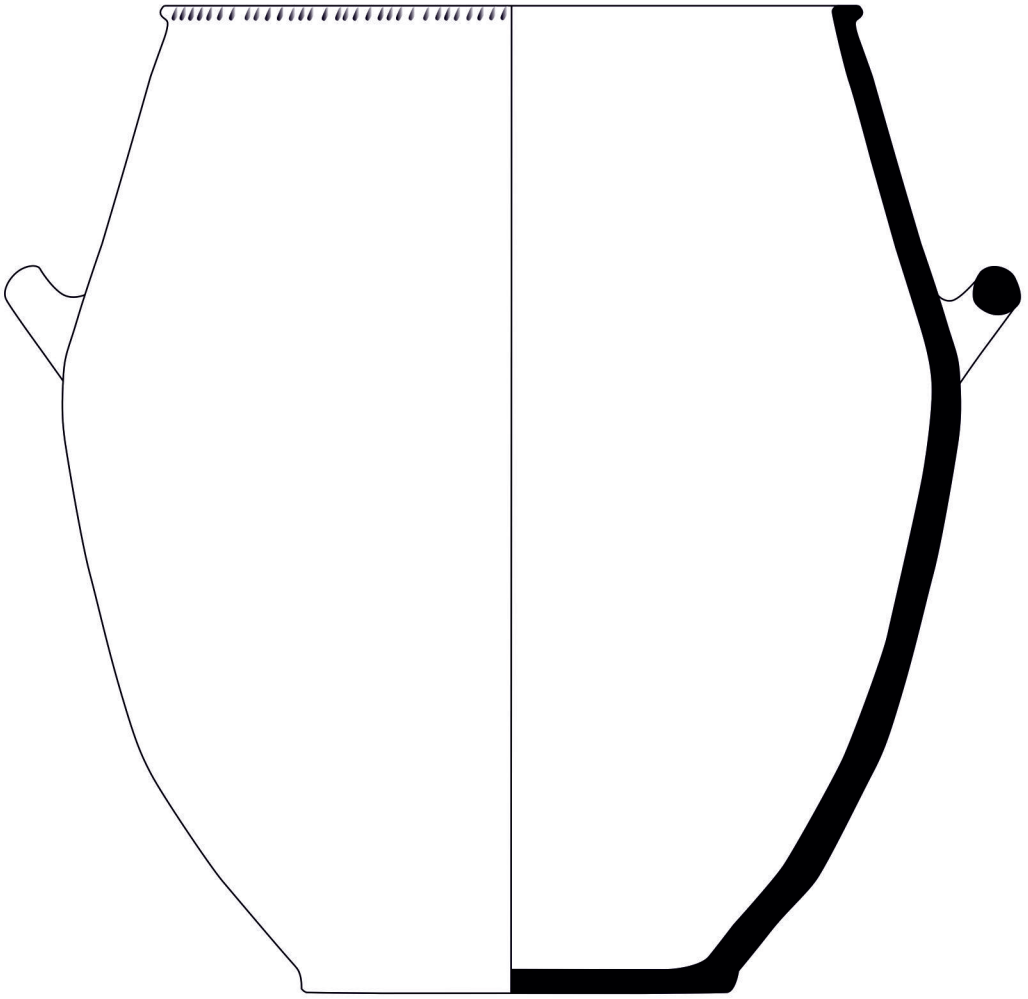
Tip 1

2

Levha 57

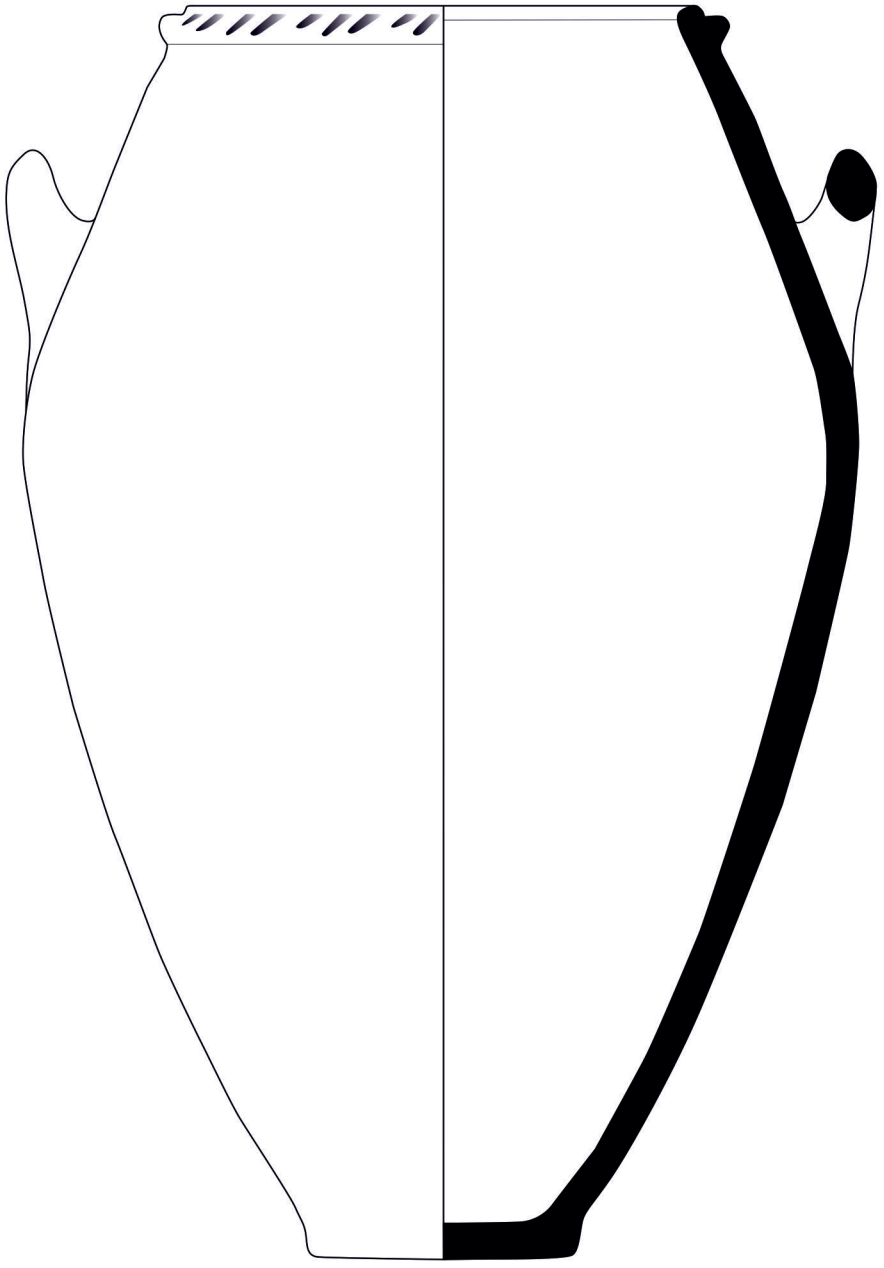
Tip 2

1

Levha 58

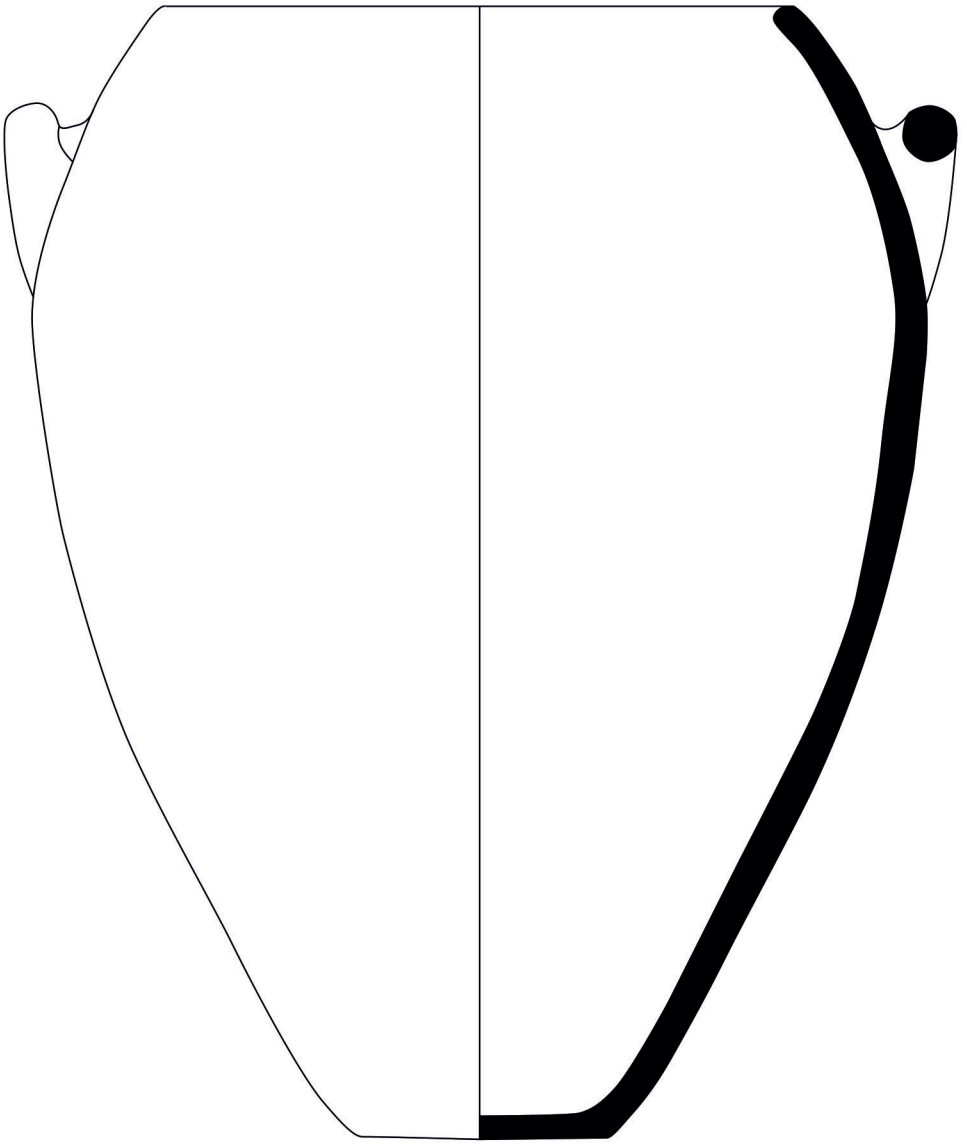
Tip 3

1

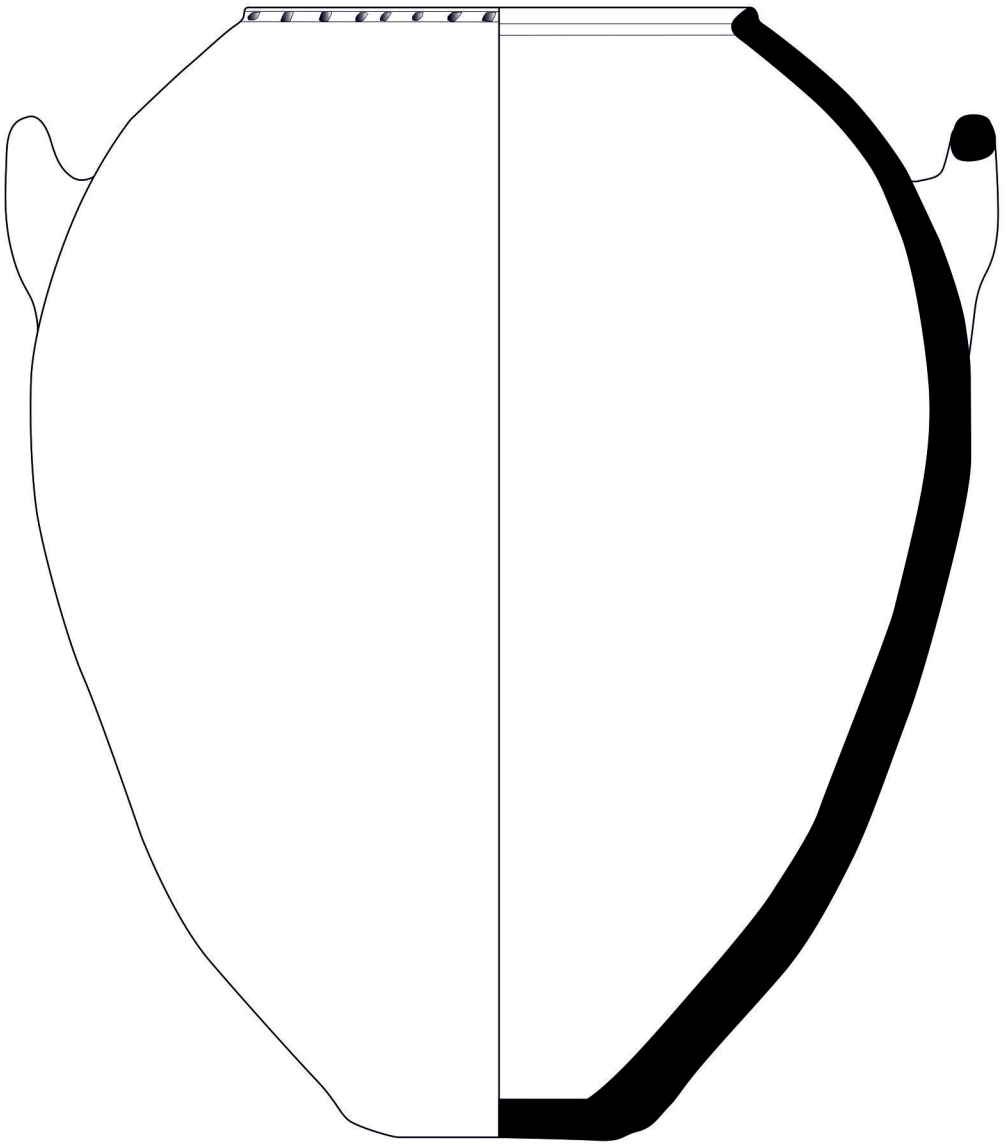
Levha 59

Tip 4

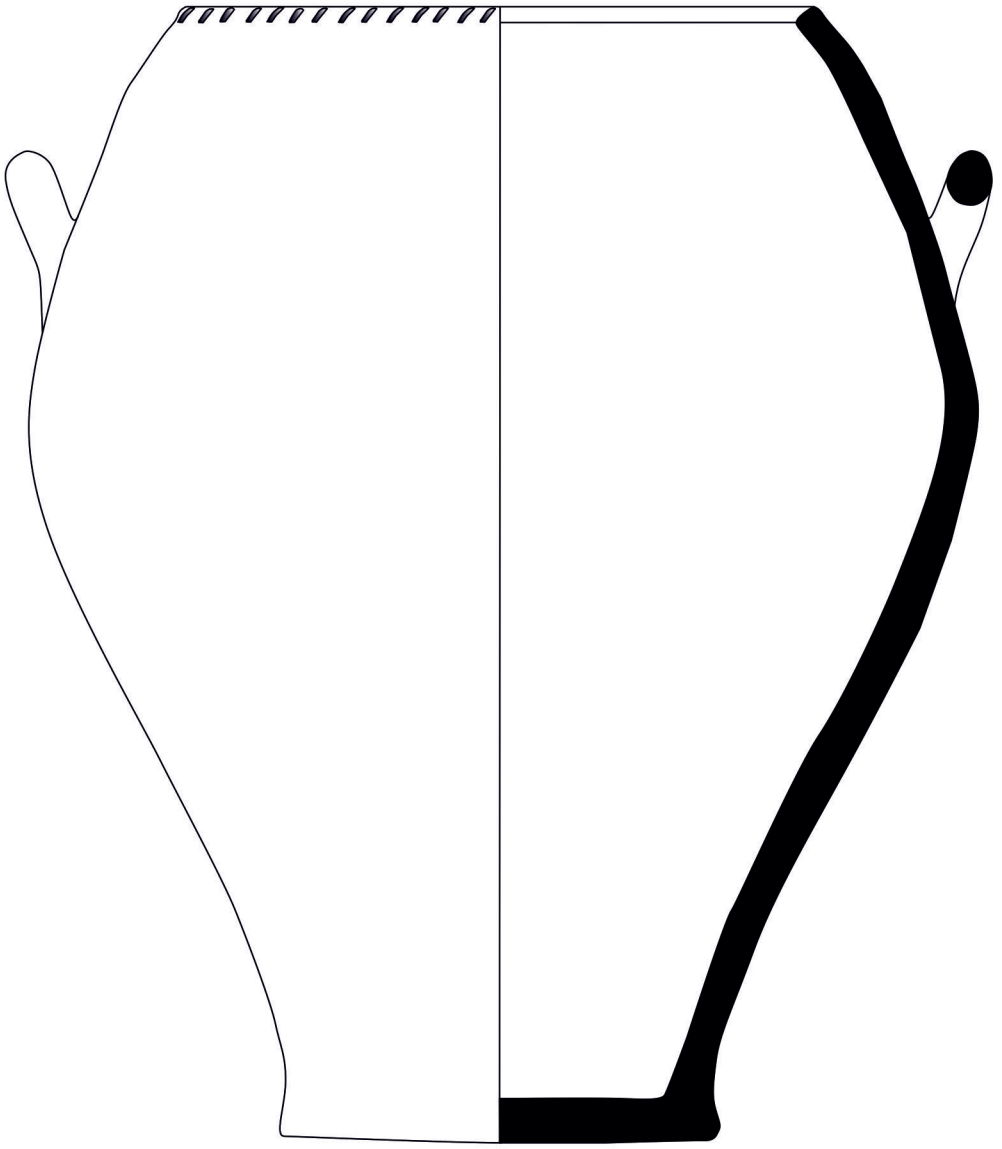
1

Tip 5

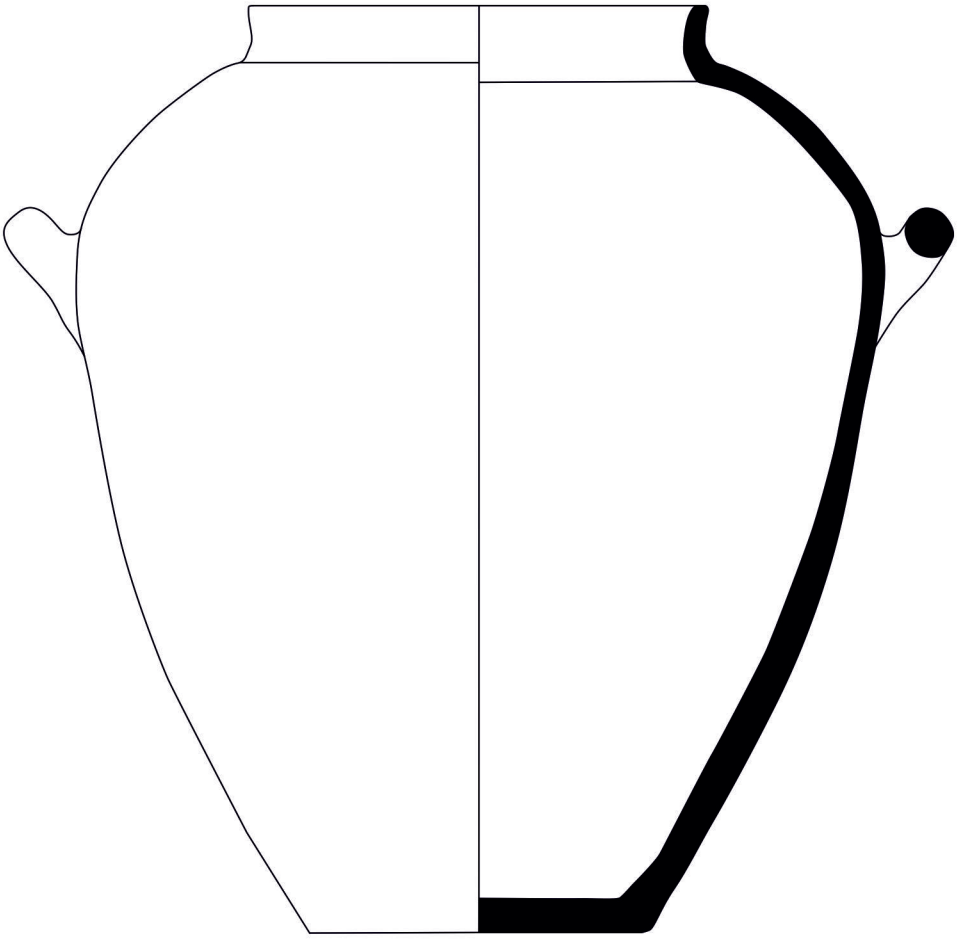
1

Tip 6

1

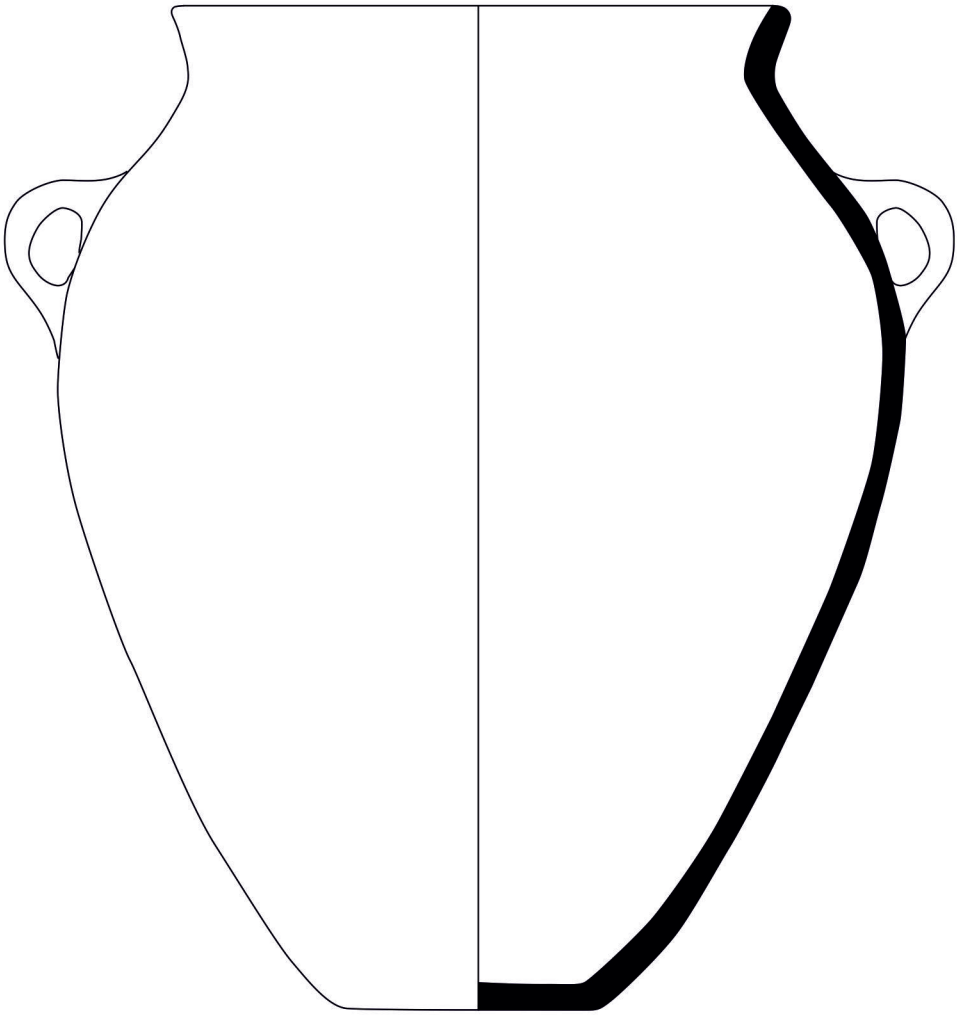
Tip 7

1

Levha 63

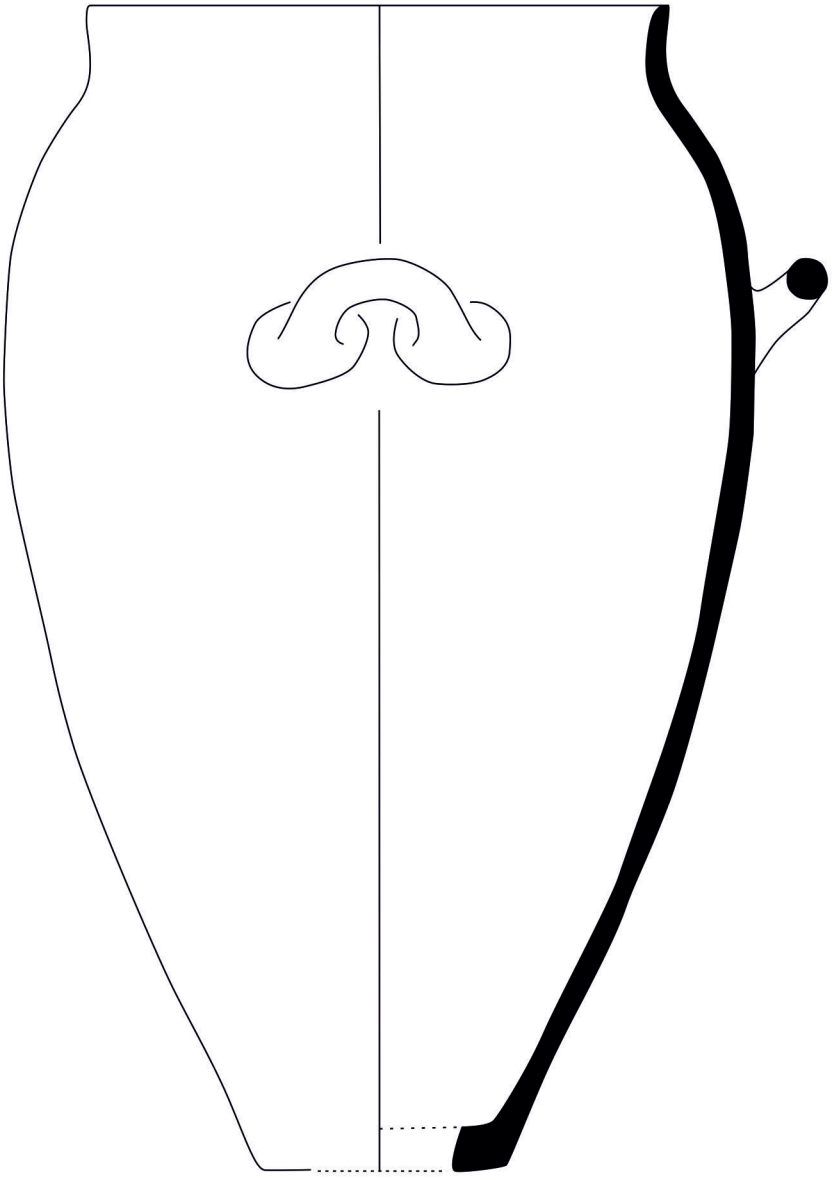
Tip 8

1

Levha 64

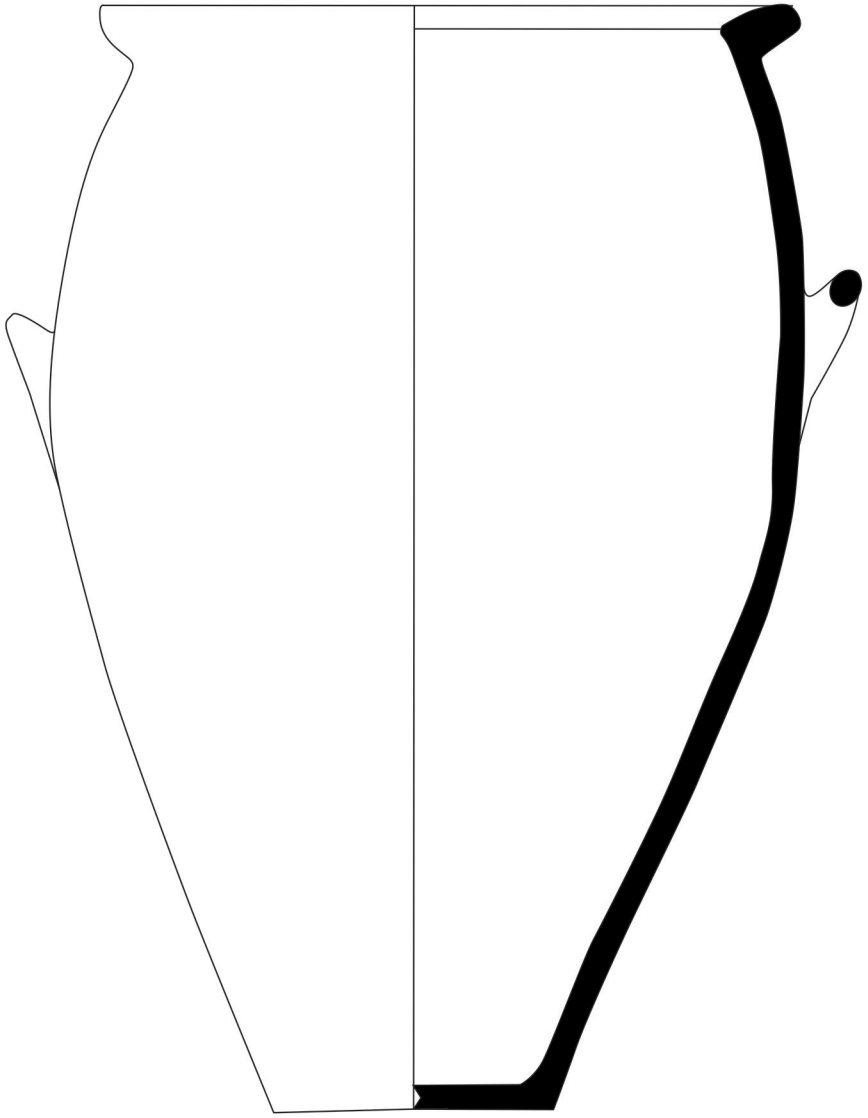
Tip 9b

1

Levha 65

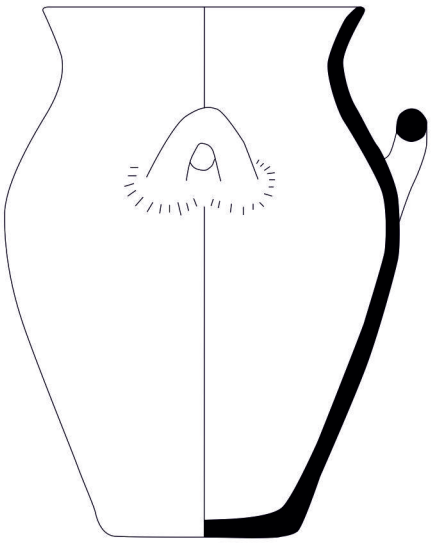
Tip 9b

1

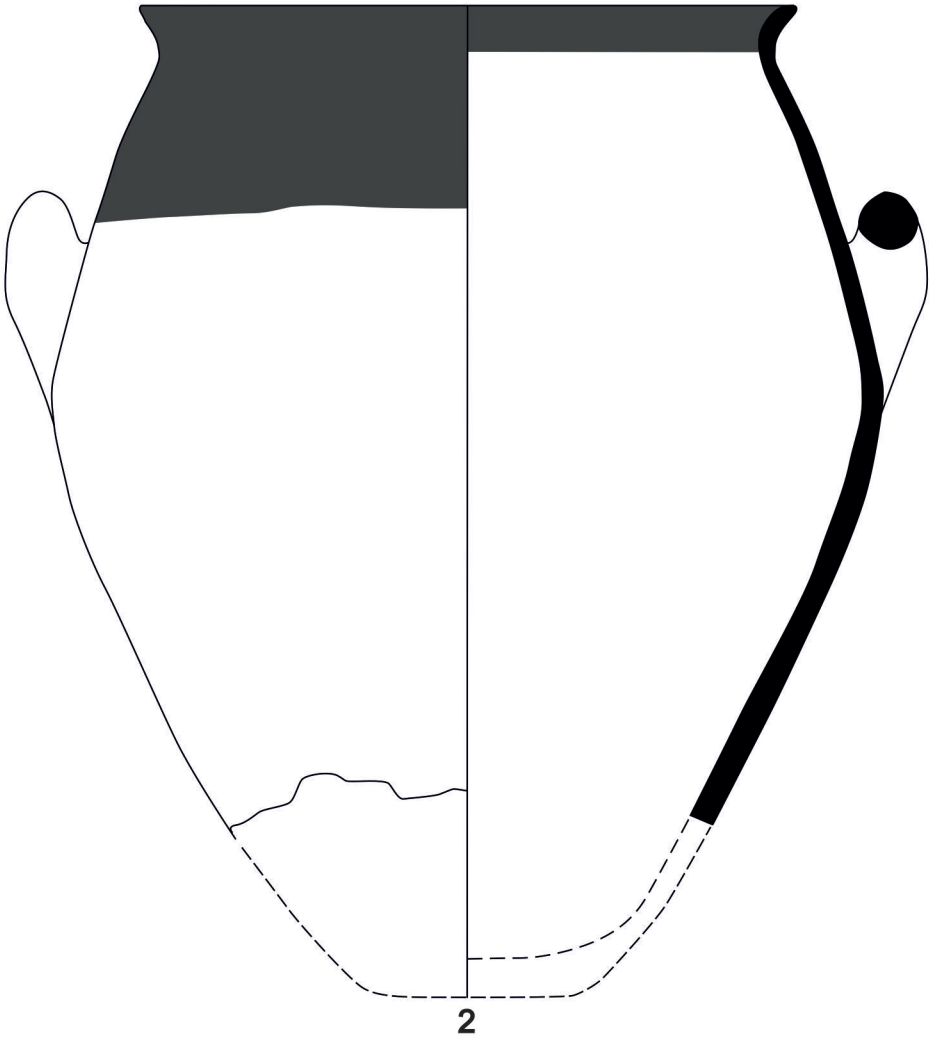
Levha 66

Tip 10

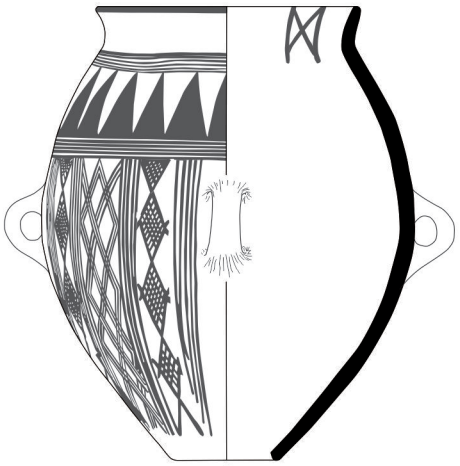
1

Tip 11

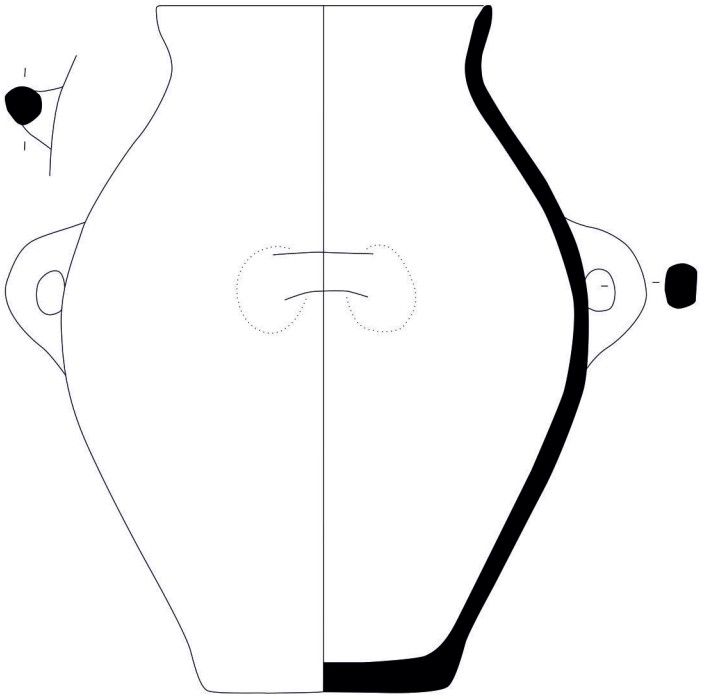
2

Tip 12

1

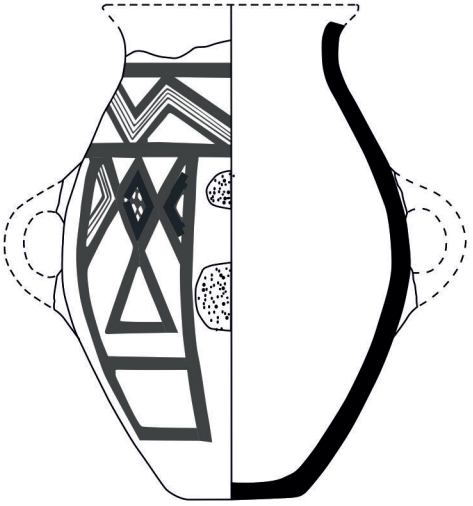
Tip 13

2

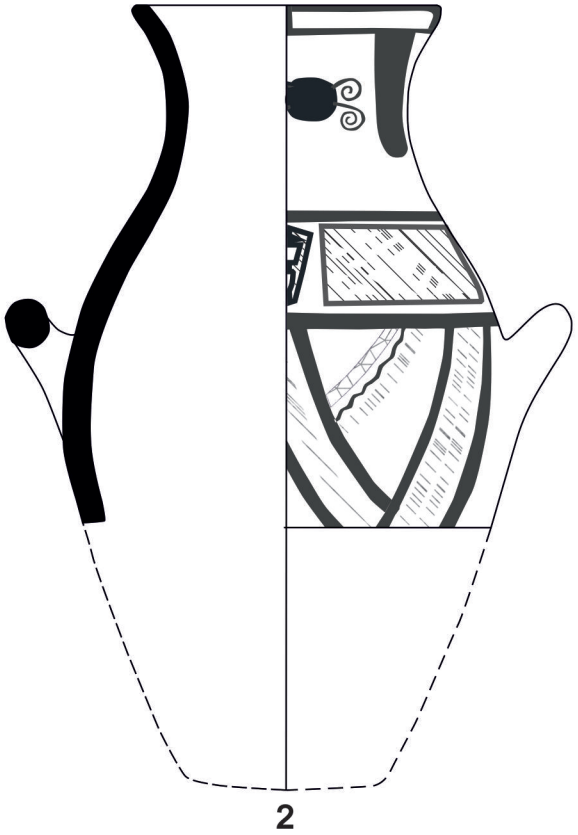
Levha 68

Tip 14a

1

Tip 15

2

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../..../.....

Tez Başlığı : YENİ VERİLER IŞIĞINDA ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ SERAMİĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..... sayfalık kısmına ilişkin, .../...../..... tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ..... 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☐ Kaynakça hariç
3- ☐ Alıntılar hariç
4- ☐ Alıntılar dâhil
5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Tuğçe ŞENER
Öğrenci No:	N16245934
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Date: .../..../.....

Thesis Title : CENTRAL ANATOLIAN POTTERY OF END OF THIRD MILLENIUM- THE BEGINNING OF SECOND MILLENIUM BC IN THE LIGHT OF RECENT DEVELOPMENTS

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on ...../...../..... for the total of ..... pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..... %.

Filtering options applied:

1. ☐ Approval and Decleration sections excluded
2. ☐ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname:	Tuğçe ŞENER
Student No:	N16245934
Department:	Archaeology
Program:	Archaeology
Status:	☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../..../.....

Tez Başlığı: YENİ VERİLER IŞIĞINDA ORTA ANADOLU BÖLGESİ'NDE MÖ 3. BİNYILIN SONU-MÖ 2. BİNYILIN BAŞLANGIÇ EVRESİ SERAMİĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Tuğçe ŞENER
Öğrenci No:	N16245934
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 E**-posta**: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Date: .../..../.....

Thesis Title: CENTRAL ANATOLIAN POTTERY OF END OF THIRD MILLENIUM- THE BEGINNING OF SECOND MILLENIUM BC IN THE LIGHT OF RECENT DEVELOPMENTS

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname:	Tuğçe ŞENER
Student No:	N16245934
Department:	Archaeology
Program:	Archaeology
Status:	☐ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT